T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHISKA TÜRKLERİ FOLKLORU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (KAZAKİSTAN-ALMATI BÖLGESİ)

Ramazan ETYEMEZ
0030205068

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK

ISPARTA - 2016

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	**Ramazan ETYEMEZ**
Anabilim Dalı	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Tez Başlığı	**Ahıska Türkleri Folkloru Üzerine Bir Araştırma (Kazakistan Almatı Bölgesi)**
Yeni Tez Başlığı[1] ***(Eğer değişmesi önerildi ise)***	

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 11/02/2016 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ **OY BİRLİĞİ** ☐ **OY ÇOKLUĞU**[2]

ile aşağıdaki kararı almıştır.

☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**[3] kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**[4] kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	**Adı Soyadı/Üniversitesi**	**İmza**
Danışman	Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK	[imza]
Jüri Üyesi	Doç Dr. Halil Altay GÖDE	[imza]
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sürur ÇELEPİ	[imza]
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

[1] Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.
[2] **OY ÇOKLUĞU** ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.
[3] **DÜZELTME** kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında **DÜZELTME** kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.
[4] Tezi **REDDEDİLEN** öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrenci, yeni tez konusu belirler.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "*Ahıska Türkleri Folkloru Üzerine Bir Araştırma(Kazakistan-Almatı Bölgesi)*" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya 'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Ramazan ETYEMEZ

Ocak, 2016

ÖZET

Ahıska Türkleri Folkloru Üzerine Bir Araştırma (Kazakistan-Almatı Bölgesi)

Ramazan ETYEMEZ

Yüksek Lisans Tezi, SDÜ Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Isparta, Ocak 2016, 382 sayfa
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK

Bu çalışma, Kazakistan-Almatı bölgesinde yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru üzerine bir araştırmadır.

Ahıskalıların genel tarihinden başlayıp, Almatı'daki günümüz yaşantılarına kadar geçen zaman içindeki tarihi bilgilere ve anılara yer verildi. Genel Ahıska coğrafyası ve Almatı bölgesi tanıtıldı. Nüfusları hakkındaki bilgilere ulaşıldı. Kültürleri anlatılırken; Ahıskalı âşık, şair, din adamı ve Almatı'da yaşayan önemli Ahıskalı şahsiyetler tanıtıldı. Ahıskalıların Almatı'daki sanat etkinliklerine yer verildi ve aile yapıları tanıtıldı. Ahıska folkloru ile ilgili yapılan çalışmalar belirtildi.

Birinci bölümde, anlatmaya bağlı türlerden masal, efsane, fıkra ve halk hikâyesi örneklerine yer verildi.

İkinci bölümde, manzum türler üzerinde duruldu. Türkü, mani, ninni, ağıt, halk şiirinin örnekleri tespit edildi.

Üçüncü bölümde, kalıplaşmış sözler ele alındı. Ahıska atasözleri ile bizim atasözleri arasındaki benzerlikler tespit edildi.

Dördüncü bölüm olan folklor bölümünde geçiş dönemi, bayram ve kutlamaları, çocuk oyunları, halk mutfağı, halk giyimi, halk inanışı, halk hekimliği, halk takvimi ile ilgili anlatımlara ulaşıldı.

Konularla ilgili resimler, konu ile birlikte verildi. Araştırmamız sırasında çektiğimiz fotoğraflar belirtmek için "özgün" kelimesi kullanıldı.

Sonuç bölümünde, tespit ettiğimiz bu ürünlerin öneminden bahsedildi. Geniş kapsamlı olması cihetiyle bundan sonraki yapılacak çalışmalara ışık tutacağı konusu vurgulandı. Araştırma sırasında karşılaştığımız zorluklardan bahsedildi.

Sözlük bölümü oluşturulmadı. Bazı kelimelerin anlamları, kelimenin yanında açıklandı. Kaynakça bölümünde kaynak kişiler hakkında gerekli bilgilere de yer verildi.

Anahtar Kelimeler: Ahıska, Ahıska kültürü, Ahıska folkloru, Ahıska şairleri, Ahıska dernekleri, folklor araştırması, geçiş dönemi, sürgün, Kazakistan, Almatı,

ABSTRACT

A Research on Folklore Meskhetian Turks (Kazakhstan - Almaty Region)
Ramazan ETYEMEZ
Master Of Science Thesis, SDÜ Turkish Language and Literature Department
Isparta, January, 2016, 382 pages
Supervisor: Asst. Doc. Dr. Mehmet ÖZÇELİK

This study is a research on the folklore of the Meskhetian Turks living in the Kazakhstan - Almaty Region.

This study includes historical information about the period beginning from the general history of ahiskali to the present life and the reminiscences. General Meskhetian geography and Almaty has been introduced. Information on their population has been reached.

While explaining the culture; Ahıskalı singer, poet, theologian and important personalities living in Almaty were introduced.

The Ahiskali art events in Almaty and family structure have been introduced. Studies carried on the Meskhetian Folklore was stated.

In the first chapter, the examples of kinds of tale telling, legends, anecdotes and stories of the people were included.

In the second chapter, verse on the species. Türkü (Turkish authentic song), mâni (Turkish poem), lullabies, laments, and the examples of folk poetry were studied.

In the third chapter, the stereotypes have been studied. The similarities between Meskhetian proverbs and the ones belong to Anatolian Turks were identified.

In the fourth chapter, The Folklore, narration regarding the transition period, holidays and celebrations, children's games, folk cuisine, folk clothes, folk beliefs, folk medicine, and folk calendar was reached.

Issues related to images have been given with the topics. To specify photos we took during our research the word "original" was used.

In conclusion, the importance of these products we identified has been mentioned. With its wide aspect, it has been highlighted that it should shed light on the future comprehensive studies. The difficulties encountered during research was also mentioned.

Glossary section is not created. The meaning of some words, was written alongside the word. Necessary information about resource persons were also included in the References section

Keywords: Ahıska, Ahıska culture, Ahıska folklore, Meskhetian poet, Meskhetian associations, folklore research, transition period, exile, Kazakhstan, Almaty

İÇİNDEKİLER

AHISKA KÜLTÜRÜNÜN GENEL DURUMU

1.BÖLÜM

ANLATMAYA BAĞLI TÜRLER

2.BÖLÜM

MANZUM TÜRLER

3.BÖLÜM

KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

4.BÖLÜM

FOLKLOR

ÖN SÖZ

Ahıska, coğrafi konumu, kültürü, özellikle tarih boyunca yaşadığı acılar sebebiyle bütün Türk dünyasını yakından ilgilendiren bir yerdir. Ahıskalılar, Osmanlı'dan günümüze Anadolu'ya sevgi beslemişler, manevi bir bağ ile başlanmışlardır. Özellikle Doğu Anadolu'nun coğrafi yakınlığı, Ahıska kültürü ile etkileşimi kuvvetlendirmiştir. Başta âşıklar, şairler, masal, efsane, mani, türkü vb. olmak üzere folklor unsurlarındaki ruh ortaktır. Hatta yakın köylerde bu ortak kültür akrabalık bağları ile daha da kuvvetlidir. Bu sebeple Ahıskalıların, sürgün ile yaşadıkları büyük acı Anadolu'yu da derinden etkilemiştir.

Yakın tarihimizdeki bu önemli olay tarihçileri ilgilendirdiği kadar halk bilimcilerini de ilgilendirmektedir. Doğu Anadolu folkloru üzerine yapılan çalışmalarda, Ahıska folklorunun da özelliklerini ve örneklerini görmekteyiz. Ancak, Ahıskalıların günümüzde belli bir ülkeleri olmaması folklor çalışmalarını da zorlaştırmıştır. *Bunun için tezimizin konusunu coğrafi sınırlandırma yaparak "Ahıska Türkleri Kültürü Üzerine Bir Araştırma (Kazakistan-Almatı Bölgesi)" şeklinde belirledik. Kazakistan - Almatı'yı seçmemizde ise, MEB'in "Kardeş Okul Projesi" kapsamında Almatı'daki Kazak liseleri ile yaptığımız proje ziyaretleri etkili olmuştur. Bu proje sırasında, Almatı'da yaşayan Ahıskalıları yakından tanıdık ve üzerinde araştırma yapılması gerektiğini düşündük.*

Çalışmamızda Ahıskalıların genel tarihi ile ilgili bilgilere yer verdik. Kültürleri, coğrafi konumları, şairleri, önemli şahsiyetleri tanıttık. Aile yapılarının dünü ve bugünü, ekonomik durumları ve nüfusları hakkındaki bilgilere yer verildi. Almatı Ahıskalılarının eğitim durumları ve sanat faaliyetleri çalışmamız içinde yer aldı. Ahıska dernekleri ve Ahıska folkloru üzerine yapılan araştırmalar da büyük ölçüde tespit edildi.

Birinci bölümde, anlatmaya bağlı türlerden masal, efsane, fıkra ve halk hikâyesi örneklerine yer verildi.

İkinci bölümde, manzum türler üzerinde duruldu. Türkü, mâni, ninni, ağıt, halk şiirinin örnekleri tespit edildi.

Üçüncü bölümde, kalıplaşmış sözler ele alındı. Ahıska atasözleri ile bizim atasözleri arasındaki benzerlikler tespit edildi. Ürünler alfabetik sıraya göre hazırlandı. Bilmece, dua-beddua ve tekerleme örneklerine yer verildi.

Dördüncü bölüm olan folklor bölümünde geçiş dönemi, bayram ve kutlamalar, çocuk oyunları, halk mutfağı, halk giyimi, halk inanışı, halk hekimliği, halk takvimi ile ilgili anlatımlara ulaşıldı.

Konularla ilgili resimler, konu ile birlikte verilerek anlatım desteklendi. Araştırmamız sırasında çektiğimiz fotoğrafları belirtmek için "özgün" kelimesi kullanıldı.

Sonuç bölümünde, tespit ettiğimiz bu ürünlerin öneminden bahsedildi.

Tez konumuz geniş kapsamlı olması cihetiyle, bundan sonraki yapılacak çalışmalara yardımcı olacağı konusu vurgulandı. Araştırma sırasında karşılaştığımız zorluklardan bahsedildi.

Sözlük bölümü oluşturulmadı. Bazı kelimelerin anlamları, kelimenin yanında açıklandı. Kaynakça bölümünde kaynak kişiler hakkında gerekli bilgilere de yer verildi. Özgeçmişe de çalışmamızda yer verdik.

Tezimiz, SDÜ BAP tarafından (Proje No: 3437-YL1-13, Proje Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK) desteklenmiştir.

Çalışmamda bilgilerini paylaşan kaynak kişilere ve misafirperver Belbulak ve Talgar'daki ailelere, yardımlarını esirgemeyen Almatı'daki Türk ve Kazak arkadaşlarıma, yüksek lisans dönemi boyunca bilgi ve görüşleri ile destek veren hocam Doç. Dr. Halil Altay GÖDE' ye, özellikle ders dönemi ve tezin seçiminden teslimine kadar geçen sürede her konuda yardımcı olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK' e şükranlarımı sunarım.

Ramazan ETYEMEZ
Isparta, Ocak, 2016

GİRİŞ

Ahıska folkloru, üzerinde çalışılması gereken geniş bir alan. Günümüzde Ahıskalıların memleketlerinin olmaması ve dünyanın değişik ülkelerinde yaşamaları, sonuçlanmayı bekleyen birçok araştırmanın olduğunu göstermektedir.

Ahıskalılar, yerleştikleri ülkelerde varlıklarını korumak için değerlerine sahip çıkmak zorunda kalmışlardır. Böylece, sürgün yıllarındaki kültürel yapıyı günümüzde tespit etmek imkânı doğmuştur. Bununla birlikte bulundukları ülkelerin kültüründen zamanla etkilenmişlerdir. Ailelerin farklı ülkelerde olması, ileride kültürlerinin varlığı açısından tehlike arz etmektedir. Bu alanda yapılacak çalışmalar, kültürlerinin birleşmesine ve devamına katkı sağlayacaktır. Bu amaçla Ahıskalılar, yaşadıkları ülkelerde dernekler kurmuşlar ve faaliyetleri hakkında birliktelik sağlamışlardır. Ama bilimsel anlamda bu konu ile ilgili yeterli çalışmanın olmadığını görmekteyiz. Bu çalışmalar da Ahıskalılar tarafından yapılmış ve folklorun belli bölümlerine –özellikle sürgün yılları- ağırlık verilmiştir. Henüz az sayıda olan sosyoloji, tarih, folklor alanında son zamanlarda yapılan çalışmalar bizim bu konuya ilgi duymamızı etkilemiştir.

Bu amaçla, konumuzu daraltarak sadece Kazakistan-Almatı bölgesindeki Ahıska kültürü üzerinde araştırma yapmayı düşündük. Tezimizi SDÜ BAP'ın desteklemesi üzerine Bölgeye giderek çalışmalarımıza başladık. Belirlediğimiz yerlerde (Almatı'da Belbulak ve Talgar yerleşim yerleri) misafir olduk ve ürünleri toplamaya başladık. Bölgedeki Ahıska Kültür Merkezi, Ahıska Gazetesi ve TÖMER gibi kuruluşlardan da çalışmamız için yardımlar aldık. Bunun yanında, özellikle Kazakistan'da yaşayan ya da diğer ülkelerde yaşayıp, Kazakistan ile bağlantısı olan şahısların bilgilerinden de faydalandık. Amacımıza ulaşmak için genel Ahıska tarihini özellikle sürgün yıllarını inceledik ve Ahıskalıların coğrafi dağılımlarını tespit ettik.

Çalışmamızda ürünleri, alfabetik sıraya göre düzenledik ve fotoğraflarla desteklemeye çalıştık. Konu bütünlüğünü bozmamak için gerekli olan kelimelerin anlamlarını kelime ile birlikte açıkladık.

Bazı ürünlerin kültürümüz ile benzerliklerini tespit ettik: atasözleri, türküler, mâniler, masallar, efsaneler…

Bu benzerliklerden en dikkat çekeni " *türküler* "de görülmüştür. "*Ankara Türküsü", "Çanakkale Türküsü", "Telgrafın Telleri"* gibi Anadolu kültüründeki bu türkülerin Ahıskalılar arasında bilinmesi, kültürümüzün Anadolu dışında da yaşatıldığını göstermektedir. Ahıskalılar, sürgünden önce bildikleri bu değerleri sürgünle birlikte Anadolu dışına taşımışlar ve diğer ülkelerde de yaşatmışlardır.

AHISKA KÜLTÜRÜNÜN GENEL DURUMU

1. TARİH

Ahıska, Kafkasya bölgesinde tarihi geçmişi olan önemli bir yerdir. Bölgede yaşanan savaşların ve göçlerin sıklığı, bölgenin tarihi geçmişindeki çeşitlilik göstermesi açısından önemli bir etkendir. Tarihçilere ve araştırmacılara göre kaynaklarda Ahıska tarihi hakkındaki genel bilgiler şöyledir:

Ahıska, Gürcistan'ın Güney Batısında, Türkiye'nin Kuzey Doğusunda, Ardahan ilinin sınırındadır. Dede Korkut kitabında Ak-Sıka adıyla anılıp, Ak-Kala anlamına gelmektedir. (Bayraktar, 2000, s.15)

Büyük İskender, Kafkasya'ya geldiğinde, buralarda Bun-Türk ve Kıpçakların yaşadığını haber vermektedir. Ahıska Türklerinin ataları, önceleri buralarda yaşayan Türk unsurlarıyla XII. yüzyılın başlarında Kafkas Dağlarının kuzeyinden gelerek, Kür Nehri ve Çoruh Irmağı boylarına yerleşen Kıpçak Türkleridir.

Alp Arslan ve Melikşah'ın Kafkasya seferleri sırasında, buralara Oğuz oymakları da yerleşmiştir. Gürcülerle din birliği bulunan Kıpçak Türkleri, zamanla güçlenmiş ve İlhanlılar zamanında (1267), Tiflis'e karşı çıkarak beyliklerini ilan etmişlerdir.

Aynı zamanda bu topraklar, çok eski Oğuz beldesidir. 1267 yılından başlayarak Ortodoks Kıpçak / Kuman Türklerinden Atabekler Hanedanı tarafından yönetilmiştir. Serdar Mustafa Lala Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusunun 9 Ağustos 1578'de İran Safevi kuvvetlerini Çıldır Savaşı'nda yenmesi sonucu Ahıska bölgesi, Osmanlı idaresine geçmiş ve burada Ahıska şehri merkez olmak üzere Çıldır Beylerbeyliği Eyaleti kurulmuştur. (Aslan, 1995, s.5)

250 yıl boyunca Osmanlı idaresinde kalan (1578-1829) Ahıska, artık Anadolu'nun bir parçası olmuştur.

XVI. yüzyılın başlarında, Ahıska Atabekleri Hükümeti'nin sınırları Azgur'dan Kars, Artvin, Acara, Tortum, İspir ve Erzurum'a kadar, uzanıyordu. Bugünkü halk kültüründen de anlaşılıyor ki Ahıska Türkleriyle Posof, Ardahan, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Yusufeli, Tortum, Narman ve Oltu halkı aynı köktendir.

Ahıska; Artvin, Ardahan, Kars ve Erzurum'la bir bütün idi. Konya, Yozgat, Tokat gibi İç Anadolu'dan getirilip Ahıska ve çevresine yerleştirilen Türkler, burada yaşayan diğer Türkmenlerle karıştı. Bölgenin tarihi adı olarak bilinen Meshetya, 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Türk hâkimiyeti altında idi.

250 yıl boyunca Osmanlı eyalet merkezi olan Ahıska, ne yazık ki, 1828 yılının Orağ (ağustaos) ayında cereyan eden Osmanlı - Rus Savaşı sırasında Rusların eline düştü. Muharebeyle alamayan Ruslar, bir gece vakti şehri ateşe vererek, küller içinde ele geçirdiler. Bu muharebede Ahıska halkının şanlı mücadelesi tarihe geçmiştir.

Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesiyle Ahıska artık Rusya'nın hâkimiyetine geçti. Rus generali Paskiyeviç, ordusuyla önce Ahılkelek kalesini, ardında da Ahıska kalesini kuşatarak zapt etti. Böylece Osmanlı Devleti'nin Meshetya üzerindeki hâkimiyeti sona erdi. 1829 Edirne Antlaşmasıyla Ahıska tazminat karşılığında Rusya'ya terkedildi.

Sovyet Yönetiminin ilan ettiği "Oto Determinasyon" hakkından yararlanan Ahıska Türkleri, 1918 yılının Avrıl (nisan) ayında, Osmanlı'ya katılma kararı aldı ve bu kararı resmi olarak Osmanlı Devleti'ne ilettiler. Onların bu isteği, 1918 yılının Kiraz ayının 4'ünde yapılan Batum Antlaşması'nda Gürcistan Cumhuriyeti tarafından da kabul edildi. Böylece Osmanlının bu bölgedeki sınırı, 1828 yılındaki sınırlarına ulaştı. Şarap ayının 30'u 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'yle, Osmanlı Ordusu Ahıska'yı terk etmek zorunda kalınca, bölge Ermeni ve Gürcülerin işgaline uğradı. Ahıska ve çevresi, 1918 yılının Koç ayında Kars'ta kurulan Milli Şura Hükümeti'ne katılmıştır. Bölge halkı bir yandan da mahalli önder -Kıpçak Atabekleri neslinden- Osman Server Atabek'in komutasında işgalcilerle mücadeleye başladı. 1921 yılının Gücük ayında, Halit Paşa komutasındaki Türk askeri Ahıska'ya girdi. Ne yazık ki, Moskova Anlaşması (16 Mart 1921), Batum'la birlikte Ahıska'yı da Anayurt'tan ayırdı.

1930'lu yıllarda Stalin'in bütün Sovyet halkları üzerinde baskı uygulamasıyla Ahıska Türkleri de dini ve kültürel baskıların yanı sıra ekonomik ve siyasi baskılara da maruz kaldı. Türkiye sınırında yaşayan bu topluluk, Sovyet idarecileri tarafından Türkiye'nin müttefiki ve casus bir millet olarak görülmeye ve kabul edilmeye başlandı. 1937 yılında Ahıska'nın önde gelen aydınlarının birçoğu tutuklanarak idam edildi. Sovyetler Birliği Devlet Savunma Komitesi'nin 31 Temmuz 1944 tarih ve 6279 sayılı

"gizli" yazısıyla Ahıska Türklerinin de sürgüne tabii tutulması kararlaştırıldı. (Türki – Piriyeva, 2009, 43-44)

1.1.Sürgün Yılları

Ahıska'nın zengin bir tarihi kültüre sahip olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ancak, bütün bu tarihi zenginlikler "sürgün" yılları kadar Ahıskalıları etkileyememiştir. Sürgün, Ahıskalılar için bir destan olmuştur. Ahıska üzerine yapılan bilimsel bir çalışmada sürgün şöyle anlatılır:

14 Kasım 1944 tarihinde 220'ye yakın Ahıska köylüsü Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'daki sürgün mahallerine gönderildi. Güney Gürcistan'daki Ahıska, Adigün, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka bölgelerden toplam 115.500 Ahıska Türk'ü, Kürt ve Hemşinli sürüldü. Bunların içinde Ahıska Türklerinin sayısı 96.000 idi. Sürülen Ahıska Türklerinin 55.000'i Özbekistan'a, 29.500'ü Kazakistan'a, 11.000'i de Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri topraklarına dağıtıldı. Bütün çabalara rağmen, Kırım Tatarları gibi Ahıska Türkleri de vatanlarına geri dönme iznini elde edemediler. Onların Ahıska'daki evlerine artık Ermeniler ve Gürcüler yerleşmişti. (Ragibova, 2008, s.1-2)

Yakın tarihte Ahıskalıların vatan hasretleri ve çileli hayatlarına yeni bir yara daha eklenir:

Provokasyon ve kışkırtmalar neticesinde, Özbeklerin Ahıska Türklerine yönelik düşmanca tavırları, 1989 Mayıs'ında iyice su yüzüne çıktı. Ahıska Türklerinin yaşadığı Fergana'da olaylar patlak verdi. Özbeklerle Ahıskalılar arasında çıkan kanlı çatışmada birçok can, mal ve mülk kayboldu.

Bu olaylar sonucunda Ahıska Türkleri, Azerbaycan'a ve Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarına göç etmek zorunda kaldılar. Rusya Federasyonu'na göç eden Ahıska Türkleri, gittikleri pek çok yerde çeşitli sebeplerden dolayı bir dönem eziyet gördüler. (Ragibova, 2008, s.2)

1.2. Anılardaki Sürgün Yılları

Bu acı olaylar Ahıskalıları derinden etkilemiştir. Ahıskalılar için bir destanlaşan bu olayların sanki yayılma dönemini yaşamaktayız. O yılları yaşayanların anlatacak

anıları çoktur. Almatı-Belbulak köyünde ziyaret ettiğimiz Ali Paşa Veyseloğlu, yaşadıklarını şöyle anlatır:

1944 yılında halkımızın durumu çok kötüydü. Yavaş yavaş her yerde açlık başlamıştı. Bütün erzaklar savaşa gönderiliyordu. Erkekler savaşta çarpışırken kasabalarda sadece çocuklar, yaşlılar ve kadınlar kalmıştı. Gülistan Aspinza viraneye dönmüştü. Yaralı askerler savaşamayacak duruma gelince evlerine gönderiliyorlardı. Her yer yaralılarla dolmuştu. Halk dört gözle savaşın bitmesini bekliyordu. Almanya savaşta yeniliyor, gazeteler yakında savaşın biteceğini yazıyordu. Halkın gözü yollarda, akrabalarının sağ salim geri dönmelerini bekliyorlardı. (Veyseloğlu, 2008, 52)

Bir ay önce kasabamıza Rus ve Gürcü askerleri yerleşmiş ve bizleri kontrol altında tutmaya başlamışlardı. Halk söğüt ağacının altında toplanarak " Acaba bunda ne iş var, biz bundan işkillendik (şüphelendik)." diye konuşmaya başlamıştı. O sırada birisi şöyle dedi: Ne iş olacak, her yerde tabya kazdırıp hazırlık görüyorlar. Allah korusun, Türkiye ile savaşmayı mı düşünüyorlar? Başka bir kişi "O zaman bizi niye kontrol altında tutuyorlar?" deyince; önceki konuşan: Bunu bilmeyecek ne var, biz Türk'üz. (Veyseloğlu, 2008, s.52)

1944 yılı Kasım ayının on üçünde Yusuf oğlu Ali, Oşora'dan gelin getirerek düğün yapmıştı. Düğün bittikten sonra herkes Yusuf Ağa'dan izin alarak dağılmıştı. O gece askerler kasabanın etrafını kuşatarak hiçbir insanın kasabadan çıkmasına izin vermediler. Cemaatin bir yere toplanması için emir verdiler. O gece, Gürcü bir komiser yüksek sesle, Sovyetler Birliği Başkanı Stalin'in Ahıska Türklerinin sürgün olarak gönderilmesini emreden talimatını okudu. Komutanlar hiç kimsenin soru sorma hakkının olmadığını, soru soranların ve karşı koymaya çalışanların öldürüleceğini söyleyince, halkı bir korku sardı. Ama yeni evlenmiş olan Yusuf Oğlu Ali buna karşı çıkarak komisere "Ben vatanımızı korumak için yaralandım. Halkımızın çoğu bu savaşa kurban gitti. Onların babalarını, analarını, dul karılarını vatanlarından nasıl sürgün edersiniz? Bu nasıl adalet, bu nasıl bir emir? Biz vatanımızdan başka hiçbir yere gitmiyoruz?" deyince, askerler hemen ateş ederek Ali'yi ağır bir şekilde yaraladılar. (Veyseloğlu, 2008, s.52)

Bizim bir tek günahımız vardı: O da dilimizin Türkçe, soyumuzun Türk olmasıydı. Başka hiç bir kabahatimiz yoktu. 14 Kasım milletimizin perişanlık günü idi.

*Ne kara gündü o gün. Diğer mahalleden savaştan yaralı olarak yakın zamanda dönen Eflatun oğlu Muhammed, komisere "Beş kardeşten sadece ben savaştan yaralı olarak dönebildim. Diğerleri cephede öldüler. Onların geride çırılçıplak kalan yetimleri ne olacak? Bu nasıl bir emir? Babaları savaşta vatan uğrunda ölürken, siz onların yetim çocuklarını nasıl vatanlarından sürersiniz?" dedi. Bu sözler üzerine Gürcü komutan, Muhammet'e nişan alarak ayağına ateş etti. Muhammet yere yığılınca, muhasara halindeki askerler havaya ve ayaklarımıza ateş etmeye başladılar. Halk, dipçiklerle dövülerek; süngülerle tehdit edilip, hareket edildi. (*Veyseloğlu, 2008, s.53)

Bizleri Alman faşistlerden daha kötü görmeye ve bizlere düşmanca muameleye başlamışlardı. Halkın elinde bulunan değerli eşyaları Rus askerleri zorla alıyorlardı. Kadınlar ve çocuklar feryat ü figan ediyorlardı. İnsanlar, çocuklar o yana bu yana kaçışıyorlardı. Halk zaten fakirlikten yorgun, bitkin düşmüştü. İnsanlar açlıktan çok kötü durumdaydı. (Veyseloğlu, 2008, s.53)

Halk hızla kasabanın alt tarafında bir yerde toplandı. Demiryolu kasabamızdan 30–40 km uzaklıktaydı. Herkesi trenlere bindirmeye çalışıyorlardı. Fakat yük arabaları yetmiyordu. Öncelikle Türkiye'ye kaçışı önlemek için hudutta bulunan Niyaloshar Köyü'ndeki cemaati toplamaya başladılar. Yük arabalarının her birinin üstünde 3–4 asker oturuyordu. Ellerinde otomatik tüfekler vardı. Aspinza Kasabası'ndaki halkı daha sonra büyük yolun yakasındaki düz bir tarlaya getirdiler. Niyaloshar Köyü'nün yük arabaları yanımızdan bir bir geçiyordu. Arabaların üstündeki kadınların feryatları cemaati daha çok üzmeye başlamıştı. Bir gün bir gece cemaat bu üzüntüyle yük arabalarının geçişini seyretti. (Veyseloğlu, 2008, s.53)

Yük arabaları ile vagonlara getirilen Ahıskalılar (Google görseller)

Boş yer kalmayacak şekilde istif edilerek vagonlara bindiriliyorlar.(Google görseller)

Aspinza Kasabası biraz yüksekte olduğu için, aşağıdaki kasaba sönmüş petek gibi bomboş ve cansız görünüyordu. Etrafta bulunan Ermeniler ve Gürcüler gurup gurup kasabaya girmeye başlamışlardı. Bizim evlerimizi, eşyalarımızı yağmalamaya, hızla topraklarımızı kendi aralarında bölüşmeye çalışıyorlardı. Mağrur mağrur önümüzden geçerken artık sıra bize geldi. "Eski öcümüzü böyle alırız." diye bağırıyorlardı. İkinci gün 3-4 aile hafif eşyaları yüklenerek götürüldü ama asıl eşyalar

arabaya alınmadı. Onları da Ermeniler ve Gürcüler hemen çakallar gibi yağmalamaya başladılar. Gürcüler bize bakarken biraz utanıyor, dostça yaşadığımız günleri hatırlıyorlardı. Ama Ermenilerde en küçük bir irkilme emaresi yoktu. Malları aşikâre bir şekilde talan ediyor, koyun sürülerini kendi sürülerine katarken, hazzede hazzede (sevinçli bir şekilde) bağırarak gidiyorlardı. (Veyseloğlu, 2008, s.54)

Hülasa, sıra bizim aileye geldi. Bizden üç aileyi eşya ve erzaklarıyla beraber arabalara yerleştirdiler. Yapılan son çalışmalarla demiryolu Aspinza Kasabası'na kadar gelmişti. Trenler o kadar çoktu ki, 10 km'lik bir alanı kaplayacak kadar tren getirilmişti. Hemen bizleri vagonlara yerleştirmeye başladılar. Her vagona ot samanı teper gibi 8-10 aile yerleştiriyorlardı. Vagonlar ağzına kadar dolmuştu. Bazı ailelerin yarısı bir vagonda, yarısı diğer vagonda kalmıştı. Çoluk çocuk ağlaşmaktaydı. O gün adeta kıyamet gününü andırıyordu. Baba oğuldan, ana kızdan habersiz bir şekilde doğuya doğru gitmeye başladık. O tarihte Ahıska Türklerinin nüfusu 200.000 civarında idi. (Veyseloğlu, 2008, s.55)

Trenlerin içi leş gibiydi. Aslında böyle yerlerde sıçanlar(fareler) bile yaşamazdı. Kısa sürede bitler peydah olmaya başladı ve çok çabuk türediler. Minderlerin, yorganların yüzü bitten görünmüyordu. Bir yandan da soğuk, açlık ve kir cemaati mahvediyordu. Ama bize asıl ağır gelen şey böyle bir muamele görmekti. Bu bizleri kahrediyordu. Cürbe cür (çeşitli) hastalıklar görünmeye başlamıştı. Ölenlerin sayısı bilinmiyordu. Bu insanların mezarları da olmadı. Ölenler, gece Rus askerleri tarafından alınıyor ve demiryolunun 20-30 metre uzağında açığa bırakılıyordu. Trenler ağzına kadar dolu olduğu için çok yavaş hareket edebiliyordu. Bazen hareket etmeden bir iki gün bekliyorduk. Sonunda Volga Nehri'ne yapılan tren raylarının üzerine geldiğimizde, Rus askerleri gelerek hiç kimsenin kapıları açmamasını söylediler. Ne kapıya çıkılacak ne de pencereden bakılacaktı. Kim karşı koyarsa öldürülecekti. Halk iyiden iyiye korkuya kapılmıştı. Vagonlarda çıkan hastalıktan dolayı diğer insanlara bu bulaşıcı hastalıklar bulaşmasın diye vagonlar Volga Nehrine dökülecekti. Vagonlarda kolera, tifo ve veba gibi hastalıklar başlamıştı. İnsanlar toplu olarak hayvan sürüleri gibi vagonlara doldurulduğu için tuvetlerini herkesin içinde yapmaktan utanıyorlardı. Cennet Ahıska'da, aileden hayâ abidesi yetiştirilen kızlarımız ve gelinlerimiz utancından erkeklerin içinde tuvaletlerini yapamıyordu. Bazıları patlayarak ölmüştü. Kızlarımızın ve gelinlerimizin kaldırılırken vücutlarından çıkan kokudan patlayarak

öldüğünü anlıyor, lanetler yağdırıyorduk. Bu yolculuk bizdeki hayâyı da öldürüyordu. (Veyseloğlu, 2008, s.55)

Tren iki gün iki gece Volga Nehri'nin üzerinde bekletildi. Halk ne zaman nehre döküleceğini beklemeye başlamıştı. O sırada kapılar hızla açılınca kadınlar ve çocuklar korkup yüksek bir sesle ağlamaya başladılar. Koyunların kurttan korkarak bir araya toplanmaları gibi onlar da bir araya gelerek birbirine sarıldılar. Çocuklar "Ana ana !" diye bağırırken kadınlar ufak çocuklarını bağırlarına basıp ağlıyorlardı. Askerler bizim ne düşündüğümüzü bilmedikleri için "Korkmayın, problem yok, şimdi tren yola çıkacak, sizleri nehre atmayacağız" dediler. (Veyseloğlu, 2008, s.56)

Tren hareket edince insanlar aç olduklarını hatırladı. Yemek yemeden önce Binali Amca yeni doğan çocuğun kulağına ezan okudu ve "Şimdi bu çocuğa ne ad koyalım." dedi. Yaşlı bir kadın, "Bu çocuğun adını Garip Türk koyalım." dedi ve bu isim kabul edildi. Garip Türk hal-i hazırda Çimkent'te yaşamaktadır. (Veyseloğlu, 2008, s.57)

Cemaatin durumu her geçen gün kötüleşiyor ve ölenlerin sayısı artıyordu. Vagonumuzda bulunan Merdan Şamiloğlu çok ağır hastaydı. Hocalar ezbere Yasin-i Şerif okuyorlardı. Merdan Ağa, kasabanın önde gelenlerinden idi ve çok zeki bir insandı. (Veyseloğlu, 2008, s.58)

Merdan Ağa, kelime-i şehadet getirerek ahirete intikal eyledi. Çok iyi bir dost ve iyi bir Müslümandı. Allah rahmet eylesin. Hava soğumuştu ve trende çok sayıda insan vardı. Cenazeyi koyacak gizli bir yer yoktu. Ayrıca askerler günde iki defa kontrol yapıyorlardı. Zaten Merdan Ağa'nın ağır hasta olduğunu biliyorlardı. Buna rağmen cenazeyi çok soğuk olan bir vagonda gizledik. Ertesi gün tren düz bir çölde durdu. Askerler kapıyı açar açmaz Merdan Ağa'nın nerede olduğunu sordular. Biz hep bir ağızdan "Allah'ın rahmetine kavuştu." dedik. Askerler buna çok kızarak "Ceset nerede?" diye sordular. Biz "Cenazesini pencereden dışarı attık." deyince "Size kim izin verdi?" diye bağırdılar. (Veyseloğlu, 2008, s.58)

Merdan Ağa'nın amcasının oğlu Şükrü Ağa diğer vagondan gelerek: "Hepiniz bilirsiniz, ben onu çok severdim. Ama onun için insanlarımızın ölümüne göz yumamam. Meyyiti askerlere verelim." dedi. Bizden ses çıkmayınca subaya: "Alıp, götürün cenazeyi. İzin veriyoruz." dedi. Askerler hemen cenazeyi alarak demiryolundan biraz

uzaktaki ıssız bir çöle götürüp, bıraktılar. Cesetler hep çöle atılıyordu. Vahşi insanlar bile böyle yapmaz, ölülerini gömerler. (Veyseloğlu, s.2008,.s.58)

1.2.1 Almatı Günleri

Ali Paşa Veyseloğlu, O yıllardaki Almatı anılarını aynı üzüntüyle anlatmaya devam eder:

Bindiğimiz tren Ahıska'dan Almatı'ya tam 27 günde gelmişti. Yollarda acımasızca işkenceler görerek çekilen birçok azaptan sonra Almatı'ya ulaşmıştık. Yük arabaları demiryolunun yakasına dizilmişti. Her reyona sayıyla halkı paylaştırıp, daha sonra eşyaların yük arabalarına yüklenmesine izin verildi. Bizi Isık denilen rayona(bölge) yazmışlardı. Isık rayonuna vardığımızda ailemizin gelmediğini gördüm. Anam, bacılarım, amcam oğulları, kızları ve diğer akrabalarım farklı farklı bölgelere gönderilmişti. Hiç bir işe yaramayan eşyaları tiyatro binasına yerleştirdik. İki, üç gün orada kaldık. Cemaati bölerek köylere götürmeye başladılar. Aileleri birbirinden ayırarak Kazakların topraktan yapılmış iki küçük odalı evlerine yerleştiriyorlardı. Bizi de küçük bir Kazak köyüne gönderdiler. Yüksek bir dağın eteğinde bulunan bu köyün adı Tavturgen idi. Burada 120 Kazak aile yaşıyordu. (Veyseloğlu, 2008, s.59-60)

Gurbet elde tembellik yaraşmazdı. Temel Ağa, Aspinza'da değirmencilik yapıyordu. Bunun için el değirmenin nasıl yapılacağını bilir. Bu tarihte Kazak Türklerinin durumu çok kötüydü. Erzakları azdı. Süt, yoğurt ve et ile geçiniyorlardı. Kazaklar çok cömertti. Ellerinde ne varsa bizimle paylaşıyorlardı. 1-2 ay içerisinde Kazakça konuşmayı öğrendik. Yarı aç, yarı da tok bir şekilde kendimizi ilkbahara bin bir güçlükle attık. Hastaların bir kısmı da zorluklara dayanamayarak öldü. Kazakistan'a yerleşen Ahıska Türkleri cömert Kazakların yardımıyla selamete kavuştu. (Veyseloğlu, 2008, s.61)

1.2.2 Stalin Sonrası

Stalin'in ölümü, bölgede sürgün yaşayan insanları çok sevindirmişti. Vatanlarından uzak ama kısmen hür olacaklardı. Bu duygu, Ali Paşa'nın yüzüne yansımıştı. Anlatımı daha mutluydu:

1953 yılının Mayıs ayında Stalin öldü. Onun emriyle tutsak olan Ahıska Türkleri, bulundukları yerde ayda bir defa kamindata(kontrol merkezi) gelip, rapor veriyorlardı. 16 yaşında olanlar bile kontrole dâhildi. Stalin'in ölümünden üç yıl sonra (1959) bizi serbest bıraktılar. Vatanlarına dönmek isteyen Ermeni ve Gürcülere 10–15 gün içinde vize verildi. Ama kuşların kanatlarının kırılması gibi kollarımızı kırarak bizi vatanımıza gitmekten men ettiler. (Veyseloğlu, 2008, s.65)

1956 yılında, yani vatanımızdan ayrıldıktan 12 yıl sonra, Ahıskalı Türkler yavaş yavaş korkusuzca birbirini ziyaret etmeye başladı. Ayrılığın acısını bilmeyen kavuşmayı bilir mi? Allah cümle hasretleri birbirine ulaştırsın. Kazakistan'dan Özbekistan'a, Özbekistan'dan Kazakistan'a insanlar sık sık akrabalarını ziyaret etmek için gidip geliyorlardı. (Veyseloğlu, 2008, s.65)

On yıl süre ile Tavturgen Köyü'ne reis olarak seçildim. Tütün ekimini, toprağın verim durumu ve cinsine göre uygun buldum. Köy kısa sürede zengin oldu. On yıl sonra oradan göçüp akrabalarımın bulunduğu Miçurin Köyü'ne (Belbulak Köyü) geldim. Miçurin Köyü'nün başkanı kayınbiraderim İsmail Ağa idi. Aslında Miçurin isim olarak bir köydü. Ama 2000 ailenin bulunduğu bir kasaba büyüklüğündeydi. 600 aile Çeçen-İnguş, 12 aile Türk, diğer aileler ise Rus'tu. Polonyalılar ve Almanlar da vardı ama fazla değildi. Kazaklardan 150 aile de bu köyde meskûndu. (Veyseloğlu, 2008, 65)

İsmail Ağa (Vacipoğlu) çok zeki bir insandı. Günün şartlarında iyi bir eğitim almıştı. Lise mezunu olması yanı sıra saygınlığı ve yakışıklılığı ile de Ruslar tarafından kıskanılırdı. Ruslar onu Türk Sultanı Kanuni Sultan Süleyman'a benzetirlerdi. Köyün Başkanı olan İsmail Ağa, çalışkan olduğu için halkı da zengindi. 1000 hektar elma, 2000 hektar armut bahçesi, üzüm bağları ve her türlü sebze için binlerce hektar alan tahsis edilmişti. Burası Kazakistan'ın en güzel yeri olarak kabul ediliyordu. İsmail Ağa'nın bir dediği halk tarafından iki edilmiyordu. Bir iki yılda Miçurin Köyü'ne 300 aileden çok Ahıska Türkü yerleşmişti. Halk birbirine yardım ediyordu. İsmail Ağa 48 yaşında, genç yaşta öldü. İsmail Ağa'nın ölümünden sonra onun hakkında Ahıska Türkleri çok şiir söylemiştir. (Veyseloğlu, 2008, s.65)

Ali Paşa Veyseloğlu, İsmail Ağa hakkındaki duygularını mısralarında şöyle anlatır:

Mert, yiğitlik yaptı fani dünyada,
Yiğit bir can idi İsmail Ağa.
Ehl-i meclislerde şahlar misali,
Adil inşa idi İsmail Ağa.

Türk Sultanı ad koydular adına,
Yetiştirdi çaresizler dadına.
Kuş yetmezdi o sultanın atına,
Sultandı, han idi İsmail Ağa.

At belinde devran sürdü şah gibi,
Fidandı boyu yüzü mah gibi.
Şirin idi konuşması bal gibi,
Dosta sultan idi İsmail Ağa.

Sene altmış yedi, kırk sekiz yaşı,
Ecel şerbeti içip ağırdı başı.
Yığıştı yanına kavim kardaşı,
Hakk'a giden candı İsmail Ağa.

Aspinya'ydı kenti, vatan Gürcistan,
Kabrinin mekânı, bu Kazakistan.
Vacib'in oğluydu, soyadı Sultan,
Yüreğimiz yandı İsmail Ağa. (Veyseloğlu, 2008, s.66)

1.2.3. 1987 Yılından Sonra

Bu yılları anlatmaya başlarken Ali Paşa'daki heyecan daha fazlaydı. Daha duygulu ve huzurlu bir hali vardı. Bunun sebebini dinledikten sonra anladık:

1987 yılında, dört arkadaş KGB'den ve polislerden izin alarak uçakla Tiflis'e, oradan da sabah saat 4'te Aspinza'ya taksiyle vardık. İner inmez iki rekât şükür namazı kıldık. Daha sonra canımız, vatanımız olan Aspinza'yı gezmeye başladık. Evlerimiz, bağlarımız, bahçelerimiz, her türlü mülkiyetimiz Gürcülerin eline geçmişti. Onlar bizimle gururlanarak konuşuyorlardı. (Veyseloğlu, 2008, s.67)

Mezarlığa ölülerimizin ve şehitlerimiz ruhuna Fatiha okumaya gittiğimizde, mezarlığın yerinde yellerin estiğini gördük. Ne mezar taşları kalmıştı ne de mezarlık. Tamamını traktörle sürmüş, atalarımızın kemiklerini tek tek toprağın altından çıkarmışlardı. Milletimizin canlı tarihine örnek olabilecek son kalıntılar da temizlenmeye çalışılıyordu. Bu mezarlarda ulu kişiler de vardı. Bu kişilerin kerametleri her yerde biliniyordu. Bunlardan biri Sami Efendi diğeri Kamil Efendi idi…(Veyseloğlu, 2008, s.67)

Kasabadaki camiyi Gürcüler erzak ambarı olarak kullanıyorlardı. Diğer Müslüman köyleri de viraneye dönmüştü. Yaralarım psikolojik olarak ağrımaya başlamıştı. (Veyseloğlu, 2008, 67)

Birkaç gün daha köyümüzde dolaştık. Mezarlığa son olarak gidip, dedelerimizin ruhuna Fatiha okumaya devam ettik. Aspinza'dan ayrılmadan biraz toprak alıp sararak çantalarımıza koyduk. Bizim için her türlü ıstıraptan daha ağır olanı vatan ıstırabıdır. Allah hiçbir insanı vatansız koymasın.(âmin) (Veyseloğlu, 2008, 75)

Ahıska'dan uçakla Almatı'ya sağ salim bir şekilde vasıl olduk. Vatanımızın meyvelerinin her türünden getirmiş olduğumuz için sofralar kurduk. Bizim gelişimize binaen kurbanlar kesildi. Eve gelen cemaat meyveleri kokluyor; yüzlerine, gözlerine sürüyor; vatan hasretini bu kokuyla gidermeye çalışıyorlardı. (Veyseloğlu, 2008, s.76)

1.2.4. 1989 Sonrası Ahıska Türkleri

SSCB'nin dağılmasından sonra Türk Cumhuriyetleri birer birer devletlerini kurdular. Kazakistan'da yaşayan Ahıskalılar da bu süreçte yeni siyasi olaylardan olumlu

yönde etkilenmiş, kendi kültürleri ile ilgili faaliyetlere başlamışlardır. Yapılan bu ilk çalışmaları da Ali Paşa şöyle anlatır:

Orta Asya ve Kazakistan' da yaşayan Ahıska Türklerinin durumu 1989 yılından sonra gitgide fenalaşmaya başladı. Rusların kışkırtmaları ile Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türkleri çeşitli zulümlere uğramaya başladı. 1 yıl sonra aynı politika Kazakistan'da uygulanmaya çalışıldı. 150'den fazla silahlı Kazak, toplu olarak Rahat Köyü'ndeki Ahıska Türklerinin üzerine yürüdüler. Ancak, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev' in ileri görüşlülüğü olayların büyümesini engelledi. Türkiye ile diplomasi trafiği oldu. Nursultan Nazarbayev Türkiye'den döndükten sonra çıkarmış olduğu kanunlar, bütün milletlere eşitlik sağlamıştır. Ancak Ahıska Türklerinin belli bir vatanı yoktur. Orta Asya'nın çeşitli yerlerine serpilmiş bir şekilde yaşamaktayız. (Veyseloğlu, 2008, s.77–78)

Biz Ahıska Türkleri, sürgün hayatının getirdiği zorluklar sonucunda dilimizi, dinimizi, kültürümüzü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldık. Uzun yıllar boyunca tarihi vatanımıza göç etmemize izin verilmedi. Bu durumu göz önüne alarak, dilimizi, dinimizi, örf ve adetlerimizi korumak, Türkiye'yi Kazakistan halklarına tanıtmak, kardeş Kazak halkıyla dostluğumuzu ve kardeşliğimizi geliştirmek, sosyal ve ekonomik problemlerimizi çözmek amacıyla, Kazakistan'ın eski başkenti Almatı'da 02.02.1991 yılında Sovyetler Birliği Türklerinin Türkiye Kültür Merkezi adında bir cemiyet kurduk. Cemiyet başkanlığına Doç. Dr. Tevfik Haşimoğlu seçildi. Eylül 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla derneğin ismi Kazakistan Ahıska Türklerinin Türkiye Kültür Merkezi olarak değiştirildi. (Veyseloğlu, 2008, s.79)

2. COĞRAFYA

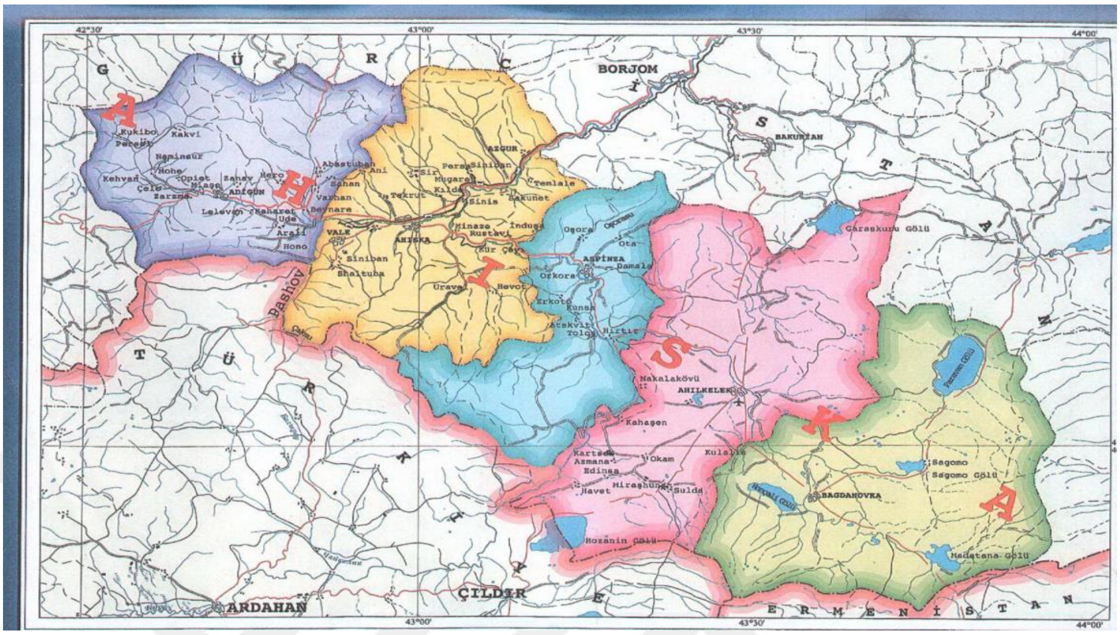

Ahıska Haritası(Google görseller)

Ahıska, günümüzde Gürcistan coğrafyasında yer almaktadır. Resmî olarak gürcü şehirleri ve Gürcü yerleşim yerleridir. Kaynaklarda, Ahıska ile ilgili yer isimleri sürgünden önceki durumuna göre kullanılmıştır.

1926 yılında Ahıska Türklerinin yerleşim alanları. (Google görseller)

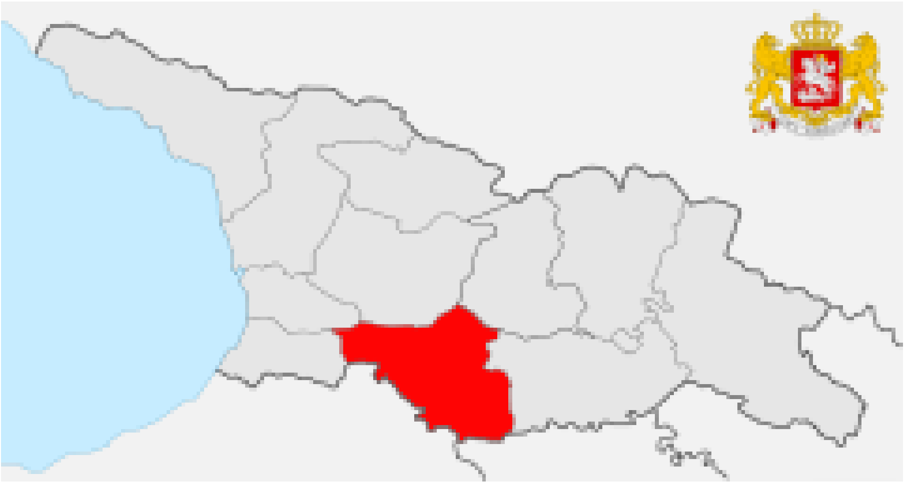

Tarihi Ahıska bölgesi bugün Gürcistan'ın Samtshe-Cavaheti bölgesinin bir parçası. (Google görseller)

2.1. Ahıska Bölgesi:

Ahıska, Gürcistan'ın güneybatısında, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan'a sınır dağlık bölgedir. Bu bölge, kuzeyde Borjoma'ya; güneyde Çıldır düzlüğüne; batıda Acar'a, doğuda Borçalı'ya dayanır.

Önemli şehirleri; Ahıska, Adıgün, Aspinza (Espince), Ahırkelek ve Bogdanovka (Hocabey)

219 köy ve 6260 km'ye sahip bu topraklar, tarım ve hayvancılığa oldukça elverişlidir. Bu bölge, Gürcüler tarafından "Meskhet Cavaheti" olarak anılmaktadır. Orada yaşamış Türkleri de "Meskhet Türkleri" "Tatribe" vb. diye adlandırırlar. Ancak, doğrusu orada yaşamış halk, "Ahıska Türkleri" 'dir. (Türki - Piriyeva, 2009, s.17)

2.2.Önemli Yerleşim Yerleri

Adıgün: İlçenin merkezidir. Kobliya Çayı'nın kenarındadır. Sahası 1056 km.'dir. Ahıska demiryolu istasyonundan 32 km aralıktadır. Batı Tarafı Batum karayolu üzerindedir.

Aspinza(Esnince): İlçe merkezi Kür Nehri kenarına yerleşmiş. Ahıska demiryolu istasyonundan 34 km. aralıktadır. Sahası 796 km.'dir.

Ahırkelek: Ahırkelek Çayı yakasında, Ahıska demiryolu istasyonundan 74 km uzaklıkta yerleşmiştir. Sahası 1598 km.'dir.

Bogdonovka(Hocabey): Ahıska demiryolu istasyonundan 95 km. uzaklıktadır. (Türki - Piriyeva, 2009, s.29-30)

2.3.Karayolları

Ahıska'dan Türkiye'ye üç noktadan ulaşım sağlanır:

Acara Vadisi, Ahıska yolu ile Ardahan'a;

Abastuman, Ahıska üzerinden Ardahan'a;

Borcom, Ahırkelek üzerinden Kars'a bağlıdır. Bu yolların hepsi faal durumdadır. (Türki - Piriyeva, 2009, s.43)

Ahıska, komşuları ve önemli şehirleri (Google görseller)

2.4. Kazakistan'da Ahıskalıların Çoğunlukta Yaşadığı Yerler

Sürgün yıllarında Kazakistan'ın güneyine yerleştirilen Ahıskalılar, günümüzde sosyal hayat gereği, Kazakistan'ın diğer yerlerine ve şehir merkezlerine yerleşmişlerdir. En önemli yerleşim merkezleri, Çimkent, Sayram, Cambıl ve Almatı şehirlerine bağlı rayon(bölge), köy ve kasabalardır. Daha sonraları Türkistan bölgesine de yerleşimler olmuştur. Ayrıca şehir merkezlerinde de yaşanmaya başlanmıştır. Araştırma yaptığımız Belbulak Köyü, Almatı'ya en yakın yerleşim merkezlerindendir. Almatı'nın doğusunda olan köyün eski adı Mıçurin'dir. Mıçurin, bir savaş kahramanın adıdır.

Almatı'daki TÖMER(Türkçe Öğretim Merkezi)'de görevli Asiyam Kadurgalieva'dan edindiğimiz bilgilere göre, Almatı civarındaki önemli yerleşim merkezleri şunlardır:

Talgar

Belbulak

Karasayski

İliyskiy

Djambulsıy

Enbekşi

Bölgenin önemli yerleşim yerlerinden olan Talgar; eğitim, turizm ve sosyal hayat açısından önemli bir merkezdir. Almatı'nın doğusunda, Belbulak Köyü'nden sonra gelir. Bu merkezlerde Ahıskallardan başka yaşayan Kazakların ve Rusların da sayıları oldukça kalabalıktır. Ayrıca, Alman, Özbek, Güney Kore, Kırgız vb. gibi Kazakistan'da yaşayan diğer milletler de Ahıskalıların yaşadıkları yerlerde bulunmaktadır.

Almatı’dan bir görüntü: Türk mühendisleri tarafından yapılan mimari yapılar.(özgün foto)

Ahıskalıların çoğunlukta yaşadığı yerleşim merkezlerinden Talgar girişi. (özgün foto)

Ahıskalıların çoğunlukta yaşadığı yerleşim merkezlerinden Belbulak'ta bir cadde (özgün foto)

Belbulak'ta bir ev, Almatı (özgün foto)

3. NÜFUS

Ahıskalılar, günümüzde birçok ülkede yaşamaktadır. Birlikte olabilecek toprakları, vatanları artık yoktur. Bulundukları ülkelerin vatandaşlıklarını aldıkları için, Ahıskalı olarak kayıtlarda yer almazlar. Ancak folklor ve sosyolojik açıdan yapılan araştırmalar sonucunda Ahıskalı olup olmadıkları anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla sayısal veriler açısından kesin bilgileri tespit etmek zordur.

Sürgün sırasında ve daha sonraki yıllarda yaşanan olaylar, hastalıklar ve maddi imkânsızlıklar neticesinde yaşanan ölümler, Ahıskalıların nüfuslarını önemli ölçüde azaltmıştır. Günümüzde baskıların olmaması, sağlık konusunda yeterli tedbirlerin alınması ve maddi refahlık nüfus artışında etkili olmaktadır.

Araştırmalara göre Ahıskalıların nüfusu hakkındaki bilgiler şöyledir:

Sovyetler Birliği yöneticileri 1935-1936 yıllarından itibaren Ahıska Türklerini "Türk" yerine "Azerbaycanlı" olarak adlandırmaya başladılar. 1940'tan itibaren bazı Ahıska Türklerinin soyadlarında Rusça soyad kökleri "ev", "eva" yerine Gürcüce soyad eki "idze", "adze", "dze" ekleri görünmeye başladı. Bu yüzden Ahıska'da 1944'e kadar ne kadar Türk bulunduğunun tespiti yolunda sağlıklı bilgilere ve istatistiklere ulaşmak mümkün değildir. (Devrişeva, 2006, s.3)

Devlet Savunma Komitesi başkanı J. Stalin'in 31 Temmuz 1944 tarihli Kararı ile Orta Asya'ya sürgün edilen Türk, Kürt, Hemşinlerin sayısı toplam olarak 86.000 idi (Badalov, 2004, s.201). 1944'te 220 köyde oturan Ahıska Türklerin nüfusu 115.000 idi. (Taşdemir, 2005, s.32). 1926 nüfus sayımına göre Ahıska Türklerinin nüfusu 137.921'den çoktu (Avşar, Tunçalp, 1995, s.9). 1970 yılında 78.513, 1979 sayım sonuçlarında da 92.689 olarak açıklanan "Türk" nüfusu, 1989 sayımlarında 207.369'çıkmıştır (Buntürk, 2005, s.284). Bazı kaynaklarda 1989'da Ahıska Türklerinin sayısı 207.500 idi (Taşdemir, 2005, s.32). Sürgünden sonra Ahıska Türkleri Kazakistan'ın Çimkent, Cambıl ve Almatı vilayetlerinde yerleştirildiler. Sonra Türkistan bölgesine de göç ettiler. Şu ana kadar bu bölgelerde yoğun olarak oturmaktadırlar. Şu an Kazakistan'da 15.000.000 nüfus içinde Ahıska Türklerinin sayısı yaklaşık 180.000'dir (Badalov, 2004, s.34). Başka kaynaklara göre nüfus sayısı 220.000'den çoktur. Cambıl vilayetinin Merke ilçesinde 8.000 Ahıska Türkü oturmaktadır (Osmanov, 2006, s.10).

Haziran 2001, Ahıska Dergisi'nde yapılan araştırmada nüfusla ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

Konumuzun içeriğini oluşturan nüfus problemi, uzun süredir tartışmalara mevzu olduğu halde, gerçek anlamda bu konunun bütün yönleriyle araştırılmamış olduğunu görmekteyiz. 1944 yılından sonrası Ahıska Türklerinin nüfusuyla ilgili çeşitli tahmini rakamların ne derece doğru ve tutarlı olduğuna bir açıklık getirilmemiştir. Bu tahmini rakamlar, bugün Rusya ve Türk Cumhuriyetlerinin çeşitli bölgelerinde oturan Ahıskalıların zihinlerini bulandırmış ve tartışmalara sebep olmuştur. Biz burada söz konusu rakamların ve tartışmaların tarihi seyir içerisinde nasıl bir gelişme ve değişiklik gösterdiğini nüfus kaynaklarına inerek yazıyoruz.

1914 tarihli gizli Sovyet belgesinde kaydedilen bir Rus komutanının " Ahıska bölgesinde bulunan Türk nüfusunun komşu Türkiye'ye sürgün edilmesi ve boşalan yerlere de Gürcistan'ın iç bölgelerinden Gürcü ailelerin yerleştirilmesi gerekir." önerisi, dönem hükümetinin Ahıska'da bulunan Türk nüfusuna karşı, ileride nasıl bir politika izleyeceğine işaret etmektedir. Düşlemiş olduğu politikasının ilk girişimlerini 1921 yılında Moskova Anlaşması sonrasında görmekteyiz. Sovyet Hükümeti ilk olarak kültür asimilasyonu çalışmalarını başlatmış. 31. Harman (Eylül) ayı 1944 tarihli Devlet Savunma Komitesi'nin 6279 gizli belgesine göre; 1931-1944 tarihlerinde Ahıska bölgesinde bulunan Türk nüfusunun 45.516 kişi, diğer Müslüman etnik grupların 29.505 kişi olduğu belirtilmektedir. SSCB Halk İçişleri Komiseri L. Beriya'nın emriyle yapılmış olan bu sayım, 1944 sürgünü için ilk hazırlık sahası mahiyetini içerdiği ve kendi vatandaşı olan Türk nüfusuna karşı duyduğu rahatsızlığının dile getirilmiş ifadesidir.

Malumunuz, nüfus sayımını takiben 31 Harman ayı 1944 tarihli SSCB Halk İçişleri Komiseri L. Beriya'nın Devlet Savunma Komitesi Başkanı İ. V. Stalin'e yapmış olduğu "Sürgün" teklifi aynen benimsenmiş ve 14 Kasım 1944 tarihinde sürgün gerçekleştirilmiştir.

Devlet Savunma Komitesi'nin gizli belgelerine göre sürgün öncesi ve sürgün sonrası verilen rakamları:

5279 sayılı gizli belgeye göre sürgün öncesi halkın dağılımı:

Kazakistan: 40.000

Özbekistan: 30.000

Kırgızistan: 10.000

9479 sayılı gizli belgeye göre sürgün sonrası halkın dağılımı:

Kazakistan: 28.598

Özbekistan: 53.163

Kırgızistan: 10.546

6279 sayılı gizli belgeye göre sürgün esnasında açlıktan ve soğuktan hayatını kaybedenlerin sayısı: 14.895 kişi olarak belirtilmektedir.

Müteakip tarihte L.Barataşvili, K.Barataşvili gibi dönemin araştırmacıları tarafından belgelerde zikredilen rakamlar üzerinde tahmini görüşleri ileri sürülerek, abartılı bir şekilde kamuoyuna yansıtılmıştır. Şöyle ki, sürgün edilen 92.307 halkın sayısı 110.000 olarak, açlıktan ve soğuktan ölen 14.895 insan sayısı ise 17.000 olarak gösterilmiştir. Bu rakamlar devamlı yazılı basında canlı tutularak Ahıskalıların nüfusu ile ilgili çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Görülen şudur ki, Ahıska Türklerinin çeşitli ülkelere dağılımından faydalanılarak, tahmini nüfus rakamları ile söz konusu halkın nüfusu farklı gösterilmiştir.

Bu olumsuz olaylara müteakiben İİHK (İç İşleri Halk Komitesi) arşivinde bulunan bir başka gizli belgede 1953 verilerine göre sürgün edilen Ahıskalıların sayısı şöyledir:

Türk nüfusu: 46.790

Kürt nüfusu: 8.843

Hemşin nüfusu: 13.997

Bu geçen 5 sene süre içerisinde 7.300 doğum artışı, çeşitli sebeplerden ölenlerin sayısı 19.470 olduğu kayıtlarda belirtilmektedir.

Görüldüğü gibi geçen süre içinde, ölüm oranı doğum oranına göre daha fazla olmuştur. Burada her iki oranın düşük olmasının nedenlerini kısaca hatırlamak, söz konusu rakamların doğru ve tutarlılığına açıklık getireceği şöyle kanıtlanmıştır:

Bilindiği gibi sürgünün ilk yıllarında Ahıskalılar, İİHK'nın özel iskân politikasına tabi tutularak, "Hususi göçkün" statüsü rejiminde sıkı bir takibat altında yaşamışlardır. 1944-1956 yılına kadar, bir köyden başka bir köye misafir gitmeleri ciddi yasaklanmıştır. *31 Şarap ayı 1956. yıl tarihinde Sovyet İçişleri Bakanlığının açıkladığı kararname ile Ahıskalılar, İç İşleri Bakanlığının iskân kontrolünden kurtularak SSCB'nin muhtelif ülkelerinde yaşama hakkına sahip oldular. Bu geçen 12 sene zarfında Ahıskalılar, adeta yaşam mücadelesi verdiler. Bütün bunlar sözünü ettiğimiz toplumun belli bir müddet boyunca gerileme süreci içinde olduğunu ve nüfusun belirtilen rakamlarla örtüştüğünü kanıtlamaktadır.*

1956-*1958 tarihlerinden itibaren Ahıskalıların nüfus dağılımı muhtar* cumhuriyetlerde *15- 20 bin, bazılarında da 6 bin kadar fark göstermektedir. Yani Ruslar tarafından çok dağınık bir şekilde iskân edilmişlerdir. 31 Şarap (Ekim) ayı 1956. yıl tarihinde Sovyet İçişleri Bakanlığının açıkladığı kararname ile Ahıskalılar, İİB'nin iskân kontrolünden kurtularak SSCB'nin muhtelif ülkelerinde yaşama hakkına sahip oldular. Ahıskalıların bu dezavantajlarını etkisiz kılarak onları pozitif duruma getiren, doğum oranlarının yüksek olmasıdır. Zira Ahıskalılar, Sovyetler Birliğinde Özbek halkından sonra en hızlı nüfus artışına sahip Türk uruğlarından(boylarından) biridir. Fakat büyük bir kısmı çeşitli problemleri (tahkir, işkence, kamu kurumlarına alınma vb.) göz önünde bulundurarak yaşadıkları devletin milliyetini kabullenmek* zorunda *kalmışlardır. Ahıskalıların üçte bir bölümü de pasaportlarına Azeri, Özbek, Kırgız, Kazak gibi isimlerin zorla yazılmasını istemese de çeşitli haklara (bürokraside söz sahibi olma, milletvekili seçilme, elit bir kadroda yer alma vs.) sahip olmak için bu uygulamaya karşı çıkamamıştır.*

Bu bağlamda Sovyetler Birliğinin dağılımına müteakip 1989 tarihinde yapılan nüfus sayımı, daha önceki sayımlardan farklı olarak pasaport kimliğine göre olmayıp, vatandaşın duygu ve görüşüne başvurularak kayda alınmıştır. Nitekim 1989 tarihinde yapılan nüfus sayımında Ahıskalıların SSCB içindeki nüfusları 207.500 kişi olarak somut bir şekilde belirtilmiştir. Fakat hala günümüzde Ahıskalıların toplam nüfusuyla ilgili çeşitli tahmini rakamlar ileri sürülmektedir. Bu gibi kamuoyunu yanıltıcı yanlış yorumlar, Ahıskalıların bulundukları bulunduğu ülkelerin resmi kuruluşlarına da yansımaktadır. Resmi kurumların Ahıskalıların lehine çıkacak olan kararların tam tersi yönünde geri adım atılmasına sebep olmaktadır. Üzüntümüz, belki iyi belki kötü niyetli

yazılan yazıların hangi kaynaklara dayandırıldığının belirtilmemesidir. (Rahim Nasiroğlu, Ahıska Dergisi, Haziran 2001)

Ahıska Türklerinin nüfusları hakkındaki bu belirsizlik araştırmacılar açısından incelenmesi gereken önemli konular arasında yer almıştır. Bir başka kaynakta Ahıska Türklerinin nüfusunun 600 000 civarında olduğu bilgileri vardır:

Tahminlere göre Ahıska Türklerinin bugünkü nüfusu. Ülkelere göre dağılımı:

Kazakistan: 200 000

Azerbaycan: 160 000

Özbekistan: 55 000

Rusya Federasyonu: 70 000

Kırgızistan: 40 000

Türkiye: 35 000

Amerika: 8 000

Ukrayna: 7 000

Çeçenistan ve İnguşetiya: 5 000

Kabardi Balkar Cumhuriyeti: 5 000

Kuzey Osetya: 1 000

Kalmukya: 500

Dağıstan:500

Gürcistan: 500

Başkurdistan: 150

Moldova: 150

Türkmenistan: 150

(Türki - Piriyeva, 2009, s.24

Ahıska Türkleri	
Toplam nüfus	
400.000-425.000-500.000-629.000	
Önemli nüfusa sahip bölgeler	
Kazakistan	150.000
Rusya	3.257- 90.000
Kırgızistan	33.327 – 50.000
Türkiye	40.000
Azerbaycan	90.000–110.000
ABD	18.000
Özbekistan	15.000
Ukrayna	10.000
Gürcistan	1.000

https://tr.wikipedia.org internet sitesindeki bilgilere göre Ahıskalıların nüfus dağılımı

4. KÜLTÜR

Kültür, bir milleti ayakta tutan ve onları manevi halatlarla başlayan en sağlam yapıdır. Millet; sevinçlerini, acılarını, duygularını, düşüncelerini kültür içinde açıklar, yaşatır ve kuşaktan kuşağa aktarır.

Ahıskalıların kültürleri, bu anlamda âdeta ikiye bölünmüştür: sürgün öncesi ve sürgün sonrası. Çünkü iki zamandaki kültürel paylaşım büyük farklılar arz eder. Sürgüne kadar acılar, sevinçler paylaşılırken; sürgün sonrası paylaşılan tek unsur acılar olmuştur. Çünkü yaşam mücadelesi, var olma mücadelesi vermişler; sevince, başka duygu ve düşüncelere zaman bulamamışlardır. Son 15 yıldır bu durum artık biraz daha iyiye gitmiş ve öz benliklerini kültürlerine yansıtabilmişlerdir.

Sürgün yıllarında yapılan bu zulümler; hâlâ bir ağıt gibi, bir destan gibi anlatılmakta ve şiirler yer almaktadır. Bu anlamda kaynaklarda şu bilgilere rastlanmaktadır:

4.1. Ahıska Türkleri Folklorunda Sürgün Yıllarını Anlatan Motifler

Yüce Allah, Türk oğlunu yaratırken onun kalbinde sönmeyen hürriyet ateşini de alevlendirmiştir. Vatanını “Ana hakkı, Allah hakkı” gibi yüce tutan Türkoğlu, hiçbir zaman esaretle barışmamış; vatanın bağımsızlığı, milletin şerefi uğruna ölümü mukaddesleştirmiştir. Yiğitlik, şehitlik ve gazilerin kahramanlıkları, Orhun Abideleri’nden ve Dede Korkut’tan günümüze Türk folklorunun en yüce ve en şerefli sayfalarını işgal etmiştir. Esaret hayatı ve devletsizlik ise, Türk maneviyatında ve Türk folklorunda en büyük facia olarak yer almıştır. Son iki yüzyılda Rus esaretine düşen Türk toplulukları da bu esaret yıllarında zulüm görmüş, milli istiklalin olmadığı bir hayata alışamamışlardır.

Rus esaretine düşen bütün Türk topluluklarında (Azerbaycan, Kuzey Kafkasya, Kırım, Türkistan, Sibirya, İdil-Ural, Altay-Tuva, Yakut-Saha bölgesinde) Türklerin düşmana karşı kahramanca direnişi ile şerefli bağımsızlık mücadelesi başlamış ve bu mücadele ruhu hiçbir zaman ölmemiştir.

Rus esaretine düşen Türk topraklarının bir bölümü de Ahıska ve çevresindedir. Ahıska Paşalığının 1828 yılında Ruslar tarafından istila edilmesi sonucunda oradaki zengin Türk kültürü dağıtılmış, kütüphaneleri talan edilmiş, mektepleri kapatılmıştır.

Sadece Ahıska'da, meşhur Ahmediye Camii'nden 150'den fazla nadir kitap, Rusya'nın Petersburg'daki İmparatorluk Kütüphanesi'ne götürülmüştür. Bu istila sonu Ahıska Türkleri toplu şekilde öldürülmüş, onların yerine buralara Ermeniler yerleştirilmiştir. Nihayet bu amansız soykırım, 15 Kasım 1944 yılında Ahıska Türklerinin vatanlarından sürülmesiyle sonuçlandırılmıştır. Ama bu amansız sürgün bile Ahıska Türklerinin hürriyet ruhunu yok edememiştir.

Sürgünün hemen ardından Ahıskalıların vatana dönüş mücadelesi başladı. Bundan korkan emperya, 1989 yılının baharında Ahıskalıların başına yeni bir facia getirdi. Türkleri parçalamak, Ahıskalıları dize getirmek için Fergana bölgesinde iki kardeş halkı birbirine düşürdü.

Bu dehşet verici olaylar, acımasız Rus esareti, topyekün sürgün ve vahşet örneği soykırım siyaseti, Ahıska Türklerinin manevi âleminde ve kültüründe derin izler bırakmıştır. Ahıska Türkleri, Rus esaretine rağmen, dünya kültürünün en feci fakat en şerefli kollarından bir olan esaret ve sürgün folklorunu meydana getirmiştir. Bu folklorda düşman zulmünü anlatan motifler, bağımsızlık gününe ve zafere derin inançla birlikte seslenmektedir.

Rus zulmünü anlatan motifler, Ahıska Türklerinin folklorunun bütün çeşitlerinde yer almıştır. Bu motifler şöyle sıralanmıştır:

1.Ahıska Paşalığının çöküşü ile ilgili motifler.

2.Rus esareti devrindeki Rus- Ermeni zulmünü anlatan motifler.

3.Sürgün motifleri.

Rus zulmü altında inleyen Ahıska'nın feci kaderini, Âşık Molla Mehmet Sefili şöyle anlatıyor:

Ahıska yıkılmış, olmuştur esir,

Ne kilim kalmıştır, ne eski hasır.

Ahmediye Camisi olmuştur esir,

Ağlıyor gözlerim, dolmuştur kana.

Rus askerlerine ve Rus Çarı'na karşı nefret de Ahıska manilerinin esas motiflerindendir:

Sarı Urus gemisi,

Hep ileri, hep geri.

Nikolay gözün çıksın,

Dul koydun gelinleri.

Rus emperiyalizminin en hain, ikiyüzlü ve en vahşi faaliyeti Ermeni çetelerini desteklemesi, silahlandırması ve Ermeni katillerini masum Türk ahalisi üzerine göndermesidir:

Ermeniler kendi dininde taparlar,

İstikanı birbirinden kaparlar.

Mihrabın yerine bir haç takarlar,

Ne günden günlere kaldın Camican.

Ahıska Türklerinin çağdaş folklorunda geniş konu sürgündür. Dünya tarihinde yazılmış Rus-Sovyet İmparatorluğunun gerçekleşetirdiği vahşi cinayet; halkın vatanlarından sürülmesi; Karaçay, Balkar, Gökçe ve Ahıska Türklerinin kaderine düşmüştür.

"Elimden, yurdumdan oldum derbeder,

Hani benim memleketim, elim, yar!"

diyen Ahıska Türk'ü; eli silah tutanların cepheye götürülmüş olmasından dolayı, Rus zulmünün en vahşi örneklerinden biri olan 1944 sürgününü çaresizlikle karşılamıştır.

Vatan derdi, yurt derdi ve sürgün acısı manilerde şöyle açıklanmakta:

Garibem bu vatanda,

Garip kuşlar ötende.

Gönlüm gögercin oldu,

Durmiyer yad vatanda.

Sürgün derdi anlatan birçok türkü de bulunmaktadır. Gariplik, hasret, yalnızlık, kimsesizlik bu türkülerin önemli motiflerindendir:

Gede gede getmez oldi dizlerim,

Ağlamaktan görmez oldi gözlerim.

Yabancıyım, geçmez oldi sözlerim,

Beni şad et, şad et vatanım için.

Başka bir sürgün türküsünde vatana dönüş motifi derin hüzünle açıklanmakta:

Nerde kaldı o Zediban deresi,

Eşidilmez suların şerşeresi.

Yeşil güzel Azğur'umun meşesi,

Gel dönelim o yerlere arkadaş.

Ahıska-Çıldır yöresi tarih boyunca ulu sanatçıların, âşıkların yurdu olmuştur. Bu yörelerde Âşık Şenlik, Emrah, Şerki, Sefili, Zulali, Murtez gibi halk şairleri yetişmiştir.

Ahıskalılar arasından sürgün yıllarında da güzel halk şairleri çıkmıştır. Şimdiye kadar eserleri hiçbir yerde yayınlanmamış; milletin derdini kaleme alan bu vatanperver şairlerin şiirlerinde Türklük şuuru çok kuvvetlidir. Bu şiirlerde Rus zulmüne karşı büyük öfke ve itiraz var. Bununla birlikte vatana döneceklerine ölmez inanç da var. Çağdaş Ahıska şairlerinden Fehlül, Zeynal, Cabir Halidov, Şimşek Sürgün, İbrahim Türkü, İlyas İdrisov, İlim Şahzedeyev, Gülahmet Şahin, Alipaşa Veyseloğlu, Bekir Perişan, Âşık Mevlid'in birçok şiirleri buna örnek teşkil etmektedir.

Od koydu evime, ettiler talan;

Ağladı kız, gelin; ettiler şivan.

Bu ahı koymasın size yaradan,

İndiyeçen derdimize yanan görmedim.

Âşık Şimşek Sürgün'ün mısralarından:

Ahıska elleri, elimiz bizim.

Gene perişandır halımız.

Aman Allah, aman gelduh biçare,

Yandık Allah, yandık, biz bir çare.

Türkler Ahıska'dan sürüldükten sonra eski Türk abideleri, camiler medreseler yok edilmiş; kiliseye, Sovyet idare binalarına çevrilmiştir. Ahmediye Camisi, Azgur, Lela, Ahılkelek vb. Kısacası bu bölgedeki bütün camiler, mezarlar, türbeler, tarumar edilmiştir. Ruslarla Ermeniler büyük bir zevkle Müslümanların tarihi izlerini silmeye çalışmışlardır:

Lela'nın camisi kulübe dönmüş,

O eski ocaklar çoktandır sönmüş.

Bülbülün yerine baykuşlar konmuş,

Aklımı şaşırıp, gördüm de geldim.

Fergana'da Ahıska Türklerinin başına gelen facia da aslında düşman işidir. Hristiyanların fitnesidir. Bu feci olaylarda asıl suçlu "koynunda haç gizlemiş" düşmanlardır. Ahıskalılar bunu iyi anlıyorlar. Âşık Mehyar Ahmedoğlu "Fergana" şiirinde şöyle anlatıyor.

Ezelden gizledin haçı koynunda,

Günahsız halkın kanı boynunda

Ahıska folklorunda Rus zulmünü anlatan motifler bunlarla bitmiyor. Kaderin hükmüyle barışmayan Ahıskalıların çağdaş folkloründe umut, dostlara güven, umumiyetle Türk Dünyasıyla ilgili motifler oldukça fazladır. Bu kardeşlik ve birlik duygusunu yaşayan Kazakistan Ahıska Türkleri de büyük ümitle hayata devam ediyor. Halkın geleceğe umudu hiçbir zaman sönmemiş. Ahıska Türkleri yaşadıkları zulme itirazlarını fokloründe açık bir şekilde ortaya koymuşlardır. Bu da Ahıska folklörünün en önemli özelliklerinde biridir.

Acaba gelir mü ele bir zaman;

Vatanım olur mi diyarım hemen.

Gülleri bezedip ederim çemen,

Senin komeğine can Türk Dünyam.

(Gusaynov, 2005, Sayı: 3)

4.2. Âşıklar ve Şairler

Âşıklık geleneği bakımından zengin bir kültüre sahip olan Ahıska, bu geleneği sürgün yıllarından sonra güçlü şairler yetiştirerek de sürdürmüştür. Eserlerinde, sürgün yıllarından sonra, vatan hasreti, vatan sevgisi, zulüm gibi konular ağır basmaktadır. Günümüzde, eğitim görmüş usta kalemler de vardır. Bunun yanında Kazakistan başta olmak üzere, Türk Cumhuriyetleri ve diğer ülkelerin ücra köylerinde keşfedilmeyi bekleyen hatırı sayılır sayıda şairlerin olduğu kanaatindeyiz.

Meşhur olmuş, ya da günümüzde yaşayan önemli âşıklardan bazıları:

4.2.1. Ahıskalı Emrah (Dr. Behçem DEDE)

Ahıskalı Emrah'ın doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bilgi bulunmuyor. Ahıska'nın Vernet köyünde doğmuş, âşıklık geleneği içerisinde yetişmiş ve 1824 yıllarında hayatta olduğu anlaşılan bir halk şairidir. 19. yy. şairlerinden olan Emrah'ın 1824-1829 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşlarını yaşamış, Ahıska'nın Ruslar tarafından işgalini görmüştür. İşgal yıllarının acısını ve esaretini yaşamıştır. Şimdilik ölüm tarihini tespit edemediğimiz şair, kendi köyünde ölmüştür. Şiirlerinde "Sefil Emrah", "Emrahi" ve "Işığı" mahlaslarını kullanmıştır. Şiirlerindeki ifade tarzı, söyleyiş ustalığı güçlü bir şair olduğunu göstermektedir. Halk Şiir'i tekniğinde en zor teknik olan "dudakdeğmez" tekniğini ustalıkla kullanmıştır

Dudakdeğmez

Ateşe yakar cihanı aşk ile narın senin,

Ah ettin, arşa dayandı ah ile zarın senin.

Nas içinde destan oldun, düştün dilden dillere,

Yar elinden serserisin, ya hani arın senin.

Âşıksın, aşnan ararsın; ah edersin derinden,

Aşnan sabık yârın ise der: Sana ne narından.

Şad-hezar naz ile seninaklın ala serinden.

Say eder gizli sırların herjayi yârin senin.

Işığı der, sıdk ile gel sen çalış Hak rahına,

Gut uzak, şeytan serrinden, sığın sahlar sahına.

Seni halk eden Hallak'ın secde kıl dergâhına,

Her ne dilek dilersen ihsan eder Tanrı'n senin.

Koşma

Bu gün aziz gündür, derneğimiz var,

Yolunuz düşsün ziyarete güzeller.

Hasretliyiniz çoktan beri çekeriz,

Verin bacı, geçin öte güzeller.

Kimi göç eylemiş, gücü var bize,

Kimi siyah zülfün dökmüştür yüze.

Eyer bir haberiniz olmasa bize,

Düşersiz siz de firkate güzeller.

Emrahi der, gerçek oldu sözümüz,

Arşa direk oldu ah-ı sözümüz.

Size geçer ise bu niyazımız,

Dolun sualsiz Cennet'e güzeller.

Semai

Bir yigidin yaman derdi,
Olmasa kan yaş döker mi?
Menevşe, sünbül solmadan
Dağlara duman çoker mi?

Ezelden bu dünya böyle,
Garibin derdidir sıla.
Har olmasa bülbül güle,
Ah eder, boyun büker mi?

Sefil Emrah oddan etsin;
Gönül diler, kama yetsin.
Bir elçimiz daha getsin,
Görek, onu da eker mi?

(Türki, 2007, s.348-349)

4.2.2. Ali Paşa Veyseloğlu

Ali Paşa Veyseloğlu, kaynak kişilerimizden birisi olup Almatı-Belbulak köyünde yaşamaktadır. Ahıskalıların günümüzde önde gelen büyüklerindendir ve en önemli şairlerindendir. Türkiye sevdalısı olan Ali Paşa Veyseloğlu, Türkiye'nin önemli devlet adamlarıyla da görüşmüştür. Şiir kitabı İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından da basılmıştır.

Türkiye Almatı Büyükelçiliğinde görevli öğretmen Nermin Öztürk, Ali Paşa Veyseloğlu'nun hayatı hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

1924 yılında Aspinza'da doğdu. 1940 yılında pedogoji kolejini bitirdi ve Oşora köyünde ortaokul öğretmenliği yaptı. 1942 yılında Rus ordusunda askere alındı. Nahcıvan'da Tümen Harbi Okulu'nu bitirerek komutan oldu. Rus-Alman savaşında görev aldı. Rostov şehrinde yaralandı. 1943 yılında terhis edildi ve köyüne döndü. Aheşen köyünde öğretmenliğe devam etti.

1944 yılında sürgün sonrası Almatı'nın Issık Bölgesi, Tau-Turgen köyüne yerleşti. Burada kolhozda grup şefi olarak çalıştı. 1954 yılından sonra Belbulak köyüne yerleşti.

1950 senesinden bu yana şiir, deneme, hikâyeler yazdı. Eserlerinde kardeşliği, dostluğu, vatan sevgisini, Ahıskalıların yaşadığı acıları ve Türkiye sevgisini işledi.

Vatan, Turnalar, Abay, Turgut Özal gibi bazı şiirleri Kazakistan ve Türkiye'de çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlandı.

Kazakistan ve Türkiye'de konferanslar vermiş, radyo konuşmalarında ve televizyon programlarında konuşmalar yapmıştır. Bu programlarda Türk-Kazak dostluğunu vurgulamıştır.

1991 yılında Almatı'da kurulan Ahıska Türkleri Derneği'nin kurucularındandır.

Halen Almatı-Belbulak'ta yaşayan Ali Paşa Veyseloğlu, çeşitli devlet ödülleri almıştır. Kazakistan ve diğer Türk cumhuriyetlerinde yaşayan Ahıskalıların sevdiği manevi önderlerindendir. (Türki, 2007, s.286)

Ali Paşa Veyseloğlu, Türklerin birlik içinde olması ile ilgili duygularını şöyle anlatır:

İçinde

Türk bayrağı ne güzel,

Ay yıldızlar içinde.

Dalgalansın havada,

Büyük zafer içinde.

Şarka, garba kol atsın,

Turan elini tutsun.

Türk milleti toplansın,

Al bayrağın içinde.

Biz de ona yar olak,

Toplanıban bir olak.

Korku bilmez er olak,

Can cesetin içinde.

Türk oldukça adımız,

Seviniyor kalbimiz.

Kahramandır ceddimiz,

Tamam cihan içinde.

Türk bayrağı yükselsin,

Turan eli birleşsin.

Doğu batı bir olsun,

Toy bayramlar içinde.

Özbek, Kırgız, Kazak'ı,

Tatar, Türkmen, Nogay'ı

Turan baba vatanı,

Sürek devran içinde.

Türk'tür bizim babamız,

Vatan bizim anamız.

Bizim birdir kanımız,

Durak bir ev içinde.

Din, Muhammed dinimiz,

İslam bizim yolumuz,

Böyle deyip ceddimiz,
İylik, birlik içinde.

Dini bütün olayık,
Toy bayramlar kurayık.
Doğru yolu bulayık,
Birlik, dirlik içinde.

Turan baba vatanı,
Biz tanıyak düşmanı.
Bulak dini, imanı,
İki cihan içinde.

Biz Ahıska Türkleri,
Hem Osmanlı parçası.
Olsun Türk'ün bayrağı,
Büyük zafer içinde.

Ellerimiz duada,
Yardımlar etsin Hüda.
Yetişiriz murada,
İslam dini içinde.

Paşa umar Hüda'dan,
Yardım etsin Yaradan.
Hudut kalksın aradan,
Kalak birlik içinde.

(Veyseloğlu, 2008, s.136-137)

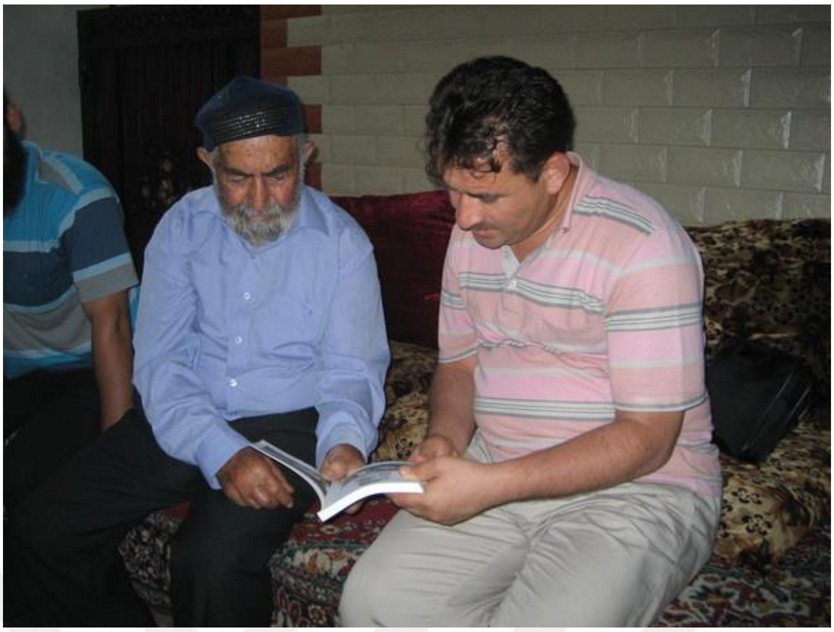

Ali Paşa Veyseloğlu şiir kitabını tanıtırken, Belbulak Köyü- Almatı, 2013
(özgün foto)

4.2.3. Âşık Aliyev Beçet Mehemmetoğlu

Şair Âşık Beçet, 1948 ili(yılı) 24 İyun'da (Haziran) Çimkent vilayeti, Sayram rayonunun Kızıl Oktyabr köyünde, anadan olmuşdur. 1965 ilde Telman kentinin Gazah Orta Mektebini kurtarmıştır.(bitirmiştir) Mektepten sonra 3 il(yıl) şafer(şoför) olub, işlemiş. Esker yaşında, Saratov şehrinde MBD militsiya mektebini ohumuşdur. 1968 ilden 1992 il arasında MBD militsiyada işleyib, tegeuda çıhtı. Üç ferzend(çocuk) babası, 4 torun dedesidir. (Türki, 2007, s.440)

Nesiyet Sözder (Nasihat Sözler)

El içinde gezen âşık,

Goy kamalın derin olsun.

Camaatı sen şad eyle,

Üreklerde yerin olsun.

Senetine sen ol şaır,

Sözü, sohbeti cavahır.

Tarihleri oku bir bir,

Dastannar ezberin olsun.

Sensen el sazını çalan,

Diline gelmesin yalan.

İlmin deryasına dalan,

Lel- gıymattı sözün olsun.

Men demerem yüz bilginen,

Bildigini düz bilginen.

Leli gehvar, söz bilginen,

Sinende defterin olsun.

Merfet degül üzde üzen,

Dogru sözden olma küsen,

Gel Beçet'ten incinme sen,

Nede aran serin olsun.

4.2.4. Âşık Gulalı Koçalıoğlu

1932 yılında Aspinza'nın Van şehrinde doğmuştur. Sürgünde Kazakistan'nın Çimkent şehrine yerleşti. 1960 yılında medikal teknik okulunu bitirerek ömrünü hekimlikle geçirdi. Âşıklığı ve şairliği babadan, dededen gelme bir kabiliyetidir. (Türki, 2007, s.228)

Veten Seni

Arz eyleyib geldim sene,

Şükür gördüm veten seni.

Bozuluptu her bir yanın,

Bozgun gördüm veten seni.

Dede, babam burda yater,

Can cesedi toprağa gater.

Kelime-i şehedet dilimde,

Ya Allah deyib, geldim sene.

Ata, baba Ahıska’da,

Doğma veten düştü yata.

Ayranlar gülmesin dünyada,

Gelib gördüm veten seni.

Çıhtıg o dağlar başına,

Tabiyeti geldi hoşuma.

Gurbanıh torpah, daşına,

Melil gördüm veten seni.

Ne gözeldir yaylahların,

Derde derman bulahların.

Sene geldi gonahların,

Veran(viran) gördüm veten seni.

Bozulubtu mezer daşın,

Ahır gözden, durmur yaşım.

Yanımda Velet gardaşım,

Ağlar gördük veten seni.

Goy çemenin meze dağlar,

Etrefin yaşıl, meşe bağlar.

Yaşayannarı sağlam sahlar,

Ona göre veten seni.

Yâddan çıhartmarıg o Van'ı

Allah'tan kesmerik gumanı.

Dastanı ile Âşık Gulalı,

Keldi, gördü veten seni.

4.2.5. Âşık Mamed Mürseloğlu

1946 ilin 11 Mayısında Güney Kazakistan vilayetinin Sayram rayonunda anadan olmuşdur. 1964 ilde orta mektebi, 1966 ilinde Çimkent şehrinin "Jollar Mühendisi" teknik okulunu gurtarmıştır.

Uzun iller(yıllar) ticaret sahasında işleyib, âşıklık ve şeriyet seneti ile meşguldur.

Aileli, dört ferzend(çocuk) babası ve on torun dedesidir. (Türki, 2007, s.414)

Atamsan

Dünyanın lezzeti, varı bir candı,

O yanda da ehtivarı atamsan.

Gören diyer bu tirandı ya insan,

Bu dünyanın güllü varı atamsan.

Balanın yolunda çohtu zehmetin,

Canımdan artıhtı senin hörmetin.

Uğrunda hazırdı senin heyetin,

El ulaşmaz dağlar garı atamsan.

Çetin saatlarda, o ağır günde,

Yadına salırsan oğlunu, sen de.

Böyük bayramlarda toyda, düyünde,

Eziz günün senetkeri atamsan.

Mamet de: “Eline alanda sazı,

Bir senin eşginde arttı avazı.

Dilerem Hüda’dan yaşa sen yüzü,

Neçe padişahın varı atamsan.”

4.2.6. Âşık Mevlüd Nebioğlu

Âşık Mevlüd, 1927 yılında Ahıska bölgesinin Karzemet köyünde dünyaya gelmiştir. 1944 ilinde(yılında) ailesi ile Orta Asya’ya sürgün edilmiştir. Çalıştığı yerde şer (şeer-şiir) yazmağa davam etmiştir. Şerlerinde sürgünün ızdırablarını, acılarını; Ahıskalıların Orta Asya’daki hallarını terif eder.

Âşık Mevlüd Nebioğlu’nun şiirdeki kabiliyetini, usta aşıklar şöyle ifade etmişlerdir:

Âşık Yusuf, ustad bir aşıg kimi(gibi) ve bir âlim kimi bir gün beni çagırıb yanına, meslehet(ders) verir ki:

“Aşık Mevlüd, kimi senetkarlar bizim halkımızın içinde tek tek olur. Ona göre de senin bele çalışın, bele şerler yazışın, hem de nameler ohumağın insanın çok hoşuna gelir. Hem de maraglandırır. Sözümün sebebi odur ki; bu şerlerini, o divanı tecrislerini, muhammeslerini geleçeyde(gelecekte) bir kitaba çap edesen(toplayasın).

Bizim gelecek nesillere yadigâr galsın ve özlerine(kendilerine) lazımlı(gerekli) ders alsın.” (Türki, 2007, s.407)

Veten Acısı

Çohta keçdi aylar, iller(yıllar)

Mendedir veten acısı.

Guşların da var yuvası,

Mendedir veten acısı.

Çohlarda bine tiher,

Kimisi de geri söker.

Göbek ganı ora çeher,

Mendedir veten acısı.

Silinmez ürekdeki dağlar,

İnsan “Vatan” deye ağlar.

Çemenli o gözel bağlar,

Sağalmaz veten acısı.

Ömür keçti, bele düşdüm,

Uydum fitne, fele düştüm.

Ahır gelib, ele düşdüm,

Mendedir veten acısı.

Divanı

Neçe Süleymanlar keçdi,

Başaçan murad almadı.

Vefasız yalan dünyadı,

İnsanı tez aldadı.

Şeriyet yol gösterir,

Ölmek hag, dirilmek hag,

Bu dünyaya gelib, olmadı.

Menşer günü o meydanda

Çem olarıg hamımız.

Sogru, suval gabağımızda,

Eceb ne olar halımız.

Altın narlı, üstü körpü,

Bir olaçag yolumuz.

İnşallah şefagatçı,

Mehemmed Mustafadı.

Mevlüd, sen ahtarırsan,

Derdine derman hanı?

Ölüme derman bulan,

Hekim-i Lokman hanı?

Gaftan gafa hökm eyliyen,

Sultan Süleymen hanı?

Neçe pehlivanlar keçdi,

Bes ele, o canlar hanı?

4.2.7. Badalov Bahadır Abdullaoğlu

Şair Bahadır Badalov, 1935 yılında Aspinza şehrinin Oşora köyünde dünyaya geldi. 1944 yılındaki sürgünden sonra Özbekistan'nın Semerkant şehrinin Hatırçi köyüne yerleşmiştir. 1960 yılından bu yana Kazakistan'nın Çimkent şehrinde, Karasu köyünde yaşamaktadır. (Türki, 2007, s.218)

Kalmadı

Zamanın gözel abad vahtında,

Neçün bilmem adam kadri kalmadı.

Yürekler oturmaz gendi yerinde,
Hörmet şanı dost içinde kalmadı.

Bazı dostlarımız yahşıdur, yaşar,
Misafir gelende rıhlari taşar.
Gelen adamlarda görende şaşar,
Tertib, intizamda insaf kalmadı.

Bazıler söylenur, bilmezler ari.
Yaki vicjdan, namus; görmezler vari.
Tertib, intizam yoh; çeh intizari,
Hünker menkireçen işde kalmadı.

Ey veten, koymadım adın dilimde,
Bahadır'a sen verdin azja ilimden.
Merhemet olan yerinde düşman telimden,
Yolum viran oldi, tara kalmadı.

4.2.8. Hukiyev İbrahim Ketiboğli (İbrahim Türki)

Şair, yazar, senarist, araştırmacı ve gazeteci olan İbrahim Türki, 1952 yılında Özbekistan'nın Semarkant şehrinin Hatırçi bölgesi Palvan Ata köyünde doğdu.

20 yıl muallimlik ve müdürlük yapan Türki, 1980 yılından bu yana Güney Kazakistan'ın Sayram bölgesinde yaşıyor. İbrahim Türki'nin eserleri Rusça, Türkçe, Kazakça ve Özbekçe de basılmıştır. Başarılarından dolayı çeşitli ödüller almıştır.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

Kalb Armağanı, Derdi Bedava, Ahıska Türklerinin Tarihi Eneneleri Ve Örf – Edetleri, Turan Yurdum – Türkistanım, Elli Yılluh Fani Dünyam, İbn-i Sina Varisi, Devr Bilen Hemnefes, Etikada Sadakat, İstiklal Yolcusu vs.

"Yusuf Saryamiy" ve "Hakan" dramaları Özbek tiyatolarında gösterilmiştir.

"Ahıska Fajiyası" draması film için yazılmıştır. "Veten Hakkında Monolog" destan şeklindedir.

"Ahıskalı" gazetesinin müdürü, Kazakça çıkan "İmandılık" gazetesinin ise müdür yardımcısı ve "Janubıy Kazağistan" şehir gazetesinin bilim müdürüdür. Ayrıca, Kazakistan Jurnalistler Kurumu azasıdır.

"Kismet" ve "Ahıska Türkleri" filmlerinde yazarlık ve rejisörlük yapmıştır.

Bir oğlu, dört kızı ve on torunu vardır. (Türki, 2007, s.230)

Veten Hakkında Monolog'dan

X. Bölüm

"Veteni sevmek, imandandur. Hadis-i Şerif"

Zulmetli günlerde yütürdüm seni,
Nereden arıyem vetenim anam.
Ayrıluh ezebi sıhıyer beni,
Yarali galbime gendin ver melhem.

Nasib et görmeye öz tağlarımi,
Ecdadım dil açan söz, türküm hani.
Bir görsem toprağım, gül bağlarımi,
Ana yurdum, altın beşigim hani.

Ne kadar ağırdur ayrıluh derdi,
Hicranlı canımda hasret titrağı.
Gözümden geçmiş an uzah gitmiyer,
Toğulmuş vetenin sıhım toprağı.

Hakikat geçmişten edende feryad,

Ben üçün ohuldi efsana öğüt.

Türkiy halk var olsun, çektürmedi dert,

Yaşadım bağrında gül açti ümid.

Yillerden yillere bu ümid sönmez,

Yolunda intizar gözim karasi.

Hama saçkundaki elim görünse,

Yüregimde sancer hasret yarasi.

Yuvasız kuş olmaz, köksüz bir ağaç,

Bu ömür bir kere hükümran canda.

Nerde bulsam da emel, sevinç, baht,

Dilegim can verem fakat vetende.

4.2.9.Karayev Kamal Karaoğlu

Şair Kamal Karayev, 1938 yılında Aspinza-Bezirhana'da dünyaya geldi. 1944 yılında Güney Kazakistan'a gitti. Telman kentinde okulu bitirdi. 1960 yılında hekimlik bölümünü bitirdi ve Sayram kentinde hekimlik yapmaya başladı. 1972 yılında enstitüyü bitirdi. 1999-2004 yılları arasında, Çimkent Şehir Türk Milli Merkezi Başkanlığı; 2004 yılında Güney Kazakistan Türk Milli Medeni Merkezinin başkanlığını yaptı.

Bu arada kitap yazmaya devam etti ve filimlerde rol aldı. 2005 yılında UNESCO'dan ödül aldı. Tatlı Puvar filminin oyuncularındandır. (Türki, 2007, s.179)

Analar Anası (Mata Halama)

Almaata bölkesinde,

Vardı analar anası.

Maytavandı insan danası,

O bir analar anası.

İsteremki sen de tanı,

Ele emekter insan hanı.

Analar içinde sultanı,

Vardı analar anası.

Böyüdüben verdi öğüt,

Halk yolunda iki igid.

Ziyeeddin, Hüseyin tek balası,

Onnarında öz anası.

Gözel o bir esli, soyu,

Panaketti doğma köyü.

Gılah duva, budu hoyu,

Bele analar anası.

Bu sözderim bütün hahtı,

Elbette bu da böyük bahttı.

Köksüne de orden tahtı,

Oldu analar anası.

Kamal da eşidib keldi,

Kedişetten çoh şad oldu.

Arıstanbey'de yâda saldı,

Oldu analar anası.

4.2.10. Mamoş Gahramanoğlu

Şair Mamoş 1928 yılında, Ahalkelek bölgesinin Habet köyünde doğmuştur. 1947 yılında Kazakistan Almatı'nın Talgar bölgesine yerleşti. Tabiatla ilgili şiirler yazdı. "Yaranan Tebiyete Vurgunam" adlı kitabı vardır. (Türki, 2007, s.224)

Güneşli Dağlar

Yuhumda tamaşalı kördüm,

Oyandım, üreyim coşdu, dağlar.

Terlan kuşlar kanat çalıb,

Çoh tobunan uçdu dağlar.

Men bahdım üskek dumana,

Meni saldın min gumana.

İndi geldin dine, imana,

Üreyi oynar, coşar dağlar.

Tamaşalı ucadı başların,

Yolları birdi, bulah başın.

Tarihtandı çoh daşların,

Siz olmaz yaşayış puçdur, dağlar.

Gışlalara oldum heyran,

Otlaşerdi köçlü ceyran,

Mamoş'unda olar mı çara?

Sizsiz ömür heçdir, dağlar.

4.2.11.Mircevat Ahıskalı

SSCB'ne bağlı Özbekistan'ın Sırderya ili Gülistan şehrinde 1960 yılında doğdu. Gülistan Teknik Üniversitesi, Doğal Gaz Fakültesi'nden 1985 yılında mezun oldu. Şiirlerine okul yıllarında başlayan Ahıskalı, önceleri "Gizliddin" mahlasını kullanmıştır.

1989 Fergana faciasından sonra Azerbecan'a göç etti. Burada "Ahıskalı" mahlasını kullanarak "Oğuzeli" ve "Yeni Azebeycan" gazetelerinde şiirler yazdı.

1997 yılında Türkiye'ye göç eden Ahıskalı, şiirlerini Ahıska Gazetesi ve Ahıska Dergisi'nde yazdı. Ayrıca Ahıska masalları ile ilgili de çalışmalar yapmıştır.(Türki, 2007, s.176)

Eserlerinden bazıları:

Hakkın Yolu, Gurbetten İniltiler 1-2-3, Rubailer, Bir Beyitte Bin Cevher, Bursa'dan Ahıska Esintileri, Fani Nakışlar, Figan, Ahıska'da Söylenen Hikâye ve Masallar, Ahıskalıdan Hikâyeler, Gönül İle Karagül. (Türki, 2007, s.176)

Geri Durmadım

Çok gördüm dünyada cevr i cefayı,

Senin gibi zulüm eden görmedim.

Ben bülbül, sen bir gül, göster vefayı,

Çok gül gördüm, koklamadım, dermedim.

Sevmediğim gülü –haşa!- deremem,

Bübülü var ise elim süremem.

Ama senden, ölsem geri duramam.

Gönlümde başkaya bir yer vermedim.

Sanki dünya olmuş ateş çemberi,

Aşktan yürek yanar, dünyadan deri.

Kerem eyle, kurtar bu mecnun seri,

Bu meydana dönmek için gimedim.

Aşk meyini içirdiler, bayıldım,

Düşte seni gösterdiler, ayıldım.

El gözünde Hak aşığı sayıldım,

Aşktan yana muradıma ermedim.

Ahıskalı der ki: Aşkı bulmuşum,

Coşkun sevda deryasına dalmışım.

Karşılıksız sararmışım, solmuşum,

Yandım ama bir an geri durmadım.

4.2.12.Musayev Amirastan Berfaoğlu

1955 yılında Güney Kazakistan Sayram şehrinde dünyaya gelmiştir. 1972 yılında ortaokulu, 1974 yılında Çimkent Medkolejini bitirdi. Diş doktoru olarak çalıştı. Basılı şiirleri vardır. (Türki, 2007, s.208)

Yaz

Şayır gardaş, budur sana dileyim,

Coş ürekden, sinendekin sök de yaz.

Senetker balası senetker olar,

Sözlerini çorabteki sök de yaz.

Şayır gelbi innciyer, tez küser,

İnciklik gabağına çek böyük hasar,

Biz elnenik, el de biznen bareber,

El içinde merifetin tök de yaz.

Ürek dediyini getir geleme,

Goy adın yayılsın ele, aleme.

Darınkı var, çek kotanını, gem yeme,

Üzü güylü tarla boyu ek de yaz.

Sığınginen daim pirler pirine,

Her bir işi yetirecek yerine.

Çeke çekti ol divanın törüne,

Çekinmekle çıhacagsan tah da yaz.

Galh ayağa, gelib geder o vahtın,

Vereni var, alanı var o bahtın.

Gedrini bil ol divanın, o tahtın,

Verilibdi, gismetindi behte yaz.

Emirastan daim ellernen addan,

Ellernen gez, ellernen şaddan,

Fağır, fügereyi çıharma yâddan,

Demeginen yatmayıbdı, tök de yaz.

4.2.13. Mutiyev Zeynulla Jabbaroğlu

Şair Mutiyev, 1930 yılında, Aspinza'nın Aşşahki Oşora köyünde dünyaya geldi. Önce Özbekistan'a sürgün edilen Mutiyev, 1959 yılında Güney Kazakistan'nın Sayram bölgesine yerleşti. 2005 yılında vefat etti. (Türki, 2007, s.221)

İhtiyarluh

Altmışden geçende yetmişe yahın,

Güç, guvvetin kalmaz her işten sahın.

İllah da bilursun ölümdür yahın,

Goymaz yaşamaya bu ihtiyarluh.

Gojalduhça var jesedin ağırur,

İhniyanda oğul gızın bağırur.

Her gün her gün gara toprah çağırur,

Goymaz yaşamaya bu ihtiyarluh.

Ağarur saçlarun, töhülür dişin,
Gendin ganamasın, gördüğün işin.
İllah da yetmişden aşmişse yaşın,
Bil ki götürecah bu ihtiyarluh.

Yetmişden aşanda işlemez başın,
Her gün dohtorlara düşejah işin.
Görmeye gelirler gohum, kardaşın,
Goymaz yaşamaya bu ihtiyarluh.

Yüzün de bedlenür degmiyer nazar,
Evinde külfetin, olurlar bezar.
Oğula bir söz desen o saat kızar,
Ayırur hörmetten bu ihtiyarluh.

Jeyilluh insanın gülidur meger,
Elli olanaçan ne desen değer.
Yetmişden üveni bel buhun eger,
Goymaz yaşamaya bu ihtiyarluh.

Adam gojalduhça kalmiyer kani,
Bir gün tapşururuh bu şirin janı.
Neçe bin insanlar kim haldi hani,
Onlari de goymaz bu ihtiyarluh.

Seksen girende ehvalın ağır,
Eşitmez gulağın, olursun sağır.

Teref tehlugatın hep yanan çağır,

Belki götürejah bu ihtiyarluh.

Eger kimse girse dohsan yaşına,

Günde ölüm diler gendi başına.

Adın, yaşın yazdur mezar taşına,

Götürmemiş goymaz bu ihtiyarluh.

Tamah etmiyanın dünya malına,

Bindürürler dört adamın talına.

Düzeldürler mezarluğun yoluna,

Goymaz yaşamaya bu ihtiyarluh.

Götürürler gabristana goyarlar,

Falan güni yeddisidur diyerlar,

Yiğılurlar; helvan, aşın yiyerlar,

Goymaz yaşamaya bu ihtiyarluh.

Ben de Zeynulla'yım yetmişe yahın,

Eylüğe çabalan, kötüden sakın.

Jeyiller böyügün sözüne bakın,

Sizi de götürür bu ihtiyarluh.

4.2.14. Vanlı Âşık Piloş

Âşık Piloş Mehemmetoğlu, 1923 ilinde Gürcüstan Respublikası'nın (Cumhuriyetinin) Asminza rayonu, Van köyünde anadan olmuştur.

Söz ustası emisi(emmisi) İlyas'tan telim alıb, saz ustası emisi Âşık Oruç'tur. Van kentinde kolhozda işleyib, âşıklığa meşgul oldu. Kızıl Oktyarbr Kolhozu'nda

yaşamıştır. Sonra Şımkent- Temirlan taş yolunda, Şu - Karagandı arasındaki demir yolunda işledi.

Bir nece ilden(yıldan) sora, Kazak mektebinde onbir illik (yıllık) gecelik sinifini okuyub, bitirdi. Çimkent şehrinde 16 yıl işledi. Sora tegeüde çıhdı.(emekli oldu) Jeddi (yedi) uşag atasıdır. (Türki, 2007, s.351)

Lal Taparsan

İbragim Türki Hukiyev Katiboğlu,

İbragim el çırası elimizde.

O tükenmez bilim deryası,

Elinde gelemi, dilinde salamı.

Hayat vetanı Kazahstan’dı

Nurlu, gözel Şımkent kalası.

Şaır sene garannıhlar ışıhtı,

Atalarımız itiren(yitiren) altını taparsan.

Elin gayğısına ağaran saçın,

Görürem özün hele çabansan.

Ahıl kamalın elindedi merteben uluh,

O uçmuş duvaları meze yaparsan.

Üreginde yatan arzu dastanın senin,

Düşende yâda o vatanın senin.

Oynar damarında ganın senin,

Sulçun yahşı, düz yolunu taparsan.

Eç solmasın gülşanın senin, gülün senin,

Şirin sohbetin, şirin dilin senin.

Kitabların yayılıbdı ellere,

Dastanın çar olubtu dillere,

Öz serinde eşg atına minib, taparsan.

Âşıg Piloş bele yazer dastana,

Nur yağsın, nurlu Kazahstana.

Anan Mamo, adın Ziyaddin senin,

Üstünde olsun, piriler piri yahşıdı.

4.3. Ahıskalı Din Âlimleri

Türk kültürü ve İslam kültürü yüzyıllar boyu ayrılmaz bir bütün olarak yaşanmıştır. Kafkasya da İslamiyet'e mekân olan önemli yerlerden birisidir. Dolayısıyla Ahıska, yüzyıllar boyu İslamiyet ile yoğrulmuş güzide yerlerdendir. Ahıskalıların İslamiyet'e -özellikle Osmanlılarda- büyük hizmetleri olmuş. Önemli âlimler yetiştirmişlerdir.

Günümüzde de halk arasında "molla" tabir edilen önemli şahsiyetler, Ahıskalıların dini yönden ihtiyaçlarını gidermektedirler.

Selçuk Üniversitesi, İslam Hukuku Doktora öğrencisi Ahmet Niyazov'un araştırmasındaki önemli Ahıskalı âlimler hakkındaki bilgiler şöyledir:

4.3.1. Ahıskalı Abdullah Efendi

Asıl adı Ebu Muhammed Ziyaeddin Ahıskavî olan Abdullah Efendi, 1733 yılında Azgur'un Oprala köyünde dünyaya gelmiştir. İlmî bir kişilik kazanmasında en büyük payın babasına ait olduğu anlaşılmaktadır. Zira babası Mehmet Efendi de âlimler arasında zikredilmektedir. İlk tahsilini Şam'da almıştır. Ahıska'ya döndükten sonra babasından Kur'an ve Tecvid ilmini öğrenmiş; bunun yanında pozitif ilimleri de memleketinde tahsil etmiştir.

Babasının vefatından sonra Kars'a giderek İsmail b. Muhammed Berküşadi'den fıkıh usulü ve hadîs tahsilini tamamladı. "Ziyaeddin" lakabını aldı. Bir müddet sonra Erzurum'a gitmiş, burada ilim meclislerine katılmıştır. Daha sonra sırasıyla Diyarbakır,

Mısır'a giderek ilim tahsil etmeye devam etti. 1761 yılında İstanbul'a geldi ve eserlerini yazmaya başladı. Buradan Bosna'ya gitmiş, iki yıl kaldıktan sonra Hacca gitmiştir. Hac dönüşü, Ayasofya Medresesi'ne müderris olmuştur. Din ilimleri yanı sıra tarih, astronomi, coğrafya ve tıp alanlarında da eserler veren Abdullah Efendi, 1813 yılında Üsküdar'da vefat etmiştir. (Türki, 2007, s.115)

4.3.2.Ali Haydar Efendi

Ahıskalı âlimlerin en ünlüsüdür. Dört padişah devri geçirmiştir. Zamanın âlimleri arasında Ali Haydar isimli başka âlimler de bulunduğu için, Ahıskalı Ali Haydar olarak anılır.

1866 yılında doğmuştur. Daha küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiştir. İlk tahsilini Ahıska'da yaptıktan sonra Erzurum'a gelmiş ve burada Bakırcı Medresesine girmiştir. Sonra İstanbul'a gelip Fatih Camisi'nde Çarşambalı Ahmet Efendi'nin derslerine devam etmiştir. 1901' de aynı yerde hocalığa başlamıştır. (Türki, 2007, s.121)

4.3.3.Ali Rıza Efendi

1839 yılında Ahıska' da doğmuştur. Fatih Dersiamlarından Hafız Süleyman Efendi'nin talebesidir. 1879' da İstanbul'da medrese müdürlüğü yapan Ali Rıza Efendi; sırasıyla Mudanya, Kemah, Medine-i Münevvere, Gümüşhane, Niğde ve Çankırı'da Niyabetlik (kadı vekilliği) vazifesinde bulunmuştur. 1887'de Fetvahane Müsevvid Mülazımlığı'na (hâkim adayı) tayin olup, yedi yıl bu görevde kalmıştır. En yüksek ilmî dereceleri almış ve "Demircizade" lakabıyla tanınmıştır. 1915 yılında vefat etmiştir. (Türki, 2007, s.118)

4.3.4.Ali Tevfik Efendi

Ali Tevfik Efendi de Ahıska'nın meşhur âlimlerinden Yunus Ağazade Şekir Efendi'nin oğludur. 1859 yılında doğmuştur. Bir müddet babasından ilim tahsil etmiş; Kars'ta Han Beyoğlu Medresesinde ilmini tamamlamıştır. İstanbul'a gelerek Fatih Dersiamlarından Gürcü Ali Efendi ve Arnavut Recep Efendi'den dersler okumuştur. 1891 yılından itibaren Cidde, Kosova, Havsa, Aydonat, Haymana ve Şile'de kadılık

yapmıştır. 1910 yılında Mekteb- i Kuzat'tan Niyabet ehliyetnamesini almıştır. Hayatının son dönemlerine kadar çeşitli medreselerde ilmine devam etmiştir. Mulve Demirci kadılıklarında bulunan Ali Tevfik Efendi, 1915'te vefat etmiştir. (Türki, 2007, s.118)

4.3.5. Beyzade Mustafa Efendi

Ahıska'da doğmuştur. Babası Artvin Şavşat'ta sancakbeyliği yapmıştır. İlk tahsilini Ömer Efendi'den alan Beyzade Efendi, daha sonra İstanbul'a gitmiştir. Sahn-ı Seman medresesinde tahsilini tamamladı. Aynı okula müderris olmuştur. Nakşibendi büyüklerinden Hafız Muhammed Efendi'nin sohbetlerine katılmıştır. Hocasının emri üzerine IV. Mustafa Han'ın çıktığı sefere katılmıştır. Dönüşte Fatih'teki Nakşibendi tekkesine şeyh tayin edildi. İkinci hac yolculuğu sırasında vefat etmiştir. Naaşı Cidde'de, Hz. Havva validemizin kabri yakındadır. (Türki, 2007, s.119)

4.3.6. Mehmet Arif Efendi

1819 yılında Ahıska'da dünyaya gelmiştir. Babası Tahir Efendi önce Ahıska müftülüğü yapmış, sonra da Fatih'te Saray hocaları arasında müderrislik yapmıştır.

Küçük yaşlarda İstanbul'a gelmiş ve Sinanpaşa mahallesindeki Taşmektep'te Kur'an hıfzını bitirerek hafız olmuştur. Daha sonra Fatih Bahri Sefid Kurşunlu Medresesi'nde diğer dini ilimleri tahsil etti.

1833 yılında babası Tahir Efendi'nin vefatı üzerine, onun yerine Turhul müderrisliğine tayin edildi. Kırk yaşından sonra Musul Mutasarrıfı Hilmi Paşa'nın hususi kâtipliğine tayin edildi. 1850 yılında Paşa'nın emriyle Akra'ya niyabet (kadı) tayin edildi. Dört sene sonra bu görevden istifa ederek İstanbul'a gelmiştir.

Çeşitli illerde niyabet ve müderrislik görevinde bulunan Mehmet Arif Efendi, 1898' de vefat etmiştir. (Türki, 2007, s.117)

4.3.7. Mehmet Fahri Efendi

Yusuf Efendi'nin oğlu olan Mehmet Fahri Efendi, 1884'te Ahıska'da doğmuştur. İlk tahsilini Ahıska'da yapmıştır. İstanbul'da Beyazıt Dersiamı Ahmet Hadi Efendi'nin derslerine katılmıştır. 1913 yılında Medresetü'l-Kuzata'yı (hukuk mektebi)

pekiyi dereceyle bitirmiştir. Çeşitli illerde kadılık ve vakıflar müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. (Türki, 2007, s.117)

4.3.8.Mehmet Fazlı Efendi

Ahıska'nın meşhur âlimlerinden Yunus Ağazade Şekir Efendi'nin oğludur. 1977-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Afyon'un Ümraniye köyüne gelmiştir. İlk tahsilini burada yapmıştır. Babasından Arapça öğrenmiştir. İstanbul'a gelerek Dersiamlar Kayserili Mahmut Efendi'den ders okumuş ve ondan icazet almıştır. Bir müddet Mektebin Kuzat'a devam etmiştir. Mehmet Fahri Efendi'den bir yıl önce, yani 1912 yılında pekiyi dereceyle bitirmiştir. Sırasıyla Eskişehir, Koçhisar, Niğde ve Suriye'de Nebek kadılıklarında bulunmuştur. (Türki, 2007, s.117,118)

4.3.9. Mehmet Şakir Efendi

1844 Ahıska'da doğdu ve ilmini İstanbul'da tamamladı. Beyazıt Medresesi Dersiamı olan Mehmet Şakir Efendi, daha sonra Bahçekapı'da Hamidiye Medresesi'ne müderris olarak atanmıştır. Osmanlı ve Mecidiye nişanları ile taltif edilen Mehmet Şakir Efendi'nin engin bir ilmi vardır. 1919'da Beyazıt Camisi'nde ders okuturken vefat etmiştir. (Türki, 2007, s.123)

4.4. Kazakistan'da Yaşayan Ahıskalı Önemli Şahsiyetler

Âşık, şair, din adamı dışında Ahıskalılara önemli hizmetleri olan doktor, mühendis, siyasetçi, medya mensubu vb. önemli şahsiyetler de vardır. Bu şahsiyetlerin Ahıska halkına hizmetleri büyük olup, halen halkları için çalışmaktadırlar.

4.4.1. Bayramali Agabekoğlu Ahmedov

Almatı vilayeti Çilik doğumludur. 7 yaşında ailesiyle birlikte Almatı'ya geldi. 1958'den bu yana Almatı'da yaşıyor. İlk orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra Rusya'nın Dalni Vastok şehrinde eğitimine devam etmiştir.1972-1977 yılları arasında hukuk fakültesini tamamlamıştır.

Stajyer savcı olarak göreve başladı.10 yıl Almatı Sovetski savcılığında çalıştı. Burada savcı yardımcılığına yükseldi. Sonra 2 yıl il savcılığı yaptı. Daha sonra Almatı'nın Oktyabrski ve Turksibski savcılığına tayin oldu. 5 yıl sonra Yüksek Hakem Kurulu hâkimi seçildi. Daha sonra sırasıyla; Yüksek Uyuşmazlık Mahkemesi, Yüce Divan, Yargıçlar Kurulu, Başbakanlık Divanı ve Denetim Heyeti'nde görev yapmıştır.

2003 yılında bu görevleri bırakarak Almatı'ya dönmüş ve bir avukat bürosu kurmuştur. Maliye ve yatırım avukatı olarak çalışmaya devam etmektedir. Ahıska Türkleri Derneği'ne ve halka karşılıksız avukatlık ediyor. (Türki - Piriyeva, 2009, s.111)

4.4.2. Dosmuhan Arzumanoğlu İbrahimov

1952 Koç(kasım) ayının 27'sinde Kazakistan Çimkent'te Teleman Kasabası'nda doğdu.1960 yılında V.İ.Lenin Orta Mektebine gitmiş ve mektebi Kazak Dilinde 1970 yılında tamamladı.

1970 yılında Özbekistan Taşkent "Politehniki" Enstitüsüne girmiş. Bir yıl sonra enstitünün adı "Yol Aracı Enstitüsü" değiştirilmiştir.

Yüksek lisans eğitimini 1975 yılında Taşkent Enstitüsü'nde tamamlamış. 1977 yılına dek Taşkent Samarkant İlmi Araştırmalar Enstitüsü, Araç Bölümü'nde yöneticilik yapmıştır.

1977 yılından sonra Araç Oto Bakanlığı'nda önemli görevlerde çalışmıştır.

1993 yılından sonra "Dos" firmasında müdürlük yapmıştır.

2003 yılında Kazakistan Çimkent Ahıska Türkleri Milli Merkezi'nde başkanlık yapmıştır.

2004 yılından bugüne kadar "TOO Dostran" firmasında müdürlük yapmaktadır. (Türki - Piriyeva, 2009, s.111)

4.4.3. Guseynov Ali Abbasoğlu

Diş hekimi olan Guseynov, 1950 yılında Güney Kazakistan'ın Sayram bölgesinde dünyaya geldi. 1982 yılında voleybol sporu ile uğraşmıştır. Hakemlik

yapmıştır. Ahıska Türklerinin hayatını konu alan "Sayramdan Tehrana" adlı romanı yazmıştır. Eser Özbek diline de çevrilmiştir. (Türki, 2007, s.310)

4.4.4. Hüseyin İsmihanoğlu Kasanov

1961 Şarap ayında doğmuştur. 1978'de 99 numaralı mektebi bitirdi. 144 nolu Devlet Oto Nakliyat ve Tamir İşletmesinde tesviyeci olarak çalıştı. 1980-1982 yılları arasında askerlik görevini tamamladı.1992 yılında Almatı Ulusal Ekonomi Enstitüsünün İktisat Fakültesini bitirdi.

"Jar Su" şirketinin başkanlığını yaptı. Almatı'dan iki dönem milletvekili seçildi. Unesco tarafından " Zolotoya Korona- Altın Tac" madalyası verildi. Fahri doktora ve onursal takdirnameler alan ünlü bir politikacıdır.

"Nur Otan" Ulusal Demokrasi partisi üyesidir. Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından devlet ödülü (Kazakistan Parlementosunun 10. Yılı Madalyası) almıştır.

Halkın içinde olan Kasanov; eğitim, din ve sosyal hayatta birçok hizmetlerde bulunmuş ve hala hizmetlerinde devam etmektedir:

Almatı- Akçi ve Kos Özen köylerinde cami inşaatı,

Boralday kasabasında cami restorasyonu,

Almatı İli ilçesi Ekpendi kasabası cami projesi,

Almatı Tatibekov caddesindeki Pravoslav Kilisesi arazi çalışmaları,

L. Hamidi caddesindeki Kız Manastırına maddi yardımlar,

Aşibulak kasabası Pravoslav Kilisesi kimsesiz çocuklar yurdu, Akçi Cami ve Boralday kasabası dini medrese sponsorlukları,

Baganaşil kimsesiz çocuklar yurduna ve Özel Türk Şahlan İlkokuluna maddi destek,

Almatı Aşıbulak Kasabası 26 numaralı ortaokulu tamiri ve Japek Batır köyü sağlık ocağı tamiri,

Almatı Ötegen Batır kasabasında bulunan 2. Dünya Savaşı gazileri anıtına çevre duvarı,

Savaş gazileri derneklerine maddi destek,

Ve daha birçok sosyal faaliyetlere destek veriyor. Köylere yardım ediyor. Gazete, dergi ve yayın kuruluşlarına destekte bulunuyor. Aynı zamanda "Almatı Ahıska Türkleri Derneği" üyesidir. (Türki - Piriyeva, 2009, s.115–116)

4.4.5. Tofik Haşimoğlu Kurdayev

Tıb ilimleri doktoru Tofik Kurdayev var ömrünü halkın sağlığı, mutluluğu için harcamıştır. Çetin yıllar sayılan 90. yıllarda Kazakistan Cumhuriyeti Ahıska Türklerinin Medeniyet Merkezinin teşkil edilmesindeki esascılardan biri olmuştur. Ahıska Türklerinin tarihini yazanlardan biridir. Ahıskalıların tarih, medeniyet, örf-adetlerini araştırmasında hizmetleri çoktur.

Dr. Tofik Kurdayev, Kniga Narodnoy Pamyati kitabında Ahıska Türklerinin son 100 yıllık tarihini araştırıp, yazmıştır.

1930-40 yıllarındaki Ahıska'nın fidayilerinin ve çağdaşlarının hayatını tarih sayfalarında yazıp göstermiştir.

Dr. Tofik Kurdayev tarafından Kazakistan Ahıska Kültür Merkezi 1991 yılında Almatı'da kurulmuştur. Merkezde Türkçe, Din Bilgisi gibi dersler de verilmektedir. Ayrıca merkez Türkiye'den Kazakistan'a gelen Türk vatandaşlarına da kapılarını açmaktadır.

Dr. Tofik Kurdayev, halk yolunda hayırsever işlerini ve ilmi çalışmalarını devam ettirmektedir. (Türki - Piriyeva, 2009, s.33)

4.4.6. Yaşa Zilfikaroğlu Çilingarov

1951 Koç(kasım) ayının 6'sı Almatı - Talgar doğumludur. 1968 yılında liseden mezun oldu. 1969 yılında Kazakistan'ın Öskemen şehrinde, Kurğuşun Çinko Şirketi'nde yük taşıyıcısı ve tesviyeci olarak çalışmıştır.

1970 yılının Avrıl(nisan) ayında, Tekniki Aletlerin Tamiri fabrikasında tesviyeci olarak çalışır. Aynı yıl Titan-Magniy şirketinde şofer görevinde çalışmıştır.

1970 yılı Orağ(ağustos) ayında Öskemen şehrinde, Yol İnşaat Enstitüsünün Otomobil Araç bölümüne kabul olunmuştur.

1976 yılında mezun olduktan sonra Çimkent şehrinin Manket Kasabasının otoparkına görevlendirilmiştir.

1976-1977 yıllarında mühendis, müfettiş; 1977-1978 yıllarında ise otomobil baş ustası olarak görev yapmıştır.

Kazakistan müstakil oluncaya kadar yönetici, mühendis, baş usta olarak görev yapan Çilingarov, 1997 yılından günümüze dek Mankentteki müessesede müdür olarak çalışmaktadır.

Valilik tarafından fahrilik unvanını aldı. Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından devlet ödülü olan Kazakistan Parlamentosunun 10. Yıl Madalyasını almıştır. Ayrıca "Karasu Köy Arazısında Hürmetli", "Sayram İlçesinin Hürmetli Vatandaşı" adına layık olmuştur. Cumhuriyet ve vilayet tarafından "Türklerin Cemiyeti" takdirnamesiyle ödüllendirilmiş. "Kazakistan Cumhuriyeti Türkler Cemiyeti" adıyla iki defa ödül almış.

20 yıldan fazla, ömrünü halk uğruna; Ahıskalıların dine, huzurlu yaşamasına, medeniyetin inkişafına, sporun gelişmesine sarf etmiştir. Evli, 7 evlat babasıdır (Türki - Piriyeva, 2009, s.119)

4.4.7. Ziyatdin Kassanov

23 Kasım 1958 Yılında Kazakistan'ın Almatı şehrinde doğan Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov, 1981 yılında Almatı Üniversitesi Ulusal Ekonomi Bölümünden mezun olmuş ve Ekonomi alanında Yüksek Lisans yapmıştır**.**

Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov 1995 yılından itibaren özel girişimci olarak iş hayatına başladı. ''Kassanov Investment Group'' çatısı altında 70 farklı alanda faaliyet gösteren holdingin yönetim kurulu başkanıdır.

Sivil Toplum Kuruluşuna 1991 Yılında Almatı'da kurulan Ahıska Türk Kültür Merkezine maddi ve manevi yardımları ile başlayan Kassanov, 1999 Yılından itibaren Almatı'da Ahıska derneğine Başkan seçilmesi ile aktif bir şekilde dernek çalışmalarına başlamış olup, halen Kazakistan'da bu görevini sürdürmektedir.

2013 yılında Kazakistan Halklar Meclisinin 19. Dönem Toplantısında, başkanlığını Sayın Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in yaptığı Meclise Başkan Yardımcısı olarak atanmıştır. Dünya Ahıska Türkleri Birliğinin kurucusu ve Genel Başkanı'dır. Kazakistan'da yaşamaktadır. (http://www.datub.eu/)

4.5. Sanat

Sanat; sanatçının duygu ve düşünlerini, hayal ve umutlarını, mensubu olduğu toplumun kültür ve medeniyetini yansıtma yoludur. Sanatçılar ortaya koydukları eserleriyle büyük insan kitlelerine ulaşabilir ve onların sorunlarına, ihtiyaçlarına tercüman olabilirler. Sinema ve tiyatro halkı etkileyen, yönlendiren ve halkı eğiten en önemli sanatlardandır

SSCB'nin dağılmasından sonra, Türk Cumhuriyetleri kendi sanatlarını sergilemeye başladılar. Ahıskalılar da bulundukları ülke koşullarında sinema ve tiyatro alnında eserler vermeye başladı. Almatı'da yaşayan Ahıskalıların, sinema ve tiyatroya önem verdiklerini görmekteyiz.

4.5.1. Sinema

Sanat anlayışla yola çıkan ve topluma yöneliş amacını Kazakistan'daki " Ahıska Türkleri Derneği", Ahıskalı soydaşlarımızın da desteği ile "Tatlı Puvar" adlı güzel bir eser vücuda getirdi. Ahıskalılar tarafından büyük ilgi gören film, Ahıskalıların ilk filmi olması bakımından da büyük önem taşıyor. (Türki - Piriyeva, 2009, s.43-44)

Konu olarak, bir pınar başında filizlenen aşkın, yine aynı pınarda başında mutluluğa erişen sürükleyici öyküsünü anlatır. Köyden ayrılıp şehirde çalışmaya giden ve orayı mesken tutan yakışıklı bir genç, köyüne gelişinde rastladığı güzel bir kıza vurulur. Bunun neticesinde oluşan duygusal olaylar, hayaller, hayal kırıklıkları devam eder.

Filmin yapımcısı Ziyaettin İsmihanoğlu ve senaryo Mikail Afrasoğlu'dur. Geniş bir oyuncu kadrosuna sahip film, ileride yapılacak çalışmalara önemli ölçüde ışık tutacaktır.

"*Tatlı Puvar" filminin beğenilmesinin ardından "Borç" filmi çekimlerine başlandı. Yönetmen Ibrahim Habibullaoglu, yapımcısı Yunus Süleymanhacıoglu, senaryo yazar Mikayıl Afrasoglu ve kameraman Talat Amanoglu. Yine Mikayıl Afrasoglu'nun kaleme almıs oldugu "Borç" filminin yönetmenliğini İbrahim Habıbullaoglu üstlendi. Mikayıl Afrasoglu ile basrolleri paylasan Rüstem Mürseloglu ve Kemil Süleymanoglu'nun oynadığı filimde senarist, bu kez evlatların bazen anne ve baba karsısında unuttukları veya düşünemedikleri önemli bir borcun olduğunu gündeme*

getirmektedir. Bir kazanın ayrı ayrı kasabalarında postacılık yapan iki arkadasın hayat öyküsü sergilenmektedir. Filmin çekimleri yine Kazakistan'da yapılmış, doğal mekân içeriği ile süslenmiştir. (Shakirov, İstanbul, 2004)

www.turkkazak.com sitesinin 28 Kasım 2012 tarihli haberindeki bilgiler, sanat alanındaki hızlı gelişmelerin örneğidir:

30 Kasım – 02 Aralık 2012 tarihleri arasında Almatı'da "Türk Film Günleri" düzenleniyor. Bu kapsamda, "Aşk Tesadüfleri Sever", Babam ve Oğlum", "Mommo", "120" ve "Pandora'nın Kutusu" filmlerinin gösterimi yapılacak. Filmler Rusça alt yazılı olarak gösterime sunulacak. Adres: Ceasar Sineması, Gogol Caddesi, Furmanov 50, Almatı

28 Kasım 2012, Almatı Film Festivali

4.5.2. Tiyatro

Tiyatro alanında eser veren en önemli şahsiyet İbrahim Türki'dir. Şiirlerinde olduğu gibi tiyatro eserlerinde de ana tema "sürgün" ve " Fergana olaylarıdır.

Veten Hakkında Monolog: Sürgün yılların acısını çeken ve vatan hasreti ile yanan günahsız, günahkâr Ahıska Türklerinin acılı hayatı anlatılır.

Ahıska Faciası: Üç perdeden oluşan drama, beyaz perdeye de uyarlanabilecek yapıdadır.

"Hakan" ve "Yusuf Saryamiy" adlı dramaları, Özbek tiyatrolarında gösterilmektedir. (Türki-Piriyeva, 2009, s.102)

4.6. Dernekler

Toplumun ihtiyaçlarını tespit eden ve bu ihtiyaçları karşılamaya çalışan önemli sivil toplum örgütlerinden birisi de derneklerdir. Bulundukları ülkelerde var olma ve adını duyurma mücadelesi veren Ahıskalılar, çok sayıda dernek kurmuşlardır. Yaşadıkları coğrafya çeşitlilik arz ettiği için, dernek sayıları da çeşitli şehirlerde ve çok sayıdadır. Özellikle Türkiye'nin birçok şehrinde Ahıska dernekleri kurulmuştur. Kazakistan, Türkiye'den sonra Ahıska derneklerinin bulunduğu önemli ülkedir.

Kaynak eserimizde bu dernekler, Türkiye'de kurulan dernekler ve diğer ülkelerde kurulan dernekler olmak üzere iki grupta verilmiştir. Bu derneklerden bazıları şöyledir:

4.6.1. Türkiye'deki Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Dernekleri

Ahıska Türkleri Federasyonu / Ankara,

Ahıska Türkleri Vakfı Başkanı / İstanbul,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Ankara,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Antalya,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Bursa,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Çınarcık,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Denizli,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Gebze,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Iğdır,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / İncirliova,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / İnegöl,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / İzmir,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Kırıkhan,

Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği / Konya,

4.6.2. Diğer Ülkelerde Kurulan Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Dernekleri:

Vatan Cemiyeti / Azerbaycan- Bakü, 1964

Ahıska Osmanlı Türk Kültür Merkezi / Kırgızistan- Bişkek, 1990

Vatan Cemiyeti / Rusya- Moskova, 1990

Ahıska Türkleri Milli Merkezi / Kazakistan – Almatı, 1991

Anadolu Cemiyeti Merkezi / Ukrayna, 1991

Ümit Cemiyeti / Rusya – Krasnodar, 1994

(Türki – Piriyeva, 2009, S: 20, 21)

Ahıska Türkleri Kültür Merkezi-Almatı, (özgün foto)

Şah İsmail Asiyev ile birlikte- Almatı (özgün foto)

4.7. Sosyal Hayat

Ahıskalıların tarihi geçmişi, onların coğrafi ve ülke şartlarına göre sosyal hayatları hakkında belli ölçüde bize fikir vermektedir. Vatanlarındaki yaşantıları ile sürgün yılları arasında, sosyal hayatlarında çok önemli farklar bulunmaktadır. En önemli fark, özgür olmamalarıdır. Biz bu bölümde, artık özgür bir şekilde Almatı'da yaşayan Ahıskalıların sosyal hayatları hakkındaki bilgileri; aile, ekonomik yapı, eğitim, dini yaşantıları şeklinde bölümler halinde sunduk.

4.7.1. Aile

Aile, en genel anlamıyla 'toplumun en küçük yapı taşı' olarak tanımlanmaktadır. Aile; evrensel bir kurum olmasına rağmen modern toplumun aile tanımı ile geleneksel toplumun aile tanımı birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temeli aileye yüklenen işlevlere ve beklentilere dayanmaktadır (Bozkurt, 2005, s.259).

Bu çerçeveden değerlendirildiğinde aile; birbirlerine doğrudan akrabalık bağıyla bağlı olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğu (Giddens, 2000, s. 173) olarak tanımlanabildiği gibi biyolojik ilişki sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birim (Sayın, 1990, s.2) olarak da tanımlanabilir.

Eski Türk toplumunda ilk sosyal birlik aile idi. Aile, eski Türk toplumunun çekirdeği konumundaydı. Türklerin, dünyanın dört bucağına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına verdikleri büyük ehemmiyetten ileri gelir ki, bunun bir delili Türk dilinde, başka milletlerde rastlanmayan zenginlikte mevcut olan akrabalık nuanslarının karşımıza çıkmasıdır. (Kafesoğlu, 1997, s.227).

Osmanlı ailesi için denilebilir ki; aile, bireyin hayatında bağlarının kopmayacağı temel ve tek kurumdur. Bütün sorunların çözüldüğü makam ve destek burada bulunur. Boşanma hiçbir dinin hoş karşılamadığı ve ailenin korunmasının ilke edilmesi en çok dikkat edilen konuların başında gelmektedir. Bu ilkeler din, dil, ırk vb. bütün farklara rağmen bütün “Osman Ailesi” için söylenebilecek özelliklerdir (Doğan, 2001, s.57).

“Hikâyeler öyle haber verir ki bu cemiyette çok sağlam bir müessese aile‟dir Bu aile, kadınla erkeğin birbirlerine ölesiye bağlı bulundukları; gerek çocukları için, gerek birbirleri için hayatlarını fedadan çekinmedikleri, vefalı ve manalı bir aile tipidir. (Banarlı, 2001, 407).

Görülüyor ki toplumun temel taşı olan aile, Türk-İslam topluluklarında büyük önem taşır. Toplumun sağlam olması, aile fertlerinin birbirleri ile olan sağlam ilişkiye bağlıdır. Kültürümüde aile, çocuğun ilk eğitimini aldığı yerdir. Özellikle anne, eğitimin temelidir.

Bir erkeği terbiye edin, bir kişiyi terbiye edersiniz. Bir kadını terbiye edin, bir aileyi terbiye edersiniz. (Fannie Hurst)

Evet, insanın en birinci üstadı ve tesirli muallimi, onun validesidir. Bu münasebetle, ben kendi şahsımda kat'î ve daima hissettiğim bu mânâyı beyan ediyorum: Ben bu seksen sene ömrümde, seksen bin zatlardan ders aldığım halde, kasem ediyorum

ki, en esaslı ve sarsılmaz ve her vakit bana dersini tazeler gibi, merhum validemden aldığım telkinat ve mânevî derslerdir ki, o dersler fitratımda, adeta maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sair derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini aynen görüyorum. Demek, bir yaşımdaki fıtratıma ve ruhuma merhum validemin ders ve telkinâtını, şimdi bu seksen yaşımdaki gördüğüm büyük hakikatler içinde birer çekirdek-i esasiye müşahede ediyorum. (Nursi, Lemalar, 24.Lema)

Aile bozulursa toplum da bozulur. Bu sebeple Türkler, aile bağlarının hep sağlam kalması için özen göstermiş ve bu bağları korumaya çalışmışlardır.

Biz ki her mevcudu yıktık gayesiz bir fikr ile,
Yıkmadık bir şey bıraktık, sade bir şey: Aile.
Hangi bir bünyanı mahvettik de ıslah eyledik?
İşte viran memleket! Her yer delik, her yer deşik!
Bunların tamiri kabil; olsa ciddiyyet, sebat,
Lakin Allah etmesin, bir düşse şayet ailat.
En kava kollarla hatta kalkamaz, imkânı yok!
Kim ki; «Kalkar» der, onun hayvan kadar iz‘anı yok!
"Ailî bir inkılab olsun!" diyen me'yus olur,
Başka hiçbir şey kazanmaz, sade bir deyyus olur!
Çünkü çıplak inkılabatın rezalettir sonu,
Ey deni kundakçılar! Biz sizde çok gördük onu!

(Ersoy, Safahat, Hakkın Sesleri)

Ahıskalılarda aile anlayışı şöyledir:

Koca, kadın; onların babası, anası, evlatları ve yakın insanları birlikte "aile" diye adlanıyer. İlk terbiye ocağı, vatanı sevmek aileden başlanıyer.

Aile, cemiyetin en küçük esascısıdır. O kadar sağlam, temiz olsa; cemiyet de o kadar sağlam oluyer. Aile hayatı ne kadar ahlak, ilim, marifette esaslanmış olsa; cemiyet de o kadar sağlam oluyer. Onun için aile rahperinde (baba, anne) çok mehsuliyet var. Onların her bir işi, gelecek evlatlarının ömür yollarından ibret mektebini okumağı lazımdır. Zira farzent(çocuk) ana, babaya emanettir. Baba, ana, Allah'ın verdiği bu emanete ibret olarken; onlara iyi bakıp, yedirip, içirip, terbiyeleyip, boya-başa ulaştırması lazım. Ferzentine iyi isim vermek, ona din ve ibadeti öğretmek, doğru yolu göstermek, özlerine ve büyüklere itaat etmek, iyi terbiye vermek, çalışmak ve çalışmada ibret mektebi arkasından helal rızk, nasibi bulmağı lazımdır ki evladı da baba, ana izinden giderken öz evladlarına ibret mektebini öğretsin.(Türki-Piriyeva, 2009,s:44)

Yaptığımız araştırmalarımıza göre, Ahıska Türklerinde genellikle geniş aile yapısının olduğunu gördük.

Dede ve nene söz sahibi, otoriterdir. Anne, baba onlara danışırlar. Çocuklar, özellikle kız çocukları başına buyruk iş yapamazlar. İş kurmak, düğün yapmak vb. sosyal hayatta alınacak kararlardan dede ve nene söz sahibidir.

Elbette bu kültür daha çok kırsal kesimde yaşayanlar için geçerliliğini devam ettirmektedir. Şehre yerleşmiş ya da küçük kültürel farklılıklar gösteren bazı aileler artık çok kuralcı değillerdir.

Ahıskalılardaki aile bağlarının hâlâ sağlam olmasında sürgününün etkisi büyüktür. Sürgün, onları birbirine daha çok yaklaştırmış, bağlamış ve kenetlemiştir.

Talgarda Misafir olduğumuz Hacı Murat İssayev ve ailesi (özgün foto)

1950’lerde Ahıska ailesi (google görseller)

4.7.2. Ekonomik Yapı

Sürgün yıllarında Almatı'nın kırsal bölgelerine yerleştirilen Ahıskalılar, tarımla geçimlerini sağlamışlardır. 1959 yılından sonra baskı yönetimi kalktı. Vatanlarına dönmek isteyenlere izin verildi. 1989 Fergana olaylarında tekrar sıkıntılı günler başladı. Ancak Kazakistan'ın başarılı yönetimi sayesinde Kazakistan'daki Ahıskalılar rahatladılar.

Orta Asya ve Kazakistan' da yaşayan Ahıska Türklerinin durumu 1989 yılından sonra gitgide fenalaşmaya başladı. Rusların kışkırtmaları ile Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türkleri çeşitli zulümlere uğramaya başladı. 1 yıl sonra aynı politika Kazakistan'da uygulanmaya çalışıldı. 150'den fazla silahlı Kazak, toplu olarak Rahat Köyü'ndeki Ahıska Türklerinin üzerine yürüdüler. Ancak, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev' in ileri görüşlülüğü olayların büyümesini engelledi. Türkiye ile diplomasi trafiği oldu. Nursultan Nazarbayev Türkiye'den döndükten sonra çıkarmış olduğu kanunlar, bütün milletlere eşitlik sağlamıştır. (Ali Paşa Veyseloğlu)

Bu yıldan sonra ekonomi hayatta önemli değişmeler oldu. Almatı ve diğer şehirlerde Ahıskallılar ticaretle uğraşmaya başladılar. Gıda, elektronik ve iletişim araçları, otomobil sektöründe ticaretle uğraşanların sayısı gün geçtikçe arttı.

1989 Fergana olaylarından sonra dağıtılan Ahıskalılara Türkiye de kapılarını açmıştır. Önce Iğdır, Kars gibi doğu şehirlerine; sonra İstanbul, Bursa, Antalya gibi büyükşehirlere yerleştiler.

Bu şehirlerde özellikle turizm alanında girişimlerde bulundular. Almatı'da ikamet edip, Türkiye'de faaliyet gösteren hatırı sayılır iş adamları ile Almatı'da yaşayıp, Türkiye'nin önemli şehirlerinde gayrimenkulü olanlar da vardır.

4.7.3. Eğitim

Kazakistan'da Kazak, Rus ve Özbek okulları bulunmaktadır. Az sayıdaki özel Türk okulları da Kazak okulları eğitim sisteminde eğitim vermektedir. Özel Türk okullarında Türkçe, yabancı dil dersi olarak verilmektedir. Almatı'da Ahıskalılar, Kazakistan eğitim sistemine göre eğitim görmektedirler.

Türkiye, TİKA aracılığıyla eğitime önemli ölçüde yardım etmektedir. Bölgedeki okul, üniversite, kurs merkezlerine teknik donanım açısından yardımlar yapan TİKA, 2011 yılında Ahıskalıların çoğunlukta olduğu yerlerden biri olan Talgar'da 360 kapasiteli pansiyonlu lise açmıştır. Bu liseden öğrenciler İngilizce, Rusça, Kazakça ve Türkçe dillerini bilerek mezun olmaktadır. (Asiyam Kadurgalieva)

Yükseköğretim için Ahıskalı öğrenciler yine Kazak üniversitelerinde okumaktadırlar. Ayrıca Türkistan şehrindeki Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ile diğer özel Türk üniversitelerinde de eğitim görmektedirler.

Yurt dışı sınavı ile Türkiyedeki üniversitelerde öğrenim gören Ahıskalılar ile Türkiyede master ve doktora yapan Ahıskalıların sayısı artmaktadır. (Elena Nabi)

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkistan-Kazakistan(özgün foto)

TİKA tarafından yaptırılan lise, Talgar-Almatı(özgün foto)

TÖMER(Türkçe Öğretim Merkezi) sınıfından bir görüntü, Almatı (özgün foto)

4.7.4. Dinî Hayat

Sürgün yıllarında her yönü ile yabancı bölgelere yerleşen Ahıskalılar, dini yönden de büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Barınma ve gıda açısından perişan olan hayatları, dini vecibelerini yerine getirmelerine de engel olmuştur. Yeni nesillere Kuran öğretecek ne yer, ne zaman vardır. İçlerinde "molla" dedikleri önemli şahsiyetler vardır. Ancak o yıllardaki en önemli sıkıntıları hür olmamalarıdır.

Günümüzde bu kişiler halkın dini yönden ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Halk, Almatı merkezdeki Ortalık Mescidi, Baikit Ashimov Mescidi ve küçük mescidlerde ibadetlerini yapmaktadır. Medreseler ve Kur'an kursları vasıtasıyla Kur'an öğrenmektedirler. Kur'an öğreten okullar yoktur. Diğer okullarda da din içerikli dersler yoktur.

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilen imamlar, Ahıskalılara dini yönden hizmet etmektedirler. Türkiye, aynı zamanda mimari yönden de yatırım yapmaktadır: Belbulak Camisi, Hoca Ahmet Yesevi Türbesinin restorasyonu, Türkistan bölgesindeki camiler vb.

Türkiye tarafından yaptırılan Belbulak Köyü Camisi, Almatı(özgün foto)

Türkiye'nin görevlendirdiği din görevlileri tarafından verilen yaz Kur'an Kursu, Belbulak- Almatı (özgün foto)

Kur'an öğrenen ahıskalı kızlar, Belbulak-Almatı (özgün foto)

Almatı’daki camilerden biri: Ortalık Mescidi(özgün foto)

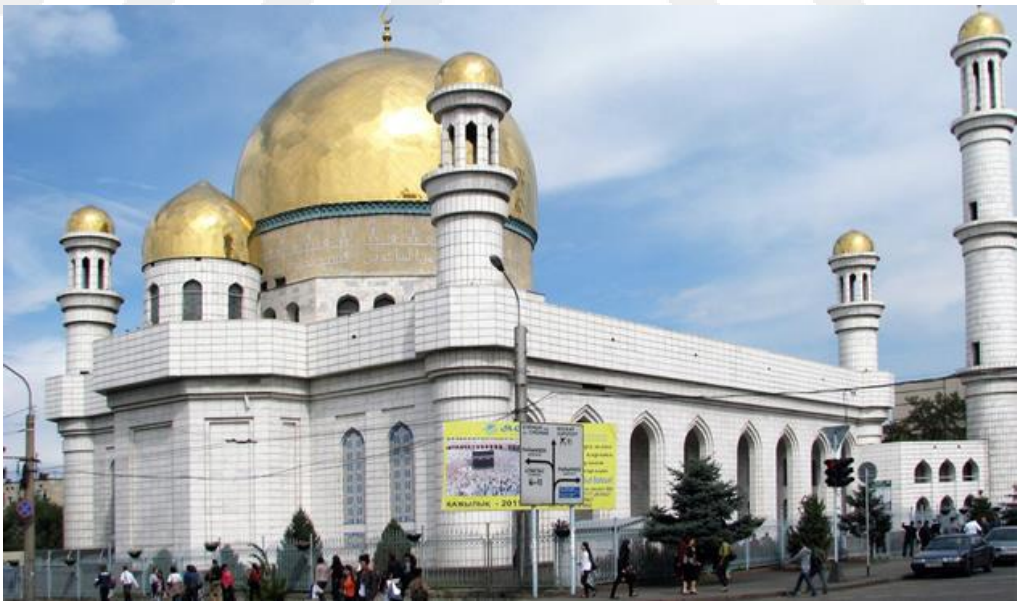

2014 yılında açılan 3 bin kişilik cami: Baikit Ashimov Mescidi(özgün foto)

5. AHISKA TÜRKLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Ahıska Türkleri hakkında yapılan akademik çalışmalarının çoğunun, sürgün yılları ve Ahıskalıların tarihi üzerine olduğunu görmekteyiz. Folklor üzerinde yapılan çalışmalar ancak son yıllarda dikkat çekmektedir. Ahıskalı üniversite öğrencileri tarafından hazırlanan yüksek lisans tezleri bu çalışmaların örnekleridir. Bunun yanında Mircevat Ahıskalı, Yunus Zeyrek, Asıf Hacılı, İbrahim Türki gibi önemli şahsiyetlerin Ahıska Türkleri ile ilgili kaynak niteliğinde önemli çalışmaları olmuştur.

Başta Türkiye olmak üzere, halen dünyanın çeşitli şehirlerinde Ahıskalılar hakkında, gerek dernek ve kültür merkezlerince gerek resmi kurumlar tarafından sempozyumlar düzenlenmekte ve konferanslar yapılmaktadır.

Ahıska Türklerinin sosyal hayatları, tarih ve coğrafyaları, folklorları hakkındaki tez çalışmaları, kitap ve araştırmalardan bazıları şunlardır:

1. T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü (Genel Türk Tarihi) Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kafkasya'nın Etnik ve Kültürel Yapısının Oluşumunda Türklerin Rolü, Tuba Tombuloğlu, (Danışman: Saadettin Gömeç), Ankara, 2003
2. T.C. Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü, Ahıska Türkleri ve Ahıska Türklerinin Basında Yer Alışı, Lisans Tezi, Rasim Şakirov, (Danışman: Yard. Doç. Dr. Ayşe Koncavar), İstanbul, 2004
3. T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Bilim Dalı, 20. Yüzyılda Ahıska Türkleri, Doktora Tezi, Hazırlayan: Seyfeddin Buntürk, (Danışman: Prof.Dr. Mehmet Şahingöz), Ankara, 2005
4. T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Kırgızistan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru, Yüksek Lisans Tezi, İlmira Ragibova, (Danışman: Doç. Dr. Zekeriya Karadavut), Konya, 2008
5. T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Kazakistan'da Ahıska Türklerinin Sosyal-Kültürel Yapılarındaki Değişmeler, Yüksek Lisans Tezi, Fatima Devrisheva, (Danışman: Prof. Dr. Ufuk Tavkul), Ankara, 2010

6. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilimdalı, Azerbaycan Ahıska Türklerinin Din Eğitimi ve Dini Hayatı Üzerine Bir İnceleme, Nigar Şakirova, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof.Dr. Ramazan Buyrukçu), Isparta, 2014
7. Garibem Bu Vetende, Asıf Hacılı, Bakü, 1992
8. Ahıska Türkleri, Kıyas Aslan, Ankara, 1995
9. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Prof. Dr. Leyla Karahan, (Türk Dil Kurumu Yayınları), Ankara, 1996
10. Ahıska Tarihi e Bazı Hatıralar, Ahıskalı Murtaza İzzetoğlu, İstanbul, 1997
11. Ahıska Türklerinin Dili, İsmail Kazımov, Bakü, 1999
12. Ahıska Türklerinin Tarihine Bir Bakış, Osman Enveroğlu, Bakü, 1999
13. Ahıska-Çıldır Beylerbeyliği, Rasim Bayraktar, İstanbul, 2000
14. Mehebbet Destanı, Nureddin Sasiyev Hasanoğlu, Bakü, 2000
15. Ata Yurdum Ahıshka, Allahverdi Piriyev-Sevil Piriyeva, Bakü, 2001
16. Söndürülmüş Ocaklar, Nureddin Sasiyev Hasanoğlu, Bakü, 2001
17. Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, Yunus Zeyrek, Ankara, 2001
18. Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu, Mahmut Niyazi Sezgin-Kamil Agacan, Ankara, 2003
19. Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Âşıklarının Kısa Antolojisi, İbrahim Türki, Çimkent, 2007
20. Ahıska Türk Folkloru, Asıf Hacılı, Bakü, 2008
21. Ahıska Türklerinin Tarihi, İslam ve Aile Durumu Ansiklopedisi, İbrahim Türki – Sevil Priyeva, Çimkent, 2009
22. Ahıska Türkleri Vatan Bilgisi, Asıf Hacılı, İstanbul, 2009
23. Gürcistan Coğrafyasında Eski Türkler: Buntürklerden Karakalpaklara, Fahri Valehoğlu (Haciyev) I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni, 18-20 Kasım 2009, Afyonkarahisar (Azerice)

Önemli Ahıska gazete, dergi ve internet sitelerinde de Ahıskalılar ile ilgili haber, yazı ve araştırmalara yer verilmektedir:

Gazeteler:

Vatan Yolunda, Azerbeycan

Ahıska'nın Sesi, Türkiye

Ahıska, Kazakistan

Ahıska Türklerinin Sesi, Türkiye

Dergiler:

Ahıska, Istanbul Ahıska Türkleri Egitim, Kültür ve Sosyal Yardımlasma Dernegi

Ahıskalılar, Ahıskalılar Vakfı

Sosyal Medya:

www.ahiskalilar.org

www.ahiska.net

www.turkalemiyiz.com

www.ahiskaturkleri.com

www.ahiskant.com

www.geckoyu.com

www.ahiskapress.com

www.ahiska.org.tr

http://ahiska-turkleri.webnode.com.tr

www.tekedergisi.com

www.ajansahiska.com

1.BÖLÜM

ANLATMAYA BAĞLI TÜRLER

1. MASAL

Masal denince aklımıza içinde cinlerin, perilerin, devlerin ve hayali varlıkların yer aldığı anonim anlatımlar gelir. Erdemli kişilik kazandırmayı amaçlayan masallarda iyiler hep kazanır. Kötüler ise mutlaka cezasını çeker. Sonunda ise anlatanlara, dinleyenlere iyi dileklerde bulunulur. Bu yönüyle merak uyandırıcı ve sürükleyicidir. Halk arasında kuşaktan kuşağa anlatılagelmiştir.

Araştırmacılara göre masallar çeşitli özellikleri ile karşımıza çıkar:

Anadolu'da masal kelimesinin karşılığı olarak masaldan bozulmuş mesel, mesele, matal, metel, hikâye ve ondan bozulmuş olarak: hekaye, hekiya, hekat, hikiya, heka, hika, hekaya gibi kullanımaktadır. Ayrıca Tokat, Çankırı ve Mersin illerinde oranlama ve ozanlama kelimelerinin masal karşılığı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. (Sakaoğlu, 2002, s. 7-8)

Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür. (Sakaoğlu, 2002, s. 4)

Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz, anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı. (Boratav, 1988, s. 75)

Asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosfer ve üslupla kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatır. (Günay, 1992, s. 321)

Masal nesirle söylenmiş ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası olmayan, tamamıyla hayal mahsulü olan mensur bir türdür. (Alptekin, 2002, s.11)

Bugün Türkiye dışında yaşayan Türkler, masal yerine Türkistan'da "erteği", "ertek" ; Azerbaycan'da "nağıl"; Ahıska Türklerinde "masal" kelimelerini kullanmaktadırlar. (Türki - Piriyeva, 2009, s.152)

Masal kavramı bu kadar geniş olduğu için araştırmacılar tarafından sınıflandırmalar yapılmıştır:

1. Hayvan masalları

2. Asıl masallar, olağanüstü masallar, gerçekçi masallar

3. Güldürücü masallar

4. Zincirlemeli Masallar (Boratav, 2000 s.98)

Mehmet Özçelik, masal derleme çalışmalarında geç kalındığını, elli yıl öncesi anlatımla günümüz anlatımı arasında önemli ölçüde farklar bulunduğunu ifade eder.(Özçelik, 2004. S.5)

Halil Altay Göde de ifadeleri ile Özçelik'i destekler. Çalışması sırasında, masal anlatıcılarının masalları ya unuttuklarını ya da artık yaşamadıklarını yazar.(Göde, 2010, s.5)

Biz de çalışmamız sırasında, günümüzde masal kültürünün hızlı bir şekilde yok olduğunu gördük. Çünkü teknolojinin her alanda hızlı bir şekilde hayatımıza girmesi nesilleri birbirinden koparmıştır. Gelecekte, günümüzün dede ve nenelerini masalları ile birlikte toprağa gömeceğiz. Masal bilen gençlerin az olması ve yaşlılara da kolay ulaşamamız, masal örnekleri bulmamızı zorlaştırmıştır.

Biz, çalışmalarımızda masalları anlatıldığı şekliyle yazmaya özen gösterdik. Ancak, gramer ya da anlam açısından düzeltmek zorunda kaldığımız ifadeler oldu.

Çalışmamızda gördük ki, bizim masallarımızda olduğu gibi, Ahıskalılar arasında anlatılan masallarda da olaylar "padişah", "padişah kızı", "fakir oğlan", "keloğlan", "nene" "devler" vb. gibi karakterler üzerine kuruludur. Asıl masallar, çocukları uyutmak için ya da bir toplulukta hem vakit geçirmek hem de ders vermek amacıyla anlatılan ve " Bir varmış, bir yokmuş" diye tekerleme ile başlayan masallardır. Çalışmalarımızda masalı bu bağlamda değerlendirdik:

1.1.Olmaz Oyunu

Bir varmış, bir yokmuş. Çok eski zamanlarda ana ile oğul varmış. Bunlar fakir bir aileymiş. Kaz otarıp(güdüp), geçiniyorlarmış. Bir gün oğlan kaz otarırken, padişahın imaretini seyretmeye başlamış. Bir de bakmış ki padişahın kızı eyvana çıkmış. Oğlan kızı görür görmez bir gönülden bin gönüle kıza vurulmuş, âşık olmuş. Oğlan kazları bırakmış ve anasının yanına gelmiş. Demiş ki:

-Ana, ben âşık oldum. Ne yapsan yap beni o kıza kavuştur.

Anası demiş:

-Olur oğul. Neden olmasın? Söyle bakalım kimmiş o dediğin kız.

Oğlan demiş:

-Padişahın kızı.

Anası şaşırmış:

-Oğlum, sen kaz otarırsın, padişahın kızını sana verirler mi?

Oğlan demiş:

-Ben anlamam ana. Bu günden geçi yok hemen git, elçi taşında otur. Varsa da yoksa da padişahın kızı, başka kız istemem.

Anası çaresiz kalkmış, gitmiş, elçi taşına oturmuş. Padişahın askerleri bakmışlar ki bir nine gelmiş, elçi taşında oturuyor. Gidip padişaha "Padişahım sağ olsun, bir nine gelmiş elçi taşında oturuyor." diye haber vermişler.

Padişah demiş:

-Belki nine elçi taşını murat taşı olduğunu sanmış da o taşa oturmuş. Gidin, eline bir avuç altın verin de yola salın, gitsin.

Nine derdini anlatamadan altınları alıp, eve dönmüş. Anasının eli boş döndüğünü gören oğlu ağlamaya başlamış. Demiş:

-Ben senden altın istemedim. Çabuk git ve elçi taşında otur. Bana ya padişahın kızını alacaksın ya da padişahın kızını. Ben başka bir şey anlamam.

Anası bakmış ki oğlu kara sevdalara tutulmuş. Oğlan ne sazdan ne de sözden anlar. Sabah erkenden yine padişahın imaretine dönmüş ve gidip elçi taşına oturmuş. Yine askerler gidip padişaha "Padişahım sağ olsun, aynı nine yine gelmiş, elçi taşında oturuyor." diye haber vermişler.

Padişah demiş:

-Gidin nineden sebebini öğrenin bakalım, ne istiyormuş?

Askerler gelmiş, nineye sormuşlar:

-Nine, bu taş murat taşı değil. Neden bu taşta oturuyorsun?

Nine cevap vermiş, demiş:

-Oğul be, padişahın kızına görücü olarak gelmişim. Beni padişaha götürün.

Askerler nineyi padişahın huzuruna götürmüşler. Nine temenni alıp padişahın kıyamında durmuş ve demiş:

- Padişahım sağ olsun, kızına görücü geldim.

Padişah nineyi kırmak istememiş. Onun için “vermiyorum” da dememiş. Ama uygun bir dille olmaz demek istemiş. Düşünmüş ki öyle bir şart koşayım ki oğlunun elinden gelmesin. Demiş:

-Nine, sana sözüm yoktur. Senin oğlun benim önümde olmaz oyunu dökerse, işte o zaman kızımı veririm.

Böylece nine eve dönmüş ve padişahın şartını oğluna söylemiş.

Duruma çok üzülen oğlu demiş:

-Ana, madem öyle; kalk, ekmek pişir. Biz yolcuyuz. Gidiyoruz buralardan.

Anası ağlayarak sormuş:

-Nereye oğul, nereye gideceğiz?

Oğlan:

-Bilmem ana. Bana “olmaz oyunu” öğretecekleri yere gideceğiz.

Ana ile oğul kalkmış, düşmüşler yollara. Az gitmiş, çok gitmişler, dere-tepe düz gitmişler. Köyleri aşıp bir gölbaşına gelmişler. Oğlu demiş:

-Ana, gel burada ekmek yiyip, dinlenelim. Sen de çok yoruldun.

Oturmuş ekmek yemişler. Yorgun anası bir of çekmiş. Of çekince sudan bir yaratık gibi bir şey çıkmış. Bir tarafı kıllı, diğer tarafı kılsız bir yaratık. Demiş:

-Buyur nine, ne emrin var? Beni niye çağırdın?

Nine demiş:

-Estağfurullah, çağırmadım. Sen de kimsin böyle?

Yaratık demiş:

-Nine, benim adın Ofi’dir. Siz kimsiniz, nereye ve ne amaçta gidersiniz?

Nine demiş:

-Oğul, ben oğluma “olmaz oyunu” öğretecek birini arıyorum.

Ofi demiş:

-Nine, bu oyunu benden daha iyi öğreten kim olabilir ki? Sen oğlunu bana bırak, kendin de evine dön. Ben ona öğretirim. Sen üç ay sonra gel, oğlunu götür.

Nine kalkmış, ağlaya ağlaya eve dönmüş.

Ofi’nin yanında bir kız varmış. Oğlanı görünce ona şöyle demiş:

-Ofi’den öğreneceğini çok iyi öğren ama öğrendiğini ona belli etme. Çünkü öğrendiğini bildiği an seni yer. Kimsanin kendinden daha iyi olmasını istemez.

Oğlan, Ofi’nin bütün öğrettiklerini çok iyi öğrenmiş ama öğrendiğini belli etmemiş. Aradan üç ay geçmiş. Oğlanın anası göle gelmiş. Ofi sudan çıkmış ve nineye şöyle demiş:

-Hoş geldin nine. Buyur, peşimden gel.

Nine Ofi’nin peşinden gitmiş. Ofi, ninenin karşısına on iki oğlan çıkartmış. Oğlanlarının hepsinin rengi, boyu, giyimleri aynıymış. Demiş ki:

-Nine, eğer bu oğlanların içinden kendi oğlunu tanıyabilirsen, alır götürürsün. Yok, eğer tanıyamazsan, oğul senin değil benimdir.

Nine, oğlanların yanından bir geçmiş oğlunu tanıyamamış. İki geçmiş tanıyamamış. Üç geçmiş oğlunu tanıyamamış. Nine oğlunu tanıyamayınca, oğlu buna dayanamamış, duygulanmış ve başlamış inci gibi gözyaşı dökmeye. Nine ağlayan oğlunu görünce oğlu olduğunu anlamış ve gelip yakasından tutup, şöyle demiş:

-Benim oğlum budur.

Ofi, oğlanı vermek istemese de mecbur kalmış. Çünkü söz vermiş. Nineye demiş:

-Nine, oğlunu tanıdın, götürebilirsin.

Nine oğlunu almış, koyulmuş yola. Yolda gelirken oğlan demiş:

-Ana, sen yola devam et. Ben tasmamı bağlayacağım. Tasmamı bağlar sana ulaşırım.

Nine dönmüş, birkaç adım gider gitmez oğlan kınalı koç olmuş, çıkmış anasının karşısına. Nine oğlunu tanımamış ve koçu yakalamak istese de yakalayamamış. Koç bir anda kaçıp gözden kaybolmuş. Oğlan yine insana dönmüş ve anasının yanına gelmiş. Anası demiş:

-Oğlum, nerelerde kaldın? Ne olurdu biraz evvel gelseydin? Öyle güzel koç vardı ki yazık oldu, kaçırdım. Yakalayabilseydik padişaha verir, kızını alırdık.

Biraz sonra oğlan yine geri kalmış ve güzel bir at olup anasına görünmüş. Anası oğlunu tanıyamamış. Güzel atı yakalamak istemiş ama yakalayamamış. At rüzgâr gibi uzaklaşmış ve gözden kaybolmuş. Sonra dönüp anasının yanına gelmiş. Anası demiş:

Ah oğlum ah, ne zaman gerek olunca ortalıktan kayboluyorsun. Biraz önce öyle güzel at gördüm ki eğer burada olsaydın atı yakalar padişaha verirdik. Padişah bu atı görünce bize yok diyemezdi, kızını sana verirdi.

Oğlan gülmüş ve yaptıklarını anasına anlatmış. Anası oğlunun marifetlerine çok sevinmiş. Eve geldiklerinde oğlu demiş:

-Ben yarın at olurum. Sen beni pazara götürüp sat ama yuları asla satma. Yoksa ölürüm.

Oğlan dediği gibi sabah erkenden at olmuş. Anası pazara çıkartmış. Atı gören bütün pazar ehli "Bu kadar güzel bir at olur mu?" diyerek şaşırmış. Alıcılar altın fiyatını, kendileri farkında olmadan, açık artırıma çıkartılmış gibi artırmışlar. Biri beş altın verse diğeri on altın diyormuş. Pazar karışmış. Sonunda altın haberi ta padişahın kulağına kadar çatmış. Padişah adamlarına, atı satın almalarını emretmiş. Padişah çok sevinçliymiş. Ertesi gün erkenden tavlaya gitmiş. Atı bulamamış. Adamları çok aramışlar ama sanki buharlaşmış gibi ne kendisi varmış ne de bir izi.

Evet, atı bulamamışlar çünkü oğlan yine insan olmuş ve eve anasından önce dönmüş.

Şimdi size kimden haber verelim? Ofi'den. Oğlan gittikten birkaç gün sonra Ofi şöyle düşünmüş: "Gidip bir bakayım, göreyim hele benim çırak ne yapıyor? Bir şeyler öğrenmiş mi acaba? Yoksa aylak aylak geziyor mu?" Ofi dolaşa dolaşa gelip pazara çıkmış. Bir de bakmış ki oğlan kınalı koç olmuş. Anası tarafından bir adama satılıyor. Çabuk davranmış, adamın verdiği fiyatın on katını vermiş ki koçu kendisi alsın. Oğlanın anası demiş ki:

-Tamam, koçu satarım ama boynundaki ipi vermem.

Ofi inanılmaz çok para verince oğlanın anası nefsine yenik düşmüş ve ipiyle beraber koçu Ofi'ye satmış. Ofi, oğlanı göl kıyısına getirmiş ve kıza demiş ki:

-Hemen bıçağı getir ki bu koçu boğazlıyayım.

Kız koça bakınca oğlanı tanımış. Kız oraya buraya bakmış. Biraz dolaşmış, sonra gelmiş. Demiş ki:

-Bıçağı bulamıyorum. Nereye koymuştun? Kaybolmuş mu yoksa?

Ofi çok kızmış. Koçu bırakıp, bıçağı aramaya gitmiş. Kız fırsatı değerlendirmiş. Hemen koçun yanına gelip ipini çözmüş. Ofi gelip bakmış ki koç kaçmış. O da hiç vakit kaybetmeden hemen canavar olup koçun peşine düşmüş. Oğlan bakmış ki peşinden bir canavar geliyor. Oğlan ne kadar hızlı koşsa da canavar yaklaşmış. Yakalanmasına az kalmış ki oğlan güvercin oluvermiş. Ofi de o an kartal olup peşinden kanatlanmış. Bu arada Ofi ile oğlan saraya varmış. Oğlan bakmış ki bu da işe yaramamış. Hemen bir kırmızı elmaya dönüp, padişahın kucağına düşmüş. Padişah kırmızı elmayı eline alınca Ofi bu kez de ozan olmuş ve padişaha demiş:

-Padişahım sağ olsun, o elmayı bana verir misin?

Elma çok güzelmiş. Padişah vermek istememiş ve şöyle cevap vermiş:

-Niye vereyim ki?

Ofi demiş:

-Gördüğün gibi ben ozanım. Dünyayı gezer, dolaşırım. Eğer o elmayı bana vermezsen her gezdiğim yerde derim ki padişah benden bir elmayı esirgedi. Padişah çok cimridir.

Padişah bakmış ki adam onu her gittiği yerde kötüleyecek, rezil edecek. Padişahlık şanına hiç de iyi olmaz bu tür sözler. Elmayı vermek istemiş. Elindeki elmayı uzatınca padişahın elindeki elma bir tas darıya dönüşmüş ve bütün saraya serpilmiş. Padişah hayretler içinde kalmış. Korkudan dudağı kırk yerden çatlamış. Ofi de aman vermeyip tavuğa dönüşmüş ve darıları toplamaya başlamış. Sonunda iki tarafta iki tane darı kalmış. Ofi düşünmüş ki sağa gitsem solda canlanacak, sola gitsem sağda canlanacak. Ama ikisine aynı anda gidemeyeceği için birine gitmek zorunda kalmış. Ofi, sağı bırakıp sola koşunca, sağdaki darı tanesi tilki olmuş ve tavuğun başını bedeninden ayırmış. Oğlan, Ofi'den canını kurtarınca insana dönüşmüş. Padişah gördüklerine çok şaşırmış. Oğlanı görünce sormuş:

-Oğul, bu ne iştir böyle?

Oğlan cevap vermiş:

Padişahım sağ olsun. Sen dememiş miydin ki "Olmaz oyunu dökersen kızımı veririm." diye? İşte döktüm. Şimdi sen bilirsin. İster kızını ver, ister verme. Padişah sensin, söz senindir. Şanına nasıl yakıştırıyorsan öyle de davran.

Padişah, fazla düşünmemiş. Demiş ki:

-Oğlan, sen kazandın. Benim kızım senin gibi oğlana helal olsun.

Kırk gün, kırk gece toy düğün olmuş. Yemişler, içmişler yere geçmişler. Onlar yer altında, biz de yer üstünde. (Gökcek Abdulkızı)

1.2.Zalim Karı

Bir varmış, bir yokmuş. Çok eski zamanlarda gariban bir çoban varmış. Bu çoban ne kadar sakin ve iyi niyetliyse, karısı bir o kadar acımasız ve zalim imiş. Zalim olduğu kadar da kıskançmış. Kocasını kendi gölgesinden bile kıskanırmış, kocası eve biraz geç kalsa sabaha kadar "dır dır" edermiş. Adamcağız sabahın olmasını sabırsızlıkla beklermiş. Şafak söker sökmez değneğini eline alır, ekmeğini beline bağlar, sürüyü önüne katar, evden çıkarmış. Yine günlerden bir gün çoban eve geç dönmüş. Karısı, çoban eve girer girmez bağırmaya başlamış:

-Seni düzenbaz, seni ırz düşmanı. Aynaya bakmıyor, zamparalık ediyorsun. Sana adam deyip bakan karının da topak olsun başına. Be adam! Kadınlar sana bakmasın diye ayda bir çamaşırını yıkıyorum. Kırk günde bir suya sokuyorum seni. Kirden, terden öyle pis kokuyorsun ki, kadınlar sana nasıl bakar bilmem.

Biçare çobanın korkudan dizlerinin bağı çözülmüş. Ne diyeceğini bilememiş. Zalim karı da susmak bilmiyormuş:

-Neredeydin bu vakte kadar? Çabuk cevap ver!

Çoban titreye titreye cevap vermiş:

-Hatun, düşündüğün gibi değil. Bendeki pis kokudan sürü yolunu şaşırıyor. Kadınlar nasıl baksın bana? Köyün çıkışındaki dul kadın var ya? Onun sığırı kaybolmuş. Onu aradık.

Kadın "dul kadın" lafını duyar duymaz:

-Vay boynun altında kalsın senin emi. Ben dedim ya sen rahat durmazsın diye. Benim duygularım yanılmaz. Dul kadın ha! Sığır aradınız ha! Bu güne kadar yemedim sana yedirdim, içmedim sana içirdim. Sana baktım. Şimdi ben senin sırtını kaşağılayayım da gör.

Eline aldığı kaşağıyla kocasının üzerine yürümüş. Biçare adam bakmış ki karısının gözü dönmüş. Ejderha gibi üzerine geliyor. Eğer zamanında kaçmazsa, sonun fena olacağını anlamış. Hemen kendini dışarı atmış. Adam kaçmış, karı kovalamış; adam kaçmış, karı kovalamış. Adam sürüden gelmiş, aç, perişan; kadın ise evde rahat dinç. Adamın boğazı kurumuş, bakmış ki karısı yakalayacak. Kendini ormanlık içine atmış. Kadın da yeri göğü titreten sesiyle arkasından girmiş ormana. Az sonra çoban bakmış ki arkasındaki ses kesilmiş. Bakmış etrafta kimsecikler yok. Oturup biraz dinlenmiş. Sonra yavaş yavaş geldiği yoldan geri dönmüş. Biraz geldikten sonra derin bir kuyu görmüş. Bakmış ki karısı kuyuya düşmüş. Hemen kuyunun ağzını kapatıp, bir "oh" çekmiş. Sonra evine dönmüş.

Evi şimdi eskisinden daha geniş ve daha ferah görünmüş. Evin sessizliği onu mest etmiş. Evlenmeden önceki hayatını hatırlamış. Ne güzelmiş eski günler. Yatağına uzanmış; "Oh be dünya varmış!" demiş. Bir yandan da karısının kurtulmaması için dua ediyormuş.

Aradan birkaç gün geçmiş. Çoban düşünmüş ki: "Ne kadar zalim olsa da benim karımdı. İyi kötü günlerimiz oldu. Aynı yastığa baş koyduk. O ettiyse ben etmeyeyim, gidip bakayım. Eğer ölmüşse bir mezara koyayım, yeri belli olsun. Belki ruhuna dua eden olur." demiş. Kuyunun başına gelmiş. Taşı kaldırınca bir de ne görsün? Kuyunun içinden hırıldayan bir ses, can havliyle feryat ediyormuş:

-Ey yukarıdakiler! Allah'ını, dinini seven yok mu? Beni bu yaratığın elinden kurtarsın. Öteki dünyada Allah, bu dünyada ben memnun ederim.

Çoban bakmış ki bu ses karısının sesi değil. "Acaba günledir burada kalınca sesi değişti mi?" diye düşünmüş. Fazla düşünmeden kuyuya ipi atmış karısını kurtarmak için. İpi çekmeye başlamış. Bakmış ki bir ejderha ipin ucunda. Çoban korkmuş. Kaçmak istemiş ama ejderha ayaklarına dolanmış çobanın. Yalvarıp, teşekkür etmiş. Demiş:

-Ne olur benden korkma. Sen benim hayatımı kurtardın. Beni o karı denen yaratığın elinden aldın. Ben sana can borçluyum. Söyle sana nasıl yardım edeyim.

Deminden beri korkudan dili tutulan çobanın sonunda dili çözülmüş ve şöyle demiş:

-Ejderha kardeş, valla ben senden bir şey istemem. Müsaade et evime gidem. Sen de kendi hayatını yaşa. Bak, zalim karıdan kurtuldun. Keyfine bak artık.

Ejderha çobanın yakasını bırakmıyormuş:

-Olmaz, sen beni sıradan bir karının elinden değil, cehennem azabından kurtardın. Sen bana hayatımın en büyük iyiliğini yaptın. Ben de sana bir iyilik yapmak istiyorum.

Çoban demiş:

-Doğrusunu istersen, valla bu iyiliği ben isteyerek yapmadım.

Ejderha:

-Valla ben onu bunu bilmem. İsteyerek ya da istemeyerek. Ne fark eder? Ben de sana bir iyilik yapmak isterim. Şöyle ne yapabilirim?

Çoban bakmış, kurtuluş yok. Sormuş:

-Sen benim için ne yapabilirsin ki?

Ejderha demiş:

-Ey beni âdem! Şimdi ben gideceğim, padişahın kızının boynuna dolanacağım ve diyeceğim ki: "Kim yaklaşacak olursa kızı yerim." Kimse bana yaklaşamayacak. Padişah, hekimleri, büyücüleri, müneccimleri ve kim varsa hepsini çağırtacak. Ama ben kızı bırakmayacağım. Sonra padişahın yanına sen gelir dersin ki: "Eğer kızını bana verirsen ben kızını kurtarırım." Padişah mecbur kalıp, razı olacak. Senin şartını kabul edecek. Böylece sen padişahın kızıyla evlenip zengin ve mutlu olacaksın. Ben de sana olan can borcumu ödemiş olacağım.

Çoban bu fikre çok sevinmiş. Çünkü padişahın kızının çok güzel olduğunu herkes biliyordu. Ejderhayla anlaşıp evine gitmiş. Ve haber beklemeye başlamış. İkinci gün memlekette bir çalkantı başlamış, saray çok karışmış. Padişahın kızının hasta olduğu haberi her tarafa yayılmış. Memlekette ne kadar işin erbabı varsa gelmişler ama kızı kurtaramamışlar. Çoban bunları duyunca "Artık tam zamanı." deyip saraya gelmiş. Padişaha haber vermişler ki bir çoban geldi. Kızı kurtaracağını söylüyor. Padişah çobanı kabul etmiş ve sormuş:

-Söyle bakalım, sen kimsin necisin? Sen hiç diğerlerine benzemiyorsun. Kızımı nasıl kurtaracaksın?

Çoban demiş:

-Padişahım sağ olsun! Benim kim olduğum önemli değil. Ben kızını kurtarırsam kızını bana verir misen?

Padişah bunu duyunca önce kızmış, hiddetlenmiş. Sonra düşünmüş ki şimdiye kadar bir çare olmadı. Kızı gözünün önünde eriyor. Hiç olmazsa kızı kurtulacak. Demiş:

-Tamam, vereceğim. Yeter ki kızım kurtulsun. Ancak, kurtaramazsan kendini ölmüş bil.

Çoban, padişahın izniyle kızın odasına girmiş. Çobanı gören ejderha biraz gevşemiş. Çoban, ejderhanın yanına gelip, güya bir şeyler okuyormuş gibi dudaklarını kımıldatıyormuş. Ejderhaya fısıldamış:

-Ne oldu, neden bırakmıyorsun kızı?

-Çok geç geldin. Buralarda üç gün aç susuz kaldım. Şimdi ben gidiyorum. Artık sana borcumu ödedim. Ama bundan sonra karşılaşmayalım. Ben yılanım, sen insan. Ben yılanlığımı bilirim, sen de insanlığını. Sana zararım dokunabilir.

Sonra ejderha, saraydan sürünerek çıkmış. Çoban, kızla evlenmiş ve zenginliğe kavuşmuş. Ömrü keyf içinde geçiyormuş. Hayatı böyle mutluluklar içinde geçerken, bir gün padişaha komşu ülkenin elçileri gelmiş. Elçiler padişaha demişler:

-Padişahım sağ olsun! Bizim padişahımızın kızına da aynı ejderha musallat oldu. Kimse kurtaramadı. Damadını göndersen de padişahımızın kızını kurtarsa.

Çoban bu sözleri duyunca dizlerinin bağı çözülmüş. Çünkü ejderha bir daha görüşmeyeceğini söylemişti. Gitmem dese olmaz. Yoksa yalanı ortaya çıkacak. Gitmemek için bir sebep bulmaya çalışıyormuş. Çaresiz elçilerle birlikte yola çıkmış. Çobanı saraya getirmişler. Çoban korka korkarak içeri girmiş. Çobanı gören ejderha kızmış ve demiş ki:

-Ey beni âdem! Ben sana bir daha karşıma çıkma, seni yumurta gibi yutarım dememiş miydim?

Çoban önce çok korkmuş. Ama aklına parlak bir fikir gelmiş. Demiş:

-Seni rahatsız etmek istemezdim. Ama sana son bir insanlık edeyim diye geldim. Ne de olsa bana büyük iyiliğin dokundu.

Ejderha hayretle sormuş:

-Ne insanlık göreviymiş o?

Çoban cevap vermiş:

-Ejderha kardeş, hani kuyudaki benim karı vardı ya? O kuyudan çıkmış diyorlar. İkimizin rahatı için istersen onu bulup, tekrar kuyuya atalım. Ha ne dersin?

Ejderha, bu haberi duyunca korkudan solucan gibi olmuş. Demiş:

-Ne zalim karısı? Ben onu tekrar görmeye tahammül edemem. Sen ne halin varsa gör. Ben insanların olmadığı bir yere gidiyorum.

Ejderha kızı bırakıp, o diyarı terk etmiş. Böylece çoban padişahın kızı ile mutlu bir hayat yaşamış. (Gökcek Abdulkızı)

1.3 Yetim Oğlan

Bir varmış, bir yohmuş; bir yetim oğlan varmış. Anası yoh babası yoh, sahapsız geziyerdi. O ki yaşi geldi on altı, on sekize, getti bir ağaya dedi ki:

-Ağa, ben sene nöker(uşak) olem, beni nökerlüğe al. Bene yigirmi beş kuruş halal para ver bir yıla.

Ağa dedi:

-Ola oğul, yigirmi beş kuruş bir güne aliyerler, sen bir yıl nöker oliyersin.

-Yoh ağa, bene halal para ver de, yigirmi beş kuruş ver.

Ağa aldi oğlani getürdi, gendi oğlu kimi yedürdi, içürdi, geydürdi, buna temüz bahdi. Bir yıl ki aradan geçdi, yigirmi beş kuruşi cefinden cıhartti verdi. Gene başha urba-murba geydürdi. Aldi o yigirmi beş kuruşi. Biri on beş kuruş, biri on kuruş. Oğlandur geldi çıhdi, bahdi ki bir degirman işliyer, yol kırağında.

Dedi:

-Ola yavaş, halal para ise aşındi ben buni sınarım.

Değirmanın yoharısındaki suyun başına çıhdi. İkisini de burahdi degirmenin suyuna. Altından geldi ki, eger halal paraysa gelür elime, bulurum. On beş kuruş ögüne geldi, on kuruş yoh. On beş kuruşi eline aldi, dedi ki:

-Halal param bu imiş benim.

Neyse, bu aldi on beş kuruşi geldi, gezdi oyana bu yana. Yetim oğlanın babasi tüccar imiş. Bunun babasının tüccar-bezirgen arhadaşı var imiş. Vahdın birinde o rasgelmiş şeherin içinde.

-Oy balam, ne geziyersin? Ne ediyersin?

Konuşdiler. Yetim Oğlan dedi ki:

-İhtiyar baba, sen babamın arhadaşiydin. Abu on beş kuruş benim halal paramdur. Buninen bene ne ki gelür, oni getür.

Bu güldi. Dedi ki:

-Ola, ben de aylarinen yıllarinen gediyerim, bu on beş kuruşa ne getürem ki gövlün hoş olsun?

Babasının hetrinden geçemedi. Bu hetirden ötüri aldi on beş kuruşi, koydi cefine. Deveyi sürdi, çıhdi, getdi. Bir ay mı beş ay mı? Getdi uzah ellerden al-ver etdi, satacağını satdi, alacağıni aldi, çevürdi geri. Geri gelende bir yabani yere çıhdi. Kafla-katan bir şehre, şennik görmemişler. O şeherde gezerken bahdi ki bir tene çocuh pisik(kedi) satiyerdi.

-Ola balam, bu pisige ne işdiyersin?

- On beş kuruş ağa.

Yetim Oğlan yâdına geldi. Düşündi ki: "O oğlanın on beş kuruşi varidi ya bende, oninan bu pisigi alem." Aldi pisigi getürdi, kutunun içine koydi, deveye yükledi. Geldi çıhdi bir yabani yere. Bahdi ki şennik yaşıyer. Orda bir ağaya misafir oldi. Kafla-katanı yığdi getürdi. Aş ekmek verende her bir köşede bir adam degeneginen duriyer. Sofrayi ki kurdiler, orada bir adam duriyer, burada bir adam turiyer, degenekler ellerinde. Korhti ki, "Ola, bunnar beni mi dögecahlar?"

Dedi ki:

- Ağa bu nedür?

Dedi ki:

- Ee, kardaş, bunda ele bir iş var ki, bize etmek yedürmiyer.

Bir de bahdi ki bir siçan ondan çıhdi, bir siçan bundan çıhdi. Pisik ahlına geldi. Gendi gendine düşündi ki, "Ola yavaş hele, sırasidür…" Nökerine dedi ki:

-Get, felen devenin üstünde kuti var, oni al da gel.

Nöker, Buyuhli Efendiyi aldi getürdi (pisigin adını ele koymişler).

Dedi ki:

-Kardaşlar oturun hepiz.

Hepisi oturdi ama dediler ki:

-Ola, siçandan biz ekmek yiyamazuh.

-Ola kardaş oturun.

Oturdiler, kutunun ağzıni açdi, beş altı yaşında böyük kaba pisik, koyerduğinen siçani gördi, ulaşdi oni orda boğdi, ulaşdi buni burda boğdı. Bunnar matlandiler(şaşırdılar) ki:

-Ola, bele de iş olur mi? Bu ne bir şeyidi? Ağa, ne verem ki buni bene satasın?

-Satmam, felendür-filendür, dedi.

-Ola, kardaş, sene bir çuval altun verah, bu Buyuhli efendiyi bize ver.

Kövün şennigine haber oldi ki, bir ağa ebele bir pisigi getürmiş de, siçani tutiyer kıriyer, halh rahat etmek yiyer. Herkeş geldi yığıldi:

- Kardaş, alah, sıraynan gezdurah.

Bir çuval altuni ağaya verip ondan pisigi aldiler. Bu ağa tüccar. Aldi altuni, çuvala doldurdi, deveye yükledi, çekildi getti memleketine.

Günlerin bir gününde geldi memleketine. Ama şehrin sınırlarına yahlaşırken dedi ki:

-Ola, bu adam bene verdi on beş kuruş, ben buna götüriyerim bir çuval altın, Yariya bölem, yarısini ona verem, yarısıni alursa karni mi ağırur… Ele dedi de oni ele sanci tutdi ki yerbeyer oturdi:

-Vay, öliyerim diye bağırmaya başladi tüccar. Bahtı ki olmiyer. Dedi ki: “Yoh, yoh bu altuni isdemem,” kalbini düzeltti. Sanci geçdi. Biraz getdiler: “Ola, heç olmasa üçüni ona verem de birini ben gendime alem.” Gene çok sanci tutdi. Çalındi, yerbeyer düşti. Bahdi ki olmadi, dedi: “Yoh, hepisini götürem de herife verem.” Tövbe etdi. Bilmiyer ki bu halal paradur, çocuh ona bir yil çalışdi. Neyse, geldi çıhdi gendi şeherine. Oğlanı çağırtdurdi. Ona dedi ki:

-Balam, gel, baban zati beninen dost idi, şimdi seninen de dost olduh. Aha senin on beş kuruşun getürdüm. Çıhartdi bir çuval altun ögüne koydi. Dedi:

-Aha, balam, senin on beş kuruşun budur.

Oğlandur aldı parayi. Ağa başından geçenleri anlatdi. Oğlan aldi altuni ortadan böldi, yarısini tüccara verdi, yarısini gendine aldi. Tüccar aldi. Yetim Oğlan, getdi, bu yarım çuval altuninen evlendi, zenginleşdi, oğluşah sahabi oldi, başladi yaşamaya.

Allah heyirli ömür, gün versin. (Hayreddin Medetler)

1.4. Cimri Ağanın Akıllı Kızı

Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanlarda zalim bir ağa varmış. Bu ağa, hem uyanık hem de kendini beğenmiş birisiymiş. Ağanın bir de kızı varmış. Kızı güzel mi güzel, hem de akıllı imiş. Kızın ünü başka memleketlere kadar yayılmış. Kızın talibi çokmuş. Ama ağa geleni geri çeviriyormuş. Çünkü cimri olduğu için malı için kızını istediklerini düşünüyormuş. Onun için kızını kimseye vermek istemiyormuş. Kızından başka kimse zengin olamazmış. Tabiki istediği gibi kimse çıkmamış karşılarına.

Bu arada kızın da yaşı ilerliyormuş. Ağa bunu fark etmiyor ama kız için içini yiyormuş. Aynaya baktıkça yaşının ilerlediğini görüyormuş. Eğer ağa bu tavrında devam ederse, kıza artık hiçbir görücü gelmeyecekmiş.

Gel gör ki, kız gönlünü köyün çobanına kaptırmış. Babasının düşüncesini de bildiği için ona bir türlü söyleyemiyormuş. Ne yapsın. Babasına bir oyun oynamayı düşünmüş. Yoksa sevdiğine kavuşamayacakmış.

-Baba, zaman geçtikçe gelenler azalıyor. İstediğin gibi kimse de gelmedi. Gel bu işi ticarete dökelim. Hem para kazanalım.

Ağa, para lafını duyunca çok sevinmiş. “ Peki, nasıl olacak bu iş?” demiş.

Kız, onun işe yaradığını görmüş. Demiş:

-Gelen görücüleri geri çevirme. Yarış düzenle. Yarışa para vererek katılsınlar. Kazandan da başlık parası alırsın.

Bu iş ağanın hoşuna gitmiş. Ama yarışı nasıl yapacağını bilmiyormuş. Kızına yarışı nasıl yapacaklarını sormuş. Kız artık amacına ulaşmış. Şimdi ipler onun elindeymiş.

-Şu evin önündeki dallı budaklı odunu kim ufak ufak kırarsa ona verirsin, demiş.

Ama ağa oyuna kolay gelmemiş. “Bu kütük çelikten değil. Nasıl olsa kırılır.” diye endişesini kızına söylemiş. Kızı gülerek:

-Korktuğun şeye bak baba. Sen o kütüğü yardırmak için memlekette aramadık adam bırakmadın. Kimse beceremedi. O kadar tecrübeli kişiler yapamadı da bu gençler mi yapacak.

Ağa geçmişi düşününce kızını haklı görmüş. Artık daha fazla ısrar etmemiş. Memleketin her köşesine yarışı duyurmuş.

Yarış günü talipliler bir bir gelmeye başlamışlar. Kendine güvenen beyzadeler çıkmışlar meydana. Ama hiç kimse kütüğü yaramamış. Çaresiz parayı ödeyip, ayrılmışlar. Bu durum ağanın hoşuna gitmiş. Çünkü her gün talipli geliyor ama başaramıyormuş. Ağa da bolca para kazanıyormuş. Artık talip olacak zengin kimse kalmamış. Bu sırada çoban "Ben yararım." diye gelmiş meydana. Çobanı gören ağa gülmüş ve demiş ki:

- Oğlan, sen neyine güvenip geldin? Senin ne malın var ne mülkün. Sen bu yarışın bedeli olduğunu bilmiyor musun?

Oğlan demiş ki:

-Haklısın ağam, benim ne malım var ne de mülküm. Allah'ın verdiği candan ve rahmetli babamdan kalma üzerimdeki elbiselerimden başka malım yok. Ama ben Allah'ın izniyle kaybetmeye değil, kazanmaya geldim.

Ağa demiş:

-Bak delikanlı, ya bedel ödersin ya da yarıştan çekilirsin.

Bu arada kız babasının çobanı yarışa almayacağını fark edince hemen araya girmiş.

-Babacığım, sen de bu çobana başka şart koy. Kazanamazsa ömür boyu hizmetinde çalışsın. Böylece ömür boyu hizmetçi parası vermezsin.

Kız böylece çobana kavuşmayı kesinleştirmeyi düşünüyormuş. Çoban kazanırsa zaten kavuşacaklar. Kazanamazsa hizmetçi olarak hep yanlarında olacak.

Ağa, kızının bu fikrine de razı olmuş. Çoban gelmiş. Baltasına ve gücüne güveniyormuş. Fakat çobanın vuruşu kızın hoşuna gitmemiş. Baltayı hep kütüğün ortasına vuruyormuş. Böyle giderse oğlan kaybedecek. Hemen eve girip yal yapmış ve kedisiyle birlikte meydana dönmüş. Kızı gören oğlan bir an duraklamış. Kız bunu fırsat bilip sıcak yalı kediye vermiş. Kedi sıcak yalı yemek isterken ağzı yanmış. Kız kedinin başına vurarak:

-Ne acele ediyorsun da ortasından başlıyorsun? Kenarından yavaş yavaş yesen olmaz mı?

Oğlan bu sözleri duyunca, kızın kendisine laf söylediğini anlamış. Kütüğü, kenarından yonta yonta parçalamış. Böylece yarışı kazanmış. Ağa kızını çobana verdiğine üzülmüş ama kızı ile çoban ömür boyu mutlu olmuşlar. (Hayreddin Medetler)

1.5. Üç Usta

Bir varmış bir yokmuş. Vakti zamanında bir padişah bir ev yaptırmak istemiş. Ama bu ev ülkede bir tane olsun. Bunun için usta aramış. Bir usta gelmiş:

-Ben öyle güzel, öyle güzel ev yaparım ki dillere destan. Ancak bir şartım var, kızını bana vereceksin.

Padişah razı gelir. Usta iki arkadaşını da alıp, gelir. Evi yapmaya başlarlar. Usta, kızı yalnız gördüğü bir sırada kıza der:

-Ben öyle bir ev yapacağım ki ülkede tek olacak. Sen bana göçer(gelir) misin?

Kız "Tamam." der. Daha sonra kızı yalnız gören ikinci usta da aynı istekte bulunmuş. Kız ona da rızalık göstermiş. Onu seven üçüncü ustayı da kabul etmiş. Ama kabul ederken kimseye söylememelerini istemiş. Ustalar sanıyor ki bir ben bir de kız biliyor. Üçü de birbirinden habersiz bu sevinçle evi bir günde bitirmişler. Ev bittikten sonra üçü de ayrı ayrı padişahın yanına girerler:

-Padişahım sağ olsun. Evi bitirdim. Kızına da âşık olmuşam. Kızın da bana razı geldi.

Üçü de birbirinden habersiz bu istekte bulunurlar. Padişah üçüne de aynı cevabı verir:

-Yarın sabah gel. Cevabımı söylerim.

Ertesi gün olur. Üç usta da padişahın huzuruna aynı anda girerler. Derler ki:

-Padişahım sağ olsun, gel dedin gelduh.

Padişah:

-Elçiler durun. Bu ne demektir? Kız üçünüze de söz vermiş. Kızı çağıram, soram.

Padişah kızı çağırır. Vaziyeti ondan sorar. Kız der ki:

-Düzdür (doğrudur) baba. Ben evi güzel yapmaları için üçüne de söz verdim. Şimdi özün (kendin) bilir.

Padişah düşünür. Karar vermek için vezirini çağırır. Ona vaziyeti anlatır. Ondan fikir danışır. Vezir:

-Padişahım sağ olsun. Onlar öyle bir şey getirsinler ki ülke de olmasın.

Bu fikir padişahın hoşuna gider. Ustalara bu şartı söyler. Ustalar yola çıkarlar. Üçüncü usta bakar ki at pazarında çok güzel bir at var. Onu almak ister. Ama bir dede, daha zayıf olan atı almasını ister. O da zayıf atı alır. İkinci usta uzağı yakın göstereni alır. Baş usta da bir elma görür. Öyle güzel ki elmada kendi suretini görür. Onu almak isterken bir dede onu uyarır. Çürük elmayı almasını söyle. O da çürük elmayı alır. Sonra bir araya gelirler. Bir tepede dururlar. Oradan, uzağı yakın gösterenle ülkelerine bakarlar. Görürler ki ülkede herkes karalar giymiş. Düşünürler ki ya padişah ya da kızı hasta olmuş. Ata binerler hemen gelirler. Kızın hasta olduğunu öğrenirler. Baş usta çürük elmayı kıza verir. Kız yer ve iyileşir. Padişah ustaları huzuruna çağırır. Onların ne getirdiklerini sorar. İkinci usta:

-Padişahım sağ olsun. Ben uzağı yakın olanı getirdim. O olmasaydı biz ülkede ne olduğunu bilemezdik.

Üçüncü usta:

-Padişahım sağ olsun. Ben atı almasaydım biz vaktinde çatmazdık(ulaşamazdık).

Baş usta bakmış ki getirdiği elma artık yok. Onu kız yemiş. Çaresiz sükût etmiş. Padişah veziri çağırmış. Hakkın nasıl olacağını, kızı kime vereceğini sormuş. Vezir ustalara sorar:

-Getirdikleriniz sizde mi?

Üçüncü ve ikinci usta “bende” demiş. Ama baş usta:

-Elmayı kıza verdim. Kız yedi.

Vezir padişaha:

-Padişahım sağ olsun, kız baş ustanın hakkıdır.

Padişah kızını baş ustaya vermiş. Kırk gün kırk gece toy ederler.(Hayreddin Medetler)

1.6. Periler

Bir zamanlar yeni yetişen iki kızıyla dul bir kadın varmış. Küçük kız, sevimli ve yumuşak bir kızmış ama annesi onu hiç sevmezmiş. Bütün ev işlerini ona yüklermiş. Büyüğü ise annesi gibi kendini beğenmiş biriymiş.

Bir sabah küçük kız su dolduruyormuş. Çeşme başında yaşlı bir kadınla karşılaşmış.

-Hayırlı sabahlar güzel kızım. Bana biraz su verir misin?

Genç kız:

-Elbette nineciğim, diye karşılık vermiş.

Böylece yaşlı kadına su vermiş. Oysa yaşlı kadın bir periymiş. Peri iyi kıza "Yaptığın iyiliğe karşı sana bir armağan vereceğim. Her söz söyleyişinde ağzından değerli bir taş çıkacak" demiş.

Kızcağız eve dönünce başından geçenleri annesine anlatmış. Kız konuştukça ağzından inciler dökülmüş.

Dul kadın çok şaşırmış. Hemen büyük kızını çeşmeye göndermiş. Kibirli kız bakmış, kardeşinin anlattığı yaşlı kadın yok. Sadece genç bir kadın gelip ondan su istemiş.

Sevgili kızı eve dönünce dul kadın telaşla "Ne oldu bakalım?" diye sormuş.

Kız "Ne olacak; genç bir kadın benden su istedi. Ben de vermedim." demiş ve ağzından yılan çıkmış.

Dul kadın öfkeyle "Bütün kabahat senin!" diyerek küçük kızı dövmüş. Sonra da evden kovmuş.

Kız ağlaya ağlaya ormanda dolaşırken bir sultana rastlamış. Kız, sultana başından geçenleri anlatmış. Perinin verdiği olağanüstü armağanlar sultanın gözünü kamaştırmış. Kızla hemen evlenmiş.

Kırk gün kırk gece düğün yapıp, mutlu olmuşlar. (Fatıma Badalova Şirinova)

1.7. Sihirli Çakmak

Evvel zaman içinde, vaktiyle genç bir asker savaştan dönüyordu. Yolda bir sihirbaz kadına rastladı. Kadın ona:

-Asker oğlum, zengin olmak ister miydin?

Asker çok sevindi ve “İsterim." dedi.

Kadın bu kez “Öyleyse şu çakmağı al" dedi ve uzaklaşıp gitti.

Asker şaşırdı ve korktu. Oradan ayrılarak şehre gitti. Şehirde alış-veriş ediyordu. Şehirliler ona, sultanlarının hiç kimseye göstermediği dünyalar güzeli bir kızı olduğunu söylediler.

Asker “Neden hiç kimseye göstermiyor?" diye sordu.

-Çünkü falcılar sultanın bir askerle evleneceğini söylediler. Sultan da bunu istemiyor."

Asker "sultan kızı” tanısam iyi olacak" diye düşündü. Gitti, sultanın bahçelerinde dolaştı. Ama boşuna yoruldu.

Sonunda kapkaranlık bir gecede elini cebine atınca sihirbazın çakmağını buldu. Onu çıkarıp çaktı. Birdenbire kocaman gözlü büyük bir köpek ortaya çıktı:

-Dile benden, ne dilersen?

Asker: “Demek bu çakmak sihirli bir çakmak! Bana güzel sultanı getir" diye emretti. Göz açıp kapayıncaya kadar köpek, uyuyan kızın sırtında çıkageldi. Asker onu uzun uzun seyretti. Yanağına bir öpücük kondurdu. Fakat Sultanın kızı durmadan ağlıyordu. Asker tam asılırken çakmağını çıkardı. Üç kez çaktı. Köpeği meydana çıktı. Sultanı ve askerlerine saldırdı. Hepsini yedi.

Herkes "Küçük asker, sen bizim sultanımız ol.” Dediler.

Kırk gün kırk gece düğün yaptılar. Asker ve sultan kız çok mutlu oldular. (Fatıma Badalova Şirinova)

1.8. Pekmezci Anne

Bir tüccarın biricik bir kızı varmış. Adı Akçiçek’miş. Bir gün tüccar hacca gitmeye karar vermiş. Fakat kızına bakacak kimsesi yokmuş. Akçiçek:

-Babacığım, sen merak etme. Eve bir senelik yiyecek koy, kapıyı da üzerimize taşla ördür. Sen gelinceye kadar ben dadımla evde kalırım, demiş.

Adam çaresiz kabul edip, hacca gitmiş.

Akçiçek'in evde kapalı kaldığını padişahın oğlu işitmiş. Bu kızı çok merak etmiş. Bir gün yaşlı kadın kıyafetine girerek yanına pekmez almış ve kızın örülü kapısına gitmiş.

- Pekmez satarım, gönüllere sevinç katarım, diye bağırmış.

Kız bu sözleri dinlemiş. Babası da pekmez almayı unutmuş. Yalnızlıktan da sıkılmaya başlamış. Kapının önüne gelip pekmezciye seslenmiş:

- Pekmezci anne! Çık damın üzerine. Pekmez sat, masal söyle bize, demiş.

Pekmezci anne kızın dediğini yapmış. Gönlünü de kıza kaptırmış. Akçiçek de onun masallarından çok hoşlanmış. Artık her gün pekmezci anne geliyor, masal söylüyormuş. Akçiçek de ona kalbindeki arzuları anlatıyormuş. Babasına kavuşmak ve pekmezci anneden ayrılmamak en büyük arzusuymuş.

Nihayet babası hacdan dönmüş. Padişah adamı karşılayıp Akçiçek'i oğluna istemiş. Tüccar bu işe çok sevinmiş. Ama Akçiçek pekmezci anneden ayrılacağı için çok üzülmüş. Düğün günü gelip çatmış. Şehzade gelin odasına girince Akçiçek'i ağlar bulmuş. Sebebini sormuş. Kız:

-Ben pekmezci anne olmadan yaşayamam, deyince; Şehzade:

-Bundan sonra hep onunla birlikte yaşayacaksın. Çünkü pekmezci anne bendim, demiş.

Akçiçek bu duruma çok sevinmiş ve uzun yıllar mutlu yaşamışlar. (Güllüşen Memedova)

1.9. Yoksul Oduncunun Küçük Kızı

Evvel zaman içinde, ıssız bir ormanın kıyısında, küçük bir kulübede karısı ve üç kızıyla birlikte yoksul bir oduncu yaşarmış. Bir sabah yine işine giderken karısına demiş ki "Bugün öğle yemeğimi büyük kızla ormana gönder. Çünkü öğleye kadar işimi bitiremeyeceğim. Kız yolunu şaşırmasın diye yanıma bir torba darı alıp yollara serpeceğim."

Güneş ormanın tepesine kadar yükselince, kız bir tas çorbayla yola çıkmış. Fakat ormanda, kırlarda uçuşan kuşlar darı tanelerini çoktan toplayıp yemişler. Bu yüzden kız yolu bulamamış. Gün batıncaya, gece oluncaya kadar sağ ve esen dolaşıp durmuş. Gecenin karanlıkları içinde ağaçlar uğulduyor, baykuşlar ötüyormuş. Kızın içine bir korku girmeye başlamış. O sırada uzakta, ağaçların arasında parıldayan bir ışık görmüş. "Orada insanlar olsa gerek. Bunlar beni gece yanlarında misafir ederler" diye düşünmüş; ışığa doğru ilerlemiş. Çok geçmeden bir evin önüne varmış. Pencerelerinde ışık görünüyormuş. Kız kapıyı çalmış. İçeriden boğuk bir ses "gel" diye bağırmış. Kız evin karanlık taşlığına girmiş. Odanın kapısını vurmuş. Aynı ses "girsene içeri" demiş.

Kız kapıyı açtığı zaman saçı sakalı bembeyaz bir adamın masanın başında oturduğunu görmüş. Adam yüzünü iki eliyle kapamış. Ak sakalı masanın üzerinden yere kadar uzanıyormuş. Sobanın yanında üç hayvan uzanmış, yatıyormuş: küçük bir horoz, mini bir tavuk, alaca tüylü bir inek..

Kız başından geçenleri yaşlı adama anlatmış. Geceyi geçirmek için ondan bir yer istemiş. Adam hayvanlara seslenmiş:

-Güzel tavuk, güzel horoz, alacalı güzel inek! Ne dersiniz buna siz?

Hayvanlar hep bir ağızdan "bizce uygun" demişler. Yaşlı adam kıza dönerek:

-Burada her şeyden bol bol var! Haydi, ocağa git, bize akşam yemeği pişir.

Demiş. Kız mutfakta ne aradıysa bulmuş. Güzel bir yemek pişirmiş, ama hayvanları hiç düşünmemiş. Doldurduğu tabakları sofraya getirip koymuş. Ak saçlı adamın yanına oturmuş, karnını tıka basa doyurduktan sonra:

-O kadar yorgunum ki oturduğum yerde uyuyacağım. Yatak nerde?

Hayvanlar seslenmişler ki:

-Onunla yedin içtin bizleri düşünmedin. Geceyi nerede geçirirsen geçir!

Bunun üzerine yaşlı adam:

-Haydi, merdivenden yukarı çık. Orada iki yataklı bir oda göreceksin. O yatakları düzelt, beyaz keten çarşaflarını yay. Biraz sonra ben de gelip yatarım.

-Demiş. Kız yukarı çıkmış. Yatakları düzeltip çarşaflarını yaydıktan sonra, yaşlı adamı beklemeden, bunlardan birinin içine girip uzanmış. Bir süre sonra ak saçlı adam gelmiş. Elindeki ışığı kızın yüzüne tutmuş. Başını sallamış. Kızın derin uykuda olduğunu görünce döşemedeki kapağı açmış. Kızı, odanın altındaki mahzene indirmiş.

Bu sırada oduncu da yemek gelmeyince merak etmiş. Akşamüstü ortalık kararırken evine dönmüş. Kendisini bütün gün aç bıraktığı için karısına çıkışmaya başlamış. Kadın, "Benim suçum yok. Kız yemeği alarak çıkıp gitmişti… Herhalde yolunu şaşırmış olacak. Sabahleyin dönüp gelir." demiş.

Oduncu güneş doğmadan kalkmış. Yine ormana gidecekmiş. Bugün de öğle yemeğini ortanca kızın getirmesini tembih etmiş: "Yanıma bir torba mercimek alıyorum. Taneleri darınınkinden iridir. Kız bunları daha iyi görür, yolunu şaşırmaz!" diye düşünmüş. Öğle üzeri kız yemeği alıp, yola çıkmış. Fakat mercimekler ortada yokmuş. Ormandaki kuşlar bunları da, dünkü gibi, yiyip bitirmişler. Kızcağız bütün gün ormanda dolaşıp, durmuş.

Akşam olunca o da yaşlı adamın evine varmış. İçeri alınmış. Yiyecek bir şeyle, yatacak bir yer istemiş. Ak saçlı adam yine hayvanlara sormuş:

-Güzel tavuk, güzel horoz, alacalı güzel inek! Ne dersiniz buna siz?

Hayvanlar aynı yanıtı vermişler "bizce uygun" demişler. Bundan sonra her şey bir gün önceki gibi olmuş: Kız güzel yemekler pişirmiş. Yaşlı adamla birlikte yemiş, içmiş; fakat hayvanları düşünmemiş. Yatacağı yeri sorunca hayvanlar:

-Onunla yedin içtin. Bizleri düşünmedin. Geceyi nerde geçirirsen geçir!

Demişler. Kız uykuya dalınca yaşlı adam gelmiş. Kafasını sallayarak kızı seyretmiş. Onu da mahzene indirmiş.

Üçüncü gün sabah oduncu, karısına demiş ki:

Bugün bana yemeği küçük kızla gönder! Bu çocuk her zaman usludur, söz dinler. Herhalde dosdoğru yoluna gidecek, öbür haylaz kardeşleri gibi ormanda dolaşıp durmayacak!

Fakat annesi bu kızını da göndermek istemiyormuş:

-En sevgili yavrumu da mı yitireyim?

Adam da:

-Merak etme, kız yolunu şaşırmaz! Bu kez bezelye götüreceğim. Yollara serpeceğim. Bunlar mercimekten daha iridirler. Ona yolu gösterirler.

Küçük kız da bakmış ki ortada bezelyeler yok. Kuşlar bezelyeleri yiyip bitirmişler. Kızcağız nereye gideceğini şaşırmış. Üzüntü içindeymiş. O ablaları

gibi, ormanda gezip, oynamamış. Babasının acıkacağını, yiyecek bir şey bulamayacağını, gecikirse anneciğinin merak edeceğini düşünüyormuş. Sonunda ortalık kararınca uzaktaki ışığı görmüş. Ormandaki evin yanına varmış. O da geceyi orada geçirmesini istemiş. Ak sakallı adam yine hayvanlara sormuş:

-Güzel tavuk, güzel horoz, alacalı güzel inek! Ne dersiniz buna siz.?

Onlar da bir ağızdan "Bizce uygun." demişler.

Bunun üzerine kız, önünde hayvanların yattığı sobaya doğru gitmiş. Tavukla horozun parlak tüylerini okşamış. Alaca ineğin alnını hafif hafif kaşımış. Yaşlı adamın isteği üzerine güzel bir çorba pişirmiş. Tasa koymuş. Sofraya getirmiş. Sonra "ben karnımı doyururken bu hayvancıklara hiçbir şey yok mu? Dışarıda her şeyden bol bol var. Önce onlara yiyecek getireyim" demiş. Dışarı çıkmış; arpa getirerek tavukla horozun önüne serpmiş. İneğe de bir kucak dolusu güzel kokulu saman vermiş: "Afiyetle yiyin sevgili hayvanlar! Susadığınız zaman içersiniz diye size serin su da getireyim" demiş. Bir kova su getirmiş. Tavukla horoz hemen kovanın kıyısına sıçramışlar, gagalarını suya daldırmışlar; sonra kafalarını havaya kaldırmışlar. Böylece su içmeye başlamışlar. Alaca inek de bu sudan kana kana içmiş. Hayvanlar yemlerini yiyince kız, yaşlı adamın yanına giderek sofraya oturmuş. Ondan artan yemekleri yemiş. Çok geçmeden tavukla horoz başlarını kanatları arasına sokmaya başlamışlar. Alaca inek de gözlerini kapamış. Bunun üzerine kız "Artık ben de dinlenmeliyim." demiş.

Kız merdivenlerden çıkmış, yatağı düzeltmiş, tertemiz örtüler örtmüş. İşi bitince yaşlı adam gelmiş, yataklardan birine yatmış. Ak sakalı ayaklarına kadar uzanıyormuş. Kız ikinci yatağa girmiş, duasını etmiş, uykuya dalmış. Küçük kız gece yarısına kadar rahat bir uyku uyumuş. Fakat ondan sonra evin içinde bir karışıklık olmuş. Evin köşe bucağından gıcırtılar, çıtırtılar duyuluyormuş. Kapılar kendiliğinden açılıyor, duvarlar yumruklanıyormuş. Tavanın kirişleri yerlerinden fırlayacaklarmış gibi büyük bir gürültü olmuş. Az sonra daha güçlü bir çatırtı duyulmuş. Bu kez de evin damı çöker gibi olmuş. Sonra her yanı yine sessizlik kaplamış. Sanki hiçbir şey olmamış. Yattığı yerden kımıldamamış, yine uykuya dalmış.

Sabahleyin ortalık aydınlandıktan sonra uyandığı zaman bir de ne görsün? Kendisi büyük bir salonun ortasında yatıyormuş. Kız sanki bir saraydaymış. Duvarlarda yeşil ipekten fon üzerinde altından çiçekler fışkırıyormuş. Yatak fildişindenmiş. Üstündeki yorgan kırmızı kadifedenmiş. Yanındaki bir sandalyenin üzerinde incilerle

işlenmiş bir çift terlik duruyormuş. Kız bunları düşte gördüğünü sanmış. Fakat içeriye çok şık giyinmiş üç uşak girmiş. Ne gibi buyrukları olduğunu sormuşlar. Kız:

-Gidin, şimdi yataktan kalkacağım, yaşlı adama çorba pişireceğim. Güzel tavukla güzel horoza, alacalı güzel ineğe de yem vereceğim.

Kız yaşlı adamın kalktığını sanıyormuş. Onun yatağına bakmış. Fakat yatakta yaşlı adamın yerine yabancı bir erkek yatıyormuş. Dikkatle bakınca bu adamın hem genç, hem de güzel olduğunu görmüş. Adam uyanmış. Yatakta doğrulmuş:

-Ben sultanın oğluyum. Kötü bir cadı beni ak saçlı, ak sakallı bir yaşlı kılığına sokarak ormanda yaşamaya zorlamıştı. Bir tavuk, bir horoz ve alacalı bir inek kılığında üç uşaktan başka hiç kimse benim yanıma gelemiyordu. Eski durumuma dönmem için yalnızca insanlara değil; hayvanlara da iyilik etmeyi seven, temiz yürekli bir kızın yanıma gelmesi gerekti. İşte bu kız sen oldun. Cadının yaptığı tılsım, bu gece yarısı senin yardımınla bozuldu. Eski orman kulübesi yeniden sarayıma dönüştü. Eğer sen de istersen seninle evleneceğim.

Küçük kız, çok şaşırmış ama çok da sevinmiş. Bu sırada kız:

-Ama benim öbür kız kardeşlerim nerede?

Diye sormuş. Oğlan da:

-Onları mahzene kilitledim. Sabahleyin ormana götürülecekler. Kötü huylarını düzeltinceye, zavallı hayvanları aç bırakmayıncaya kadar bir kömürcüye hizmetçilik edecekler!

Kız, oğlanın evlenme isteğini kabul etmiş. Sultan, üç uşağını kızın ana-babasına yollamış. Onları düğüne çağırmış. Kırk gün kırk gece düğün edip, mutlu olmuşlar. (Fahriya Nene)

1.10. Güzel Kız İle Canavar

Bir zamanlar zengin bir tüccar varmış. Bu tüccarın üç kızı varmış. Kızlarının ikisi son derece bencilmiş. Ama üçüncüsü hem iyi hem de sevgi doluymuş. Adını “Güzel” koymuşlar.

Bir gün tüccar, gemilerinin şiddetli bir fırtınada battığı haberini almış. Zavallı adam varını yoğunu kaybetmiş, geriye bir tek kasabadaki küçük evi kalmış. Açgözlü iki

kardeş bu durumdan hiç hoşlanmamışlar. Yatakta yatmak ve oflayıp puflamaktan başka bir şey yapmaz olmuşlar. Evin bütün işleri Güzel'e kalmış.

Bir zaman sonra tüccar kayıp gemilerinden birinin limana ulaştığını duymuş. Haberin doğru olup olmadığını öğrenmek için yola çıkmadan önce kızlarına, dönüşte size ne hediye getireyim, diye sormuş. Açgözlü iki kardeşin neşeleri hemen yerine gelmiş. "Elbiseler ve mücevherler isteriz!" demişler. "Peki ya sen Güzel?" diye sormuş tüccar. "Bir gül. O bana yeter," demiş Güzel.

Birkaç gün sonra tüccar evine dönmek üzere üzgün üzgün yola koyulmuş. Yine yoksulmuş, çünkü son gemiden ona kalan paraları da dolandırıcılara kaptırmış. Akşam karanlığı bastırırken bir ormana varmış. Orman hem karanlık hem de soğukmuş. Şimşekler çakıyor, rüzgâr yerden karları havalandırıyormuş. Uzaklardan kurtların uluma sesleri geliyormuş. Tüccar nereye gittiğini bilmeden atıyla birlikte karların üzerinde bata çıka saatlerce yol almış.

Derken birden ileride pencerelerinden dışarı parlak ışıklar sızan son derece güzel bir ev görmüş. Ama bu çok garip bir evmiş. Çünkü şöminelerinde harıl harıl ateş yanmasına, bütün odaları gün gibi aydınlık olmasına rağmen ortada kimsecikler yokmuş. Tüccar seslenmiş, seslenmiş, cevap veren olmamış. Sonunda, beklemenin bir anlamı olmadığını anlayınca, atını ahıra bağlamış ve salondaki uzun masanın üzerinde hazır bekleyen yemeği yemiş. Sonra bir yatağa yatıp uyumuş. Sabah uyandığında onun için bırakılmış yeni giysiler bulmuş yanı başında. Aşağıda da güzel bir kahvaltı onu bekliyormuş. "Bu şato, bana acıyan iyi kalpli bir periye ait herhalde," demiş tüccar. "Ona bir teşekkür edebilseydim keşke."

Tüccar şatodan ayrılırken, bahçedeki gülleri fark etmiş. "Hiç yoksa Güzel'e verdiğim sözü yerine getireyim," demiş içinden. Güllerden birini koparmış. Ama koparır koparmaz müthiş bir kükremeyle inlemiş her yan. Çalıların arkasından korkunç görünüşlü bir canavar çıkmış. Öylesine korkunçmuş ki, tüccar neredeyse korkusundan bayılacakmış. Canavar:

-Seni değer bilmez adam! Hayatını kurtardım! Seni besledim, giydirdim! Sen kalkmış güzel güllerimi çalıyorsun.

Tüccar canavarın karşısında diz çökmüş:

-Gülü kızlarımdan birine götürecektim efendim.

Demiş. Canavar:

-Ben efendi falan değilim, bir canavarım.

Diye hırlamış. Sonra tüccarın tepesine dikilmiş:

-O değerli kızlarına gelince; git, sor bakalım onlara. Hayatına karşılık içlerinden biri gelip benimle birlikte yaşar mı? Bu dediğimi kabul eden olmazsa, üç ay içinde öleceksin.

Tüccar gün ışığıyla aydınlanmış ormanın içinden, üzgün bir şekilde atını sürüp evine dönmüş. Evde iki bencil kız kardeş babalarının başından geçen korkunç maceraları dinlerken kıllarını bile kıpırdatmamışlar. Babaları onlara giysi ve mücevher getirmedi diye küplere binmişler. Ama Güzel onlar gibi yapmamış. “Baba, izin ver ben gideyim,” demiş hiç tereddüt etmeden. “Tabii sen gideceksin, suç senin,” demiş kardeşleri. “Gül isterim diye tutturmasaydın, Canavar babamızı öldürmeyi düşünmeyecekti.” Üç ay geçince tüccar canavarın evine Güzel’le birlikte gitmiş. Her şey orayı ilk gördüğü gibiymiş: etrafta yine kimsecikler yokmuş, sofra hazırmış. Yemeklerini yemeyi bitirdiklerinde Canavar ortaya çıkmış. Güzel, korkusundan tir tir titremeye başlamış. Canavar babasının anlattığı kadar korkunçmuş, hatta daha da korkunç! “Buraya kendi isteğinle mi geldin?” diye sormuş canavar. “Evet,” demiş Güzel. “O zaman baban sabah olunca buradan gidecek ve bir daha buraya hiç gelmeyecek.”

Sabah olup da babası gidince Güzel tek başına kalmış. Önce bir süre ağlamış, ama sonra gördüğü rüyayı hatırlayıp biraz olsun rahatlamış. Rüyasında bir peri, “Üzülme, babanın hayatını kurtarmak için gösterdiğin bu cesaret karşılıksız kalmayacak,” demiş ona. “Belki de bu yaşama alışırım,” diye düşünmüş, neşesi yerine gelmiş azıcık. Bahçede dolaşmış, güllere bakarken içi hüzünle dolmuş. Sonra evin içini gezmiş. Oda kapılarından birinin üzerinde adının yazılı olduğunu görünce çok şaşırmış. Kapıyı açıp içeri bakmış. Oda tam istediği gibi döşeliymiş. “Canavar beni burada rahat ettirmeye çalıştığına göre, bana zarar vermez herhalde,” diye düşünmüş Güzel. Sonra bir kitap almış eline. Kitabın üzerinde altın yaldızla, “Sevgili Sultanım! Her isteğin emirdir benim için,” diye yazıyormuş. “Şu anda babamı görebilseydim keşke!” demiş yüksek bir sesle. Bunu der demez odanın öte ucundaki aynada babasının görüntüsü belirmiş. Böylece Güzel’in yalnızlık duygusu ve ev hasreti biraz olsun geçmiş.

O gece yemekte canavar ortaya çıkmış:

-Sana bakmama izin verir misin?

-Buranın sahibi sizsiniz, demiş Güzel.

-Hayır, demiş Canavar. “Evim senin emrindedir. İstersen hemen giderim”

Canavar bir an durmuş:

-Yalnız bir şey soracağım. Ben çok mu korkuncum?

Güzel ne diyeceğini bilmemiş önce. Sonra başını kaldırıp canavara bakmış:

-Doğruyu söylemem gerek. Çok korkunçsun, demiş. Güzel, yemeğini bitirince canavar:

-Benimle evlenir misin, diye sormuş.

-Hayır, asla,” demiş Güzel.

Canavar derin bir iç geçirirken çıkardığı ses, tüm evde inlemiş. Her akşam aynı vakitte canavar konuşmak için Güzel’in yanına geliyormuş. Güzel, gün geçtikçe canavara alışmaya başladığını fark etmiş. Hatta geç kaldığında onu merak bile ediyormuş. “Keşke!” diyormuş, “Bu kadar korkunç olmasaydı! Keşke benimle evlenmek istemeseydi.”

Canavar bir gün, “Beni sevmeyebilirsin ama beni bırakıp gitmemeye söz vermelisin,” demiş. Her günü birbirine benzeyerek üç ay böyle geçmiş. Derken bir gün Güzel aynada babasının hasta olduğunu görmüş. Hemen canavara babasına bakmak için eve gitmek istediğini söylemiş. “Gidebilirsin.” demiş Canavar. “Ama geri dönmezsen kederimden öleceğimi biliyorsun, değil mi? Korkarım ki, babanın yanında kalmak isteyeceksin ve dönmeyeceksin. Ama eğer fikrini değiştirir de dönmek istersen, yüzüğünü yatağının başucuna koyman yeterli. Sabah olduğunda evimde açacaksın gözlerini.”

Ertesi sabah Güzel, babasının evinde, kendi yatağında açmış gözlerini. Babası onu karşısında görünce çok sevinmiş, kendini daha iyi hissetmiş. O gün öğleden sonra, kısa süre önce evlenmiş olan kız kardeşleri babalarını ziyarete gelmişler. Eve geldiklerinde babalarının biricik kızını karşılarında görünce kıskançlıktan ve öfkeden çatır çatır çatlamışlar. “Dinle!” demiş iki kardeşten biri. “Ona bir oyun oynayalım. Burada bir hafta daha kalmasını sağlayalım. O zaman canavar gelip onu öldürür.” Bağırıp, çağırıp onu kötülemek yerine, iki kardeş gözlerine soğan sürüp Güzel’in karşısına yaşlı gözlerle

çıkmışlar ve ondan ayrılmak istemedikleri için ağladıklarını söylemişler. Güzel bir hafta daha kalmaya söz vermiş.

Çok geçmeden Güzel, canavarı babasını özlediği kadar özlediğini fark etmiş. Bir gün rüyasında canavarı evin bahçesinde kaskatı ve cansız yatarken görmüş. Uyandığında hemen yüzüğünü parmağından çıkarıp, başucuna koymuş. Sabah gözlerini canavarın evinde açmış. O günün akşamı canavarı beklemiş. Akşam olmuş. Canavar gelmemiş. Birden endişe içinde koşa koşa evden bahçeye çıkmış. Canavar bahçede boylu boyunca yatıyormuş. "Onun ölümüne sebep oldum!" diye düşünmüş. Hemen ona sarılmış. Canvarın kalbi hâlâ atıyormuş! "Artık dönmezsin diye düşündüm. Yemeden içmeden kesilip ölmeye hazırlandım," demiş Canavar fısıltılı bir sesle. "Ama ben seni seviyorum demiş Güzel. "Artık seninle evlenmek istiyorum."

O anda tuhaf bir şey olmuş. Birden ev daha bir güzel, daha bir ışıltılı hale gelmiş. Ev, saraya dönmüş. Güzel, bir süre etrafına bakınmış, sonra tekrar canavara dönmüş. Fakat Canavar yerinde yokmuş. Yattığı yerde şimdi genç ve yakışıklı bir genç duruyormuş. Güzel çok şaşırmış. Genç, bu sırada ayağa kalkmış. "Canavar benim," demiş. "Kötü bir peri bana büyü yapmıştı. Beni yüzüne bakılamayacak kadar korkunç bir yaratığa çevirdi. Bana benimle evlenmek istediğini söylemeseydin, hayatımın sonuna kadar öyle kalacaktım."

Genç, Güzel'i saraya götürmüş. Sarayda Güzel, babası ve rüyasında gördüğü iyi periyle karşılaşmış. "Gösterdiğin iyiliğin karşılığını aldın," demiş. Ömür boyu mutlu yaşamışlar. (Güllüşen Memedova)

1.11. Keloğlan ve Kuyudaki Dev

Bir varmış, bir yokmuş; evvel zaman içinde, kalbur zaman içinde develer tellalken, pireler berberken, ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallarken; ülkenin birinde bir kasaba varmış. Bu kasabanın kenar mahallelerindeki bir kulübede, çok fakir bir keloğlan ile ihtiyar anası yaşarmış. Keloğlan çok akıllı ve becerikli olmasına rağmen çalışmaktan hoşlanmazmış. Tembel tembel evde oturmayı, ne buldu ise yiyip, içmeyi ve uyumayı severmiş. Tembel mi tembel, saçsız kafası ile de çok çirkin olduğu için herkes ona keloğlan dermiş. Keloğlanın ihtiyar anası ise el çamaşırı yıkar, hem kendini, hem de tembel keloğlanı beslemeğe çalışır, zorluklar içinde geçinirlermiş.

Her nasılsa Keloğlan'ın canı çarşıya çıkıp dolaşmak istemiş. Bir de bakmış ki, uzakta bir kalabalık var. Kalabalığın ortasında bir adam bağıra bağıra bir şeyler söylüyor. Kalabalıktaki insanlarda onu dinlermiş. Bizim Keloğlan'da kalabalığa sokularak bu adamın dediklerini dinlemiş. Adam meğer şehrin tellallarından biriymiş. Bu tellal şöyle bağırıyormuş:

-Ağır bir iş için bir adama ihtiyaç vardır. Bu işi görecek adama yüz altın verilecektir. Talip olacak kimse varsa ortaya çıksın!!

Keloğlan etrafta toplanan kalabalıktan ses seda çıkmadığını görünce ve bu işin sonunda yüz de altın verileceğini öğrenince tellala:

-Bu işi ben yaparım, yalnız bu yapılacak işi hemen bana söyle, demiş.

Tellal Keloğlanı şöyle bir süzdükten sonra, gözü tutmamış olacak ki:

-Oğlum, sen bu işi yapamazsın, iş çok zordur. Bunu ancak akıllı, becerikli ve cesur adamlar başarabilir. Ben bunları sende göremiyorum, deyince; Keloğlan:

-Ummadığın taş baş yarar. Ben bu işi başarırım, diye cevap vermiş.

Etrafta toplanan kalabalıktan alaylı gülüşmeler yükselmiş. Bu sırada tellal onun biraz da fakir haline acıyarak:

-Pekâlâ oğlum. Mademki kendine güveniyorsun, sana şimdi yapacağın işi tarif edeyim. Uzak bir ülkeden mal getirmeye gidilecek. Yolculuk at sırtında olacak. Ama sen bu yolculuğa katlanabilecek misin? diye sorunca Keloğlan:

-Ben yaparım dediğim her şeyi yaparım. Elbette katlanırım, karşılığını vermiş. Tellal:

-Mademki bu kadar güvenin var, bende sana bu işi veriyorum. Paranı şimdi mi, yoksa dönüşte mi istersin? Keloğlan da:

-Şimdi verin de birazı yanımda bulunsun, geri kalanını anama harçlık bırakırım, demiş.

Bu şartlarla anlaşmaya varan Keloğlan sevinçle anasına koşar ve durumu anlatır. Yanındaki parayı anasına bırakarak veda edip yapacağı işe gider. Toplantı yerine gelen Keloğlan, yolculuğun hazır olduğunu ve kafilenin kendisini beklemekte olduğunu görür. Kafile başkanı Keloğlana hazır olup olmadığını sorar. Hazır olduğunu öğrenince küçük kafile hemen atlara binerek yola koyulur.

İki gün durup dinlenmeden yol alırlar. Üçüncü gün Keloğlanın at sırtındaki yolculuktan vücudunun her tarafı ağrımaya başlar. Ama verdiği sözü ve aldığı parayı düşünerek sabırla yola devam eder. Artık akşam yaklaşmıştır. Kafile başkanı mola için kervanı durdurur. Keloğlan biraz dinleneceği için sevinmiştir. Ama bu sevinci çok sürmez. Atlar bağlandıktan sonra kafile başkanı kendini çağırır. Keloğlana der ki:

-Keloğlan, şurada bir kuyu görüyor musun?

-Evet, der bizim Keloğlan.

-İşte şimdi, o kuyuya ineceksin. Korkmazsın değil mi?

Keloğlan kuyunun yanına gider bir sağına, bir soluna ve eğilip içine bakar, kafile başkanına dönerek:

-Ne var bunda korkacak, elbette inerim, der Keloğlan. Korksa bile korktuğunu belli etmemeğe çalışarak kuyuya inme hazırlığına başlar. Etrafını saran yol arkadaşları Keloğlan'ın beline kalın bir ip bağlarlar, kuyuya sarkıtırlar. Keloğlan kuyunun yarısına gelince sağ tarafında karanlıkta aniden bir kapı açılır. Adamın biri Keloğlan'ı kucakladığı gibi bu kapıdan içeri çeker. Neye uğradığını anlayamayan Keloğlan kendine gelince, bir de ne görsün! Geniş bir bahçe ve bu bahçenin ortasında büyük bir saray durmuyor mu? Sarayın bahçesinde, güllerin arasında dünya güzeli bir kız oturmuş. Arkasında bir dudağı yerde, bir dudağı gökte; iri ve koyu siyah renkte bir zenci ayakta durmakta. Çiçeklerin arasında bir kuş dolaşmaktadır. Şaşkınlıkla bunları seyre dalan Keloğlan birden arkasında gürleyen bir sesle aklı başından gider. Dönüp bakınca, ne görsün? Koca bir dev. Arkasında durmuyor mu? Dev korkunç bir sesle:

-Eyy, âdemoğlu! Söyle bakalım, şu gördüklerinden hangisi daha güzel?

Keloğlan korkudan tir tir titremeğe başlar. Ne cevap vereceğini şaşırır ama biraz sonra aklı başına gelir ve biraz düşündükten sonra:

-Gönül neyi severse güzel odur sultanım, der.

Dev, aldığı cevaptan memnun gibi görünür ve Keloğlan'a tekrar sorar.

-Şu kız çok güzel, şu kuş çok hoş ama şu zenci çok çirkin, çok kötü! Buna ne dersin?..

Keloğlan artık ilk şaşkınlık ve korkudan kurtulmuştur. Yine cevabı yapıştırır:

-Gönül neyi severse, güzel odur sultanım.

Aldığı cevaptan çok hoşlanan dev, Keloğlan'a:

-Aferin, sen akıllı bir çocuğa benziyorsun diye Keloğlan'a hemen yanındaki, ağaçtan kopardığı üç tane büyük narı verir. Ve:

-Al bu narları. Dönüşte annenle birlikte yersin, diyerek Keloğlan'ın yanından ayrılır.

Meğer dev, her kuyuya inen insana bu soruları sorar fakat bir türlü istediği akıllıca cevabı alamayınca çok kızar, hemen kellesini uçurur, sonra da etlerini yer, kafatasını sarayın duvarlarına asarmış. Böylece kuyuya inenlerin çoğu, devin bu soruları karşısında kimi kız güzel, kimi kuş diye cevap verirlermiş. Bu cevaplardan memnun kalmadığı için kuyuya inen bir daha yukarı çıkamazmış. Devin yanından ayrılan Keloğlan tekrar çıkış kapısına gelip yukarı nasıl çıkacağını düşünürken birden yukardan, su almak için sarkıtılmış bir kovanın kendisine doğru geldiğini görünce, Keloğlan hemen bu kovadan tutarak yukarı çıkmış.

Keloğlan'ı sapasağlam yukarı çıktığını gören arkadaşları, şaşkınlıktan ağızları bir karış açık kalmış. Gözlerine inanamamışlar. Çünkü kervancılar bu kuyudan su almak istedikleri zaman, her seferinde deve bir insanı kurban vermeleri adetmiş. Yol arkadaşları onu böyle sapasağlam, güler yüzlü görünce tabii şaşkınlıktan kendilerini alamamışlar. Kafile başkanı merakla Keloğlan'a:

-Şimdiye kadar bu kuyuya salladığımız adamlardan hiçbiri geri dönmemiştir. Sen nasıl oldu da bu kuyudan sağlam çıktın Keloğlan?

Keloğlan güler yüzle şu cevabı verir:

-Nasıl çıktıysam çıktım. Çıktım ya! Siz ona bakın.

Yeniden kafile yola koyulmuş. Varacakları o uzak ülkeye varmışlar. Atlara malları yükleyerek memlekete dönmüşler.

Keloğlan elindeki narlarla evine dönmüş. Anası yine her zamanki gibi, el çamaşırı yıkıyormuş. Anası Keloğlanı görünce çok sevinmiş. Keloğlan, devin verdiği narlardan birini çıkarıp anasına vermiş. Bir de ne görsün? Devin verdiği nar tanelerinin her biri meğer çok kıymetli birer mücevher değil miymiş? Keloğlan ve anası bu durumu kimseye söylememişler. Narları zamanla birer satmışlar. Böylece anası da çalışmak zorunda kalmamış. Uzun yıllar mutlu bir hayat yaşamışlar. (Kerim Bahalov)

.

1.12. Keloğlan İle Haset Arkadaşı

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Bu kullardan biri de herkesin adını sanını işittiği bizim ünlü Keloğlan'mış.

Keloğlan'ın bir arkadaşı varmış. Adı Hüsem'miş. Yedikleri içtikleri bir gidermiş. Çok samimilermiş. Ama Hüsem aşırı derecede kıskanç ruhlu biriymiş. Bir gözünü diğer gözünden kıskanırmış. Keloğlan o kadar masum, o kadar safmış ki, canım ciğerim diyerek sevmekte olduğu Hüsem'in bu çok çirkin huyunu bilmezmiş. Kendisi gibi bilirmiş. Anası ile çok fakir bir hayatı varmış.

Bir gün gurbet ellere çıkıp iş aramaya gitmiş. Fakat tek başına gidememiş. Arkadaşı Hüsem de beraber gitmiş Keloğlan'la.

Keloğlan gurbete çıkarken anasının elini öpmüş. Anası, kuruş kuruş biriktirdiği bir miktar parayı, oğlunun avucuna sıkıştırmış ve iyice tembih etmiş:

-Ey benim saf oğlum, dünyalar çiçeği çocuğum. Bilirim ben seni, birlikte olduğun arkadaşına dikkat et. Herkesi kendin gibi saf ve temiz sanma. Yoksa başın çok ağrır. Gurbete ilk defa çıkıyorsun. Ne hain ol, ne de hainliğe uğra. Hadi uğurlar ola, kara talihin açık ola. Yalnız, çok bekletme beni, gözlerimi yollarda koma emi?

Hüsem'le köy dışında buluşan Keloğlan, azık torbaları ellerinde kara gurbet yollarına çıkmışlar. Gitmişler gitmişler, bir yere gelip oturmuşlar. Karınları da çok acıkmış. Oturup azıklarını yemişler bir güzel. "Ya bismillah" diyerek, yeniden yollara revan olmuşlar. Dağ, dere, tepe aşıp bir kasabaya girmişler. Karınları yine çok acıkmış ama azıkları bitmiş. Hüsem, Keloğlan'ın parası olduğunu bilirmiş, kendisinin de varmış parası elbette ama bunu Keloğlan'a hiç söylememiş. Hüsem, kendisine acındırır bir ruh haliyle, şöyle demiş:

-Keloğlan gardaşlığım, yoktur beş param, varsa olsun haram. Açlıktan bir hal olduk, yolumuza yürümekten aciz kaldık. Yap bana bir iyilik. Fırından koca birer somun alalım, açlığımızı bastıralım.

Çok yufka yürekliymiş ya Keloğlan, doğru girmiş fırına iki somun ekmek ve biraz helva alıp çıkmış. Bir çeşme başına varıp, güzelce karınlarını doyurmuşlar. Az gitmişler, uz gitmişler; altı ay bir güz gitmişler. Karınları öyle acıkmış ki, mideleri gurul

gurul edermiş. Ama Keloğlan'ın parası tükenmiş. Arkadaşında da olmadığını sanıyormuş:

-Yahu demiş Keloğlan, kaldık beş parasız, ne olacak bizim halimiz?

O kadar açgözlüymüş ki Hüsem, hâlâ, cebinde parası olmadığını söylemekteymiş. Karınlarına taş bağlayıp yollarına devam etmişler. Bir yokuş yukarı çıkarken, bayılıp düşmüşler açlıktan. Bir süre öylece kalmışlar. Biraz ham erik yemişler ve tekrar yürümüşler. Büyük bir ormanlığın yanına gelmişler. Birden bire etraflarını eşkıyalar sarmış. Çok korkmuşlar. Hüsem çok daha fazla korkmuş. Çünkü tüm yalanı şimdi ortaya çıkacakmış. Parasını eşkıyalar alacakmış. Pos bıyıklı eşkıyanın biri, yüksek sesle emir vermiş:

-Heey, Keloğlan, önce sen çıkar bakayım altınları, paraları!

Kendinden emin bir şekilde, söylenmiş Keloğlan:

-Yok param, yalansa ölsün anam; ister inanma ister inan. Yalnız kötülük yapma bana!

Eşkıya, hiç inanır mı? Tutmuş kulağından, çekiştire çekiştire:

-Ulan, demiş süt çocuğu, kel kafanı koparırım bak. Beni zorlama, çıkar dök şuraya, üstündekileri.

Bizimki pek neşeliymiş. Nasıl olsa bir şey bulamayacaklarmış. Hiç ciddiye almazmış gibi bir eda içindeymiş. Buna sinirlenen eşkıya, kuşak altlarını, iç ceplerini, çarığının içini bile aramış. Tabi hiçbir şey bulamamış. Keyifli keyifli gülmüş Keloğlan:

-Demedim mi ben size, anacığımın verdiği üç beş kuruşum vardı. Yolda bitirdim. İnanmazsanız Hüsem'e sorun.

Harami başı, çirkin bir kahkaha atmış.

-Yok anasının gözü, kim kimin şahidi ulan? Dazlak kafanı yüzerim ha… Peki, şimdi çok sevgili arkadaşını görelim bakalım.

Hemen savunmaya geçmiş Keloğlan:

-O zavallıyı da boşuna aramayın. Yoktur beş parası, gözlerine baksana kör talih karası.

Hüsem, asıl şimdi çok daha perişan hale düşmüş. Bu çok sevgili arkadaşına yalancı çıkmak, haramilerin yapacağı kötülükten daha fazla üzmüş kendisini. Buna rağmen, yalan söylemekten geri durmayan Hüsem:

-Ben de Keloğlan'dan nafakalandım. Yoktur param, varsa olsun haram.

Fakat Harami başı, yutmamış. Çünkü bu oğlan, hiç de Keloğlan gibi saf görünmüyormuş. Bed bed bağırmış:

-Ulan, demiş. Ananın sütü daha ağzında kokuyor, bir de bize yalan söylüyorsun. Ben ararsam fena olur. En iyisi mi, dök şuraya paraları.

Hâlâ direnirmiş Hüsem. "Arayın şu çarpık oğlanın üstünü", diye emir vermiş Harami başı. Hemen aramışlar ve gömleğinin iç cebinden epey para çıkmış. Hüsem'in yüzü, gözü kıpkırmızı olmuş utancından, korkusundan. En çok, arkadaşının yalanını anlamasından, yerin dibine girmiş sanki.

Çok sinirlenen eşkıyalar Hüsem'e, eşek sudan gelinceye kadar dayak atmışlar.. Yüzü gözü morarmış dayaktan. "Hadi defol, cehennem ol buradan", diyerek kovmuşlar. Keloğlan, korkusundan tir tir titrermiş kendisini de dövecekler diye.

-Etmeyin eylemeyin, beni öldürmeyin! Bırakın gideyim yoluma, kavuşayım garip anama.

Fakat Harami başı, hiç de sandığı ve korktuğu gibi konuşmamış. Şöyle demiş:

-Sen, çok temiz ve safsın. Yalan söylemedin bize. Biz senin gibi harbileri severiz be Keloğlan.

Dünyalar Keloğlan'ın olmuş. Eşkıyaların başı, "Şimdi sana bir yer tarif edeceğim", diye devam etmiş konuşmasına:

-Bak, şu tepeyi görüyor musun; hah işte o tepeye çık, sağ tarafa bakınca, büyük bir mağara göreceksin. Mağaraya in, sağ köşesinden itibaren otuz metre kadar ileride büyük bir taş göreceksin. Üzerinde dev resmi vardır. O taşın altını kaz, altın bulacaksın.

Eşkıyalara dünyalar dolusu teşekkür edip hemen yola çıkmış Keloğlan. Tepeye tırmanıp, zirveye ulaşmış. Şöyle bir bakınmış, söylenen mağaraya doğru gitmiş. Kısacası üzerinde dev resmi bulunan taşın yanına varmış. Etrafına bakınmış, kimseler yokmuş. Sivri bir taşla taşın altını oymaya başlamış. Çok fazla yorulmadan bir testi altın bulmuş.

-Şükür buldum altını, mutlu edecem anamı, diye diye yürümüş gitmiş.

Türküler söyleye söyleye evine doğru gelirken anası onu görmüş. “Acaba niye erken döndü” diye geçirmiş içinden. Keloğlan, çil çil altınları annesinin gözleri önünde dökmüş. Kadıncağız o kadar sevinmiş ki düşüp bayılmış.

Biz, bakalım Hüsem’in haline. Hüsem, nice memleketleri dolaşmış, işe girmiş, işten çıkmış, ama bir türlü para biriktirememiş. Gurbetlerden dönmüş köyüne. Köyün girişinde kulaklarına davul zurna sesleri gelmiş. Seslerin geldiği yöne doğru bakmış. Bir kocaman konak ve önünde büyük bir kalabalık varmış. Hızlı hızlı o kalabalığın bulunduğu yere doğru yürümüş. Bir de ne görsün. Keloğlan’ın eski evinin yerinde kocaman bir konak. Şaşkınlıktan deliye dönmüş. Rüya gördüğünü sanmış. Varmış, birine sormuş:

-Ne var bugün burada, bu kalabalık neyin nesi?

Adam:

-Keloğlan, köyün fakir ailelerinin çocuklarını sünnet ettiriyor, demiş.

Bu duyduğu haber karşısında, tuz yemiş keçiler gibi yalanmaya başlamış, inanamamış. Kıskançlık damarları kabarmış ve yine sormaya devam etmiş:

-Yahu, demiş. Hadi bu şöleni anladık diyelim, peki şu konak da neyin nesi? Benim bildiğim burada zavallı bizim Keloğlan’ın fakir anası ile oturduğu kötü bir ev vardı. Yanılıyor muyum yoksa?”

-Yoo”, demiş adam. Hiç de yanılmıyorsun. Gördüğün gibi konak üç katlı. Bir katında anası ile kendisi oturuyor. Öteki katta ise köyün hocası oturuyor. Hem de burada çocuklara ders veriyor. Üçüncü kat ise köy odası. Köyümüze gelen misafirler burada kalıyorlar. Senin anlayacağın Keloğlan, artık köyün zengini.

Hüsem’in kıskançlık damarları çatlamış ve düşüp bayılmış. Herkes koşarak Hüsem’in olduğu yere gelmiş. Tabi Keloğlan da gelmiş ama arkadaşını tanıyamamış. Neden mi? Çünkü çok zayıflamış, sanki iskeleti kalmış. Üzerine su dökerek Hüsem’i ayıltmışlar. Fakat sağ tarafına felç vurduğu için yerinden kalkamamış. Kimse sahip çıkmamış Hüsem’e.

Keloğlan’ın yine yufka yüreği dayanamamış. Arkadaşına yardım elini uzatmış. Hüsem de yaptıklarından utanmış ve Keloğlan’dan özür dilemiş. Böylece hep birlikte mutlu yaşamışlar. (Kerim Bahalov)

1.13. Keloğlan

Bir varmış, bir yokmuş; eski zamanların birinde, bir nine ile oğlu varmış. Kafası kel olduğundan, herkes o oğlana Keloğlan dermiş.

Keloğlan keyfine çok düşkünmüş. Sabah erkenden kalkar, akşamlara kadar sinek avlar, fare kovalar, daha güneş batar batmaz, uyuz kediler gibi ocak başına büzülürmüş. İş, güç ne yaparmış, ne de severmiş. Yaşlı anası, oğlunun bu miskin, bu tembel huyundan çok dertliymiş. Birçok kereler yahut sayısız defalar uyarmış, ama Keloğlan hiç aldırış etmemiş. Sinekleri avlamaya, tavukları kışlamaya, dev gibi fareleri de kovalamaya devam etmiş. O kadar tembellik ediyormuş ki, keçileri ile eşeği bile yaylıma götürmemiş, hayvancıklar açlıktan ölmüş. Yaşlı anası, artık daha fazla dayanamamış, oğlum, uşağım dememiş, almış eline kocaman bir sopa düşmüş peşine. Neresine gelirse pat pat vurmuş. Neredeyse, Keloğlan'ın kafası kırılmış. Keloğlan bakmış ki anasının dayaktan vazgeçeceği yok, acımadan öldürecek, canlı canlı da mezara gömecek. Ardına bile dönüp bakmadan kaçıp gitmiş.

Çok para kazanmadan eve dönmeyecekmiş. Az gitmiş, uz gitmiş, gide gide bir kasabaya inmiş. Karnı da çok ama çok acıkmış. Parası da hiç yokmuş. Bir kocakarının evine varmış, kapısını vurmuş, ekmek istemiş, yemiş. Daha sonra iş aramış, bulamamış, bir güzel de paylanmış. Geri dönmemeye pek kararlıymış ya, ne olur ne olmaz, dağlarda, ormanlarda lazım olur diye düşünmüş. Bir demirci dükkânına varıp, kendine demir bir kılıç yaptırmış. Takmamış beline, almış eline.

O kadar çok yol gitmiş ki kaç köy, kaç kasaba geçtiğini unutmuş. Çok sessiz ve karanlık bir gecede, bir derin vadiye inmiş. Eli kılıcında, gözü sesteymiş. Bir gürültü ile irkilmiş. Kulak kabartmış, çok korkmuş. Bu sesleri daha önce hiç duymamış. İnmiş daha da aşağılara, gördüğü manzara, az kalsın aklını başından alacakmış. Birçok dev, bir aradaymış. Durmadan konuşuyorlarmış. Meğer devler düğün yemeği pişirirmiş. Kocaman kocaman ocakları varmış. Ev büyüklüğündeki kazanların biri indirilip biri bindiriliyormuş.

O kadar meraklanmış ki Keloğlan, daha yakından görmek için birkaç adım yürümüş. Her nasılsa devin birisi kendisini görmüş. Demir kılıç yaptırdığına çok sevinmiş. Ama bu kadar dev ile nasıl baş edeceğini düşündükçe, üzülmüş, korkmuş.

Korkmakla olmuyormuş, yiğitliği tutmuş. Kendisine bakınıp duran dev, çok neşeli bir kahkaha patlatmış, bütün dağları dalgalandırmış. Arkadaşlarına dönmüş, şöyle seslenmiş, “Bulduk, bulduk.” Bir dev, “Ne buldun” diye sormuş. Keloğlanı gören dev, ağzından salyalar akıta akıta, “bir insan” demiş, “bir insan.” Başka bir dev, pek iştahlı imiş. “Çoktandır insan eti yememiştik. Ayağımıza kadar geldi.”

Hep birlikte bir “hey” çekmişler, Keloğlanı yemeğe karar vermişler. Keloğlan, bakmış ki durum ciddi. Kaçsa nereye kaçacak? Dövüşmeye kalkışsa beceremeyecek. “Şunları hele bir korkutayım” diye düşünmüş ve gayet sert bir sesle haykırmış:

-Yüreğiniz varsa topunuz birden gelin!

Devler, yedi dağı titreten bir kahkaha atmış. “Acaba şu zavallı çocuk neyine güveniyor” diyen bir dev, Keloğlan’ın yanına çıkmış, demir kılıcı görünce irkilmiş, arkadaşlarına seslenmiş: “Hey dikkatli olun, Padişah’ın büyülü kılıcına benzeyen bir kılıcı var.” Bu sözler üzerine Keloğlan bayağı sevinmiş, hem de yalancı pehlivanlar gibi şov yapmaya, el kol sallamaya başlamış. Bir şeyler daha söylemiş:

-Benden hatırlatması devler, acırım size, yazık olur hepinize.

Devlerden biri biraz alaycı bir dille:

-Çok kabadayılık yapıyorsun yavru insan. Enikonu bir kılıcın var, demiş.

Keloğlan kılıcını havaya kaldırıp konuşmuş:

-Şimdi kılıcımı iki kez sallarsam, hepiniz ölürsünüz. Çünkü zehir saçar.

Çok korkmuş devler. Birkaç adım geri çekilmişler. Birkaç tanesi kaçıp gitmiş, birkaç tanesi korkusundan yerlere yığılmış. Bakmış ki söylediği her söz devler üzerinde büyük etkiler yapıyor, şöyle demiş Keloğlan:

-Korkmayın, korkmayın! Eğer dediğimi yaparsanız kılıcımı sallamam.

Bir dev:

-Emriniz olur keloğlan. Hemen söyle ne istediğini. Yapmaya hazırız. Bize dokunma yeter ki. Ne olursun, yiğit delikanlı!

O kadar çok şişinmiş ki Keloğlan, aç karnını bastıra bastıra emir vermiş devlere:

-En güzel yemeklerinizden bana güzel bir sofra hazırlayın bakalım. Hadi, durmayın öyle karşımda pısırık pısırık. Sallarsam kılıcı, sonunuz olur çok acı.

Sevinmiş devler, bir de takla atmışlar kocaman kocaman gövdeleriyle. Titrek titrek konuşmuşlar.

-Aman Keloğlan, kılıcı zehirli yiğit oğlan, dokunma bize, hemen sofranı hazırlıyoruz, demişler.

Göz açıp yummaya kalmadan mükellef bir sofra kurulmuş. Karnı çok aç olan keloğlan, sofradaki yemeklerin tümünü yemiş. Biraz da yanına almış öteberilerden. Kalkmış yoluna giderken devlerden biri şöyle demiş:

-Ey yiğit, seninle bir pazarlık yapalım mı?"

-Ne pazarlığı, diye sormuş Keloğlan.

-Şu kılıcını bize satar mısın, demiş dev.

Keloğlan ağırdan almış, işi iyice kıymete bindirmiş:

-Hoppalaa! Oldu mu ya şimdi? Siz taşıyamazsınız ki onu.

-Niçin taşıyamayız ki kılıcı? Biz çok güçlüyüz" diyen bir deve şu karşılığı vermiş:

-Üstelik o kadar pahalıdır ki bu, paranız yetmez.

Yaşlı dev, "İki küp altına ne dersin Keloğlan" diye sormuş. Bu öneri çok hoşuna gitmiş Keloğlan'ın. "Nerede altınlar" diye sormuş. Çok memnun kalan yaşlı dev:

-Biraz ötede, vadinin düzlük yerinde, diye tarif etmiş. Bir yakut sandık var. Altınlar o sandığın içinde. Bize yasak oralara yaklaşmak. Ama senin için bir sakıncası yok. Git ve al!"

Buna aklı yatmış Keloğlan'ın, şöyle karşılık vermiş:

-Kılıcın ağırlığını azalttım. Özel bir duası var, onu okudum. Fakat zehir saçmasını engellemedim. Kılıcı şuraya bırakıyorum. Ben buradan tamamen uzaklaşıncaya kadar sakın dokunmayın. Çünkü kokumu alır almaz zehir kusar, benden hatırlatması.

Devler korkuyla karışık bir duyguyla, "Hay hay emriniz olur Keloğlan, hele yürü git sen" demişler. Kılıcı yere bırakan Keloğlan el sallayarak çekip gitmiş. Vadiye varan Keloğlan, yakut sandığı bulmuş. Hemen omzuna alıp yola girmiş. Keyfinden de türkü söylermiş.

Biz bakalım devlerin haline. Bir zaman sonra, kılıcı yerden almışlar, bir de bakmışlar ki ne zehir saçıyor ne de kesiyor. Kandırıldıklarını anlayan devler, bunu hazmedememiş. Bir insan yavrusunun oyununa gelmenin hırsıyla çileden çıkmışlar.

Aralarından üç deve görev vermişler. Tutup Keloğlanı getirmelerini istemişler. Büyük bir intikam duygusu ile Keloğlan'ın peşine düşen devler, gitmiş, gitmiş, ama onu bulamamışlar. Yine devam etmişler, ama biri uçurumdan yuvarlanmış, biri yorgunluktan düşüp ölmüş. Üçüncüsü ise tek başına aramayı sürdürmüş.

Keloğlan hâlâ gidermiş. Islığını da hiç kesmezmiş. Bir ormanlıktan geçerken, bir tilki ile karşılaşmışlar. İkisi de birbirini çok sevmiş. Selamlaşmış, oturup iki laf etmişler. Tam bu sırada oturdukları yer titremeye başlamış. "Eyvah" demiş tilki "neler oluyor?" Hemen, durumu anlamış Keloğlan:

-Korkacak bir şey yok, bir dev bize doğru geliyor.

Fakat böyle derken tilkiye güvenirmiş Keloğlan. Yoksa korkudan az kalsın düşüp bayılacakmış. Yer sarsılmaya, havada toz bulutları belirmeye, ağaçlar da sallanmaya başlamış. Dev giderek yaklaşıyormuş. Keloğlan'ın yüzü gözü sararmış. Tilki, acımış arkadaşına. Biraz önce, erkeklik havaları atmasına zaten inanmamış. Moral vermek istemiş:

-Buraların kralı benim Keloğlan, dev tek başına değil ordusuyla gelse para etmez.

Keloğlan sevinç içinde ellerini çırpmış, tilkiyi kulaklarından tutup sevmiş. Tilki hesapsız yardım eder mi? Devin sıcak nefesi alev alev yüzlerini yalamaya başlamış ama hâlâ tilkide bir hareket yokmuş. Keloğlan titremeye başlamış:

-Etme tilki kardeş, demiş. Kurbanın olayım, kurtar beni şu devin elinden.

-Ben seni kurtaracağım ama sen de bana bir konuda yardımcı olacaksın. Anlaştık, değil mi, demiş tilki.

Hiçbir şey düşünemiyormuş Keloğlan.

-O iş o kolay, hadi artık ne yapacaksan yap, diye yalvarmış.

Tilki, havalara bakmış, etrafı dikizlemiş ve öyle bir ulumuş ki yer gök inlemiş. Bir anda yüzlerce tilki etrafına toplanmış. Bu kadar tilkiyi bir arada gören dev, korkusundan olduğu yere yıkılıp ölmüş. Tilki, yeniden ulumuş, yüzlerce tilki kaybolmuş. Keloğlanı bir düşünce almış, "Acaba tilki yakut sandığı ister mi?" Tilki sitem etmiş:

-Hâlâ ne istediğimi sormayacak mısın Keloğlan kardeş?

Mahcup olan Keloğlan kuşkulu kuşkulu karşılık vermiş:

-Sıkıntıdan hep unuttum, buyur seni dinliyorum.

Tilki anlatmış meramını:

-Şu ileride bir ev var. Bu evin avlusunda öyle güzel bir tavuk gördüm ki hâlâ unutamıyorum. Bembeyaz başı, altın gibi tüyleri var. Parıl parıl parlıyor. Kırmızı gagalarıyla rüyalarıma giriyor. Kaç defadır denedim, yakalayamadım. Kırk günden beri ortalıkta göremiyorum. Ne yap yap, bu tavuğu bana getir!

Tilkinin isteğinin yakut sandık olmamasına çok sevinmiş Keloğlan:

-İstediğin buysa olmuş bil, demiş hemen gitmiş.

Araya sora tavuğun sahibini bulmuş Keloğlan. Selam vermiş. Yakut sandığı yere bırakmış. Tavuğun sahibi sormuş:

-Nereden gelip nereye gidersin Keloğlan?

-Uzaklardan gelip uzaklara gidiyorum, diye cevap vermiş Keloğlan.

Az sonra, çok güzel bir kızın, elindeki ayran tası ile geldiğini görmüş. Çarpılmış, başı dönmüş. Bakakalmış kıza. Ayranı başına dikmiş, üstüne başına dökmüş. "Hah" demiş, "Ben aradığımı buldum, altın küpü ve şu güzel kız. Daha ne isterim ki" diye düşünmüş, tavuğu söylemeyi unutmuş. Ev sahipleri "Bu sandığın içinde ne var" diye sormuş. Keloğlan "altın var" diye yanıtlamış. Adamın gözleri fal taşı gibi açılmış, bakışları sandıkta kalmış. Mutlaka sahip olmak istemiş. Keloğlan'ın aklı fikri kızdaymış. Tilki bekleye bekleye ağaç olmuş, sinirinden ulumuş. Bunu işiten tavuğun sahibi "avucunu yala" diye söylenmiş. "Aaaa… vay be" demiş Keloğlan. Adam:

-Ne var, ne öyle ay, vay deyip durdun?

-Bir ses duydum, demiş Keloğlan. Tilki sesiydi galiba.

Asıl niyetini gizlemiş. Adamın sesi sertleşmiş:

-Bıktım usandım bu pis düşmandan. Akşam sabah vurmak için bekliyorum, bir türlü denk getiremiyorum."

-Tavuğun, horozun çok mu, demiş Keloğlan.

-Hiçbiri umurumda değil. Yalnız beyaz başlı, kırmızı gagalı, altın tüylü bir tavuğum var ki, tilkinin yüzünden kümeste ölecek. Görsen hele bir Keloğlan, dünyada bu kadar güzel tavuk yoktur.

-Sat bana, demiş Keloğlan. Adam:

-Olur, ama pazarlıksız yumurta bile satılmaz.

Keloğlan, “ne istersin” demiş. Adam “sandıkla değişelim” demiş. Keloğlan:

-Çocuk mu kandırıyorsun? Hiç bir sandık altın bir tavuğa verilir mi be adam?

Adam:

-Sen özelliklerini biliyor musun tavuğumun? Ezbere konuşma.

Meraklanmış Keloğlan:

-Sahi mi, ne özellikleri varmış tavuğunuzun?

-Çok güzel gıdaklar, diye cevap vermiş adam. Bir kahkaha atmış Keloğlan:

- Gıdaklamayan tavuk mu olur?

Adam:

-İyi ama benimki güzel gıdaklama yarışmalarında hep birinci gelir, çok para kazandım.

-Bak sen sahiden pek hünerliymiş. Bir gıdaklasın da göreyim, demiş Keloğlan. Adam başını sallamış:

-Şimdi olmaz.

Keloğlan, “Neden olmazmış” demiş. Adam, “tilki pusuda bekliyor, duymadın mı” diye yanıtlamış.

-Doğru, peki zaten kümesten çıkaramıyorsun, sat gitsin bana uygun bir fiyata, diye yeniden üstelemiş Keloğlan. Adam bu fikre bayılmış, “öyle ya” demiş içinden “kümeste ölüp gidecek.” Çetin bir pazarlık yapmışlar. İki kese altına anlaşmışlar.

Tavukla birlikte sandığını da alıp yola koyulan Keloğlan, gidip tilkiyi bulmuş, tavuğu teslim etmiş. Çok teşekkür eden tilki, sevinçli sevinçli ormanlara doğru giderken Keloğlan da yakut sandığı omzunda köyün yolunu tutmuş. Keloğlan’ın bir sandık dolusu altınla geldiğini gören yaşlı anası, çok memnun olmuş, kucaklayıp bağrına basmış. Bir sürü de dualar etmiş. Keloğlan sandığı eve bırakmış. Anasına demiş ki:

-Ne istersin ana, söyle de ineyim pazara.

Birkaç yiyecek almasını söylemiş anası Keloğlan’a. O da inmiş pazara. Doldurmuş çuvalları erzakla yüklemiş eşeğine. Bütün köylüler şaşırmış bu işe. Artık herkes kızını vermek için sıraya girmiş. Anası da çok sevinmiş ama Keloğlan:

-Beni dün fakirken hor görenlerin kızını almayacağım ana. Benim gönlüm, kırmızı gagalı, beyaz başlı, altın tüylü tavuğun sahibinin kızında. Tez hemen istemeye git.

Anası, giyinmiş, kuşanmış, araya sora kızın babasını bulmuş. “Keloğlan’ın anasıyım, kızını istemeye geldim” demiş. Adam kızının böyle zengin birisi tarafından istenmesine öyle sevinmiş ki, hiç naz etmemiş, vermiş. Hemen süslemiş, allamış pullamış, katmış kızını yaşlı kadının yanına. Bütün köyde herkese parmak ısırtan bir düğün yapmış. Keloğlan karısı ve anasıyla çok mutlu bir ömür sürmüş. (Baladdin Paşaoğlu)

1.14. Yılan Sultan

Vaktiyle bir padişah varmış. Padişahla karısının bir türlü çocuğu olmuyormuş. Ne yapmışlarsa bir türlü bir çocuk sahibi olamamışlar. Bir gün yaşlı, uzun sakalları olan beyaz bir adam saraya konuk gelmiş, padişah adamı çok sevip akşam yemeğine alıkoymuş. Yemekten sonra sakallı ihtiyar

-Galiba sizin meyveniz yok, demiş.

Padişah hemen atılmış,

-Her meyveden var, ne istersiniz getirelim, demiş.

-Yok, demiş ihtiyar. Onu söylemiyorum, galiba sizin çocuğunuz yok.

Padişahla karısının gözleri dolmuş,

-Çok istedik, ama olmadı, demişler.

-Peki demiş ihtiyar. Ben size bir yol göstereceğim, dediklerimi yaparsanız çocuğunuz olur. Ülkenin en ucundaki dağın tepesinde bir pınar var. Baharın yaza bağlandığı gece, tam sabah olurken, ay kaybolmadan, güneş de çıkarken o pınara girip yıkanacaksınız. Sonra, ‘hayırlısı neyse olsun’ deyip birbirinize kavuşacaksınız.

Yaşlı adam bunları söyledikten sonra odasına çekilmiş, ertesi sabah da kimseye görünmeden saraydan ayrılıp gitmiş. Padişahla karısı, büyük bir kalabalıkla yola çıkmışlar. Dağın başındaki pınara girip yıkanmışlar, sonra da çadırlarına çekilip yataklarına girmişler. Padişahın karısı:

-Allah’ım bize bir evlat ver de nasıl verirsen ver, demiş.

O gece padişahın karısı hamile kalmış. Aradan dokuz ay geçmiş. Doğum vakti gelmiş. Saraya ülkenin en ünlü ebelerini çağırmışlar. Ama ne yaparlarsa yapsınlar, sultan bir türlü doğuramıyormuş. Kasabada babasıyla ve üvey anasıyla yaşayan çok güzel ve çok fakir bir genç kız varmış. Padişah, öfkesinden karısını doğurtamayan bütün ebelerin başını vurdurtmuş. Bunu duyan kötü kalpli üvey ana, saraya gidip:

-Benim bir üvey kızım var. Sultanı doğurtsa doğurtsa o doğurtur, demiş.

Bunun üzerine saraydan adam gönderip kızı çağırtmışlar. Kız başına ne geleceğini anlamış, doğru annesinin mezarına gitmiş, annesinden akıl sormuş:

-Anneciğim ben ne yapacağım, hiç bir ebenin doğurtamadığı sultanı doğurtmak için beni çağırdılar. Benim de kellemi kesecekler.

Tam o sırada aksakallı bir ihtiyar peyda olmuş mezarın yanında:

-Ağlama kızım, demiş. Ben sana ne yapacağını anlatacağım, dediklerimi yaparsan, kelleni kurtarırsın. Sonra kıza ne yapacağını anlatmaya başlamış:

-Sultan benim dediklerimi tutmadı, hayırlısını isteyeceğine, ne olursa olsun dedi, bu yüzden de evlat yerine karnında bir yılan taşıyor. Şimdi sen saraya gidince hemen bir kazan süt isteyeceksin, sütü sultanın bacakları arasına yerleştireceksin, sütün kokusunu alan yılan da dışarı çıkacak.

Kız saraya gitmiş, ihtiyarın dediklerini yapmış. Gerçekten de sultan, kocaman, kara bir yılan doğurmuş. Hemen padişaha haber vermişler. Sultan hanım ağlamış, uzun bir zaman çırpınmışlar. Sonunda "Yılan mılan, evlat evlattır," deyip yılanı kimseye göstermeden sarayın arka odalarından birine yerleştirmişler. Ülkede padişahın bir evladı oldu diye şenlikler yaptırmışlar. Aradan yıllar geçmiş, arka odada bırakılan karayılan büyümüş. Bir gün padişah babasına haber göndermiş:

-Ben artık evlenmek istiyorum, demiş. Padişah ne yapsın, bir tanecik evladı. Vezirlerden birinin kızını oğluna istemiş. Düğün yapılmış, gelini gerdeğe sokmuşlar, ertesi sabah kapıyı açmışlar ki, kızın cesedi bir köşede yatıyor. Yılan kızı sokup öldürmüş. Başka bir vezirin kızıyla evlendirmişler. Yılan onu da sokup öldürmüş. Saraydaki kızlar birer birer öldükten sonra, halktan kızlarla evlendirmeye başlamışlar. Yılan, o kızları da öldürmüş. Genç kızlar saraya gelin gidip birer birer ölüyormuş. Halk, padişahın oğlunun yılan olduğunu bilmiyormuş ama onunla evlenen kızların öldüğü

memlekette yayılmış. Herkes kızını memleketten kaçırmaya çalışıyormuş. Bir gün yılanı doğurtan ebe kızın üvey anası saraya gitmiş,

-Benim çok güzel bir kızım var, sultanı da zaten o doğurtmuştu. Sultanın dilinden o anlar, onunla evlendirin, demiş.

Hemen kadının evine adamlar gönderilmiş, kız babasından istenmiş. Adamcağız ne yapsın? Padişaha hayır diyecek hali yok ya! Kızını vermiş. Bunu duyan kız öleceğini anlamış, hemen annesinin mezarına koşmuş yeniden:

-Anneciğim beni sultanla evlendirecekler ama sultan bir yılan. Beni de öteki kızlar gibi sokup öldürecek, genç yaşımda öleceğim, demiş.

Kız annesinin mezarı başında ağlarken, beyaz sakallı ihtiyar görünmüş yeniden.

-Ağlama, demiş. Aslında yılan, çok yakışıklı bir delikanlıdır. Dediğimi yaparsan insan haline döner, çok mutlu bir hayat sürersiniz.

-Ne yapacağım, diye sormuş kız. İhtiyar da anlatmış:

-Seni gerdeğe sokacakları zaman, üstüne kırk gömlek giyeceksin. Sen odaya girince yılan sana ‘soyun’ diyecek, sen bir gömleğini çıkart; sonra sen de ona ‘sen de soyun bakalım yılan bey’ de. O da derilerinden birini çıkartacak. Sonra sana yeniden, ‘soyun’ diyecek, sen gene ikinci gömleğini çıkarttıktan sonra ona ‘sen de soyun yılan bey’ diyeceksin. Böyle böyle kırk derisini de çıkarttıracaksın. Kırkıncı derisini çıkarttıktan sonra yakışıklı bir delikanlıya dönecek. Ama sakın ola ki, o bütün derilerini çıkartmadan sen soyunup kalma. O derilerini çıkartmadan soyunursan, seni çıplak görürse sokup öldürür.

-Kız hazırlanmış, alıp saraya götürmüşler, düğün olmuş. Sonra kıza gerdeğe gireceksin demişler. Kız da ihtiyar adamın dediği gibi kırk gömlek giymiş üstüne. Her şey ihtiyarın dediği gibi olmuş, bir kız çıkartmış gömleğini, bir yılan çıkarmış derisini, birlikte soyunmuşlar. Sonunda kırkıncı deriden de sonra yılan çok yakışıklı bir delikanlı olmuş, ikisi yıllarca mutlu yaşamışlar. (Baladdin Paşaoğlu)

2. EFSANE

Sözlük anlamı; 1. Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence. 2. Gerçeğe dayanmayan, asılsız söz, hikâye olan efsanelerin belli bir kuralı yoktur. Kültürlere göre ve zamana göre çeşitli anlamlar kazanmıştır: Benzeri olmayan, yalan söz, hikâye, menkıbe, masal, destan, büyülü söz… (Türkçe Sözlük, TDK)

Bütün bu farklılıklara rağmen araştırmacılar, efsaneyi diğer türlerden ayırmışlar; efsaneleri belli ölçülere göre değerlendirmişlerdir:

İnsanoğlunun tarih sahnesinde göründüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: 'Ustûre' (cem'i: esâtîr); Farsça: 'Fesâne, efsâne'; Yunanca: 'Mitos, mit' kelimeleri ad olarak verilmiştir" (Elçin, 1986: 314).

Efsanelerin hemen hepsinde ortak bir hususiyet olarak, insanların doğruluktan ayrılmamaya davet edildiğini görürüz. Yalan söyleyenler, tartıda hile yapanlar, emanete ihanet edenler, doğru söze kulak asmayanlar, kendini beğenmişler ve daha başkaları, efsanelerde ya cezalandırılırlar veya uygun bir şekilde ikaz edilirler. Gözlerini mal hırsı bürüyen pek çok insan, efsanelerin büyülü havasında iyilik yapmayı, doğru yola girmeyi kolaylıkla öğreniverir. Aslında, efsanelerin en mühim vasfı olan inandırıcılık, ikna edebilme hususiyeti, bizleri hudutları çizili bir dünyada yaşamaya zorlar. Zaten efsanelerde yer alan hadiselere inanmayan, inanmak istemeyen kimseler için bu tür anlatmalar hiç bir şey ifade etmezler. Masalla efsane arasında görülen en mühim fark da budur. Masal dinleyicisi, onun hakikatte cereyan etmediğini bilir, ona göre dinler. Ama efsaneler için böyle bir şey söz konusu değildir. Onun dinleyicileri, içindeki hadiselerin mutlaka cereyan ettiğini kabul ederler." (Sakaoğlu, 1989, s.5).

Farklı Türk toplulukları arasında efsaneyi karşılamak üzere pek çok terim kullanılmaktadır. Anadolu Türkleri türü karşılamak için "efsane, menkıbe, esâtir" terimlerini kullanırken Azerbaycan Türkleri, "esâtir, mif, efsane"; Türkmenler, "epsana, rovayat"; Özbekler, "efsane, rivayat"; Karakalpaklar, "epsane, legenda, anız, anız-engime"; Kazaklar, "anız, anız-engime, epsane, hikayet"; Başkurtlar, "rivayat, legenda";

Kırım Tatarları, “efsane”; Kazan Tatarları, “rivayat, legenda, ekiyet, beyt”; Altay Türkleri, “kuuçın, kep-kuuçın, legenda-kuuçın”; Hakaslar, “kip, çooh, legenda, çooh-çaah”; Tuva Türkleri, “tool-çurguçugaa, töögüçuga”, kelimelerini, genel ad olarak da”toolçurgu bolgaş. töögüçugaalar”; Şorlar, “purunguçook, kep-çook, erbek”; Karaçaylar, “aytıv, tavruh”; Uygurlar, “rivayet, epsene”; Yakutlar, “kepseen, sehen, kepsel, bılırgısehen”; Dolganlar, “çukçah”; Tofalar, “uleger”; Çuvaşlar, “halap, mif, legenda”; az da olsa “yumah”, Kırgızlar, “ulamış, legenda” vb. terimleri kullanmaktadır (Ergun, 1997, s.2).

Bu ifadelere göre efsaneler, yaşanmış olaylara dini ve mistik özellikler yüklenerek anlatılan sözlü ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk, efsanelere inanır. Anlatılanlarla ya somut bir gerçekliği ya da çıkarılacak bir dersi bağdaştırır ve onu yaşatır.

Ahıska efsanelerinin çoğu, sürgünden önceki yıllara ait anlatımlar olduğu için, doğu bölgesindeki anlatımlarla benzerlik taşımaktadır. Özellikle Gürcistan, Kars, Çıldır, Posof gibi coğrafi yer isimleri anlatımlarda geçmektedir.

2.1. İki Gardaş

Geçmişte, köy kenarındaki meşede ayı mesken sanır. Köy ehalisine çoh eziyyet verir. Nahırçılar, çobanlar ayıdan gorhtuglarından nahırı ve sürünü meşeye yahın apara bilmirler.(güdemiyorlar) Gorhudan ne köy ehalisi ne de ki köye kedib- kelenler meşe yolundan kedib- kele bilmirler. Bir kün köy ehalisi bele bir gerara kelirler ki, hammımız bir yerde meşeye kedek, ayını öldürek. Yahud heç olmasa ayı bizi körer, gaçar, keder. Biz de gorhusuz yaşayarıg. Seherisi kün, köy ehalisi kiçikden böyüye geder. Birlikde toplaşır. Kimi yaba, kimi dirken, kimi balta, kimi çomag… Ellerine ne keldi kötürür. Meşeye, ayını öldürmeye kedirler.

O terefden ayıya heber verirler ki:

- Ne yatıbsan? Seni öldürmeye kelirler!

Onu eşiden ayı, heberçiden soruşur:

- Kelenler iki gardaşdır, yohsa çohlu köy ehalisidir?

Heberçi deyir:

- Ne iki gardaşdır, köy ehalisi sene hucum elemeye kelir.

Bunu eşiden ayı gorhmur, narahat olmur. Heberçi teeccüblenir, deyir ki:

- Niye gaçmırsan, seni öldürmeye kelirler?

Ayı heberçiye küle küle cavab verir:

-Eğer iki gardaş üstüme kelse, men elbette ki gorharım, narahat olabilerdim. Ona göre ki eğer ben gardaşın birini ya öldürsem ya da ki yaralasam, o biri gardaş menden gardaşının gıssasını ala bilerdi. Eğer meni öldürmeye el gelirse, men onlara sarı hücüm edecem, onlar bir-birinin arhasını tutmayacaglar. Heresi öz canı uçun gorhudan gaçacag. Ancag iki gardaş heç baht ele etmez.

Bele de deyirler ki:

Gardaşın gardaşa canı yanar.

Heç vaht bir birini incitmez.

Hemişe bir birine mehriban olar.

Gardaş gardaşın ganını yerde gomaz. (Gökcek Abdulkızı)

2.2. Zencirli Dağ

Nuh Peygamber zamanında, dünyayı su basma arefesinde Allah'tan şöyle nida gelir:

-Dünyayı su basacak. Her canlıdan bir cüt(çift) sahlamalıyız. Onun için bir gemi yap.

Nuh Peygamber bir gemi düzer. Her canlıdan bir çift alır. İnsanları da bindirir. Kendi oğlu binmez. Dünyanın su altında kalacağına güler. Ancak gün gelir, dünyayı su basar. Su oğlanın dizine kadar gelir. Babası der: " Gel bin gemiye." Oğlu yine binmez. Su beline gelir. Babası kızar, binmesi için ısrar eder. Dünyanın su altında kalacağını tekrar eder. Oğlu yine inanmaz, binmez gemiye. Sonunda su boğazına kadar gelir ve boğulur.

Nuh Peygamber gemiye binenlerle birlikte gelir Ahıska'da bir dağın yanına. Gemi gitmesin diye zencirle bağlar dağa. Gemiye binenler halas olurlar (kurtulurlar).

Uzun zaman sonra sular çekilir. İşte o dağın adı Ahıska'da "Zencirli Dağ" olarak kalır. (Ali Paşa Veyseloğlu)

2.3. Cinli kadın

Eskiden bir genç kız, mereğe(samanlık, ahır) saman getirmeye gitmiş. Bir bakmış ki mereğin içinde iki tane çocuk oturuyor. Çocuklardan biri kıza vurmuş. Kız da dönmüş, kendine vuran çocuğa vurmuş. Kız, sonra eve gidince durumu annesine anlatmış. Annesi de kızını alarak mereğe gelmiş. Bir bakmışlar ki merekte sakallı bir dede ve iki tane de çocuk oturuyor. Dede yanındaki çocuğa sormuş ki: "Sana kim vurdu?" Çocuk: "Bana bu kız vurdu." deyince dede, açılıp kıza bir tane tokat atmış. Bunun üzerine kız bayılıp yere düşmüş. O günden sonra kız bayılma hastalığına yakalanmış.

Gel zaman, git zaman kız büyümüş, evlenme çağına gelmiş ama bu hastalığı hâlâ geçmemiş. Hastalığı bilinmesine rağmen kızı evlendirmişler. Aradan epey zaman geçmiş, düğünü olmuş ve gitmiş evlendiği köye.

Bir zaman sonra bu köyden misafir olarak gelenlere kızı sormuşlar. Onlar da:

-Kız durmadan bayılıyor, geceleri dışarı çıkıp bir dağın dibine gidiyor. Biz onu gün vakti o dağın dibinde baygın halde buluyoruz, demişler.

Erkek tarafı, kızı bu hali devam edince kızı ailesine geri getirmiş. Ailesi de evlatlarına sahip çıkmış. Kızın bu h*a*li kendi evindeyken de devam etmiş. Bir gece yine dışarı kaçmış. Sabah kalkıp kızı aramaya çıktıklarında kızın cesedi ile karşılaşmışlar.

Onu sahiplenen cinler, kızı sonunda boğmuşlar.(Aslı İssaeva)

2.4. Rüyadaki Altın

Bir kadın rüyasında bir dede görmüş. Bu dede elindeki bastonla ahırda koyunların yemlendiği üç yeri işaret ederek kadına, burada altın var, demiş. Kadın, uzun süre bu rüyayı görmüş ama kimseyi inandıramamış. Meğer bu ahır eskiden Ermenilerin haberleşme yeriymiş. Daha sonra ahır yapılmış. Bu rüyayı her gün görünce, ahırı birine satmışlar. Ahırı alan kişi ahırın temelini kazdığında tam da dedenin işaret ettiği yerlerde bir sürü altın bulmuş. Kadının rüyası gerçek çıkmış ama iş işten çoktan geçmiş. (Cevahir Bibi(Şadıeva)

2.5. Nazar

Eskiden, Ahıska'da bir gelin anlatmış:

Oğlum bebekliğinde parlak yüzlü, tombul bir şeydi. Nazar değeceği hiç aklımıza gelmezdi. Bir gün akrabalarımızdan biri oğlumu alıp sevmeye başladı. Ama severken de kendi torunun niye böyle olmadığını söyleyip üzülüyordu. Bir dizine oğlumu, diğer dizine de kendi torununu alıp sevemeye devam etti. Neyse akşam vakti oldu. Oğlumda bir farklılık vardı. Gözleri şaşı bir şekilde hiç kıpırdamadan tepesine doğru bakıyordu. Bizimkiler eve gelince çocuğu gösterdim. Hemen hastaneye götürdük. Doktor ilâç filan verdi ama epey zaman düzelmedi. Oğlumu Kara Hoca'ya götürdük. Çocuğu görünce: "Buna nazar değmiş." dedi. Bir tane muska yazdı. Alnını kalemle çizdi. Eve gelince kısa bir süre sonra düzeldi. Ben, o gün bir akrabamızın oğlumu sevdiğini ve iç çekerek kendi torununun niye böyle olmadığına dair söylediğini bizimkilere söyledim. Onlar da çocuğun nazara geldiğini, bundan sonra dikkat etmem gerektiğini söylediler. (Cevahir Bibi(Şadıeva)

2.6. Dedenin Mezarı

Köyden bir gelinin çocuğunun ayağı basmıyormuş. Köyün mezarlığında mübarek bir dedenin mezarı varmış. Gelin, dedenin mezarına gitmiş ve çocuğun ayağını mezarın üzerine bastırmış. Maksadı çocuğunu yürümesi için bu dededen medet ummakmış. Ama o gece dede, gelinin rüyasına gelmiş. Geline:

-Mezarımın üzerine niye çocuğun ayaklarını bastırıyorsun, diye kızmış. Epey zaman bu gelinin çocuğu yürümemiş. Çok şükür ki sonunda çocuk yürümeye çıkmış. (Cevahir Bibi(Şadıeva)

2.7. Malhan Hazinesi Efsanesi

Bayındır Han zamanında Ahlat'ta fakir bir aileye mensup bir ana ile oğlu yaşarmış. Bu ailenin geçimini, çobanlık yapan oğul sağlarmış. Bir gün Ahlat'ın meydanlık mezarlığı semtinde hayvanlarını yaydıktan sonra vakit de öğlen olduğundan, yemeğe oturmuştur. Yemeğini yedikten sonra eline aldığı bir küçük ağaç parçasıyla vakit geçsin diye toprağı eşmeğe başlamıştır. Toprağı eşerken ufak bir delik açılır. Bunu

merak eden çoban, deliği genişletmeye başlar. Bir müddet sonra genişleyen delik, kuyu halini alır. Kuyudan aşağıya doğru bir merdivenin indiğini gören çoban, korku ve heyecan içinde merdivenden aşağıya iner. Aşağıya inen çoban kendisini bir salonun içinde bulur. Salona açılan birçok odalar ve odaların kapılarının üzerinde anahtarlar görür. Anahtarları alıp odaların kapılarını açan çoban, çeşitli süs eşyalarıyla altınla dolu bir hazine görür. Hemen dışarıya çıkarak deliğin ağzını kapatır, yeri belli olsun diye bir işaret bırakır.

Akşam eve gelen çoban, anası Bayındır Han'ın kızını istemesini söyler. Hayrete düşen ana oğluna, böyle bir şeye nasıl cesaret ettiğini söylese de çoban isteğinde diretir. Sonunda ısrarlar karşısında mecbur kalan kadın, Bayındır Han'a giderek kızını oğluna ister. Bu isteğe gülen Bayındır Han, işi şakaya dökerek:

-Benim sarayım gibi bir saray yapar: bir altın mutfak takımı, bir altın kahve takımı, bir altın beşik ve çeşitli altından süs eşyalarını getirir: bütün ülkenin davet edildiği, kırk davul ve kırk zurnanın çalındığı, kırk gün kırk gece süren bir düğün yapılırsa kızımı oğluna veririm, der.

Kadın Bayındır Han'ın bu şartlarını oğluna iletir. Oğlu da şartsız olarak Bayındır Han'ın isteklerini kabul eder. Kadın, oğlunun ileri sürülen şartları kabul ettiğini Bayındır Han'a bildirir. Daha evvel şaka yoluyla da olsa söz veren Bayındır Han da istemeyerek kabul eder. Çoban Bayındır Han'ın bütün isteklerini yerine getirir, düğün yapılır. Bayındır Han bu çobanın büyük bir hazine bulduğuna inandığından, kızından hazinenin yerini öğrenmesini ister. Evlendikten sonra kadın kocasına bu kadar altını nereden bulduğunu sorar. Kocası, büyük bir hazine bulduğunu söyler. Kadın hazineyi merak ettiğini, mutlaka görmek isteğini söyleyince, kocası kadının gözlerini bağlayarak hazinenin olduğu yere götürür. Gözleri açılan kadın hayretler içinde hazineyi seyretmeye başlar. Bu arada dışarıdan bazı seslerin geldiğini duyan kadın, kocasına bu seslerin nereden geldiğini sorar. Kocası da; "Bu sesler su içmeye giden babanın atlarının sesidir." der. Çoban, karısının gözlerini tekrar bağlayarak eve getirir. Kadın da olup bitenleri babasına anlatır.

Sonunda Bayındır Han damadını saraya davet ederek hazinenin bulunduğu yeri söylemesini ister. Damat gelmeden önce cellat başını çağırarak; damadı korkutmasını, başını taşa bırakarak keser gibi yapmasını bildirir. Bayındır Han'ın bütün ısrarlarına rağmen damat hazinenin yerini söylemez. Sonunda sinirlenen Han, daha önce cellat

başıyla anlaştığı gibi damadın kafasını kesmesini ister. Emri yanlış anlayan cellat başı, gerçekten damadın kafasını keser. Olaya çok üzülen Bayındır Han, cellat başının kafasını kestirir.

Gerek atların su içmeye gittiği yön ve gerekse kızının anlattıklarından hazinenin Mal Han isimli hanın yakınlarında olduğu tahmin edilir. Bütün aramalara rağmen hazinenin yeri bulunamaz. O günden sonra Malhan hazinesi dilden dile dolaşılır. Halen bu hazinenin varlığına inanılmaktadır. (Hacı Murat İssaev)

2.8. Kura Suyu

Ahıska Nekeleye köyü Hırtıs arasında Ardahan'dan gelen Kura suyunun üzerinde Uğuz taşı denen iki kapı boyunda bir kesme taş vardır. Uğuzlar'dan iki kardeş o koca kaya gibi taşı bir taş ocağından keserek buraya köprü kurmak için getiriyorlar. Bunlar taşı kesip Kura'nın kıyısına koyduktan sonra öğle yemeği için evlerine giderler. Bu sırada Uğuzlar'a göre ufak yapılı bir adam da onların evine konuk gider. Uğuz'un atının torbası bir Somar (320-330 kg. kadar) arpa alır. O ufak adam Uğuz'un gözünün koca bir kilim gibi duran atın torbasını doldurduktan sonra gücü yetmediğinden atın başını eğdirir ve kolaylıkla arpa dolu torbayı hayvanın başına takar. Uğuz'un anası bunu görünce oğullarına der ki:

-Sonunda dünyayı bunlar ele geçirip yiyecekler.

Bu durumu gören iki Uğuz kardeş de ufak adamın gücü ile büyük işleri başardığını bu at torbası olayında gözleri ile gördüğünden Kura üzerinde kurmak istedikleri taş köprüyü yapmaktan vazgeçerler. Sonradan o uzun ve dev yapılı Uğuzlar saflık ve hile bilmezliklerinden zamanla yok olup giderler.

Uğuzlar sık sık uyumazlarmış. Uyudukları zaman da yedi gün aralıksız uyurlarmış. "Uğuz'un uykusuna yattığı" sözü buradan kalmadır. (Süleyman Bahalov)

2.9. Çıldır Gölü Dibindeki Eski Şehir

Eskiden Çıldır Gölü'nün dibinde bir şehir varmış. Buranın beyi Akçakala'da otururmuş. Çukurda kurulmuş olan bu şehrin, dokuz burma musluklu çeşmesi varmış. Bey "Gece gündüz çeşmeden su alanlar sakın çeşmeyi kapatmayı unutmasınlar yoksa şehri su basar" demiş.

Şehirde kadın erkek bu buyruğa uyarmış. Bir gün akşamın karanlığı basmışken çeşmeden su doldurmakta olan bir kıza yedi yıldır gurbette olan ağabeyinin geldiğini müjdelemişler. Dokuz burma musluklu çeşmenin bir musluğundan su dolduran kız sevindiğinden evine koşup giderken burmayı kapatmayı unutur. O gece karanlığında çukur yerlerdeki evleri su basarken artık dokuz burmalı çeşmenin yeri de belli olmaz. Evi biraz yüksekte olanlar işin farkına varınca çoluk çocuğun elinden tutarak hiçbir eşya almadan yokuş yukarı kaçarlar. Ertesi gün şehirden ancak kilisenin kümbeti görülür ve akşama kadar onlarda sular altında kalır. Şehirden sağ kurtulup kaçanlar Akçakala adasına gelirler. Çıldır gölü işte dibindeki o dokuz burmalı çeşmenin suyundan ortaya çıkmıştır. Eğer (güneydeki) Taşbaşından bu gölün ayağı Zarşat'a doğru akmasaydı Akçakala adası ile öteki köyleri de su basardı. (İsmikhan İssaev)

2.10. Uğuz Çayırı ve Uğuz Dağı Efsanesi

Eskiler der ki Gürcülükten bile önceleri Cınıvızlar (Cenevizli-Romalılar) daha görünmeden Uğuz Dağı ile çevresindeki yaylalarda Uğuz (Oğuz) denilen çok iri yapılı bir millet yaşarmış. Bu Uğuzlar'ın bir beyi varmış ki bütün Ardahan ve Cavk da denilen Akhılkelek ile Zegan (Posof'un Ilgar ve Cin Dağı kesimleri ile Şavşat sınırlarındaki Arsiyan dağı etekleri) bunun mülkü imiş. Bu Uğuz'un dağı ile çevresinde ve Kura suyu üzerindeki kışlaklar bu beyin has otlağı imiş. Öteki dağlar ve anılan yerlerde o zamanlar hep çamlık ve ormanlık imiş.

Uğuz Dağı'nın yanında her yıl 300 araba ot biçilmekte olan Uğuz'un çayırını bu bey her yaz bir Uğuz'a biçtirirmiş. Biçen adam buralarda yaylayan ve çok iri birisiymiş. Bu Uğuz, Uğuz çayırının 300 arabalık otunu bir günde hem biçer hem de yığarmış.

Uğuz bir yaz günü buraları tırpan ile biçerken bacısı kendisine öğle yemeği getirir. Sıcakta biçenle uğraşırken kendi terinin buğusu gözlerini bürüyen Uğuz, çayırın gür bir yerinde kızgın kızgın çalışır. Bu sırada omzunda heybesiyle öğle yemeği getiren ve yanına yaklaşan bacısını gözü görmez ve otlarla birlikte onu da ikiye biçer ve bunu yaparken bile farkına varmaz. Kol başına geldiğinde bel den çıkarttığı masatını tırpanına vurmaya çalışan Uğuz, bir de görür ki tırpanı al kana boyanmış. "Bir hayvanın canına mı kıydım" diyerek yazıklanırken hemen o kol boyunu dolaşır. Bir de ne görsün, öğle yemeğini getirmiş olan bacısını ikiye biçmiş. Hiddetle masatı yere vurur. Aktaştan olan masatın yarısı çayıra saplanır. Bugün dışarıda kalan kesimi bir adam boyundan

yüksektir. Ellerini yere vurup tırpanı da bırakarak hemen bacısının iki parçasını birleştirip masatın dibine gömer. Kendisi kederinden Uğuz Dağı'nın tepesine çıkar ve orada ölür. (Ali Badalov)

2.11. Kurşun Asker Efsanesi

Posof ilçesine bağlı hudut karakolunda kahraman mehmetçik nöbettedir. Kulağına sesler gelir ve karşı tepeden düşman görünür. Arkadaşları duysun diye silah atar, onlar gelinceye kadar düşman sarar. Ruslar kurşun yağmuruna tutarlar. Bu köye "Kurşun Çavuş" denmiştir. (Ali Badalov)

2.12. Tekçam Efsanesi

Bir dağ köyü yakınlarında bulunan ormanlık, zamanla yok olur. Ancak bir tane çam ağacına kimse dokunmaz. Geceleri ağacın etrafında mumların yandığını gören yöre halkı bu çam ağacının kutsal olduğuna inanır ve dilek dilemek için buraya gelir. Ancak bir gün çevredeki köylerden birinde yaşayan bir adam ağacı kesmeye karar verir. Ağacın yanına gelerek baltasıyla kesmeye başlar ve baltayı vurduğu yerden kan gelir. Ağacı kesmeye kararlı olan adam vazgeçmez ve ağacı keserek evine götürür. O günün akşamında bu bölgeye görülmemiş derecede bir yağmur yağar ve adamın yaşadığı köyden bir sel geçer. Sel köyden sadece bu adamın evini ve ailesini götürürken, başka kimseye zarar vermez

Bugün ağacın bulunduğu yerde "Tekçam" denilen bir çeşme akmakta ve yöre halkı yağmur yağmadığı zaman buraya gelerek yağmur duası etmektedir. (Abdurrahman Eminov)

2.13. Taş Kesen Çoban

Geçmiş zamanda yaşayan bir çoban, geçimini köy halkının koyunlarını otlatıp çobanlık yaparak sağlarmış. Yazın en sıcak günlerinde bu çoban, koyunlarını en güzel ve en yüksek otlağa çıkarak otlatmaya koyulmuş. Ancak o civarda bir damla su bulunmazmış. Hem hayvanlar hem de çoban çok susamış. Susuzluktan bağrı yanan çoban:

-Ya Rabbim, sana yedi kurban keseyim, yeter ki şuradan su çıkartıp, şu kulunun ve aciz hayvanların susuzluklarını gider." diye yakarmış.

Çobanın bulunduğu yerin hemen yakınında o anda yerden su kaynamış. Sevincinden çılgına dönen çoban, o buz gibi sudan kana kana içip hayvanlarına da içirerek susuzluklarını gidermiş. Ancak çoban sözünde durmamış:

-Koyunlar benim değil. Bunun yerine yedi bit öldürüp adağımı gerçekleştiririm, diye düşünmüş ve öyle de yapmış. Öldürdüğü bitleri de kaynağa atmış. Ne var ki kısa süre sonra çoban ve koyunlar bulunduklari yerde taş kesmişler. Çobanın ve koyunların geri gelmemesi üzerine meraka düşen köylüler, çobanı aramaya çıkmışlar. Çobanın ve bütün koyunların yeni kaynağın yanında taşa dönüştüğünü görmüşler.

Bugün de o kaynağın civarındaki kayaların, taşlaşmış çobanla koyunlarının kalıntıları olduğuna inanılır. (Abdurrahman Eminov)

2.14. Hızır'ın Duası

Binbaşı Eminbey nahiyesine çok eskiden bir yabancı gelir. Adam o geceyi geçirecek bir yer arar. Adama nahiyedeki beylerin evini gösterirler. Gider, fakat her nasılsa beyler onu misafir etmez. Kalacak yer sorduğunda "Kolotlar'a git." derler. Kalkar, Kolotlar'dan birinin kapısını çalar. Fakat o beyin evi ile Kolotlar'ın oturduğu yer arasında epey mesafe var. Ama o adam yerlerin karla kaplı olduğu o mevsimde karda ayak izi belli olmadan oradan oraya gider. Bu durumu fark edenler adamdan şüphelenirler. Adam durumu Kolotlar'a anlatır. Kolot hemen buyur eder. Hizmet, rağbet gösterir. Ertesi gün misafir Kolot'un evinden ayrılırken bir dua eder. "Allah size bolluk bereket, bin bereket versin!"

İşte o günden sonra vakarlı aynı zamanda da ekonomik durumu zayıf olan Kolotlar'ın kaderi değişir. Köyde en az tarla çayıra sahip olan Kolotlar'ın malı mülkü artmaya başlar. Çevredekiler bu değişimi merak ederler. Köylünün birisi bu durumun açıklamasını yapar. O misafir ettikleri adamın duasının kabul olduğunu söyler. Bir başkası buna karşı çıkar. Bir diğeri tüm kaşıkları yakmayı teklif eder. O zamanlar ağaç kaşık kullanılıyormuş. Köyden farklı ailelerden getirilen kaşıklar ateşte yanarken Kolotlar'ın kaşıklarından birkaçı yanmaz. Bunu misafir olan adamın kullandığı

kaşıklara yorarlar. Kimisi onun duası kabul olan biri olduğunu kimisi de onun Hızır olduğunu iddia eder. (Ali Paşa Veyseloğlu)

2.15. Kurdun Annelik Yaptığı Çocuk

Kaçakçılık, sınırda yaşayanların bildiği bir terimdir. Sınırdakiler her an tetikte durmalıdır. Ani baskın, saldırı, savaş haberi geldiğinde ilk iş ayak bağı olacakların güvenli yerlere çok süratli şekilde tahliyesini yapmaktır. Haber alınır alınmaz herkese durum bildirilir. Eli silah tutanlar mücadele için belirlenen yere koşarken kadınlar, yaşlılar ve çocuklar güvenli yerlere götürülür. Bu kaçışta, bir çocuğunun elinden tutmuş ikisi de kucağında kaçmakta olan kadın, kaçkınların en arkasına kalmıştır. Düşmanın nefesi ensesindedir. Ormanlık bir yerden kaçtıkları bu anda kadın daha kundaktaki dört aylık çocuğunu bir ağacın kovuğuna bırakıp Allaha emanet edip kaçmaya devam eder.

Aklından geçen uyumakta olan çocuğunu birkaç saat sonra dönüp almaktır. Fakat düşmanın kovalaması daha içerilere kadar ve daha uzun sürer. Kadın geriye ancak dört gün sonra döner. Döner fakat bıraktığı ağacın kovuğunda çocuk yoktur. Kadın her yeri arar fakat bulamaz. Kadının acısının hesabı yoktur. Aradan altı ay geçmiş. Kadın deli gibi dolaşmaktayken bir gün çoban müjdeli haber getirir. Çocuğun sağ olduğunu bir kurdun onu emzirdiğini ona sahiplendiğini, onu yanında taşıdığını söyler.

Ertesi gün köylüler aramaya çıkar ve kurdun annelik yaptığı, emzirdiği, koruduğu çocuğu kurttan alırlar. (Hacı Murat İssaev)

2.16. Nenekaya

Posof, Kars'a bağlı, Sovyet Gürcistan'ına yakın mesafede, aynı adı taşıyan vadinin kuzeyinde, Kodiyan dağı yamaçlarında kurulmuştur.

Posof, ilki 1828'de olmak üzere, 1917 yılına kadar birçok kereler Rus işgaline uğramıştır. Korkunç mezalimlere sahne olmuş ve yürekler ürperten cinayetler yaşanmıştır buralarda. İşte Nenekaya'nın hikâyesi bunlarla ilgili.

Derler ki, Posoflu bir Türk anası, mezalim yıllarının bir gününde tarlaya eşine, çocuğuna yemek götürüyormuş. Kolundaki sepetiyle Kayabaşı tepesinin yamacına varınca bir de ne görsün? Karşı tepelerden Rus askerleri gelmektedir! O güne kadar ki korkunç mezalimler bir anda hafızanda canlanmış. Ne yapacağını şaşırmış. 'Ya bunların

eline düşersem!' diye korkulu bir hayale kapılmış. Bunu düşünmesi bile ölümden beter. Çareyi Yaradan'a sığınmakta bulmuş:

-Yarabbi, beni bunların eline bırakma; ya canımı al, ya taş kes!' diye gönülden Allah'a yalvarmış. Ve orada taş kesilmiştir. Bir yanda zalim ve zulüm, bir yanda mazlum ve mazlumun duası.

Alt tarafı bayır tarlalar, sağı solu da küçük tepelerle kuşatılmıştır. Neresinden bakılsa bakılsın, sağ yanındaki kayabaşı tepesinin yamaçlarındaki Nenekaya görülür. (Süleyman Bahalov)

2.17. Hak Âşığı Kerem

Kim ki kırklar elinden bade içti, o Hak âşığı oluyer. Kırklar; evliyalardır, eyülerdendir. Onnar göze görünmezdir. Onnar kime ki bade içirdi, hemen adam oluyer Hak âşığı, düşüyer gara sevdeye. Bade içmiş adam gırk gün ağzı köpürmüş halda üzügoyulu(yüzükoyun) yatıyer. Hak aşığı olan adam dünyada garanlık bir elem görmiyer.

Rivayata göre Kerem de Hak âşığı olmuş. Bunun Hak âşığı olduguni sınamadan öteri, köy adamları isteyerler, bir gün Kerem'i maskaraya goysunlar. Görsünler ki Kerem gerçekten Hak âşığıdur. Yoksa cemaatı yaldadup geziyer divane.

Cemaat bir ceyili(cahili) yalanınan taputa koyuyer. Adamların içinnen ağsakallı bir kes Kerem'e deyiyer ki:

-Biz molla bulamaduh da bu cenazeyi sen galduracan.

Kerem de cemaata yüzünü tutub deyiyer ki:

-Bu cenazeyi oli niyetla mu, diri niyetle mu galdurah?

Onda hemen ağsakallı açuklanıp, Kerem' e bir sille de vuruyer. Üstüne de kıçkırıyer(kızıyor) ki heç öliye de diri niyetle namaz olur mu?

Kerem hemen yüzüni gıbleye çevürüb, cenaze duvası okuyer. Dua gurtulandan sonra cemaat Kerem'i hül-hileye(alaya) alıb, gülüyer. Kerem bu vahıt diyer:

-Siz bana gülmeyin, gidin o yazık ceyili gömleyin(gömün).

Cemaat gelib tabutun üstüni açıyer, görüyerler ki o cayil oğlan gerçekden ölmiş. Cemaat duttuği işden çok pişman oler. Kerem'nen, onnarın günehinnen keçmesini (affetmesini) istiyer. Kerem de sükûtla çıhar gider.

Bunnan sonra cemaat biliyer ki Kerem, Hak âşığıdur. (Ali Paşa Veyseloğlu)

3. FIKRA

Araştırmacılara göre fıkra; temelinde az-çok nükte, mizah, tenkid ve mizah unsuru bulunan, sözlü, kısa mensur hikâye (Elçin, 1981, s.623); kısa, yoğun bir anlatı tekniği uygulanan hikâye (Boratav, 1978, s.91); yeri geldiğinde bir hareketi örnekle güçlendirip eleştiri yapmak için tasarlanan sözlü edebiyat ürünü, kısa anlatmalardır (Artun, 2008, s..92)

Ahıskalılar arasında; latife, gülmeli hadiseler hakkında küçük anlatımlar(Türki – Piriyeva, 2009, s. 148) şeklinde yorumlanır.

Kısa ve özlü anlatım, nükteli, güldürücü hikâye şeklinde sözlük anlamları olan fıkralar; deli fıkraları, Karadeniz fıkraları, Bektaşi fıkraları, gelin – kaynana fıkraları gibi isimlerle karşımıza çıkabilmektedir. Bu tür fıkralar genellikle eğlenmek amaçlıdır. Bunun yanında toplumun malı olmuş, halk tarafından kahraman kabul edilen kişilerin yaşadıklarını içeren fıkralar ise eğlendirmenin yanında sonunda ders vermek amacındadır: Nasreddin Hoca fıkraları gibi. Bu dersler zihinlerde nükteli bir şekilde kalır. Belki de halka kahramanları sevdiren bu nükteli ifadelerdir.

Kültürümüzde Nasreddin Hoca fıkralarının ayrı bir yeri vardır. Çünkü bu fıkralar; Türklerin zekâsını, ortak kültürünü yansıtır. Kazakistan kültüründe de meşhur olan Nasreddin Hoca fıkraları; Ahıska Türkleri arasında da en çok anlatılan fıkralardır:

3.1. Nasreddinin Talebeliği

Geçmişte bir molla varmış. Bu mollanın bir koçu varmış. Molla koçu kesip günde üç defa yemek yapıyormuş. Yemeği talebeleri ile yiyip, sonunda dua ediyormuş. Koçun kemikleri tekrar canlanıyormuş.

Bir gün molla başka bir yere gidiyor. Giderken de talebelerine tembih ediyor ki koçu kesmeyin, siz dua edemezsiniz. Koç telef olur.

Molla gidince Nasreddin arkadaşlarına:

-Koçu keselim Ben dua etmesini biliyorum. Molla nereden bilecek ki koçu yedik.

Koçu kesiyorlar. Nasreddin dua ediyor. Koç canlanıyor. Ancak bacakları dolaşık. Molla bakıyor ki bu Nasreddin'in işi. Ona diyor:

-Ben size demedim mi koçu kesmeyin? Sen bu koçu herkese eğlence ettin. Sana kıyamete kadar herkes gülsün.

İşte o gün mollanın kargışı tutuyor ki herkes Nasreddin'in sözüne gülüyor. (Hayreddin Medetler)

3.2. Molla ve Eşekler

Adamın biri eşeğini kaybediyor. Köyde arıyor, bulamıyor. Sonra yakın köye gidiyor. Aramaya erindiğinden camiye gidiyor. Mollaya cemaata sormasını istiyor. Molla namazdan sonra cemaate diyor:

-Ey cemaat, kimin dünyada neye hevesi varsa söylesin.

Kimi para der, kimi yemek, kimi bayram, kimi toy… Her bir şey isterler. Ahirde dört kişi gelir derler ki:

-Bizim heç bi şeye hevesimiz yoktur.

Molla eşeğini kaybedene seslenir:

-Gel, bak. Burada dört eşek var. Bunlardan hangisi senin eşeğin? (Baladdin Paşaoğlu)

3.3. Hoca Nasreddin Emir Temür

Temür, bir gün bütün ahaliyi ortalığa yığar. Der:

-Ben nasıl bir adamım?

Kimin haddine Temür'e kötü desin. Hoca Nasreddin bakar ki kimse konuşmuyor Emir'e der:

-İyisin amma…

Hoca durunca Temür kızar:

-"Amma" sı ne?

-Tam bize layıksın. (Fahriya Nene)

3.4. Hekim Nasreddin

Molla Nasreddin hekim işlermiş. Bir gün karnı öyle acıkmış ki gözleri kakarmış. Ama yiyecek bir şey yok. Bu sırada bir adam gelir. Evinde hastası olduğunu söyler. Hastanın yanına giderler. Hoca hastaya bakar, der:

-Hasta açtır. Yemek getirin.

Ev halkı şaşırır. Çünkü hasta günlerdir yemek istemez, iştahsızdır. Hoca:

-Siz ona da bana da yemek getirin. Ben öyle bir yemek yiyeceğim ki hastanın iştahını açacağım.

Yemeği getirirler. Hoca bütün yemekleri yer. Hasta bir-iki lokmadan başka yemez. Hoca:

-Ona bu kadar şifadır.

Der hastanın yemeğini de yer. (İlim Bahalov)

3.5. Hakikat

Hoca rahmetliden sorarlar:

-Hoca, burnun neresidir?

-Boynumun dalındadır.

-Olur mu Hoca? Burun yüzdedir. Neden yalan deresin?

-Ee, yalan olmasa hakikat ortaya çıkmaz. (Âlim Badalov)

3.6. Üfür Dağı

Biri misafirlikte sıcak çorba yiyer. Ağzı yakıyer. Ağzı yandığınnan başını yukarıya kaldırıyer. Ama utandığınnan üfere bilmiyer. Tavana bahıyer de ev sahibine soruyer:

-Dada, dada, dada. Bu tavanın odunlarını nereden getirdiniz?

Ev sahibi arif adammış:

-Üfür dağından getürdüh dadamcağım, üfür dağından. (Cevahir Bibi(Şadıeva)

3.7.Geç Kalan Saat

Adam yorgun halde eve gelir. Kadın kocasına heyecanla koşar ve:

-Bugün ne oldu biliyor musun?

-Nereden bileyim.

-Bizim saat annemin kafasına düşüyordu. Az kaldı kafası kırılacaktı kadının.

-O saat zaten hep geç kalır. (Elkhan İssaev)

4. HALK HİKÂYESİ

Hikâye, Arap dilinde başlangıçta “kıssa” ve “rivayet” olarak düşünülen, sonraları eğlendirmek maksadı ile “taklit” manasında kullanılan “hikâye” deyimi, gerçek veya hayâli birtakım vakaların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir. Bu tarif, az bir farkla bugün anladığımız “halk” ve “modern” hikâye türü için de kabul edilebilir.(Elçin,1986, s. 444)

Halk hikâyeleri, göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalardır.(Alptekin, 1997, s.7)

Yeni ve orijinal bir nev’i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidiş vakıası karşısında bulunuyoruz. Destanî an’ane gittikçe zayıflıyor. Çünkü destanın eski karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor. (Boratav, 1988, s. 63)

Kahramanlık destanlarından sonra teşekkül eden ve nazım nesir karışımı bir yapı sergileyen, destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi, yerleşik hayat düzeni mahsulü metinleri karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.(Aça, 1998, s.3.)

Bütün bu ifadeler gösteriyor ki; halk hikâyeleri destan döneminden hemen sonra ortaya çıkmış, dinleyenler, hikâye kahramanlarıyla kendini özdeştirip halkın gönül aynası olmuş, nazım-nesir karışımı olarak dilden dile anlatılagelmiştir. Bu süre içinde

de Arap kaynaklı hikâyeler halk hikâyeleri ile birlikte anlatılmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri Türk – İslam Kültürü ile oluşan önemli halk hikâyelerindendir.

Ahıskalılar arasında “nagıl” olarak ifade edilen halk hikâyeleri “âşık hayatı”, “destan” “rivayat” ve “ Korkut sanatı” olarak da karşımıza çıkar.

Ahıska - Adıgün obalarında ulu Korkut sanatı, âşık hayatında geniş yayılmıştır. Göyçe, Borçalı ile beraber Ahıska, Çıldır mahalleri de ozan-âşık sanatının en ulu ocaklarındandır. Bu topraklarda âşıklık sanatı o kadar güçlüdür ki, Gürcüler, Urumlar, Yahudiler de Türk sazı çalıp, Türk güzellemeleri okumuşlar. Ahıska yöresinin son derece meraklı hikâyeleri şunlardır: (Hacılı, 2009, s. 340)

Beg Bögrek, Arzu Kenber, Yaralı Mahmut, İbrahim ve Aslanşah, Alihan ve Peri Derviş Elemî, Letifşah, Ömerî vb. (Hacılı, 2009, s. 340)

Bunların yanında Köroğlu, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Arzu ile Ganber, Âşık Garib, Şah İsmail gibi umum Türk dünyasında anlatılan hikâyeler de anlatılmaktadır. (Hacılı, 2009, s. 340)

İhtiyarların dediğine göre Ahıska’da, adları dillere ezber olan üstad âşıkların hayatları hep anlatılmıştır: Hasta Hasan, Şennik, Derviş Elemi, Emrahî, Umranî, Sefil Kâmil vb. (Hacılı, 2009, s. 340)

Mürtez Dede, Melik Dede, Kibar Dede, Abdulmöhsün Dede, Ahmed Dede, Ömer Dede, Bayram Dede, Gafur Dayı, Sakine Nene, Necihe Ahmetkızı, Hecer Dedeyeva gibi Ahıska’nın nurlu, ulu gocaları(ihtiyarları), nagılları ve üstad âşıkların hayatlarını şimdiye kadar Ahıskalılar arasında yaşatmışlardır. (Hacılı, 2009, s. 340)

Çalışmamızda, Ahıska âşıkları arasında en meşhur olan Gul Pirim Hikâyesi ve Âşık Mahmut rivayetine yer verdik.

4.1. Gul Pirim Nağılı

Ustam emim İlyaz, gardaşım Âşıg Piloş’tan ve emim oglu Âşıg Mevlüt’ten örgendigim nagılın biri de Gul Pirim’di. Bu nağılı kitab üzüne yazan Âşıg Beçet’tir.

Üstad sözü yerde galmaz. Her kim üstazınnan örgendigini satar. Helbet sözü yerde kalmaz. Yaştı kişilerin el arasındaki söhbetterini ve başka başka nağılları da örgenib, eşkeriye(açığa) çıhartmaya biz borçtuyug. Altın sözler yerde kalmasın; altın yüz il yerde yatsa gene altındı. Nağılı birbirine koşmah olmaz. Gerek ki ayrı ayrı

yazasan. Elimde saz, dilimde söz, yazan biz, ohuyub dinleyen siz. Her toyda, bayram şaddıhta âşıg dili yügürük olu. Tez deyb, tez yazer. Nağılımızın baştaması beledi:

Keçmiş zamanda bir padışah olubdu. Mekenı, meskenı nemelimdi. Padışahın arvadı, bir de bir oglu varmış. Aylar, iller(yıllar) keçer, padışah Allah'ın rahmetine dünyasını degişer. Oglu, yeldaştarınnan yeip, içib hazınasını gurtarer. Anası dedi:

-Oglum, atanın varını dağıtma. Sabahkı günü bize heç kim bahmaz.

-Ana, menim o geder yoldaştarım var kı; bir gün birinin öyünde galsah,

ömrümüze yeten yoldaştarım var. Hezne, pul gurtarannan sonura bunnar aç aç galdılar.

Anası dedi:

-Balam, atanın varı gurtuldu, ildi biz ne eliyek. Bize kim ne verecek. Sabahlığımıza çörek yoktu. Diyende oglu dedi:

-Goruhma ana, yoldaştarımın öyüne gedeh.

Bunnar bir baş, bir yoldaşının öyüne geldiler. Bir gün, iki gün galdılar. Üçüncü günü gördüler ki daha galmah biz üçün düz degül. Bunnar getti, başga bir yoldaşının öyüne. Bir iki günnen sonura gene bir yoldaşının öyüne gettiler. Yoldaştarının birinin de öyünde üzüne bahmadı. Bunnar gelib evelki yoldaşının öyüne gettiler. Gördüler ki yoldaşı gapısında durub. Buları görende içeri girdi, avradına dedi:

-Onnar geler, sen de ki "Kişi evde yohtu."

Avradı çıhtı gapıya. Anasınnan oglu da barabar geldiler. Oglan yoldaşını heber aldı. Avrat dedi " Kişi evde yohtu." Bele diyende anası ağladı. Dedi:

-A balam, "El öyü, öyün olmaz, vahtında tayın olmaz." Meni ele yere götür kü, orada dilensem de günümüzü görerik. Bu yerde beni tanıyerler. Men dilene bilmezem. Tanımmıyan yerde dilensem de ayıbı yohtu.

Oğlunun adı Gul Pirim. Bunnar gel a gel, anasınnan vara var, Uçan şeherine geldiler. Uçanda biraz vahtı galdılar. Anası dilenmege düştü. Dedi:

-Ay ogul, men padışah avradıydım, sen de padışah oğluydun. Sonumuz ne oldu, gördün mü?

Bele diyende bu söz Gul Pirim' e çoh ecep eyledi. Anası da ağladı. O geçe galdılar. Üstünüze hayrli sabahlar açılsın. Gul Pirim, bir baş padışahın yanına geldi. Padişaha salam verib, iş istedi. Padışah ona dedi:

-Uçan şeherinin halgının danasına gatacam seni. Gedersen mi çobanlığa?

Dedi:

-Beli, padışahım, sağ olsun. Gederem.

Pirim, dana otlatmahda olsun. Bir günde dananın yanında yatıb, galdı. Yuhuda gelib, Pirim'e buta verdiler. Piriler piri, Allah terefinnen vergi verildi. Pirim bu yerde yatsın. Size heberi verem danadan. Dana doldu bağın içine. Bağı, bostanı, gül çiçeğin dal butagını gırıb; gülleri, yaprahları yemekte olsun. Onu gören gızdar, gelib, Pirim'i yarpagın içinnen taptılar. Dediler: "Terlan Hanım çagırer seni." Terlan hanım da Uçan'da padişahın gızı. Pirim'e gettiler Terlan Hanımın yanına. Pirim'e Terlan dedi:

-Ede, bağı bostanı dana batırıbtı. Sen ardeydin?

Diyende Piri dedi:

-Yağış yağanda yatıb galmışam. Ne oldusa diyem. Terlan butasıydı yuhuda görsetdiler.

Aldı Pirim, körek ne dedi:

Yağış yağar berde berde,

Ay gız meni saldın derde.

Ayağını bastığın yerde,

Tozuna gurban oldugum.

Soyuh sular ahar dağda,

Mor menemşe gohar bağda.

Ay gız seni saran çağda,

Nazına gurban oldugum.

Pirim diyer: Aha malın,

Eceb neye varar halım.

Anasıdı gannı zalım,

Gızına gurban oldugum.

Terlan Hanımın yanında gırh gız varıdı. Heresi bir peştamal düresi vurdu. Dedi:

-Sen ne diyersen? Danalar bağ, bostanı gurudub.

Bele diyende Pirim dedi:

Gökde geden gök bülbüller,

Üregime vurdu miller.

Gül bağında bir top güller,

Derer sallana sallana.

Havada geden gök gögerçin,

Galhar ördek, gonar laçın.

Dal gerdende siyah saçın,

Hörer sallana sallana.

Eceb haradan geldim?

Seri sergender oldum.

Pirim diyer: Mayıl galdım.

Men bu Tarlan'a Tarlan'a.

Gızdar geldi, işi padışaha söyledi. "Danaçı, bağ bostanı danaya yedirib. İndi de baş teyib, mahnı diyer. Bize cavab vermer." O vahıtta dalınça Pirim de geldi. Pirim padışaha dedi:

-Padışahım sağ olsun. Men gelmişem, gızın Terlan'ı mene vereçeksen?

Padışah, çoh gezeblendi, istedi ki Pirim'i öldüre. Padışahın avradı dedi:

-Gız istiyeni öldürmezder. Sen niye öldürüb, yaman addı olursan? Onnan çohlu pul iste. O tapıb verebilmez. Sen de gızı vermessen.

Padışah dedi:

-Arvat, senin bu meslehetin düzgündü.

Padışah, Pirim'e dedi:

-Gızı vererem sene. Sen mene tümen pul verebilsen?

Gul Pirim " Vererem." dedi. "Padışahım sağ olsun."

Ordan Piri, bir baş Terlan Hanımın yanına geldi. Ehvalatı Terlan Hanıma söyledi. Terlan Hanım pulu Gul Pirim'e verib, "Aparıb atama ver." dedi. Pirim pulu alıb, söyüne söyüne padışahın yanına gelmekte olsun. Size heberi verim bir iç güyegi kişiden. Avradının öyüne iç güyegi olubi giribti. Bunnarın öyden bir şamata ses eşitti Pirim. Arvat, kişisine diyer:

-Al degenegini çıh burdan. Öy senin degül.

Bu sözü eşiden Pirim, tez gayıdıb, Terlan Hanımın yanına geldi. Dedi:

-Terlan hanım, al bu pulu geri. Gerek pulu özüm gazanıb, alam.

Geldi padışahın yanına. Dedi:

-Padışahım sağ olsun. Mene elli manat pul ver. Onu da baştığın yanına yaz.

Padışah pulu verdi. Arvadı dedi:

-Gördün mü? Elli manatnan gurtuldun. O ne pul tapaçah kı senin gızını da ala?

Pirim geldi. Elli manata bir atnan bir saz aldı. Saz elinde geldi padışahın yanına. Terlan Hanımı, padişaha Allah amanatı tafşırer. Aldı Pirim körek ne dedi:

Başına döndüğüm adelet şahı,

Can meni, can seni, can bu Terlan'ı.

Seversen Allah'ı o gıvla gehı,

Can meni, can seni, can bu Terlan'ı.

Amanat amanat, o nazdı yar, amanat,

Amanata olmaz gıyanat.

Şahım, mennen sene Terlan amanat.

Can meni, can seni, can bu Terlan'ı.

Şeyde bülbül gonar daldan dallara,

Şevle verer yarpag üste güllere.

Gul Pirim de geder gurbet ellere,

Can meni, can seni, can bu Terlan'ı.

Padışah dedi:

-Yahşı, yahşı. Sen burdan get.

Pirim çıhıb, anasının yanına geldi. Anasınnan halallıh, razılıh istedi. Anası, ağ südünü halal eyleyb, heyr düya verdi oğluna. Pirim yola düşüb, getmekte olsun. Size heberi verim Terlan Hanımnan. Terlan Hanım da göçüb, Alaçığ'ın dağlarına yaylağa, çadır gurub, yaşayırdı. Yaz aylarıydı. Terlan'ın yoldaşı Ahça gızı, bulağa suya gönderdi. Gız da geldi bulağa. Pirim de gelib, çattı bulağa.

Pirim gördü kü bir gız bulah başında aynıya baher. Öz çamalına, subatına nezer eler. Pirim'in üregi çoşa geldi, sazı çıhardıbi köyneginnen kökledi. Körek gızın aynıya bahmagına ne dedi:

Uçan başında bir közel gördüm,

Uzun çargatı, ködek mihnete.

Seversen sen Allah'ı, gel, min terkime,

Bizim ele gedek mintene.

Gul Pirim peşvaza gelib,

Gaşşarın gıvlıya sejde gılıb.

Közüm görüb, könlüm urman olub,

Niye size gem gün edek mihnete.

Ahça gız geldi, Terlan Hanıma söyledi. Bir âşıg gelib, bulah başında saz çalıb, ohuyor. Terlan Hanım tezden Ahça gızı geri gaytardı; " Get o âşığı burya geti." Gız gelib âşıga dedi:

-Aşıg, seni Terlan Hanıum çağırer. “ Öye buyrub, gelsin.” dedi. Ahça gıznan aşıg gelmekte olsun. Size heberi verim. Terlan Hanımın yanında kızlar varıydı. O gızdarın eresini bir terefe yolladı. Öyü, helbet eledi. Ahça gıznan Pirim, Terlan Hanımın yanına geldi. Pirim, Terlan Hanımı görende üregi çoşa geldi. Sazı sinesine basıb, körek Pirim ne dedi:

Canım Terlan, gözüm Terlan,

Yaylağındı Uçan senin.

Sene gurban özüm Terlan,

Gurbanındı bu can senin.

Bele diyende Ahça gız işi başa düştü. Terlan Hanım dedi:

-Ahça gız, sene darey gaftan vereçem. Ellerine hına goyaçam. Öz yanımda gezdireçem seni. Götürüb Piri birde dedi:

Ohudum farz ile sünneti,

Kimsiye eylemem minneti.

Gız neyler bağlı cenneti,

Dal gerdenin guçan senin.

Gul Pirim pevaza geli,

Şamana pervana salı.

Yüz il yaman çana geli,

Dal gerdenin guçan senin.

Söz tamam oldu. Terlan Hanımın hetirin alıb, yola düşüb getmek istedi. Terlan hanım hörüklerinnen bir hörük ayırıb, yasamen çohlusaçını saz yerine basıb, Prim’e ne dedi:

Ay ağalar, ay misilmanlar,

Gelin görün neler oldu.

Geç buldum, çida düştüm,
Gara bağrım deler oldu.

Yığılıb bir neçeleri,
Ellerinde bada içeler.
Yol vermesin dar küçeler,
Yar attanıb, geder oldu.

Tarlanım geyner gara,
Hak’tan olsun derde çara.
Tafşırayım ganı selvere,
Kim ihralınnan döner oldu.

Söz tamam yetti. Gul Pirim düştü yola. Az getti, çoh getti. Onu bir Allah biler. Uçan dağlarınnan ötüb, Terlan Hanımın yaylahları görünmiyende Pirim telli sazı bastı sinesine, geldi sözün binesine. Diyem damağınız yağ olsun; yediginiz bal, gaymah olsun. Körek ne dedi:

Deme maral men avcıdan gurtuldum,
Senin avın geler izin üstüne.
Nece men teki güllar yandı oduna,
Murgu dili hoş avazın üstüne.

Safanı kim sürer, leblerini kim emer;
Meni mest eyledi gözderi humar.
Galdır güllü gadın, görünsün gemer,
Kef kef halların, üzün üstüne.

Gul Pirim diyer: “ İçmişem mey.” ,

Servest oldum, göremedim düni öy.

Ne üçün ihral verdin, seninem deyn,

Yazdın talahtı, büzün üstüne.

Gul Pirim sözünü gurtarıb, getmekte olsun. Aşıg dili yügürüg olu. Derelerden sel kimi, tepelerden yel kimi, güne menzil teyyi menzil gelib bir adama rast geldi. O adam Pirim’e dedi:

-Salamallaykum a budala.(Yanı kı deli demekti)

Pirim dedi:

-Ya aleykumu assalam, Gurumcah Abdulla.

Doğrudan da kişinin adı Abdulla’ymış. Abdulla gördü kü menim adımı bildi. Gerek menim derdimi de bile. Abdulla bağlıymış. Pirim’in yanına geldi, dedi:

-Aşıg buyur, bizim eve gedek.

Geldiler Abdulla’nın öyüne. Abdul çanı, canannarnı, özünün yahınnarını çağırıb, ehvalatı ançarı olmuştu. Ele söyledi onnara. Dedi:

-Menim adımı ve derdimi üzüme dedi.

Onu diyem; Pirim’e Abdulla “budala” diyende sazı çıhardıb, körek ne dedi:

Bir igit vatanınnan düşse çida,

Helvet ona diyeller budala.

Ohudum defterini, men eyledim eşkere,

Her igidin zehni akar mı budala.

Bele diyende Abdulla dedi “ Derdime derman olsa bu aşıgtan olaçah.” deyb, getmege baştadı. Pirim bir de dedi:

Men ki bir gül üzdü yardan ayrıldım yanı ne?

Bele bir dosnanan söyle gonuş yanı ne?

Öz-özüne gazeblendi yanı ne?

Çekme destini şan şan eyle budala.

Çünkü , “Alaykum salam gurumsah Abdulla.” diyende Abdulla gazeblenib, gılınça el götürdü. Sonura öz özüne fikirlendi. “Hardan bildi men bele olduğumu.” Onda gılınçını destesine goydu. Belke bunnan mene bir kömek ola. Pirim de sözünde dediye “Çekme destini şan şan eyle budala.” Yanı kı boynumu kılınçınnan vur. Aldı bir de dedi:

Gul Pirim diyer: Bu dağda galdı,

Bu dağ, bu yara bu dağda galdı.

Avcı avın izder bu dağda galdı,

Bir igit garup olsa, i diyeller budala.

Söz tamam oldu. Abdulla dedi:

-Ay aşıg, buyur bize gedek.

Pirim, Abdulla’nın bağlı olduğunu bildi. Geldiler Abdulla’nın öyüne. Abdulla’nın çanı, canannarı, terefleri yığıldı. Dediler “Aşıgı sınıyah. Körek hak aşıgıdı mı?” Gızdarı bir formada geyndirdiler. Üzderinin urbendisinnen bütünne gırmızı çargatıyı örttüler. Sufattarı görükmör. Abdulla’nın nişannısı Gandeb Hanım da gızdarın içindeydi. Bir gız varıdı. Adı Peri. Otuz beş yaşında. Aşıgın gözderini gara kalafeynen bağladılar.

Ezel Peri’yi gettiler gabağına körün kü Pirim ne dedi:

Sallana sallana gelen Perim,

Garaltın maldan artıhtı.

Yanagın gazan garası,

Kirmanın gülden artıhtı.

Şana şana barbahların,

Kökür kimi dırnahların,

Ufah ufah ayahların,

Hırmanda gemnen artıhtı.

Ay gız senin bu gelişin,

Bu gelişin tez dönüşün.

İllaçım köldelen yatışın,

Begede kaldan artıhtı.

Gördüler ki aşıgın gözderi bağlı, gızın üzü örtülü taptı. Dediler " İndi başka gız gelsin." Bir gız varıdı. Adı Zalha. Onu gettiler. Aşıg dedi:

Dedi birinin adı Zalha,

Hem yahın gonşu hem de arka.

Onu verin uzah halha,

Gel yeri erbabın ara.

Gördüler ki gızdarı bir bir tanıyer.

Paşa gızı adı Ayşa.

Hah yetirsin yetirsin boya, başa.

Sürme çekib, göze gaşa,

Gel yeri erbabın ara.

Gözellerdi sürü sürü,

Sürüde var biri.

Gandeb Abdulla'nın yarı,

Sen yeri erbabın ara.

Camaat metel galdı. Dediler “ Doğurdan da Hag aşıgısan. Allah herkesin derdinin dermanını versin. Pirim yon çöyrüb, gıvlaja namazını ohuyub, Allah’tan dilek diledi. Dilegi gabıl olub, Abdulla Han muradına yetti. Abdulla han, Gandeb Hanımı yanına alıb, dag döşünde soyuh bulahlı yaylara getti. Gul Pirim galdı Abdulla Hanın öyünde. Abdulla Han, Gul Pirim’i unuttu. Bir nece vahıttan sonura Terlan Hanım, Gul Pirim’in yanına düştü. O vakıtta Abdulla Hana bir name yazdı. Menim de gözü yolda galanım var. Mene izin ver gedem deyb, nameni bir adama verib, Abdulla Hana gönderdi. Körek ne yazdı:

Ay ağalar, menim gönlüm hurşandı,
Neçeki bir pilte yağı yandırdı.
Men aglaram geçe tahsım olunça,
Bülbülün sedesi bağı yandırdı.

Yahşı olmaz bir gönüla degende,
Gördüm menevşiye boynunu egende.
Horyam eli şatatıya degende,
Bozulu bostanı, tağı yandırdı.

Gizdin ağla sirin kimse bilmesin,
Seryagıplar bir araya gelmesin.
Gul Pirim diyer eçkes garib ölmesin,
Garibin sedesi dağı yandırdı.

Abdulla Han, nameni ohuyub Gul Pirim’i yanına getirtti. Balam, getmek istersen, dedi. Beli ağam, menim de gözü yolda intizarrım var. Abdulla Han, bir yahşı at, gümüş yaherinnen bir hegbe altın gızıl doldurdu. Ata mindirib, gümüş gamçıyı goluna verib, atın dizginini Pirim’e verdi. Dedi:

-Balam aşıg, sen ki meni muradıma yetirdin. Allah da seni muradına yetirsin. Pirim'i yola saldı. Az getti, çoh getti; onu yaradan biler. Pirim gelip bir çobana rasgeldi. Dedi:

-Salam alaykum.

Çoban dedi:

-Alaykum salam.

Pirim dedi:

-Hayanı(nereye) gedirsen?

Çoban dedi:

-Men Abdulla Hanın çobanıyam. İlde bir defe geder malının, goyunun hesab çotunu vererem.

Pirim dedi:

-Ay çoban gardaş, gel olarmı hesabını, çotunu men verem. Gazandığımız yarıya.

Çoban, olar, dedi. Pirim dedi:

-Dön geri, eme sen dinib, söylemeyeceksen. Abdulla Han diyer ki niye söylemer? Diyeçem gorhusundan dili durub. Men söylem, men verem hesabını.

Doğrudan da dediği kimi geldiler Abdulla Hanın yanına. Abdulla dedi:

-Balam, harştığın az oldu ola ki.

Dedi:

-Yok, han sagolsun. Bu çobana rasgeldim. Dedi "Men Abdulla Hanın çobanıyam. Mal, goyunun açotunu vermege gederem." Mene söylöyüb agladı. Söylüyennen sora aglıya aglıya başka söz danışayılmadı. İzin ver, mal goyunun hesabını men verim.

Dedi "Ver balam.". Sazı bastı sinesine, geldi sözün binesine. Deyem damağınız çağ olsun, ömrünüz çoh olsun. Mert yahanız nemert elinde ilişibtar olmasın. Çobanın adı Talanabeg'di. Aldı aşıg, körek ne dedi:

Talanabeg'nen girdik divana,

Divanımız galdı ahir zamana.

Gışın sibtesinde gırıldı dana,

Comuş, öküz, inek heç biri galmadı begim.

Sede beş çoban gaterdik guzuya,

Attar inçeldi, döndü mazıya.

Aştıh ağzını verdih gara yazıya,

Tipi, boran oldu; heç biri gelmedi begim.

Dedi: “E canın sağ olsun. Ağ sürüden, goyunnan ver heber.

Günde öldürördük on, on beşini,

Alerdik derisini, aterdik leşini.

Allah rast getidi köpeklerin işini,

Bir köpek min leşegayıl olmadı begim.

Dedi “ E davardan ver heber, senin canın sağ olsun. Galanı yeter.

Menidim develerin sarvanı,

Daradım, gavağına töktüm deveni.

Uyuz da düştü gırdı deveni,

Derisi de ele gelmedi begim.

Pirim goruhtu ku devenin derisini ister. Onuçun dedi “Uyuz düştü gırdı deveni, derilerden de amannı boşa verdi.” Abdulla Han dedi “ A, toyuktan, gazdan ver heber.

Ne yaman olmuş Erevan’ın soyuğu,

Soyuğun elinnen şişti goyuğu.

Çömelende düştü, gırdı toyuğu,

Çakkal dadandı, leşi galmadı.

Bu dünye dedigin bir çürük altadı,

Goç igitter bizi yada salmadı.

Gördügün sürüdan heç biri galmadı,

Bir köpek min leşe gayıl olmadı begim.

Abdulla Han dedi " E, heç olmasa merkeblerden ver heber."

Bilmem gatırdı yohsa şutur,

İkisi galıbtı, küllükte yatır.

Onun da belinnen beldar tutur,

Onnar da yahşı merkevidi ölmedi begim.

Bele diyende Abdulla Hanın rengi bozuldu. Gul Pirim onda goruhtu. Dalvendinde dedi:

-Men de diyem, dinliyenner var olsun. Bu kitabı ohuyannar var olsun.

Başına goyubtu binodan fesi,

Tutmah olmaz goç igitnen besi.

Dolandım dünyenin çar köşesi,

Abdulla Han kimi mert körmedim begim.

Bele diyende Abdulla Han dedi:

-Gerde pişey salamat galıbsa o da sene halal olsun, get.

Pirim, çobanı vura vura golunnan tutub, Abdulla Hanın gabağınnan(karşısından) heyata(avlu) çıharttı. Çobannan Pirim gelib, gızıl nahırı, malı, ağ sürü goyunu, yanında çobannarı, deveyi, ilhı attarı, gaz, toyuğu naçan topladı bir yere. Çobannarın yanına köpekleri. Gatar gatar yola düştüler. Terlan Hanımın atası duran Uçan şeherine gelmekte olsunnar. Uzatmıyah heketi, koparmıyah gıyamatı. Başınıza vermiyeh

zehmeti. Gelib çattılar Terlan Hanımın atasının bağlarına. Eme güz aylarıydı. Hava soyuh; bağlar hezel tökub, yaprağın arasınnan tek tek almalar tapıler. Pirim bir almeyi alıb, yemek isteyende Terlan Hanım yanına düştü.

Telli sazı köyneginnen çıhardıb, almıya körek ne dedi:

Yetişti vedeler durdu goç ayı,
Yağar eksik olmaz gar innen bele.
Derildi, duruldu türlü meyvalar,
Ahtarsan bulunmaz kal innen bele.

Yere düşenin çıhıbtı balı,
Bağman aryer bulmor kalı.
Tökülüb yarpagı, gırılıb dalı,
Mevlen versin teze, var innen bele.

Gul Pirim'in kimseden yohtu peki,
Memen yastıgım olsun, sinen de seki.
Eşinnen ayrılan pervana teki,
Dolanam başına yar, innen bele.

O geçe Pirim, çobanarınnan, ağ sürülerinen o bağda galdılar. Sabah açıldı, üstünüze heyrli sabahlar açılsın ezizderim. Padışah durub gördü kü bağa goşun gelib, dedi:

-Üstümüze dava açıldı. Bu ne hebersiz iş oldu.

Adamlardan gönderdi:

-Get onnarın ehvalatını bil. Ne sebebe gelibler bunnar?

Gedib gördü kü goşun degül; mal, goyundu, attı. Bunnar dedi:

-Böyügünüz kimdi? Bağı niye batırıbsız?

Gul Pirim'i gösterdiler. Bunnar gördü kü dava işi degül. Dediler:

-E sen kimsen, adın nedi?

Dedi:

-Benim adım Pirim'di. Terlan Hanımın atasına aparın, ikimizin aramızda bir söhbetimiz varıdı. Gerek ahtimi yerine yetirem.

Gönderdiği adamlar geldi. Ehvalatı padişaha söylediler. Padışah özünün hanımına danıştı:

-Gelen Piri'di. Biz ne eyliyek?

Arvat dedi:

-Ne eyliyeceksen? Senin özünde bu geder mal, devlet yohtu. Helbette bele oglana vermiyende kime vereçeksen?

Padışah dedi:

-Doğrudu.

Padışah gızını verdi. Toyunu eledi. Nikâhını kestirdi. Terlan Hanımnan Pirim, muradına yetti. Pirim yahşı öyler salıb, anasını yanına getirib bir yerde yaşamahta olsunnar.

Gul Pirim'in nağılını üstattardan ve yaşı böyük adamlardan; emim Şair İlyaz'dan ve böyük gardaşım Aşıg Piloş'tan örgendim.

Bunnan nağıl tamam oldu.

Anlatan: Âşık Aliyav Becet Muhemmetoğlu (Türki, 2007 s**.** 444-456)

4.2. Âşık Mahmut

Günlerden bir gün Âşık Mahmut inme hastalığına yakalanır. Ayağı tutmaz. Eve topallaya topallaya gelir. Karısı der:

-Noldu ayağına?

-Nolduysa bilmem, ayağım birden ağrıdı.

Âşık Mahmut kime gösterdiyse şifa bulamadı. Belki gurbet elde çaresi var diye düşündü. Eve geldi. Karısına da anlattı, helallaştı. Çıktı gurbete.

Günler, aylar, yıllar geçer. Tam yirmi yıl olur. Ayağı iyileşir. Ama artık yaşlanmıştır. Düşünür ki karısı da genç değil. Çok zaman geçti. Beni beklememiştir.

Derviş elbisesini giyer. Köye gider. Bakar ki karısı giyinmiş, kuşanmış balkonda gece gündüz onu bekliyor. Der ki:

-Eğer beni içeri alsa, demek ki herkesi içeri alıyor. Bunu bir sınayayım.

Eve yakınlaşır:

Böyük gapının gelini,

Kemer incitmiş belini.

Gondur beni telli gelin.

Gelin:

Ev sahibim evde yohtur,

Dostumdan düşmanım çoktur.

Gonduramam yolçi seni.

Âşık Mahmut:

İstanbul'dan çıkan tatar,

Gamçısını göğe atar.

Garip yolçi nerde yatar?

Gondur beni telli gelin.

Gelin:

İstanbul'dan çıkan tatar,

Gamçısını göğe atar.

Garip yolçi handa yatar?

Gonduramam yolçi seni.

Âşık Mahmut inanmaz. Gece olunca bacaya çıkar, oradan içeri bakar. Görür ki karısının yanında bir civanmerd yatar. Meğer oğlu olmuş ve büyümüş. Âşık Mahmut' un haberi yoktur. Sabah olunca yine kapının önüne gelir. Der:

Sabahun tandır gelin,

Odların yandır gelin.

Goynunda yatan yiğit,

Senin neyindir gelin?

Gelin:

Sabahı tandırmışım,

Odları yandırmışım.

Goynumda yatan yiğide,

Ağ meme emdirmişem.

Âşık Mahmut:

İstanbul'da çıkar farman,

Dizine olam derman.

Âşık Mahmut sana gurban,

Gondur beni telli gelin.

Gelin:

İstanbul'da çıkar farman,

Dizine olam derman.

Memem yastuk saçım yorgan,

Gondururum yolçi seni.

Sonra yeniden toy ederler. Kırk gün kırk gece eğlenirler. Oğlanı da evlendirirler. Hayatları yeniden şenlenir. (Hacılı, 2008, s.159)

2.BÖLÜM

MANZUM TÜRLER

Halk kültüründe, manzum türler denince *halk şiirinden* bahsetmek gerekir. Araştırmacılara göre halk şiirinin belli bir tasnifi yoktur.

Halk şiirinin biçim ve tür konusundan ilk söz eden Ahmet Talat Onay'a göre; halk şiirini önce şekillerine (mısra, beyit, müfret, mesnevî, üçleme, dörtlüler, türkü ve enva'ı, murabba, kıt'a rübaî, koşma ve enva'ı, destan, satranç, mani ve enva'ı, semaî ve enva'ı, divan, gazel, kalenderî, müstezat, ayaklı, tekerleme, ninni…) ve nev'ilerine (dinî şiirler, büyük sözler, ahlakıyat, kahramanlık şiirleri, güzelleme, tasvir, hikâye, methiye, mersiye, hicviye, nazire, hezel, şathıyat, muamma ve aksamı…) göre olmak üzere iki grupta toplamak gerekir. Bu gruplandırmanın sonunda da halk şiirlerinde yalnız şekil ve türe göre yapılacak tasnifler noksan olur. Onay'a göre ezgileri de nazara almak gerekir. (Onay, 1928, s.7)

Onay bu sözleriyle halk şiirini şekil, tür ve makamlarına göre tasnif etmek gerektiğini söylemektedir.

Hikmet Dizdaroğlu, halk şiirinde belirli kurallara bağlı nazım biçimleri olmadığını ve halk şiirinde nazım biçimlerinin değil türlerin olduğunu söyler.(Dizdaroğlu, 1969, s.45)

Boratav'a göre de ezgi, biçimi belirlemede önemli faktördür.(Boratav, 1982, s. 157)

Mehmet Doğan, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisinin Halk Edebiyatı maddesinde, manzum türler olarak türkü, mâni ağıt, destan, ilahi, ninni ve tekerlemeyi sıralar.(Doğan, 1981, s. 56.)

Cem Dilçin, "Anonim Halk Şiiri Nazım Biçimleri" başlığı altında iki şiir şeklinden söz eder; mâni ve türkü. (Dilçin,1983,s. 279)

Anonim halk şiirleri hususunda en derli-toplu tasnifi ise Saim Sakaoğlu yapmıştır.(Sakaoğlu, 1987, s. 287-294.)

Bütün bu farklı görüşlerden sonra halk şiirinin; “anonim” ve “âşık tarzı” olmak üzere iki grupta incelendiğini görüyoruz. Gerek bu bilgilerden gerekse Ahıska şiir örneklerinden anlıyoruz ki halk şiiri olarak âşık tarzı halk şiiri kastedilmektedir. Anonim halk şiiri ise, türkü, mâni, ninni, ağıt hatta destan olarak ele alınmaktadır.

Biz de bu bölüm ile ilgili tespit ettiğimiz ürünleri; “türkü”, “mâni”, “ninni”, “ağıt” ve “halk şiiri” olarak tasnif ettik. Halk şiiri bölümünü de; *deyişler, lirik şiirler* ve *epik şiirler* olmak üzere üç gruba ayırdık.

1. TÜRKÜ

Türküler, düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinden oluşan, gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırpılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir. (Boratav, 2000, s.182)

Türküler, tam anlamıyla kültür aynasıdır. Acı, sevinç, umut, özlem, gurbet, kahramanlık…. Her duygu, düşünce, yaşam tarzı türkülerdedir. Halk türkülere döker içini. Orada bulur kendini. Türküler, bir olay üzerine yakılmıştır: Savaş, göç, deprem, yangın, düğün, aşk… Bunun için koşma, semai, destan, mani.. Herhangi bir şiir bir nağme ile söylenirse türkü olur. Türkü-saz ayrılmaz bir bütün olmuştur halk kültüründe. Saz ile bu paylaşımlar ölümsüzleşir. Şair Ali Akbaş bir dörtlüğünde şöyle der:

Bağlama dediğin üç tel bir tahta

Ne şâha baş eğer ne tâca tahta

Tüm dertleri özetlemiş bir “âh”ta

Bozkırda nârâdır bizim türküler

“Türk” kelimesine Arapça nisbet “i” si getirilerek oluşan türküler, çeşitli isimlerle karşımıza çıkar.

Doğu ve Kuzey Türkleri, türkülere aynı kökten gelen ‘yır’ veya ‘cır’ adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi (melodi) manasına gelen ‘türkü’yü kullanmaktadır. (Elçin, 1986, s. 195)

Ahıskalılar arasında “nağme” olarak da bilinen türküler genellikle gurbet, ayrılık, özlem, acı üzerinedir. Kültürümüzde önemli olaylarla anılan şehirlerle ilgili söylenmiş türküler, Ahıskalılar tarafından da söylenmektedir.

Çalışmamızdaki sınırlı sayıda olan türküleri; gurbet türküleri, vatan türküleri, düğün türküleri, şehirlerle ilgili türküler, sevgili-aşk türküleri olarak gruplandırdık.

1.1. Gurbet Türküleri

1.1.1. Men Gurbette Deyilem, Gurbet Menim İçimde

(Bir Türk Neğmesi)

Kemalettin Kamu

Gürbet yad elde olur, gürbet yad dilde olur.
Gürbet yadın siminde, gürbet yad telde olur.
Gürbet yad bağçada, gürbet yad gülde olur.
Men gürbette deyilem, gürbet menim içimde.

Gelbi kövrek eyleyir, ürek telin yuhaldır.
Duygusu nebzi tutmur, döyüntüsün çohaltır.
Ne bir kefi kef olub, ne lezzetin çıhardır.
Keder kesib gapını, gürbet şenin içinde.

Bimirem güney olub, bilmirem güzey olub,
Bilmirem gopan tufan, yohsa ki külek olub,
Duman dağın üstünde, zirveye ögey olub,
Özü-özün yandırır; gürbet çenin içinde.

Başına ha fırlan, ha dolan gel, dövre ver.
İsterse min bir calag, isterse de pöhre ver.
Köküne min et gullug, köküne min kübre ver.
Sümbülü cır böyüyür, gürbet denin içinde.

İster melhem ocağa, isterse pire çeksin.

İster Arazı keçsin, isterse Küre çeksin.

Ne faydası, ne heyri, arı ha şire çeksin.

Mayası şeker olub, gürbet balın içinde.

Arzular budag, budag, üst, üstüne galanır.

Yaşıllaşır, cücerir, öz kökünden sulanır.

Zaman öz çahçahında, aydı, ildi dolanır.

Dünya köhne düyadı; gürbet anın içinde.

(Memmedoğlu, 2013, s.15-16)

1.1.2. Uli Tağlar

Anonim

Uca tağlar başında seslerem seni,

Seslerem seni gülüm seslerem seni.

Her ne kadar çirkinsen isterem seni,

Isterem seni gülüm isterem seni.

Ay uli tağlar meyvali bağlar,

Ben karip ölende kimlerim ağlar.

Uca tağlar başında üç adam gelür.

Üç adam gelür gülüm üç adam gelür.

Sevgülümün hoş sedesi bacadan gelür.

Bacadan gelür gülüm bacadan gelür.

Ay uli tağlar meyvali bağlar,

Ben karip ölende kimlerim ağlar.

Uca tağlar başında bir süri kuzi,

Bir süri kuzi gülüm bir süri kuzi.

Kuziyi otarur bir Acem kızi,

Bir Acem kızi gülüm bir Acem kızi.

Ay uli tağlar çeşmeli bağlar,

Ben karip ölende kimlerim ağlar.

Uca tağlar başında kanfetim yitti,

Kanfetim yitti gülm kanfetim yitti.

Ariya ariya canıma yeti,

Canıma yeti gülüm canıma yeti.

Ay uli tağlar meyvali bağlar,

Ben karip ölende kimlerim ağlar. (İsmikhan İssaev)

1.1.3. Telgrafın Telleri

Anonim

Telgrafın tellerini arşinlamali

Yâr üstüne yâr seveni kurşunlamali

Yanıma gel yanıma gel yani yani başıma

Şu gençluhta neler geldi cahil başıma

Telgrafın tellerine kuşlar mi konar

Herkeş gendi sevdügüne böyle mi yanar

Yanıma gel yanıma gel yanı yanı başıma

Şu gençluhta neler geldi cahil başıma

Yarım bahçasında üç gül açılur

Al kırmızi bir de sari gül

Yanıma gel yanıma gel yani yani başıma

Şu gençluhta neler geldi cahil başıma. (Feride İssaeva)

1.2.Vatan Türküleri

Beni Şad Et Vatanım İçin

Gede gede getmez oldi dizlerim,

Ağlamahtan görmez oldu gözlerim.

Yabanciyim, geçmez oldu sözlerim;

Beni şad et, şad et vatanim için.

Biz guş iduh uçariduh havadan,

Avçi vurdi, düşirttiler yuvadan.

Ne vaht kurtulacah bu beladan?

Beni şad et, şad et vatanim için.

Zalim felek hasret goydi Vatana,

Çok eyleştim, yetemedim matlebe.

Bu derdimi ben söyliyem kimlere?

Beni şad et, şad et vatanim için. (Memmedoğlu, 2013, s.20)

1.3. Şehir Türküleri

1.3.1. Ardahan, Ahıska, Posof

Ardahan, Ahıska, Posof mahali,

Kardaşuh, baciyuh bir milletuh biz,

Bir imiş o geçmiş Korkut Dedemiz,

O nesilden gelen Türk oğlıyuh biz.

Soğudun, kavagın, bari olmamiş,

Bahçası, alması , narı olmamiş,

Ardahan, Ahıska, Posof mahali,

Kardaşuh, baciyuh bir milletuh biz,

Bir imiş o geçmiş Korkut Dedemiz,

O nesilden gelen Türk oğlıyuh biz.

Soğudun, kavagın, bari olmamiş,

Bahçası, alması , narı olmamiş,

Neslimiz. dedemiz Gürci olmamiş,

Ecdadi Atadan TÜRK olmişüh biz. (Memmedoğlu, 2013, s.25)

1.3.2. Ankara Türküsü

Anonim

Ankara'nın taşına bah

Gözlerimin yaşına bah

Yonan bize hücüm etti

Bu felegin işine bah

Ankara'dan uçan kuşlar

İsmim yaylasında kışlar

Yonan bize teslim oldi

Koli nişanli çavuşlar

Karli tepe karsız tepe

Yağmur gelür sepe sepe

Yonan bize teslim oldi

Silahımızdan öpe öpe. Âlim Badalov

1.3.3. Bayburt'un İnce Yolunda

Bayburt'un ince yolunda, yolunda

Bir armut gördüm talında, talında

O da kalsın hayalımda, halımda

O da kalsın hayalımda, halımda

Bayburt'un ince yolunda, yolunda

Bir yüzüm gördüm talında, talında

O da kalsın hayalımda, halımda

O da kalsın hayalımda, halımda (Âlim Badalov)

1.3.4. Çanakkale Türküsü

Kastamonulu İhsan Ozanoğlu

Çanakkala içinde bir uzun çarşi

Ana biz gederuh düşmana karşi

Gençluğum eyvah

Çanakkala içinde vurdiler beni

Ölmezden mezere koydiler beni

Gençluğum eyvah!! (Aslı İssaeva)

1.3.5.Kırım'dan Gelirdim

Kırımdan gelerdim eylendim kaldım

Kırımdan gelerdim eylendim kaldım

Bir bölük sonanın köçüne kaldım

Bir bölük sonanın köçüne kaldım

Sonalar çoğidi eylendim kaldım

Sonalar çoğidi eylendim kaldım

Kırımdan gelerdim yüküm yüzümdi

Kırımdan gelerdim yüküm yüzümdi

Yüzümün salhımi düzüm düzümdi

Yüzümün salhımi düzüm düzümdi

Bir emim kızi var iki gözümdür

Bir emim kızi var iki gözümdür

Kırımdan gelerdim yüküm erüktür

Kırımdan gelerdim yüküm erüktür

Erügün yaprağı delük delktür

Erügün yaprağı delük delktür

Bir emim kızi var hüri melektür

Bir emim kızi var hüri melektür (Ali Memedov)

1.4. Sevgili, Aşk Türküleri

1.4.1. Durnam

Durnam kanadi sari,

Ben ağlarim zari zari.

Yütürmüşüm nazli yarri,

Durnam yara selam söyle.

Durnam uçar düüzüm düzüm,
Boyni kanadınnan uzun.
Yara vardur benim sözüm,
Durnam yara selam söyle.

Durnam geder naşa naşa,
Ganlı dağlar aşa aşa.
Hem gayına hem gardaşa,
Durnam yara selam söyle. (Ali Memedov)

1.4.2. Sevdim Bir Vefasızı

Sevdim bir vefasızı,
Açti kalbimde sızi.
Ölüm var, ayrılık yok;
Ayıramazlar bizi.

Gel gel, gaçma sevmişim.
Sana könül vermişim.
Sen benim kaderimsin,
Ben rüyamda görmüşüm.

Yüzün görene gurban,
Saçın hörene gurban.
Sendeki gözelliği,
Sana verene gurban.

Gel gel, gaçma sevmişim.

Sana könül vermişim.

Sen benim kaderimsin,

Ben rüyamda görmüşüm. (Fatıma Badalova Şirinova)

1.4.3. Kül Oldum

Anonim

İki bülbül bir budağa gonar mı?

Bülbül gonan o budah da solar mı?

Herkeş yanduğine bele yanar mı?

Eşid bülbül, ben o yardan ayrıldum,

Od tutuban yana-yana kül oldum.

Nece oldı dağlar başı dumansız,

Bana merhamet et dinsiz, imansız.

Yârim buralardan keser selamsız.

Eşid bülbül, ben o yardan ayrıldum,

Od tutuban yana-yana kül oldum. (Güllüşen Memedova)

1.4.4. Fincanım (Anonim)

Fincani daşdan oyarlar,

İçine mercan goyarlar.

Sen bir gelme duyarlar,

Gız gene doldur fincani,

Sen kimin canısin cani.

Fincanın dibi düz olur,

Bir tane bade az olur.

Sen bize gelme söz olur,

Gız gene doldur fincani,

Sen kimin canısin cani. (İlim Bahalov)

1.4.5. Durnam Yâre Selem Söyle

Anonim

Durnam gedersin nereye

Dönüp bahmasın geriya

Uzun boyli han periya

Durnam yâre selem söyle

Durnamın kanadi sari

Ben ağlarım zari zari

Elimden aldiler yâri

Durnam yâre selem söyle

Durnam gedersin ak taşa

Kanli tağlar aşa aşa

Hem bacime hem kardaşa

Durnam yâre selem söyle. (Kerim Bahalov)

1.4.6. Evlerinin Ögi

Evlerinin ögi tahta daraba

Yigit kazanduği puli verür şaraba

Şarapçının evi döner haraba

Açıl açıl dumanli tağlar

Evlerinin ögi harman yol üsti

Çek etegin sona seher yel esti

Herkeş sevdügüni koynuna basti

Açıl açıl dumanli tağlar

Evlerinin ögi tahta poşiken

Keyfe gelmişiken bade hoşiken

Dilerim her dayım yağa

Açıl açıl dumanli tağlar. (İlim Bahalov)

1.4.7. Gesi Bağlari

Gesi bağlarında gelsin geçilsin

Yâri gözel olan bir yan olsun

Gel otur gülüm yar hallarıni söyliyah

Halımdan bilmese ben o yara neyleyim

Desim bağlarında bir tap güli var

Ey Allah'tan korhmaz ya sende gövlüm var. (Aslı İssaeva)

1.4.8. Nazli Yâr

Nazli yâr süpür süpür inceden

Nazli yâr süpürgesi de yoncadan

Nazli yâr gel seni sahındurem

Nazli yâr yoldaki karıncadan

Nazli yâr oğlan tağdan kar getür

Nazli yâr maramaya sar getür

Nazli yâr maramasi ter kohar

Nazli yâr altun tasa koy getür

Nazli yâr altun tasın keneri

Nazli yâr içinde ezdim nari

Nazli yâr küstürdüm yola vurdum

Nazli yâr sürme buyuhli yâri (Hacı Murat İssaev)

4.3.2. Sarı Kız

Toldur, toldur istikani tezele

Saraldi yüregim döndi kazele

Gözel elinen endür beni mezere

Tök toprağı yavaş, yavaş sari kız

Sari kız deduğun bir ince kızdur

Babasi bezirgân geyduğı bezdür

Bin kuruşluh kemer beline azdur

Hayde hayde yandi canım sari kız

Sari kız balkona çıhmiş sallanur

Aynik sürtmiş al yanahlar allanur

Her öpende totahlari pallanur

Hayde hayde yandi canım sari kız (Baladdin Paşaoğlu)

4.3.3. Tello

Aman tello tello can tello

Suda paluh yan geder tello

Açma bağrın kan geder tello

Aman tello tello can tello

Merhamet et sevdügüm tello

Ecel gelür can geder tello

Aman tello tello can tello

Çay aşşaği buz geder tello

Bir kınali kız geder tello

Kız yoluni şaşurmiş tello

İnşallah bize geder tello

Çay aşaği buz misin tello

Gelin misin kız misin tello

Ben bu gece gelecem tello

Evde yalağuz misin tello

Aman tello tello can tello

Canım tello tello can tello (Baladdin Paşaoğlu)

1.5. Düğün Türküleri

1.5.1. Kına Türküsü

Tuz kabıni tuzsus koydun

Ana baban kızsız koydun

Baban evi işsiz koydun

Gelin kınan mubarek olsun

Adladi geçti eşigi

Sufrada kaldi kaşuği

Baba evin yaraşuği

Gelin kınan mubarek olsun

Bindi atın eyisine

Çıhti yolun kınısine

Selem söylen tayısına

Gelin kınan mubarek olsun. (Fahriya Nene)

1.5.2. Gelini Çıkarma Türküsü

Ağır ağır ev süpürdüm can babam evi

Ağır ağır ev süpürdüm can babam evi

Şimdi koydum gediyerim kal babam evi

Şimdi koydum gediyerim kal babam evi

Ağır ağır sufra kurdum şen babam evi

Ağır ağır sufra kurdum şen babam evi

Şimdi koydum gediyerim gül babam evi

Şimdi koydum gediyerim gül babam evi

Ağır urba geydim şen babam evi

Ağır ağır urba geydim şen babam evi

Şimdi koydum gediyerim kal babam evi

Şimdi koydum gediyerim kal babam evi

Halal edin anam babam kal babam evi

Halal edin anam babam kal babam evi

Şimdi koydum gediyerim kal babam evi

Şimdi koydum gediyerim kal babam evi (Ali Paşa Veyseloğlu)

1.5.3. Gelini Yeni Evine Getirildiğinde Söylenen Türkü

Gelin diyar ana ana

Südün emdim kana kana

Kaynanandur sene ana

Gelin hoş geldin hoş geldin

Bizim yere sen düş geldin

Gelin diyar ata ata

Koyuni kuziya kata

Kaynatadur sene ata

Gelin hoş geldin hoş geldin

Bizim yere sen düş geldin

Gelin diyar baci baci

Başımdan kaldurun taci

Görümlerin sene baci

Gelin hoş geldin hoş geldin

Bizim yere sen düş geldin

Gelin diyar kardaş kardaş

Yanımda yohtur eş yoldaş

Kayınnarın sene kardaş

Gelin hoş geldin hoş geldin

Bizim yere sen düş geldin (Cevahir Bibi(Şadıeva)

1.5.4.Gelin Türküsü

Evlerimin ögi kaya

Kayadan baharlar aya

Şimdi gelür atli yaya

Sabah oldi oyan gelin

Penceremin ögi hurma

Hurmanın tallari burma

Şimdi gelür davul duzna

Sabah oldi oyan gelin (Gökcek Abdulkızı)

2. MÂNİ

Mâniler, halk edebiyatının en yaygın ürünüdür. Genellikle tek dörtlükten oluşur. Her konuda söylenir. Ancak aşk, ayrılık ilk akla gelen mani konularındandır. Mâniler kişisel konular olmasına rağmen, halk arasında anonimleşmiştir. Araştırmacılara göre mâniler şu şekilde karşımıza çıkar:

Her türlü hayat hadiseleri arasında, aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat vb. temaları işleyen mânilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalîn girişini teşkil eder. Dinleyenin veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır, nadir olarak dört mısraın bütün bir duygu, fikir ve hayalî işlediği görülür. (Elçin, 1986, s. 281)

Mâni, bilinen klasik tanımlamasıyla, genelde yedi heceli dört dizeden oluşan, *aaxa* biçiminde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Bir dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü göstermek zorundadır. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere bir hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir.(Gözaydın, 1989, s. 3)

Mâni, Türk halk şiirinin en kısa türlerinden birisidir. Genellikle dört mısradan, her mısraı yedi heceden, dört artı üç (4+3=7) duraklı ve “*a a x a*” şeklinde bir kafiye yapısından oluşan bir türdür. “Ancak istisnai de olsa hece ve dize sayıları farklı olan mâniler de vardır.” (Kaya, 2007, S.78)

Anonim halk edebiyatının en yaygın şeklidir. Yedi heceli dört mısradan meydana gelir. Dört mısralı mânilerde; üçüncü mısra serbest, diğerleri kendi aralarında kafiyelidir. Dörtlüğün anlam yükünü üçüncü ve dördüncü mısralar taşır. En güzel mâniler, ilk mısraıyla üçüncü ve dördüncü mısraları arasında gizli bir bağ kurabilen mânilerdir. Halk arasında mâni söylemek için ‘mâni yakmak’, ‘mâni düzmek’, ‘mâni atmak’ deyimleri kullanılır. (Güzel-Torun 2003: 154)

Kısa olmaları bakımından, halk bilgisi ürünlerinden fıkralar gibi kolayca öğrenilebilen veya ezberlenebilen bir özelliğe sahip olmaları, mânilerin halk arasında yayılmasını kolaylaştırmakta ve bu suretle de ilk yaratıcılarından bağımsızlaşan mâniler, bütün toplumun edebî mahsulü yani “anonim” ürün hâlini almaktadır. (Ekici, 2002, S.24)

Mâni; Türkiye’de ve Türkiye dışında çeşitli isimlerle anılmaktadır. Türkiye’de; “mâni”, “meâni”, “mâna”, “hoyrat”, “bayatî”, “türkü”, “horyat”, “karşı-beri” (Boratav

1997, s.285-286), “dörtleme”, “deyişleme”, “meni”, “ficek”, “pişrevî”, (Kaya 1999, s.10), gibi isimler kullanılırken Türkiye dışında; “mâni”, “bayatî”, “cır”, “çın” (Boratav 1997, s.285), “meni”, “mahnı”, “mahna”, “şiğir törö”, “hoyrat”, “horyat”, “koyrat”, “koryat”, “çıng/çinik/çinig”, “aşule”, “koşuk”, “törtlik”, “törtsap”, “aytıspa”, “gayım öleng”, “ölen türü”, “şiğir töri”, “rubayı”, “rubağı”, “törtlik”, “martifal” (Kaya 1999, s.10), “mane” (Gözaydın 1990, s.3)

Halk arasında mâni söylemek için “mâni yakmak”, “mâni düzmek”, “mâni atmak” deyimleri kullanılırken mâni söyleyen kişilere genellikle “mânici”, “mahnıcı”, “mâni yakıcı”, “mâni düzücü” (Dizdaroğlu 1969, s.67), “mâni atıcı”, “mânici başı”, “mânidar” (Büyükokutan 2007, s.256) adı verilmektedir. Taşköprü’de mâni söyleyen kişilere; “mânici”, “mâni atıcı”, “mâni söyleyici”, “mânici başı” gibi isimler verilmektedir.

Mânilerin mısraları arasında anlam bütünlüğü konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Mânilerin ilk dizeleri “bir bakıma mâniciye son iki dizeye yükleyeceği duyguyu, düşünceyi en özlü biçimiyle anlatacak sözleri arayıp düzenlemek için vakit kazandıran bir basamak” (Boratav, 2000, 174-175)

Mânilerdeki “ilk iki dize giriş niteliğindedir; dörtlüğün anlam yükünü üçüncü ve dördüncü dizeler taşır” görüşünü taşımaktadır. (Dizdaroğlu 1969, 55).

Manilerin ilk iki mısrasında genellikle hazırlık sözlerine yer verilir. Eskiler bu sözlere *mühmelât* veya *zevaid* derlerdi. Bir başka deyişle bu mısralar; *doldurma mısralar* olarak isimlendirilir. (Kaya,1999, s.29).

İlk mısraının ikinci beyitle alâkası olmayan nazımlar.” olarak tanımlayarak dizeler arasında anlam bütünlüğünün olmadığını belirtmektedir (Onay, 1996, 72).

Mânilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Dinleyenin veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekemeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve hususiyle dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır.(Elçin, 2004, 281)

Mâniler, ilk iki dizesi uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. (Dilçin, 2005, 279).

Ahıska kaynaklarına göre mâni hakkındaki bilgiler ve konularına göre mânilerin gruplandırılması şöyledir:

Türk mânileri, bayatıları, dünya söz senetinin nadir incilerindendir. Mezmunu son derece derin olan mânilerde insani hisler ve ebedi felsefeler vardır. Buna göre de mâniler hayatın her dolayında insana yardımcı olur. Mehebbet de sevinç de keder de öz ifadesini mânilerde bulur. Ahıska mânilerinin çohu da belece ferdi ve umum milli duyguları açıklar. Veten derdi, yurt derdi, gariplik, hesret geleceğe inanç… Bu mânilerin umum motifleridir. (Hacılı, 2008 s. 65)

Mâniler, "yazarı belli olmiyan" manasıni bildurur. Halk edebiyetında en yayğun olanlardan biridur. Yazma usulü çok kolay ve yetimlidir. Dört mısradan oluşup, bir olan işi ya varluği anladur. Mânilerin birinji, ikinji ve dördünji mısralarında yarım kafiye birlügi göze düşer. Üçünji mısra boş olur, yani kafiyaya bağlanmaz. Hama bazı (aaab), (abab), (abcb) şeklinde düzülmiş kafiyalar da rastlanur. (Türki, 2007, s. 338)

Mânilerin temalari çoğu zaman gurbete gedib, yarına tuyan hasret, bu hasretten toğulan kızğanç, verilen sözün tutulmaması, vefasızluh, ana- baba mühebbetine ihtiyaj, vetene ihtiyaj, gözelluh ve çirkinluh, adet ve an'aneleri içine alur.(Türki, 2007, s. 338)

2.1. Veten Muhebbeti Hakkındaki Mâniler

Tağlari karladiler,
Yollari bağladiler.
Bu yeri halta kimi,
Boynuma bağladiler.

Bir at bindim başi yoh,
Bir çay geçtim taşi yoh.
Onda bir ğarib ölmiş,
Yanında yoldaşi yoh.
Bu tağların ardı var,
Köylümün muradı var.
Gözlerinden ağnadım,
Sende veten derdi var. (Türki, 2007, s. 339)

2.2. Hesretluh Hakkında Mâniler

Elimde sekkiz para,

Dördi ağ, dördi kara.

Açem yüreğime bak,

Altı kan, üstü yara.

Su gelur taşar geder,

Kiprikler kaşa geder.

Gün gelür davran döner,

Helbet baş başa geder.

Deniz usti piyada,

Muhebbetler ziyada.

Ölüm var, ayrıluh yok,

Bele yemin var bende. (Türki, 2007, s. 340)

2.3. Aile Yahınlara Olan Muhebbet Hakkında Mâniler

Bu tağın ardı haş haş,

Dili bülbülli kardaş.

Bu tağ aradan kahsın,

Görüşah bajı kardaş.

Penjerede üzüm var,

Ana, sene sözüm var.

İki emi kızından,

Küçüğünde gözüm var.

Kadife yastuh yuzi,

Kim bilur derdimizi,

Yeri gögi yaradan,

Kavuştur heppimizi. (Türki, 2007, s. 341)

2.4. Sevgili Yâre Olan Muhabbet Hakkında Mâniler

Tağlar, tağlar sona tağlar,

Kar yağaydı sene tağlar.

Tutaydım yar elinden,

Çıhaydım sene tağlar.

Aya bah, yıldıza bah,

Suda geden kızı bah.

Kız Allah'ın seversen,

Çevür yüzün bize bah.

Manijiyim, maniji,

Boynan düzerim inji.

Canım kurban ederim,

Sevsen beni birinji. (Türki, 2007, s. 341)

2.5. Vafasızluh ve Zulum Hakkında Bitilen Mâniler

Bu tağda maral gezer,

Zülfünü tarar gezer.

Tağ bizim, maral bizim,

Yad avjilerr ne gezer.

Vetenimde bir kuş var,

Kanadında gümüş var.

Yârim getti gelmedi,

Helbet bunda bir iş var.

Tam derenin düzünde,

Yalan var mi sözünde.

Yârim kahti gediyer,

Aşkım kaldi gözümde. (Türki, 2007, s. 345)

2.6. Gelin-Kaynana Mânileri

Mâniler genel olarak, yapı bakımından tek dörtlükten meydana gelmesine rağmen karşılıklı mâniler de vardır. Kız-oğlan arasındaki karşılıklı mâniler aşkı dile getirirken; gelin-kaynana arasında ise bir çekişme, bir atışma vardır. Oğlan kıskanılır, paylaşılamaz. Çalışmamızda gelin-kaynana atışmasına yer verdik:

Gelin Kaynana Değişmesi

Kaynana

Gelin aldım naz aldım

Zeherli pekmez aldım

Kaş gözüni egiyer

Bir iş desem eriyer

Gelin

Çoh herslenme kaynana

Kanın vurur beynine

Oğlun elinden aldım

Yana yana bah bene

Kaynana

Ne siler ne süpürür

Ev işini heç bilmez

Al diyem götür diyem

Her şeyi de beğenmez

Gelin

Yan da yahıl kaynana

Yere çahıl kaynana

Oğlun kebep getürdi

Sensiz yeduh kaynana

Kaynana

Souğa sicağa vurmaz elini

Böyügi tanımaz kesmez dilini

Dosti karşilemez sormaz halını

Allah kırsın bu gelinin belini

Gelin

Oğlun bana aşıhtur

İşter patla kaynana

Can cana yaraşıhtur

Bedvan başan kaynana

Kaynana

Gün orta vahtında döşekten kahar

Yüzünden gözünden zehrimar ahar

Erine erine sufraya bahar

Oğlumun parası kırşana ahar

Gelin

Seni tutsam kaynana

Pece atsam kaynana

Yandım kurtar deduhça

Benzin sepem kaynana (Gökcek Abdulkızı)

2.7. Diğer Mâniler

Derlediğimiz diğer mânilerin çoğunluğu sevda üzerinedir. Bu mânileri ise gruplandırmadan yazdık:

1.

Altın yüzüh gaşığım,

Ben gızların başıyım.

Benim baham bulunmaz,

Hindistan kumaşıyım. (Güllüşen Memedova)

2.

Garanfil dalda kaldı,

Gözlerim yolda kaldı.

Keşke sevmez olaydım.

Elim koynumda kaldı. (Güllüşen Memedova)

3.

Çaya endim çay susuz,

Çalı dibi çalısız.

Herkesin yâri geldi,

Hani bizim çelimsiz? (Güllüşen Memedova)

4.

Ayrılık yaman oldu,

Savrulup saman oldu.

Biz ayrılık bilmezdik,

Ayrılık neden oldu. (Feride İssaeva)

5.

Bu dağlar olmasaydı,

Çiçekler solmasaydı.

Bir ayrılık, bir ölüm;

Heç biri olmasaydı. (Feride İssaeva)

6.

Bu bağların ardı var,

Köylümün muradı var.

Gözlerinden annadım,

Sende vatan derdi var. (Feride İssaeva)

7.

Ağ goyun meler gelir,

Dağları deler gelir.

Vatan gapısı açılsa,

Köylüme neler gelir? (Emine Şirinova)

8.

Maniciyim manici,

Boynan düzerim inci.

Canım gurban ederim,

Sevsen beni birinci. (Emine Şirinova)

9.

Pencerede üzüm var,

Ana sene sözüm var.

İki emmi kızının,

Küçüğünde gözüm var. (Emine Şirinova)

10.

Gökde yıldız ellidir,

Ellisi de bellidir.

Sevda çeken gızların,

Gözlerinden bellidir. (Emine Şirinova)

11.

Karadeniz akmam diyor,

Etrafımı yıkmam diyor.

Adı gözel Osman Paşa,

Ahıska'dan çıkmam diyor. (Emine Şirinova)

12.

Ah olayım olayım

Seni nerde bulayım

Kara kaşan o gözen

Ben de kurban olayım.(Emine Şirinova)

13.

Ah tağlar uli tağlar

Çiçegi suli tağlar

Bunda biz karip kalduh

Gök gürler bulut ağlar. (Emine Şirinova)

14.

Al alma atılur mi

Bahali satılur mi

Geceler on beş saat

Yalağuz yatılur mi (Emine Şirinova)

15.

Al karalar koynunda

Altun saat kolunda

Altun saati sari

Kimin var bele yâri (Elkhan İssaev)

16.

Alma attım nar geldi

Köynek altım tar geldi

O yandan kölge düşti

Ele bildim yar geldi. (Elkhan İssaev)

17.

Almalar dilim dilim

Gel otur benim gülüm

Ben ne dedim sen küstün

Lal olsun senin dilin (Elkhan İssaev)

18.

Almayi dilimledim

Biçaği güle sildim

Bahtılı o günlere

Yarım dedi ben güldüm (Elkhan İssaev)

19.

Altına bah altına

Bu meymunun haltına

Ele cinim çiher ki

Alem tekmük altına (Elkhan İssaev)

20.

Altun yüzük ellerde

Çarhalanur göllerde

Benim meylim sendedür

Seninki de ellerde (Elkhan İssaev)

21.

Altun yüzük var benim

Parmağıma tar benim

Kırh yigidin içinde

Karakaşlı yar benim (Elkhan İssaev)

22.

Armut talda sallanur

Yere düşer pallanur

Çoh ki oğlan bed olsa

Gene bene yalvarur. (Kerim Bahalov)

23.

Ay kız kimin kızisin

Almadan kırmızisin

Dedim ben seni alem

Tuydum ki nişanlisin (Kerim Bahalov)

24.

Aya bahtım ay bayaz

Kıza bahtım kız bayaz

Cefe bahtım param az

Bu kız bize yaramaz (Kerim Bahalov)

25

Endim derelerinen

Bilmem nerelerinen

Buyuğımi buraydım

O gül memelerinen (Kerim Bahalov)

26.

Karanfil olacağım

Sararıp solacağım

Korhma kara göz oğlan

Ben senin olacağım (Kerim Bahalov)

27.

Kaşların kara imiş

Gözlerin ela imiş

Verdin bene sevdeni

Çekilmez bela imiş (Feride Şirinova)

28.

Kaşların karasına

Gül koydum arasına

Seni melhem dediler

Sinemin yarasına (Feride Şirinova)

29.

Odaya sardım hali

Gösküm karanfil tali

Gören maşallah desin

Kimin var bela yâri (Fahriya Nene)

30.

Reyhan ektim bitmesin

Yara haber getmesin

Eşittim yar evlenmiş (Fahriya Nene)

Muradına yetmesin

31.

Yarım saçların tarar

Ahli ahlıma uyar

İkimiz de bir boyda

Ayrılmaya kim kıyar (Fahriya Nene)

32.

Yazi yazdım karadan

Tağlar kahsın aradan

Mevlem kanatlar versin

Kavuştursun yaradan (Fahriya Nene)

33.

Yüsküf attım kazlara

Getti degdi sazlara

İpek olem sarılem

İnce belli kızlara (Fahriya Nene)

34.

Yol üstünde üzüm var

Üzüm sende gözüm var

Bir evde iki baci

Küçügünde gözüm var (Fahriya Nene)

3. NİNNİ

Türk halkı olarak hepimiz ninnilerle büyümüşüzdür. Şu anda hatırlayamadığımız ninniler, bizi annelerimize manevi bir iple bağlamıştır. Ninnilerde anne ile çocuk arasında manevi bir bağ vardır. Aynı sözleri bir başkası söylediği zaman avunmayan çocuk, annenin nefesinde bile huzur bulur.

Ninnilerde anneler, sadece avutucu söz söylemezler. Bebeğe öğüt verir, bilgi verir; hayatı, çevreyi, aileyi tanıtır. Bebeğin geleceği ile ilgili arzusunu dile getirir. Bazen de bebeği, kendi duygularına, düşüncelerine dert ortağı yapar.

Ninnilerde belli bir söyleyiş kuralı yoktur. Genellikle kısa dörtlüklerden oluşur. Bazen maniler terennüm edilir bazen de ünlem ifadeleri oluşturur ninniyi. Türkü olarak da karşımıza çıkar ninniler. Bu kadar geniş söyleyiş imkânına sahip ninniler hakkında araştırmacıların görüşleri şöyledir:

Ninniler, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir. (Elçin, 1986, s.271).

Ninniler, hususi bir beste ile söylediği ve o andaki hâlet-i rûhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir. (Çelebioğlu, 1995, s.9)

Ağlayan çocuğu susturmak veya uyutmak için, hanımlar tarafından, hususi bir nağme ile söylenen ve sonunda, klişe sözler (Eeee… Uyu yavrum uyu. Ninni yavrum ninni, hu hu hu,, vs.) bulunan; bazen bir bazen de daha fazla bent/dörtlüklerden meydana gelen manzumeler. (Şimşek, 1989, s.18)

Ağlayan çocuğu susturmak veya uyku saati gelen çocuğu uyutmak için anne kucağında, dizinde veya beşikte söylenen ezgilerdir. (Alptekin, 1990, s.63)

Ninniler, sadece çocukları uyuturken değil, bunun yanında uyandırılırken de söylenir. (Demir, 2010, s.15)

Türkiye Türkçesinde yazı dilinde söz konusu türün karşılığı olarak kullanılan “ninni” kelimesi, halk ağzında “nenni, nen, nennen”; fiil belirtirken “nenni çalmak, nen eylemek, nennen demek” şeklinde kullanılmaktadır (Çelebioğlu, 1995, s.12).

Bunun yanı sıra ninni için Kars’ta “lalay /nanay”; Erzincan ve Erzurum’da “elo” kullanılması, yöreye göre farklı adlandırmaların olduğunu da bizlere göstermektedir. (Kaya, 1999, s. 340)

Ninni, Anadolu'da olduğu gibi diğer Türk dünyasında da yaygındır. Nitekim ninniye Azeri Türkleri "layla"; Başkurtlar "sangildak yırı"; Kazaklar "besik jırı"; Kırgızlar "aldey-aldey"; Özbekler "alla"; Tatarlar "bişik (ballü) cırı"; Türkmenler "hüvdü"; Uygurlar "allay" adını vermişlerdir. (KTLS, 1991, s. 650-651).

Ahıskalı araştırmacılara göre ise ninni hakkındaki bilgiler şöyledir:

Ninniler, anaların körpe bebeklerini uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum ve mensur sözlerdir. Batı Türkçesi'nde bu kelimeye bağlı olarak "ninni çalmak, ninni söylemek" ve "uyku getirmek" deyimleri doğmuştur. Ninniye Kaşgarlı Mahmut "balu balu", Azeri Türkleri "layla", Kerkükler "leyley", Türkmenler "Hü di, Allah de.", Özbekler "elle", Kazanlar "bişik cırı (beşik türküsü)" ve Ahıska Türkleri "nanni" adını vermektedir.(Türki-Piriyeva, 2009, s.172)

Umumiyetle ilk söyleyicilerini tespit edemediğimiz ninnileri, anadan sonra büyükana, hala, teyze, abla gibi ailenin diğer şahısları da zaruret hâsıl oldukça terennüm ederler. Ninni, çocuk emzirip kundakladıktan sonra, sallancakta, beşikte veya kucakta sallanıp uyutulmaya çalışılırken tizden peşe doğru söylenen bir ezgidir. Çocuğun ağlamasının durması ve uyumasıyla nihayet bulur. Muhtelif türkü, mâni, ilahi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçüsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezni ve sadece bir dille söylenirler. Umumiyetle dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat gösteren "ninni yavrum ninni", "uyusun da büyüsün, ninni" "e,e,e,ey" vb. sözlerle biter.

Ninnilerin konusunu çocuklar teşkil eder. Sağlıklı doğmadan gelen sevinç, fizikî güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olmak, evlenme gibi geleceğe ait dilekler, yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır vb. gibi madde, motif ve merasimler ninnilerin muhtevasında belli başlı unsurlardır. Köy ve şehir hayatımızda canlı olarak yaşayan, arada bir erkeklerin de söyediği ninniler, maddî ve manevî kültür mirasımızı sinesinde muhafaza eden lirik mahsulledir.(Türki-Piriyeva, 2009, s.173)

Ninni, saçdan ince olsa da demirden möhkem, taşdan kavidür. Böyle halında bile insan en yumuşak duygular ile can rahatlığı hediyye ediyer. Zira ninni, ananın kan damarlarından akıp gelen, yaradan Allah'ın büyük nimetidir. Analar ninni söylerken, kendi arzularını, dertlerini, hiss duyğularını bir araya getirip, satırlara düziyer.(Türki, 2007, s.347)

Nenni hakkında şair ve yazar İbrahim Türki bele yazıyer: Vetene, ana-babaya muhabbet, saygi ve hörmet bir tek nenni ile çocuğun kalbine yer alıyer. (Türki, 2007, s.346)

Nenni muhabbet bahçasında derilen bir deste güldür. O, insan hayatında, ömrünün ahırına kadar solmaz, yitmezdur. (Türki, 2007, s.346)

Nenni sacdan ince olsa da, demirden möhkem, taşdan kavidur. Zere nenni, ananın kan tamurlarından ahıkıb gelen, yaradan Allah'ın böyük nemetidur.

Analar nenni söylerken, gendi arzularıni, derdlerini, his tuyğularıni bir araya geturub, setrlere duziyerler. (Türki-Piriyeva, 2009, s.173)

Bu bilgiler ışığında ninni örneklerinin sayısının sınırsız olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü belli bir kuralı yoktur. Her anne kendi duygu, düşünce ve isteğine göre bebeğine ninni sözlerini terennüm etmektedir. Biz burada, Ahıskalılara ait yazılı kaynaklarda olan ninni örneklerini yazdık:

Ninni diyem yuhlasın,
Gül getürem koklasın,
Dostlara arka olsun,
Düşmanları patlasın.

Ninni balam ninni,
Ninni yavrum ninni,

Ninni diyem yat yavrum.
Kızıl güle bat yavrum.
Kızıl gülün içinde,
Serin yuku bul yavrum.

Ninni balam ninni,
Ninni yavrum ninni. (Türki-Piriyeva, 2009, s.173)

Ninni, ninni nestene,

Güller ektim bostana.

Ninni beşigim ninni,

Evim, eşigim ninni.

Ninni dedim, yat dedim.

Yastuğa baş at dedim.

Ninni kuzuma ninni,

Kara gözüme ninni. (Türki-Piriyeva, 2009, s.173)

Dağdaki darılar,

Sümbülü sarılar.

Goca garılar,

Hep bu balama kurban. (Türki-Piriyeva, 2009, s.173)

Nenni dedim yuhlasın,

Gül getürem kohlasın

Dostlara arha olsun,

Düşmanları ohlasın.

Nanay-Nanay, Nastana,

Gül getürem bostana,

Nenni beşigim nenni,

Evim-eşigim nenni...

Nenni diyem yatasın..

Kızıl güle batasın,

Kızıl gülün içinde,

Serin yuhı tapasın...

Oğul yürektür,

Eve gerektür,

Boyudup sahlayın,

Kıza gerektür...

Kızdur Nazdur,

Bin kurusı azdur,

Bin daha getürün,

Bindürüp götürün..

Nenni dedim o baştan,

Üstün örtem kumaştan,

Nenni balam a nenni,

Nenni yavrum a nenni. (Türki, 2007, s.347)

4. AĞIT

İnsanlar, başta ölüm olmak üzere çeşitli sebeplerle sevdiklerinden ayrılmak durumunda kalırlar. Kişilerin hastalanması, kızın gelin olması, delikanlının askere gitmesi, vatan toprağının kaybedilmesi, sevgilinin gidip de geri dönmemesi, sel baskını, zelzele, yangın, salgın hastalık gibi büyük felaketlerin meydana gelmesi, sevilen hayvanların kaybı ve ölümü üzerine söylenen ezgili şiirler ağıt türünden eserlerdir. Bütün bunlardan hareketle ağıt; İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı - cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, talihsizliklerini, düzenli - düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler olarak tarif edilmiştir. (Elçin, 1990, s.1)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere her üzücü olay arkasından söylenen sözler ağıttır. Halk edebiyatının anonim bir türü olmakla birlikte söyleyenleri belli olan ağıtlar da vardır. Belli ölçülerde (genellikle 8'li ve 11'li hece ölçüsü) söylenmesine rağmen, daha çok duyulan acıdan dolayı ölçüsüz söylenen ağıtlar da vardır.

Ahıskalılar arasında da ağıt geleneği vardır. Şairler, Ahıskalılar arasında sevilen kişilerin arkasından yazılan ağıtlardan daha çok, Ahıska için ağıt yakmışlardır. Çünkü Ahıska, tarihte önemli iki büyük yıkım yaşamıştır: 1828 Rus işgali ve 1944 sürgün. Sürgün yıllarının yaraları sarıldı derken, 1989 Özbekistan Fergana'da yeni bir acı yaşadı Ahıskalılar.

Bu bilgiler çerçevesinde çalışmamıza aldığımız ağıtları; Ahıska'nın 1828 Rus işgalinden sonra yazılan ağıtlar, 1944 sürgün sonrası yazılan ağıtlar ve sevilen kişiler arkasından söylenen ağıtlar olmak üzere üç bölümde tasnif ettik.

4.1. 1828 Rus İşgali Sonrası Yazılan Ağıtlar

4.1.1. Ahıska Ağıtı

(18.-19. yy. şairi Ahıskalı Âşık Gülali, 1828 yılında Ahıska'nın Rusların eline geçmesine şahit olmuştur)

Ey kardaşlar size tarif eyleyem,
Kanlı yaş tökerek derdimi söyleyem.
Dağıldı yuvamız yadı boyluyam,
Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Bahtı karalıdı bir gün gülemez,
Kâfir Moskof baskın etti alamaz.
Erzurum uzak mı imdat gelemez?
Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Azgur Boğazu'nda kavga kuruldu,

Çok hayın beylere altın verildi.

Şeher talan oldu, evler yarıldı;

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Yediden yetmişe andı içtiler,

Yurt, namus uğruna candan geçtiler.

Dönmeler cepheden hemen kaçtılar,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Burç üstüne bayrakları kurdular,

Yedi gün ruz-ı şeb kılıç vurdular.

Çol çocuk demeden cümley kırdılar,

Ahıska üzerine çadır kurdular.

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Kâfir ikindide kurdu savaşı,

Mel'un fırsat buldu, verdi ataşı.

Bozuldu kal'ası, dağıldı taşı;

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Şeherin yarısı odlara yandı,

Ah u figan asumana dayandı.

Şehitler kanıylen yerler boyandı,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Ahıska'dan çıktı bir ulu duman,

Zulüm arşa yetti, vermiyor aman.

Mevlam ahirette nasip et iman,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Paşalar teslimen çıktı kal’adan,

Niçe evlat ayrı düştü anadan.

Göstermesin böyle günü yaradan,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Seraskerin ömrü günü geçilsin,

Köse Paşa sakalından asılsın.

Mustafa Beg kara yere basılsın,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Ahıskalı düştü derde, feryada;

Seraskeri yetişmesin murada.

Askeri haindir, gelmez imdada,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Seraskeri dönsün tezden türaba,

Ahıska’yı sattı yatgın aşaraba,

Mescid, medreseler günü haraba,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Baltalı analar cenge katıldı,

Al belekten çayın yüzü tutuldu.

Sabi sübyan ataşlara atıldı,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Topların sesinden duman bürüdü,
Niçe canlar türab oldu çürüdü.
Urus girdi ireliye yürüdü,
Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Yıkıldı saraylar yıkıldı haşa,
Dağıldı şenliği dağa ile taşa.
Layık mıdır size bey ile paşa,
Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Ahıska'nın ögü bir gözel yazı,
Perperişan oldu gelini kızı.
Takdir Hak'tan idi bu kara yazı,
Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Ahıska etrafı çevrüli dağdır,
İçinde yetişen mor sümbül bağdır.
Aman Allah bu ne yaman çağdır?
Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Mescid mihraba zenkler asıldı,
Camisine küfr ayağı basıldı.
Bin bereket bu yerlerden kesildi,
Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Günde okunurdu beş vakit ezan,
Binden ziyadeydi okuyup yazan.

Merhamet mürrüvvet Yaradan Yezdan,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Açıldı bağları al, yeşil, sarı,

Kırıldı kalmadı talandı varı.

Böyle imiş bize Takdir-i Bari

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Bize haram Ahıska'nın ovası,

Dağılsın Urus'un yurdu yuvası.

Yetişsin Arş'ta melekler duvası,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Kazaklar oturmuş kılıç yağlıyor,

Ahıska içinde al kan çağlıyor.

Yerde insan, gökte melek ağlıyor;

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Cennet misli göz önünden gitmiyor,

Viran oldu bağlar, bülbüller ötmüyor.

Elimiz ulaşmaz kuvvet yetmiyor,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Vefat-ı Meryem'in ertesi günü,

Kuruldu Ahıska kara düğünü.

Yuhudaydı fukarası zengini,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska.

Bunu böyle söyler Gülali Hoca,

Top gülle yağdırdı, her gün her gece.

İkiyüz kırk dört, kırk beşinci gece,

Vay ki harap oldu gözel Ahıska. (Türki, 2007, s.58)

Âşık Gülali, Ahıska için yazdığı ağıttan başka şu dörtlüğü ile de sanki Sultan Mahmut'a mesaj göndermiştir:

Ahıska gül idi gitti,

Bir ehl-i dil idi gitti.

Söyleyin Sultan Mahmud'a,

İstanbul kilidi gitti. (Türki, 2007, s.59)

4.1.2. Ahıska Ağıtı

(Posoflu Âşık Üzeyir Fakiri)

Hey kardaşlar, yanak yanak ağlıyak;

Ülkemiz sultanı elden gidiyor.

Al yeşili töküp, karalar bağlıyak,

Al'Osman'ın şanı elden gidiyor.

Ahıska'ydı burda ellerin hası,

Yakıldı ataşa şennigi, nası.

Kurtuluncaya dek çekecek yazı,

Esir olmuş, canı elden gidiyor.

Kâfir Moskof'a baş ülke verilir,

Kesilir sinorlar, korgan kurulur.

Yedi yerden Fakir beli kırılır,

İslam'ın vatanı elden gidiyor. (Hacılı, 2007, s.391)

4.1.3. Ahıska Ağlatması

Âşık Garip

Ahıuska'ya geldi üç tane paşa,
Paşalar gitmedi, ettiler haşa!
Oğl'uşak döküldü dağ ile taşa,
Bilir misin o tufanın Ahıska?

Ahmediye minaresi söküldü,
Arabaynen Uruset'e çekildi.
Hangi şah vaktinde binan döküldü,
Acep kaçındadır sinin Ahıska?

Ustaların kama kılıç yapardı,
Müşteriler elden ele kapardı.
Cuma günü bir velvelen kopardı,
Unuttun mu er meydanın Ahıska?

Adlım idi Ahıska'nın koçağı,
Müzeyyen çarşılar ayvan konağı.
Yaktı Moskof, bastı Saldat Kazak'ı,
Taladı malların hanın Ahıska.

Bu kadarca öğüdümü alasın,
Ben Garip söyledim, eyce bilesin.

Gönül göç eylemiş, hoşça kalasın;

Çok yedik nimetin, nanın Ahıska. (Hacılı, 2007, s.393)

4.1.4. Ahıska'nın Düşüş Ağıtı

Anonim

Ahıska'nın hali yaman,
Dile varmaz ki ede beyan.
O ki oda yaktı düşman,
Kaldı Moskof'a Ahıska

Kâfir yangın verdi gece,
İşimizi saldı lece.
Şeher elden gitti nece,
Kaldı Moskof'a Ahıska

Paşalar el bir olmadı,
Hayini çok hal bilmedi.
Bir yerden imdat gelmedi,
Kaldı Moskof'a Ahıska

Üç gün üç gece od yağdı,
Ne gün gördük, ne ay doğdu.
Sağ kalanı duman boğdu,
Kaldı Moskof'a Ahıska

Üç gün ataşlara yandı,
Od alav arşa dayandı.

Her yeri kana boyandı,

Kaldı Moskof'a Ahıska

Camiler kandili yanmaz,

Minberde hutbe okunmaz.

Sanman ki Çark'a dokunmaz,

Kaldı Moskof'a Ahıska

Yavrusun attı anası,

Oldu külli gam hanesi.

Bozulmaz sağlam binası,

Kaldı Moskof'a Ahıska

Ahıskanın önü yazı,

Şehittir gelini kızı.

Çekticeği kara yazı,

Kaldı Moskof'a Ahıska

Viran kaldı bağ- bahçesi,

Şakımaz bülbülün sesi.

Oldu baygulun sesi,

Kaldı Moskof'a Ahıska

Viranesi melül kokar,

Taş toprağı şehit kokar.

Artık kim seyrana çıkar?

Kaldı Moskof'a Ahıska

Akan sular bulanık,

Mescid medresesi yanık.

Mü'minlerin kalbi sınık,

Kaldı Moskof'a Ahıska

Tekepatlatan kan çağlar,

Gökte melaikeler ağlar.

Ehl-i İslam kara bağlar,

Kaldı Moskof'a Ahıska

Ala karlı yaylakları,

Kan ağlıyor bulakları.

Ağ'a döndü duvakları

Kaldı Moskof'a Ahıska

Ahıuska düştü aha,

İşi kalmış bir Allah'a.

Gözler görür mü bir daha?

Kaldı Moskof'a Ahıska

Padişahtan ferman olur,

Şanlı ordu gine gelir.

Bu yerleri tamam alır.

Kalmaz Moskof'a Ahıska,

Varmaz bu çoğa Ahıska. (Mamaşlı, 1966, sayı, 5)

4.1.5. Ahmediye Ağıtı

Posoflu Âşık Üzeyir Fakiri

Kudretten yapılmış cismin,
Belirsiz olacak ismin.
Tiflis'ten gelmiştir hasmın,
Ağlasana güzel cami.

Taşların hepsi beyazı,
Senden çevirdiler yüzü.
Duvadan unutma bizi,
Ağlasana güzel cami.

Dahi okunmaz ezanı,
Nida etmiyor müezzini.
Görecek miyiz yüzünü,
Ağlasana güzel cami.

Camimiz kalıyor burda,
Aramıza girdi perde.
Bizi saldı gama derde,
Ağlasana güzel cami.

Cumamız kılınmaz durdu,
Anınçun çekeriz derdi.
Terkederiz yeri, yurdu;
Ağlasana güzel cami.

Cemaat çekeriz ahı,

Okunmaz mı hutben dahi.

Urus'a kaldın mı sahi,

Ağlasana güzel cami.

Hazret-i Mehdi dirilse,

Buraları gelip, alsa.

Seni ederler kilise,

Ağlasana güzel cami.

Hicret etti niçe kullar,

Hep Kur'an okurdu diller.

Hani seni yapan eller,

Ağlasana güzel cami.

Mağfiret evisin zati,

Sevabın çok katı katı.

Padişah vermez beratı,

Ağlasana güzel cami.

Mü'minler kılar namazı,

Ederler Hak'ka niyazı.

Tarih dolar alır azı,

Ağlasana güzel cami.

Ben giderim döne döne,

Sen kalırsın yana yana.

Haçperestler dolar sana,

Ağlasana güzel cami.

Bir kurtaran etse zuhur,

Cümle kâfir olur makhur.

Sevinirsin sen de Fakir,

Umut kesme güzel cami,

Bizden küsme güzel cami. (Hacılı s.390)

4.2. 1944 Sürgün Sonrası Yazılan Ağıtlar

4.2.1. Ahıskam

Ramiz Kalemkuş

Zalim Moskof harap etmiş köyümü,

Bağlarına baykuş konmuş AHISKAM.

Nerde evim, nerde komşu, akrabam?

Bak kurumuş kınalarım AHISKAM.

Köyüm Sakudabel, ismi silinmiş,

Binaların dyvarları delinmiş.

Cami ile okulum da yıkılmış,

Viraneye dönmüş köyüm AHISKAM.

Anam feryad eder, balam nerede?

Hangi yürek dayanır ki bu derde?

Çekildi gözüme siyah bir perde,

Güzelliğin görmez oldu AHISKAM.

Sürgün treni bu, gelmiş köyüme,
Çoluk çocuk figan eder kime ne?
Falaka ile bindirdiler vagona,
Kardeşlerimi gördün mü sen AHISKAM.

Ayırdılar kardeşleri kardeşten,
Anayı oğuldan, kızı babadan.
Yardım eyle bize Ulu Yaradan,
Feryadımızı duymadın mı sen AHISKAM.

Mülazimoğlu der, bu dert çok yaman,
Türklüğümle gurur duydum her zaman.
Seni görmek için çektim el aman,
Görmek ister seni gözüm AHISKAM. (Türki, 2007, s.175)

4.2.2. Ben Ahıska'yım

Yunus Zeyrek

Ben Ahıska'yım, Ben Ahıska'yım
Tarihin en parlak sayfalarına sor.
Ben Ahıska'yım, yüzyılın mahkûmuyum,
Şimdi gör beni şimdi gör.

Bir zamanlar El'im vardı, tuğum vardı,
Türküler söylerdim, sesim soluğum vardı.
Kafkas Elleri'nde düşman çatlatan,
Mutluluğum vardı.

Bey geldim Âl-i Osman’a Paşa kaldım,

Tez geçti baharım, bir bitmez kışa kaldım.

Şimdi ne bilir kimse, ne anar beni,

Derdimle ızdırabımla başbaşa kaldım.

Moskof geldi, kahramanca dikildim,

Uğursuz bir günün seherinde yandım, yıkıldım.

Bilmezsiniz ah, bilmezsiniz,

Kaç defa burcumdan bedenimden söküldüm.

Yurdum yuvam ele kaldı, viran oldu,

Azğur, Ahırkelek, Kobilyan talan oldu.

Zaman geçti, yüz yıl oldu,

Tarihim, şerefim kardeş elinde yalan oldu.

Bayraksız direğim, ezansız minarem,

Kâfir yaman etti, olmadı çarem.

Susmakta şimdi Kars, Erzurum, Ardahan,

Ki her biri eski ciğerpârem.

Ben Ahıska’yım, ellerin hasırıyım,

Orta Asya çöllerinde sürgünler sevdasıyım,

Tütmeyen ocaklarda, elleri koynunda,

Binlerce ananın kara yasıyım.

Özbek ülkesinde dökülen kan benim,

Fergana Vadisi'nde ansızın hançerlenen.

Gözü yaşlı, gönlü yaralı mihman benim.

Şimdi gurbetten gurbete sürülen benim,

Öz yavrularına çok görülen benim,

Dost hain çıktı, düşman zâlim,

Ümitleri örümcek ağında örülen benim.

Sağırmısın ey Çoruh, Kur, Aras,

Duy beni Ağrı, dinle beni Erciyes,

Hürriyet istiyorum, hürriyet istiyorum,

Yol ver bana Hazar, al beni Kafkas!   (Türki, 2007, s.46, 47, 48)

4.2.3. En Âhirde

Arz edeyim bizim hâli,

Cumhur duyun neler oldu.

Kader böyle imiş meğer

Mal mülkümüz talân oldu.

Sene kırkdört sonbaharda,

Şerbetimiz zehir oldu.

Ahıska'yı düşman bastı,

Köy kasaba virân oldu.

Erkekler gitti savaşa,

Ana-baba ağlar oldu.

Dul kadınlar âh u zârda,

Yetimlere zulüm oldu.

Zalim gâvur emir verdi,

Köy kasaba talân oldu.

Eski düşman dost olur mu?

Duyulmamış haller oldu.

İki saat mühlet verdi,

Vatanımz elden gitti.

Köle gibi bizi sürdü,

Gün bize mahşer oldu.

Hani nerde Türk babamız?

Dara düştü halkımız.

Yetim çocuk, dul kadınlar,

Ana baba ağlar oldu.

Doldurdular vagonlara,

Âhımız kalmaz onlara.

Milletimiz âh u zârda,

Nice bini dertten öldü.

Vatan çıktı elimizden,

Bezer olduk canımızdan,

Şu yetimler dul kaldılar,

Nice bini kurban oldu.

Hani kefen, yoktur mezar,

Bunu gören kalbin üzer.

Bu azapla ölenlerin,

Mezarları çöller oldu.

Biz serpildik diyarlara,

Sığınmışız Yaradan'a.

Perakende kuşlar gibi,

Böyle kötü haller oldu.

Vatansız insan olur mu?

Kardeş kardeşin bulur mu?

Sahip çıkar Türk kardeşler,

Geçen geçti, olan oldu.

Ali Paşa destan düzdü,

Tamam, doğruyu yazdı.

Duyun siz de Türk kardeşler,

Gurbet bize mekân oldu. (Veyseloğlu, 2008, s. 246,247)

4.2.4. Fergana Ağıtı

Mehyar Ahmedoğlu Varhanlı

Fergana, fergana boyandın gana,

Türklere zulm ettin, gasdettin cana.

Evladını yitirmiş nece bir ana,

Yandırdun yanasın sen Fergana!

Körpe sebilere çok zulüm ettin,

Devletin götürüp, hakaret ettin.

Dini, mezhebi, insafı nettin?

Yitirdin dini sen, yolu Fergana,

Yandırdun yanasın sen Fergana!

Ezelden gizlettin haçı göynunda,

Günahsız halkın ganı boynunda.

Bu tuttuğun işler galsın aklında,

Dönecek bu işler başan Fergana,

Yandırdun yanasın sen Fergana! (Hacılı, 2009, s.522)

4.2.5. Her Birimiz Başka Yerde

Yunus Zeyrek

-Ahıskalı Kardeşlerime-

1944' te Özbek Eli'ne(İl'ine) sürüldüler,

Orda da fazla görüldüler.

1989' da öldürüldüler,

Ve yine sürüldüler…

Eski günler ırak kaldı,

Her birimiz başka yerde.

Ne ev kaldı, ne bark kaldı,

Her birimiz başka yerde.

Felek büktü belimizi,

Moskof aldı El'imizi.

Kimse bilmez halimizi,

Her birimiz başka yerde.

Amcam nerde, dayım nerde?

Telef oldu trenlerde.

Aramızda sonsuz perde,

Her birimiz başka yerde.

Elli yıl var ki sürgünüm,

Yıl olur geder, her günüm.

Yeri göğü tuttu ünüm,

Her birimiz başka yerde.

Yurdum nerde, yuvam nerde?

Suyum nerde, havam nerde?

Yaylam nerde, ovam nerde?

Her birimiz başka yerde.

Kaç diyarda mezarımız,

Gökte kaldı nazarımız.

Namsız kayıp hezarımız,

Her birimiz başka yerde.

Kardeş kardeşin derdinde,

Vurulduk Özbek yurdunda.

Kaldık dağların ardında,

Her birimiz başka yerde.

Rus'tan almış ev yakmayı,

Kardeşe kılıç çekmeyi.

Çok gördü helal lokmayı,

Her birimiz başka yerde.

Yine göçtük herbir yana,

Uruset Azerbaycan'a.

Rabbim kavuştur vatana,

Her birimiz başka yerde.

Yunus dua kılsın bize,

Kara bahtım gelsin dize.

Son verelim artık söze,

Her birimiz başka yerde. (Hacılı, 2009, s.560,561)

4.2.6. Kara Vagonlar

Şahismayıl Adıgünlü

Garları yara yara,

Tütsüleyir gatarlar.

Bu gara vagonlardan,

Ölenleri atarlar.

Yorgansız, aynı yalın,

Gedenler buza dönüp.

Gör, neçe zavallının,

Yanan çırağı sönüb.

Öldü Türk'ün düşmanı,

Stalin tek(gibi) fironlar(firevun).

Yaddaşlarda yaşayır,

Kara renkli vagonlar. (Hacılı, 2009. S. 527

4.2.7. Yaradanım

Mikayıl Badalov

Beş rayonu(bölge), 222 kövi,

Sürdüler de Yaradanım!

Söndürdüler olan evi,

Soydiler de Yaradanım!

Edrefimiz esger, vagona binduh,

Orta Asiya meskenimizdur bilduh.

Ac-susuz aylarınan yollarda galduh,

Günümüz- günahımız ne idi Yaradanım!

Yolda-izde yetim-yesir öldüler,

Savuhtan sabahsız sebiler gırıldıler.

Galanımızı tarma tağın ettiler,

Ağırlaştı ehvalımız Yaradanım!

Yaşaduh gurbette az-maz,

Verduh Hag yolunda nezir de niyaz.

Yarali yüreğimiz, gönül şadnamaz,

Soldi bağ, bahçani, Yaradanım!

Kesduh gurbanlari, tutduh oroci,

Budur İslamiyet'in en böyük borci.

Görecek günlerimiz olmasin aci,

Geze-geze Yaradanım!

Seksen dokuzda da açıldi başımıza gavga,

Benzeduh bayguşa, olduh da garga.

Ezilib elenduh, duşduh da ocağa,

Göre göre, Yaradanım!

Düşünduhca doldi yüreğimize gara ganlar,

Ayrıldı mefataya istehli canlar.

Getti neçe nece, hasret cavanlar,(delikanlı)

Toldi mezarluhlar, Yaradanım!

Her milletin var yuvasi, yurdi,

Meşesinde vehşisi. çakkali, gurdi…

Sahabsız sürmeye hazırdır ordi,

Diyah vatan, Yaradanım!

Rayonum Ahisha, yerim Azğur,

Kesildi tekkedim, galmadi sabur.

Duva, dilegimizi eyledi gabul,

Ulaşsın her yeten Vetenine, Yaradanım!

Mükayıl heç de yerin görmedi,

“Ana Veten” deyib, ömür sürmedi.

Gezib, görüb aylennen gülmedi,

Meskenden Mekanacan, Yaradanım! (Hacılı, 2009, s.543)

4.3. Sevilen Kişiler Arkasından Söylenen Ağıtlar

4.3.1. Ali İslam - Nergis Gelin Ağıtı

Ali İslam, Aspinza kasabasından. 1944 yılında yeni düğünü oldu. Düğün sırasında Rus askerleri düğünü dağıttılar. Ali İslam yaralandı. Ertesi gün trenlere bindirildik. Ali İslam yaralı, Nergis Gelin de hasta. Ayrı vagonlara bindirildiler. Büyükler, hasta ve yeni evli olan bu gençlerin aynı vagonda olmalarını isteseler de askerler izin vermedi. Tren, İdil ırmağının üzerinde durdu. Üç gün üç gece ırmağın üzerinde bekledik. Buraya kadar geçen sürede Ali İslam ve Nergis Gelin fazla dayanamadılar. İkisi de Hakk'ın rahmetine kavuştu. Askerler, öldüklerini öğrenince cesetlerini zorla aldılar ve ırmağa attılar. Yolculuk tekrar başladı. Bu olanlar gözümün önünden gitmiyordu. Duygularımı mısralarıma döktüm.(Ali Paşa Veyseloğlu)

Bizim hali dünya duysun,

Zalim bize zulüm etti.

Aşımıza zehir katıp,

Malı mülkü talan etti.

Nice gençler açtan öldü,

Ana, baba saçın yoldu.

Düşman bizden hayıf aldı,
Vatanımız elden gitti.

Osman Ağa düğün yaptı,
Oşora'dan gelin aldı.
Düğün evi alkalan olup,
Ali İslam kana battı.

Kara bulut duman oldu,
Bağ, bahçeyi dolu vurdu.
Nergis gelin yana yana,
Yaş yerine kan ağladı.

Ali İslam rüya gördü,
Meğer kader böyle yazdı.
Kara bahtlı güzel Nergis,
Muradına eremedi.

Ali İslam batmış kana,
Nergis ağlar yana yana.
Felek yıkmış evlerini,
Ömür bağın talan etti.

Bizi düzdüler yollara,
Doldurdular vagonlara.
Nergis gelin ayrı düştü,
Gam leşkeri zuhur etti.

Ali İslam ağır hasta,

Güzel Nergis kaldı yasta.

Kalbi gamgin, gözü yaşlı,

Dertli gönül gana battı.

Nergis ağlar yana yana.

Zalim gâvur kıydı cana.

Ali İslam aldı yara,

Konu komşu hep ağladı.

İşte sürgün buyurdular,

Zevceleri ayırdılar.

Ah u figan arşa çıktı,

Büyük küçük figan etti.

İslam burda, Nergis orda,

Araları kalın perde.

İkisi de ağır hasta,

Görüşmeler yasak oldu.

Nergis gelin yemez içmez,

Sır pinhanın ele geçmez.

Yürek gamgin, gönül yasta,

Bu dert gamlar hasta etti.

Tren geldi şu İdil'e

Cemaat düştü teşvişe.

Güzel Nergis gamdan ölmüş,
Küçük büyük hep ağladı.

Ali İslam yana yana,
Yandı böğrü, döndü kana.
Bu f âniden elin üzdü,
Mürgü ruhu firar etti.

İşte böyle fani dünya,
Attılar onları suya.
Kara bahtlı bu civanlar,
Murad almayıp, göçtü gitdi.

Ali İslam, Nergis gelin,
Cennet olsun mekânların.
İdil ırmağı mezarların,
Destanımız başa yetti.

Ali Paşa dua eder,
Bu faniye gelen gider,
Mutlu olun siz kardeşler,
Düşman bizi talan etti.   Ali Paşa Veyseloğlu

4.3.2. İsmail Ağa Ağıtı

İsmail Ağa Vaciboğlu, Belbulak'ta yaşayan ve köyün kalkınması için çok çalışan, halkın çok sevdiği birisidir. Köyün başkanıdır. Ruslar onu, Kanuni Sultan Süleyman'a benzetirler. Genç yaşta (48) ölmesi halkı yasa boğdu. Ahıska halkı onun arkasından çok şiirler söyledi. (Ali Paşa Veyseloğlu)

Mert, yiğitlik yaptı fani dünyada,
Yiğit bir cab idi İsmail Ağa,
Ehl-i meclislerde şahlar misali,
Adil insan idi İsmail Ağa.

“Türk Sultanı” ad koydular adına,
Yetişirdi çaresizler dadına.
Kuş yetmezdi o sulatanın atına,
Sultandı, han idi İsmail Ağa.

At belinde devran sürdü şah gibi,
Fidandı boyu, yüzü mah gibi.
Şirin idi konuşması bal gibi,
Dosta sultan idi İsmail Ağa.

Sene altmış yedi, kırk sekiz yaşı,
Ecel şerbeti içip, ağırdı başı.
Yığıştı yanına kavim kardaşı,
Hakk’a giden candı İsmail Ağa.

Aspinya’ydı kenti, vatan Gürcistan,
Kabrinin mekânı, bu Kazakistan.
Vacib’in oğluydu, soyadı Sultan,
Yüreğimiz yandı İsmail Ağa. (Veyseloğlu, 2008, s.66)

5. HALK ŞİİRİ

Daha önce türkü, mâni, ninni ve ağıt örneklerini verdik. Bu bölümde ise âşık tarzı şiir geleneğine benzer örnekleri ve günümüz Ahıska şairlerinin şiirlerini tasnif ettik. Bu tasnifi, *deyiş, lirik şiirler* ve *epik şiirler* şeklinde yaptık. Diğer şiirler bölümünde Almatı'da yaşan şairlerin şiirleri yanı sıra, Almatı ile bir şekilde irtibatı olan kişilerin şiirleri ile Ahıskalı olup, diğer ülkelerde yaşayan şahısların şiirlerine yer verdik.

5.1. Deyişler

5.1.1 Ali Paşa- Marusa

Kaynak şahıslarımızdan Ali Paşa Veyseloğlu, sürgünden 44 yıl sonra, Sovyetler Birliği'nden izin alıp, Ahıskayı ziyaret eder. Aspinza'ya bağlı Damala Köyü'nde, gençliğinde kendisini beğenen Ermeni Marusa'ya misafir olur. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen, Marusa Ali Paşa'yı hala sevmektedir. Aralarında şu kısa deyişme geçer. Marusa Âşık Garip'in sözlerini söyler.

Marusa
O nedir ki suya düşse ıslanmaz?
O nedir ki yer altında paslanmaz?
O nedir ki etin kessen seslenmez?
O kimdir ki katarlanmış gider hey?

Ali Paşa
O gündür ki suya düşse ıslanmaz.
O altındır yer altında paslanmaz.
O ölüdür etin kessen seslenmez,
Azrail'dir katarlanmış gider hey!

Marusa
O nedir ki gökten iner yok olur?
O nedir ki cümle âlem tok olur?

O nedir ki el değmezden oh olur?

O nedir ki çarh değmezden döner hey?

Ali Paşa

O yağmurdur gökten iner yok olur.

Onun için cümle âlem tok olur.

Kötü sözdür el değmezden oh olur.

O gözdür ki çarh değmezden döner hey! (Ali Paşa Veyseloğlu9

5.1.2. Memedoğlu-Karayev

Rövşen Memedoğlu'nun Şair Kemal Karayev'le Deyişmesi:

Memedoğlu

Ustad, yene gileylisen

Deyen, yohdu ganan seni.

Çoh elleşdin, çoh vuruşdun,

Yamanladı, yaman seni.

Karayev

Men milletimden gileyliyem,

Goy anlasın, gansın meni.

Çoh elleşdim, çoh vuruşdum,

Yamanlasın yaman meni.

Memedoğlu

Her meclisde söhbet açdın,

Dayanmadın, şöhret açdın.

Dedin, eşit mürvet açdın,

Dandı yene, danan seni.

Karayev
Doğru düzgün söhbet açdım,
Dayanmadım, şöhret açdım.
Ele bildim, düz anlaşdım,
Dandı yene, danan meni.

Memedoğlu
Emelin düz, kelamın hoş,
Canı dilden salamın hoş.
Dilindeki teamın hoş,
Eyri görür, nadan seni.

Karayev
Anlayana kelamım hoş,
Her kestiye salamım hoş.
Düzgün yazan gelemim hoş,
Eyri sanır nadan meni.

Memedoğlu
El yükünü götürübsen,
Sel yükünü götürübsen,
Tepeleri dağ bilibsen,
Goy basmasın duman seni.

Karayev
Yükü boynuma almışam,
Özüme de borç bilmişem.
İndi ki var gocalmışam.
Hayıf basdı duman meni.

Memedoğlu

Yükün ağır, menzil uzag;
Ömür şirin, ömür çırağ.
Sen basılmaz bir uca dağ.
Daşdan yonub, yonan seni.

Karayev

Ne de olsa götürecem,
Menziline yetirecem.
Yorulmağı itirecem,
Daşdan yonup, yonan meni.

Memedoğlu

Dağ döşüne bezek yamaç,
Dal gerdene teller gulac.
Sen her zaman yaşıl ağaç,
Yıha bilmez saman seni.

Karayev

Düz gelmişem, düz olacam,
Dardaylara göz olacam.
Doğru yolda gocalacam,
Yıha bilmez nadan meni.

Memedoğlu

Rövşan seni tanır, bilir;
Ustad kimi sanır, bilir.
Her kelmeni anır, bilir;
Çohdan anıb, anan seni.

Karayev

Ustad gedrini bilen keste,

Seni görem hoş nefesde.

Ay Kamal, telebe besde,

Rövşendeki anan meni.

(Memmedoğlu, 2013, s.115–118)

5.1.3. Memmedoğlu-Musayev

(Rövşen Memedoğlu'nun Şair Amiristan Musayev'le Deyişmesi)

Memedoğlu

Şair dostum biraz eyle,

Sözün kimi, sözün kimi.

Han Teheri bir hırd eyle,

Gışdan çıkmış yazın kimi.

Musayev

Arzını gebul eyle,

Şirin bahan gözün kimi.

Şayır dostum, Han Teheri,

Hırdaladın özün kimi.

Memedoğlu

Ya istersen gandır meni,

Ya da götür sındır meni.

Başdan başa yandır meni,

Sinendeki sazın kimi.

Musayev

Seni bela gandıramam,

Demayinen sındıramam.

Eşk oduna yandıramam,
Alovlanan yazın kimi.

Memedoğlu
Gelen sevgi getmez olsun,
Duyğuların bitmez olsun.
Galsın, dursun itmez olsun,
Dağlardaki izin kimi.

Musayev
Hoş dilekli, hoş avazlı,
Hele sene bunu yazdı.
Galdırdığımız birce izdi,
O sen diyen sözün kimi.

Memedoğlu
Cavab tabag, sual seçek,
Doğru dürüst şumal seçek.
Halallığı amal seçek,
Süfrendeki duzun kimi.

Musayev
Eşgin dalğa kimi vursun,
Arzuların başa varsın.
Geleminden şeirler yağsın,
Nur alemli üzün kimi.

Memedoğlu
Bu Rövşen'e bir hay eyle,
Dönder gışın bir yay eyle.
Sehraları göm göy eyle,
Vetendeki düzün kimi.

Musayev

Serraf olan sual seçer,

Hegigetden namerd gaçar.

Emirastan surfa açar,

Halallıgta duzun kimi.

(Memmedoğlu, 2013, s.119,121)

5.2.Lirik Şiirler

5.2.1.Ah Bu Kara Sevda

Mircevat Ahıskalı

Zamansız ateşi başıma geldi,

Ah Bu Kara Sevda, Ah Bu Kara Sevda.

Ok gibi saplandı, kalbimi deldi,

Ah Bu Kara Sevda, Ah Bu Kara Sevda.

Havalandı yürek, coştu çağladı,

Yüzüm güldü ama gönlüm ağladı.

Ateşim çıkmadı, içten dağladı,

Ah Bu Kara Sevda, Ah Bu Kara Sevda.

Girdi gönlüm, aşk deryasını boyladı,

Kimse bilmez bu hal beni neyledi.

Aklım baştan aldı, mecnun eyledi,

Ah Bu Kara Sevda, Ah Bu Kara Sevda.

Yıllar sonra beni bana buldurdu,

Ruhen kavuşunca sevdi, güldürdü.

Cismen ayrı kaldı, yaktı, öldürdü,

Ah Bu Kara Sevda, Ah Bu Kara Sevda.

Ahıskalı bu sevdadan döner mi?
Aşk ateşi kolay kolay söner mi?
Gül olmadan aşk, bülbül yanar mı?
Ah Bu Kara Sevda, Ah Bu Kara Sevda.

(Türki, 2007, s.176)

5.2.2. Dilber

Hediyye Şabanova

Ala gözlü, nazlı dilber,
Seni görmeye geldim.
Görem, dilber, görmiyem mi?
Ne dersen?

Hal, ahvalın sormaya geldim,
Sorem, dilber, sormiyem mi?
Ne dersen?

Duzuni desem almaya geldim,
Alem, dilber, almiyem mi?
Ne dersen?

Yahşi olur, çörek versen bir aca,
Girme gövül, getmah istersan haça,
Misafirim gonağında bu gece,
Galem, dilber, galmiyem mi?
Ne dersen?

Seni almeye geldim,
Alem dilber, almiyem mi?
Ne dersen?

İmana gel sen.
Men bir aşığ, dost bağından soruşur.
Yaz olanda taza meyva yerişur.
Geçer vahti, purtukallar çoruşur,
Derem, dilber, dermiyem mi?
Ne dersen?

Alem seni, dilber, imana gel sen. (Hacılı, 2009, s.558)

5.2.3. Dünya Güzeli
Ali Paşa Veyseloğlu

Mevlam seni beğeniben yaratmış,
Sultan etmiş güzellerin üstüne.
Adın Fikriye, yüzün aydan nurludur,
Bir ay doğmuş bu ellerin üstüne.

Ahu gözler aşıkları kandırır,
Katlı kumaş pahasına andırır.
Senin aşkın biz fakiri yandırır.
Bad-a saba eser güller üstüne.

Seni alan murad alır dünyada,
Gider gamı, hurrem olur dünyada.
Huzur bulur hem şad kalır dünyada,
Nurlar inmiş gazellerin üstüne.

Paşa der ki, kara kaş hilal gibi.
Dilin şirin, şeker şerbet bal gibi.
İnci dişler dehanında lal gibi,
Bülbül konmuş al güllerin üstüne. (Veyseloğlu, 2008, s. 32,33)

5.3. Epik Şiirler

5.3.1.Ahıska

Rövşen Memmedoğlu

Ahıska, yam- yaşıl düzler oylağı
Sinesinde çemenlere hay verer.
Gevelere yolar açar dolağı
Nahışlara, sovgat verer, pay verer.

Ahıska, gayaların daş imzası,
Bu imzada tarihin yaşı belli.
Osmanlının halal, cesur, obası,
Dağlarında yamacı, gaşı belli.

Ahıska, Gorguddan emanet galan,
Sazın sinesinin yanan telidi.
Han Teher yoluna Zöhreler alan,
Dastanların heç solmayan gülüdü.

Ahıska, dağlardan ahan dağ çayı,
Ana laylası tek ohşayar ruhu.
Tek gelib dünyaya, tapılmaz tayı,
Dünya gözel bilir, unutmur bunu.

Ahıska, vetendi; Ahıska eldi.
Düşmenin ağzına vurulan kilid.
Lehçesi cahanda en şirin dildi.
Bir elinde sazdı, birinde emud.

Rövşen Ahıska’nın derin köküne
Oğuz ellerine sovgata geldi.
Uzattı elini, uzanan ele,
İsmihan oğluna, ovgata geldi.

(Memmedoğlu,2013, s.82)

5.3.2.Ahıska Türk Milleti Var

Elena Nabi

Hegigetin yollarına meylimizi bağlamışız,
Ne günlerde duçar olup,
Türk adını saklamışız.
Babaların örfü âdetinden,
Hele de yâd olmamışız.
Açılıp kol kanadımız,
Matlaba çatmışız.
Dinleyin şu sözleri:
Bizim Ahıska Türkleri...

Vakit böyle getirse de,
Örfü âdeti sakladı.
Din içinde din besledi,
Farzı, sünneti sakladı.
Ne kadar kurban olup?
Namus gayret sakladı.
Bir birine arka durup
Bütün milleti sakladı
Şu yolların kahramanı
Bizim Ahıska Türkleri...

Kendimizi de gurur olmalı,
“Türk” diyen adımız var.
Saklıyalım bir birimizi,
Şevketimiz şanımız var.
Kuvvet verelim bir birimize,
Vicdanımız, ârımız var.
Yücelsin Kazak- Türk Bayrağı,
Astana – Ankara’mız var.
Şiir yazıp destan düzen
Ahıska Türk Milleti var!   Elena NABİ-Almatı / Kazakistan

5.3.3.Anadolu

Rövşen Memmedoğlu

Bu diyarın, bu toprağın söhbeti,
Yanan bir güneş, yanan bir aydır.
Bitmez, tükenmez o geder zengin
Allahın verdiği en gözel paydır.

Anadolu; ruhun tacı,
Anadolu; seven ürek.
Anadolu; bahar ağacı,
Anadolu; arzu, dilek.

Anadolu; merd oylağı,
Anadolu; şirin lehce.
Anadolu; sübh çağı,
Anadolu; o bir secde.

Anadolu; Yunus Emre,
Hacı Bektaş, Âşıg Veysel.

Anadolu; çiçek ömre,
Saz üstüne yanan meşel.

Sen igid Gars'ı gör, ona addımla.
Osmanlının serhadlar memleketi.
Sevgi burda, gehramanlıg burdadır;
Dağlar çapan ferhadlar memleketi.

Ordan Erzurum'a bir yol al, hele;
Dadaşlar diyarı gözün ohşasın.
Otur çemenlikde, bardaş gur, dincel
Neğmeli çiçekler, dizin ohşasın.

Erzincan; bağçalar, bağlar şeheri,
İnsanın ağzını dada getirer.
Başdan başa meyvelerin gohusu,
Gemini dağıdar, şada getirer.

Şanlıurfa peygemberler yurdudur.
Guran Ayesi var her ocağında.
O geder mugeddes, o geder dolğun,
Pirin hazinesi, öz muncuğunda.

Konya'ya başın ey, itaat eyle;
Mevlana'nın ruhu dolaşır burda.
Meribanlıg göster, seadet eyle;
Hagg'ın hagg dileyi yarışır burda.

Ruhun tezelensin Sivas'a yollan,
Âşıg Veysel burda seni ezizler.
Başından dırnağa deyişer seni,
Onun sazındaki çalınan teller.

Sözün dergâhına düşmek istesen,
Ağ şeherde Yunus Emre közü var.
O böyük ustadı ziyaret eyle,
Dünya boyda, söhbeti var; sözü var.

Kakgoşların meskenidir Elazığ,
Menası gehreman, igid demekdir.
Salamlaş, söhbet et, her bir daşıyla,
Görersen, nesihet, öyüt demekdir.

Ne anladım, ne söyleyim, ne deyim;
Sözler aciz galır onun yanında.
Sen özün keçesen gerek bu yolu,
Görmekçün möçüzeni her garışında.

(Memmedoğlu, 2013, s.103-105)

5.3.4. Kazak Türklerine

Ali Paşa Veyseloğlu

Gelip düştük Kazakistan eline,
Şehrine köyüne böldüler bizi.
Tez öğrendik Türk Kazak'ın dilini,
Hürmetli bir konak bildiler bizi.

Tavturgen köyünde Caylubay hoca,
Cömertliği onun yüceden yüce.
Çok yardım gösterdi, çıplağa aça,
Kazak'ın can dostu kıldılar bizi.

Kazak halkından çok hürmet gördük,
Yahşi, yaman günde sorulduk, sorduk.
Fitneyi fesadı beraber kırdık,
Evlerine yurtlarına aldılar bizi.

Biz bir olarak, dinde biriz, nesilde,
Türk Kazak'tır, Kazak Türk'tür asılda.
Bizi bölen münafıktır bu yolda,
Saklasın fitneden Hüda'mız bizi.

Adilhan, mert, yiğit benim kardaşım,
Ali Askerof Hıdır, sadık yoldaşım.
Dahi çok Kazak'tan vardır sırdaşım,
Saygılı dostlarım hürmetler bizi.

Börkeyef Ebül de başçısı oldu,
Çinivay abisi malını soydu.
Yığılıp Kazaklar büyük toy kurdu,
Bölüp evlerine aldılar bizi.

Adım Ali Paşa, dostlarım Kazak,
Babamız Türklerden düşmüşüz uzak.
Düşmanlar bizlere kuruyor tuzak,
Uymayın onlara bölerler bizi. (Veyseloğlu, 2008, s. 62)

5.3.5.Men Gedecem

Şahismayıl Adıgünlü

-Sen haralı(nereli)?
-Ahıshalı.
-Demek Keremsen; Vatan, Aslı.

Sürgündedir Kerem nesli.
Kerem kimi yana yana,
Yetemmirsen sen de yâre.
-Bil ki Türk'em, men uluyam,
Böyük halkın bir goluyam.
Ezseler de ezilmezem,
Kesseler de kesilmezem.
Hele vardır şöhretim,
Tükenmezdir güvvetim.
Can bedenden üzülmezdir,
Vatan candır, azizdir.
Çekseler de yene dara,
Men gedecem o diyara!
Men gedecem…
Gedecem…
Gedecem…
Ge-de-cem… (Hacılı, 2009, s.529)

5.3.6.Türkiyem

Rövşen Memmedoğlu

Türk Dünyasın candan artık sevene,
"Uğrunda ölüme hazır gedene"
"Ne mutlu, Türkem, Türkem deyene!"
Kök üstünde budag atmış berk gövdem!
Türkiyemdi, Türkiyemdi, Türkiyem!

Dağlarım var, zirveleri dumanlı,
Ünlü geleceğe inam, gümanlı.
700 il herac aldı dedem Osmanlı,
Kök üstünde budag atmış berk gövdem!
Türkiyemdi, Türkiyemdi, Türkiyem!

Hara getsem dalğalanır Bayrağım,
Bu dünyadı, o baş bu baş oylağım.
Alınmazdır, bir galadir, sol, sağım.
Kök üstünde budag atmış berk gövdem!
Türkiyemdi, Türkiyemdi, Türkiyem!

At belinde elde gılınc olmuşam,
Köksümde saz bu dünyanı yormuşam.
Bu cahanın ezelinden doğmuşam,
Kök üstünde budag atmış berk gövdem!
Türkiyemdi, Türkiyemdi, Türkiyem!

Bahma, ele garı düşmen bil, tanı,
Eyri fikrin heyalından sil, tanı.
Milletimdi, her terefm, bil tanı,
Kök üstünde budag atmış berk gövdem!
Türkiyemdi, Türkiyemdi, Türkiyem!

Rövşen Türk oğludur, hagga dayanır,
İgidlikde zeferlere boylanır.
Sesindeki möhteşemlik haylanır:
Kök üstünde budag atmış berk gövdem!
Türkiyemdi, Türkiyemdi, Türkiyem! (Memmedoğlu, 2013, s.20-21)

3.BÖLÜM

KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

1.ATASÖZÜ

Atasözleri, ilk söyleyicisi belli olmayan, yaşanmış bir takım olayların sonucunda ortaya çıkan neticenin sonucunda söylenen ve günümüze kadar gelen sözlerdir. Türk dünyasında atasözü terimini karşılayan çeşitli terimler vardır. Çuvaşlarda "cumak", "samah", "oranlama"; Altaylarda "ülger-comak"; Kazan'da "eski söz"; Kırım'da "kartlar sözü", "hikmet"; Doğu Türkistan'dan Kırım'a uzanan sahada "makal"; Türkistan, İran ve Afganistan'da "nakıl"; Doğu Türkistan'da "tabma", "ulular sözü"; Kerkük'te "darb kelam", "emsâl", "cümle-i hikemiyye", "deme", "demece", "deyişet", "eskiler sözü"; Anadolu'da bazı yörelerde "deyiş" ve "ozanlama" denildiği de görülmektedir (Alptekin-Sakaoğlu, 2005, s.159).

Geçmişte "sav" terimiyle karşılık bulan atasözleriyle ilgili Şükrü Elçin "XI. asırda Karahanlılar devrinde Doğu Türk ilinde, 'söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, sey' manalarına gelen ve 'sa-' fiilinden türemiş, 'sab-sav' kelimesi XIV. Asırda İslâm tesirinde Kıpçak sahasında görülüyor" der (Elçin, 1986, s.623).

Ömer Asım Aksoy atasözlerini şöyle tanımlar: "Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan kamuca benimsenmiş sözlerdir." (Aksoy, 1965, s. 30).

Ömer Asım Aksoy atasözlerinin özelliklerini şöyle sıralar:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini – uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak tarafsızca bildiren atasözleri.

2. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini – uzun bir gözlem sonucu olarak – belirten atasözleri.

3. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı(açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri.

4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt veren atasözleri.

5. Bir takım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri.

6. Âdet ve gelenekleri bildiren atasözleri.

7. Bazı inançları bildiren atasözleri." (Aksoy, 1965, s. 31–32)

Ahıskalıların sanat miraslarından biri de atasözleridir. Her bir atasözünde başka başka hikmet var. Onların asırlar boyu aralarında toplanmış olan hayat tecrübeleri "atasözleri diye adlandırılmış ve günümüze kadar da gelmiştir. Atasözlerinin her birinde ulu babalarımızın izi vardır. O bir yaşam tarihidir. Atasözleri hayat acılarını, nasihat ve misaller anlamında göstermektedir. Atasözleri kültür zenginliklerimizden biridir.(Türki-Priveya, 2009, s.190)

Çalışmamızdaki atasözlerine bakıldığı zaman bize hiç de yabancı gelmediğini gördük. Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlülüğü" eserindeki atasözleri ile Ahıska atasözleri ya aynen, ya da mana itibariyle benzerlik taşımaktadır. Benzerliklerden bazılarını, önce Aksoy'un eserinden, sonra Ahıska atasözlerinden, alfabetik sıraya göre gösterdik:

Acıkmış kudurmuştan beterdir.(s.50)

Acıkmıştan kanıkmış kötüdür.

Aç tavuk (dusunde) kendini buğday (arpa, darı) ambarında sanır (gorur).(s.53)

Aç tavuh, düşünde tari görür.

Agaç ne kadar uzasa göğe ermez.(s.55)

Ağac ne kadar uzansa, öz kökünden uzağa gidebilmez.

Ağır ol batman gel (döv, gelesin, dövesin)(s.56)

Ağır otur batman olur.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.(s.57)

Ağlamiyana meme yohtur.

Ağrımayan baş yastık istemez.(s.57)

Ağırmiyan baş, yastuh istemez.

Akıl akıldan üstündür.(s.59)

Ahıl ahıldan üstün gelür.

Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır.(s.59)

Akılsız dosttan akıllı düşman iyidir.

Akılsız başın cezasını (zahmetini) ayak çeker.(s.60)

Ahılsız baş uçundan, ne çeker sefil ayahlar.

Akıl yasta değil, bastadır.(s.61)

Ahıl yaşta degül baştadur.

Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar.(s.64)

Allah bin dert vermiş, bin bir de dermen.

Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmış.(s.64)

Allah kardaşi bir yaradiyer, rızkıni ayri.

Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al.(s.68)

Anasına bah, tanasıni al.

At kudümüy yurt kudümü, avrat kudümü.(s.75)

At ta avrat ta yurtta.

Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz.(s.78)

Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.

Bal tutan parmağını yalar.(s.82)

Bal tutan parmağını yalar.

Emanete hıyanet olmaz. (s.121)

Amanata hiyanet olmaz.

Bir adama kırk gün (deli dersen deli, akıllı dersen akıllı olur) ne dersen o olur. (s.88)

Ahılliya kırh gün deli desen deli olur.

Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.(s.96)

Büyük lokma ye, büyük söz söyleme.

Damlaya damlaya göl olur. (Aka aka sel olur).(s.104)

Tamla tamla göl ulur.

Dayak cennetten çıkmıştır.(s.105)

Sopa cennetten çıkmış.

Deli deliyi görunce değneğini (comağını) saklar (gizler)(s.106).

Deli deliyi görende degenegini sahlar.

Demiri tavında dövmeli.(s.106)

Demüri sicah sicah dögerler.

Dert bir olaydı ağlamak kolaydı.(s.108)

Dert bir olsa ağlamaya ne var.

Dert, çekene göredir.(s.108)

Derdi çeken bilür.

Derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz.(s.107)

Derdini gizleden davasını bulamaz.

Deveden büyük fil var.(s.109)

Deveden böyük fil var.

Deveye burç gerek olursa boynunu uzatır.(s.109)

Deveye bürc lazım olsa boynuni uzadur.

Dilin kemiği yok.(s.111)

Dilin gemügi yohtur.

Dost başa bakar, duşman ayağa.(s.113)

Dost başa bahar, düşman ayağa.

Dost için olmeli, duşman için dirilmeli.(s.113)

Dost yoluna can kurban.

Dünya bir yağlı kuyruktur; yiyebilene aşk olsun.(s.115)

Dünya kuyruktur, kesip yiyene aşk olsun.

Düşenin dostu olmaz.(s.116)

Düşenin yâri olmaz.

El elden üstündür (ta arşa kadar) (arşa çıkıncaya, varıncaya kadar).(s.119)

El elden üstün, Arş’a varana kadar.

El için ağlayan (iki) gözden olur, (yar için dövünen dizden olur).(s.120)

El içün ağliyan, gözden olur.

El mi yaman, bey mi yaman? (el yaman), (Bey mi yaman, el mi yaman?)(s.121)

El mi yaman bey mi yaman?

Emanete hıyanet olmaz.(s.121)

Amanata hiyanet olmaz.

Erken kalkan (çıkan) yol alır, er evlenen döl alır.(s.123)

Er kahaninen er evlenen yanğılmamiştür.

Eşek büyümekle tavlabaşı olmaz.(s.125)

Eşek hacca gitmekle hacı olmaz.

Ev alma, komşu al.(s.127)

Ev alma, alanda komşi al.

Evdeki hesap (pazara) çarşıya uymaz.(s.127)

Evdeki bazar çarşıda geçmez.

Garip itin kuyruğu bacağı arasında (götünde, kıçına kısık) gerek (olur).(s.129)

Garip köpeğin kuyruğu döşünde gerek.

Geç olsun da güç olmasın.(s.130)

Geç olsun, güç olmasın.

Gelen gideni aratır. Gelen gidene rahmet okutur.(s.130)

Gelen gedene rahmet ohudur.

Geline oyna demisler, yerim dar demis.(s.130)

Gelin inek sağamaz, havli egridür diyar.

Gözlüye gizli yoktur.(s.134)

Gören göze kül sepme.

Gül dikensiz olmaz.(s.134)

Gül tikensiz olmaz.

Güne göre kürk giyinmek gerek.(s.135)

Güne göre kürkün gey.

Haramın temeli (binası) olmaz.(137)

Haramın binası yoktur.

Her gönülde bir arslan yatar.(s.140)

Her insanın yüreğinde bir aslan yatar.

Herkesin geçtiği köprüden sen de geç.(s.142)

El geçen köprüden sen de geç.

Hocanın dediğini yap (soylediğini dinle), yaptığını yapma.(s.144)

Mollanın deduğuni et, ettuğuni etme.

Her vaktin bir padişahı var.(s.143)

Her şey vaktinde, padişah tahtında gerek.

İnsanın (adamın, bir kimsenin) adı cıkmadansa canı cıkması yeğdir (hayırlıdır).
(S.148)

Adamın adi çıhanaçah cani çıhsın.

İnsanın (adamın) alacası içinde, hayvanın alacası dışında.(148)

İnsanoğlu çiğ süt emmiş, kimse bilmez fendini.

İp kırıldığı (koptuğu) yerden ulanır (bağlanır).(s.149)

İp koptuği yerden bağlanur.

İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.(s.150)

İstiyanın bir yüzi kara, vermiyanın iki yüzi.

İstiyanın bir yüzi kara, vermiyanın iki.

İş insanın aynasıdır.(s.150)

İş, insanın şöhretidur.

İt ulur, birbirini bulur.(s.152)

İt iti arar, Şam'da bulur.

İt ürür, kervan yürür. (s.152)

İt hürür, kervan geder.

İyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe iyilik er kişinin karı.(s.153)

İyiliğe iyilik her adamın işi, kötülüğe iyilik er adamın işidir.

İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir.(s.153)

İyilik yap, taş altına koy.

Kanı kanla yumazlar, kanı su ile yurlar.(s.156)

Kanı kan ile yumazlar.

Karga yavrusuna bakmıs, benim ak pak evladım demis.(s.157)

Karğa yavrisine demişki: “ay benim bayaz yavrum.”

Keçiye can kaygısı, kasaba yağ kaygısı. (Koyun can derdinde, kasap yağ derdinde). (s161)

Keçi can derdinde, kasap yağ derdinde.

Kel ilaç bilse kendi başına sürer. Bkz. Kelin ilacı olsa başına sürer.(s.162)

Kel ayran bulursa başına çalar.

Kendi düşen ağlamaz.(s.163)

Kendi yıkılan ağlamaz.

Keskin sirke kabına (küpüne) zarar(-dır).(s.163)

Sert sirke kabına zor eder.

Kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar.(s.264)

Kısmetten artuh yemeh olmaz.

Kız beşikte (kundakta) çeyiz sandıkta. (Kız kucakta, çeyiz bucakta).(164)

Kız beşikte, ceyiz zanduhta.

Kızını dövmeyen dizini döver.(s.265)

Kızıni dögmiyan dizini döger.

Kimse kimsenin kısmetini (rızkını) yemez.(s.165)

Kimsenin rızkını kimse yiyemez.

Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür (karısı kız görünür). (s.167)

Komşinin tavuği komşiya kaz görünür, gelini de kız.

Kötü komşu insanı (adamı) hacet (mal) sahibi eder.(s.167)

Köti komşi mal sahabi eder.

Kurt dumanlı havayı sever.(s.172)

Kurt dumanni güni sever.

Mal adama hem dost, hem düşmandır.(s.175)

Mal adama hem dost hem düşmandur.

Mart çıkmadıkça dert çıkmaz.(s.176)

Mart çıhti, derd çıkti.

Meyvasız ağaca kimse taşatmaz.(s.177)

Meyveli ağacı taslarlar.

Misafir kısmeti ile gelir.(s.178)

Misefürün rızki gendinden evel gelür.

Misafirlik üç gündür.(s.178)

Misefür üç günluhtur.

Mum (çıra) dibine ışık vermez.(s.178)

Mum dibine işıh vermez.

Ne ekersen onu biçersin. (Herkes ektiğini biçer).(s.179)

Ne ekersen onu biçersin.

Sabır acıdır, (acı ise de) meyvesi tatlıdır.(s.188)

Sabırın ahıri sarı altundur.

Sakla samanı, gelir zamanı.(s.190)

Sakla samanı, gelir zamanı.

Su testisi su yolunda kırılır.(s.196)

Su küzesi su yolunda kırılır.

Su uyur, düşman uyumaz.(s.196)

Su yuhlar düşman yuhlamaz.

Taş düştüğü yerde ağırdır (kalır).(Taş yerinde ağırdır.)(s.200)

Taş düştuği yerde ağır olurmiş.

Taş taş üstüne olur, ev ev üstüne olmaz.(s.200)

Köv üstüne köv olur, ev üstüne ev olmaz.

Tilki, tilkiliğini bildirinceye kadar post elden gider.(s.203)

Tilki fermanını söyleyince postu başından çıkmış.

Tok, acın halinden bilmez (ne bilir). (Var ne bilsin yok halinden).(s.203)

Tokun açtan haberi yoktur.

Üzümü (-nü) ye de bağını sorma.(s.206)

Üzümüni ye bağını sorma.

Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.(s.209)

Yalancının evi yanmış, hiç kimse inanmamış.

Yalnızlık, Allah'a mahsustur (yaraşır).(s.209)

Yalnızlık bir Allah’a mahsustur.

Yiğit meydanda belli olur.(s.214)

Yigid savaşta belli olur.

Yorgun eşeğin (öküzün) çüş (ıslık) canına minnet.(s.215)

Yorulan öküze “oha” demek bahane.

Yürük at yemini artırır.(s.216)

Yügrek at, yemini gendi arar.

Zengin giyerse sağlıcakla, fakir giyerse nerden buldu ki derler.(s.217)

Zengin giyende hayırlı olsun, fakir giyende "nereden aldın?" diyerler.

Zorla güzellik olmaz.(s.218)

Zorinen gözellüh olmaz.

Derlediğimiz bu atasözleri, gerek yazılı kaynaklarda gerekse kaynak kişilerin ifadelerinde benzerlik taşımaktadır. Bunun için kaynakları birlikte verdik. Yazı dili ve ağız özelliği olarak nasıl tespit etmiş isek, öyle yazdık. Alfabetik sıraya göre düzenledik. Mısralar halinde olanlar ve nazım biçiminde olanlar olmak üzere iki grupta topladık.

Atasözleri için kaynaklarımız: (Türki, 2007), (Türki-Priyeva, 2009), (Veyseloğlu,2008), (Hacılı, 2009), Balaaddin Paşaoğlu(74), Fahriya Nene (76), Gökçek Abdulkızı(77) Hacı Murat İssaev-Talgar, Ali Badalov(52), Hayreddin Medetler(57)

1.1. Mısralar Halinde Olan Atasözleri

Acıkmıştan kanıkmış kötüdür.

Acımış eşek, attan yüğrük olur.

Aç tavuh, düşünde tari görür.

Adam adinen tanınur.

Adamın adi çıhanaçah cani çıhsın.

Ağ ahça kara gün içündür.

Ağac ekene rahmet okunar.

Ağac ne kadar uzansa, öz kökünden uzağa gidebilmez.

Ağaç dibinden su içer.

Ağır otur, batman olur.

Ağırmiyan baş, yastuh iştemez.

Ağlamaynan gülmeh, baci kardaştur.

Ağlamiyana meme yohtur.

Ağlayana meme var.

Ağzına sığan luhmayi al.

Ağzına sığar lokmayı al.

Ahlak, terbiye bahtı yüceltir.

Ahıl yaşta degül baştadur.

Ahıl ahıldan üstün gelür.

Ahıllı gördüğini, ahılsız eşittuğuni söyler.

Ahılli sayi sayanaçan, deli köpriyi geçmiş.

Ahılliya kırh gün deli desen deli olur.

Ahılsız baş uçundan, ne çeker sefil ayahlar.

Akıl yaşta değil, baştadır.

Akıllı tilki, iki ayağıyla kepenge düşer.

Akılsız dosttan akıllı düşman iyidir.

Al haberi çocuhtan.

Alan vurdi, satan yangıldi.

Alış-verişte dostluk yoktur.

Alışuh dert adami öldürmez.

Ali'nin hakkını Veli'den alıyorlar.

Allah asılsıza kismet etmesin.

Allah bin dert vermiş, bin bir de dermen.

Allah kardaşi bir yaradiyer, rızkıni ayri.

Amanata hiyanet olmaz.

Ana babanın kadrini bilmeyan, başhasıni ne bilsin.

Ana olmamiş, ana kadrini bilemesin.

Anan soğan, baban sarımsak; nerden çıhmişin kırma şeker?

Anasına bah, tanasini al.

Anasından ileri oynayan tayı kurt yiyer.

Anlayana can kurban, anlamayana da.

Ara söz ev yıhar.

Araba devrilende yol büyük görünür.

Araya düşen belaya düşer.

Araya giren belaya girer.

Arhadan vuran namerttür

Arhan ver yohsa, taş koyan çoh

Armudun eyisini aviler yiyar.

Artuğ aş; ya karın ağrıdur, ya baş.

Arzu, emek ile emele gelir.

Aşaği tüpürsen sahal, yohari tüpürsen buyuğ.

Aşıh gülegen olur, dertli söylegen.

At bazarında eşek satılmaz.

At kaçti, torba düşti.

At kazuği kopartmış, biri yere degse iki de gendisine değmiş.

At ta avrat ta yurtta.

At yerine eşek bağlamazlar.

Atılan oh geri dönmez.

Atın kuyruği çoh insanın yanında biri kısa, diyar biri uzun.

Atın yerine eşek bağlamah.

Attan enmiş, eşşege binmiş.

Avi meşeden kusmiş, meşenin habari yoh.

Aviden korhan, meşeya getmez.

Ay variken yıldızlara ne minnet.

Ayaği merdivana bir bir koyarlar.

Ayranım olsun, sinegim Bağdat'tan gelür.

Az işten çok iş türer.

Azan kuşun ömrü az olur.

Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.

Baba baba olsa, oğul da oğul olur.

Baba olmah kolaydur, babaluh etmah çetin.

Babam evi uzah olsa, ögünmeye ne gerek.

Bacarana baş kurban.

Baharda eken, güzde vurur.

Bahşasına kuyi açma, gendin düşersin.

Bahşişatın dişine bahılmaz.

Bal tutan parmağını yalar.

Bala dili, baldan tatlıdur.

Balta ağaçi kesmezdi, sapi ağaç olmasa.

Baltada varise, sapta da var.

Baltanın sapi içinden olur.

Baltasi varise, sapıda olur.

Balıkçının atı susuz ölmüş de balıkçının haberi yok.

Başta gülmeyen sonunda da gülmez.

Bayaza bayaz diyallar, karaya kara.

Bar veren ağacın dalları aşağı sallanır.

Bayırdan taş yuvarladım, nereye giderse gitsin.

Ben tağdan geliyerim sen de bağdan.

Bedenden kan çıkanda, senden su mu çıkar?

Ben diyorum Molla Kadı, bu anlıyor Partak boğazı.

Beyaz keçiyi yağ sanırlar.

Beyvefaya mehr hayıf.

Bilene baş kurban.

Bilmediğin atın terkine geçme.

Bilmemek ayıp değil, soruşmamak ayıptır.

Bin kula yalvarmahdansa, bir kere Peygambere salavat getur.

Bin ölç, bir biç.

Bir adım sen gel, iki adım ben gelem.

Bir ağaç yıkılsa, baltalı da kaçar baltasız da.

Bir ahılli beş bin başi sahlar.

Bir âlim dünyadan gitmektense, memleketin yarısı gitmesi faydalıdır.

Bir bilenden korh, bir de bilmeyenden.

Bir fındığı yedi kardeş bölüp, yemişler.

Bir gün ekmek kesdiyin yere, yüz gün selam ver.

Bir günün beglüği de begluhtur.

Bir könülü bulamıyorsan, niye yıkıyorsan.

Bir sinek, bir karın yağı harap eder.

Bir yumurta, oni de dürte dürte

Birinin kusuru bin kişiye değer.

Bizim kapide de bir gün bayram olur.

Bondruği çeken bülür.

Boğuz, boydan aşağidur.

Boş bagaya mal bağlanmaz.

Boşluğun belasından söz çoh olur.

Bögünki işi sabağa koyma.

Böyuğun sözune bahmiyan, bağırı bağıra kalur.

Böyüksüz evde bereket olmaz.

Bugünün işini sabaha koyma.

Büyük lokma ye, büyük söz söyleme.

Büyük sözüne bakmayan, böğüre böğüre kalır.

Canavar adı çıkmış, tilki var ki baş keser.

Cani paluh istiyan, savuk sudan çekinmez.

Comart diye maldan, koçak diye candan ederler.

Cömerdin biri gitse, cimrinin onu gider.

Cücüğü güzde sayarlar.

Çak çak cırıldar, değirmen bildiğini öğüdür.

Çar başımda, çaruğum ayağımda.

Çenge ey olsa sakız çürütmez.

Çıhmayan canda umut var.

Çig yumurta soyulmaz.

Çobansız tavari kurt yiyar.

Çocuğa buyur, peşine get.

Çok bilsen de yine bilenden öğren.

Çok söyleyen çok yanılır.

Çok tamah taş yarar, taş da dönüp baş yarar.

Çok uyumak insana düşmandır.

Çok yaşayan çok bilmez, çok gezen çok bilir.

Çokluk tükürse göl olur.

Çor diyana sen can de.

Çuval tuza yumruh vurulmaz.

Çürük ipinen kuyuya enilmez.

Çürük tahta muh götürmez.

Çürük tahtaya ayak basma.

Degirmenci aç kalmaz.

Deli deliyi görende degenegini sahlar.

Deli demiş, ahılli de inanmiş.

Deliluh sıraynen.

Deliya uyan deli olur.

Delükli boncuh yerde kalmaz.

Demüri sicah sicah dögerler.

Derdi çeken bilür.

Derdini dert bilene söyle.

Derdini gizleden davasıni bulamaz.

Dert bir olsa ağlamaya ne var.

Dert bulmah kolay yitürmah çetindür.

Deve büyükse yağırı da büyüktür.

Deveden böyük fil var.

Devenin arhasından bir kıl kaldurmişler; “Öf ne yüngül oldi.” demiş.

Devetsiz gelen, mindersiz oturur.

Deveye bürc lazım olsa boynuni uzadur.

Deveye demişler ki: Boynun niya egridür? Deve demiş ki: Nerem düzdür ki?

Devenin neresi düzdür ki boynu düz olsun.

Deyilen söz geri gelmez.

Devlet el kiridur.

Devlette zulüm olur yalan olmaz.

Dilen güc verme elen ver.

Dilin gemügi yohtur.

Diş çeynemeynen karın toymaz.

Doğru titrer, yıkılmaz.

Dost arasi pak gerek.

Dost başa bahar, düşman ayağa.

Dost dostun yaylasidür.

Dost evini edep ışıklandırır.

Dost gelişi bayram olur.

Dost yoluna can kurban.

Douzun bitini eline alma ki başan çıhar.

Dökülen kap dolmaz.

Dünya beş gündür, beşi de kara.

Dünya bir pençeredur, her gelen bahar geder.

Dünya kuyruktur, kesip yiyene aşk olsun.

Dünya yansa bir horum oti yanmaz.

Dünyanın kuyruğu uzundur.

Düşman, melhem yerine tuz seper.

Düşenin yâri olmaz.

Edeb: Erken bazarda satılmaz.

Edebiyat terbiyeci ve muallimdir.

Edebiyatı güneş bilsen, o seni ay biliyer.

Edebi iyi kişiye iman yoldaştur.

Edebin ölçüsü dildir.

Edebli, herkesin behrini, mehrini bular.

Edebli, herkesin mehrindedir.

Edeblinin sözü dil dermanıdır.

Ekici ol, bilici olma.

Ekmişler, yiyeruh; ekeruh, yiyarlar.

El ağzinen kuş tutulmaz.

El atan daşa, güç çatmaz.

El atına binen tez ener.

El elden üstün, Arş'a varana kadar.

El eli yahar, el de dönüp yüzi yahar.

El geçen köprüden sen de geç.

El içün ağliyan, gözden olur.

El mi yaman bey mi yaman.

El nerede, sen orada.

Ele uyan evsiz kalur.

Elden geden ele gelmez.

Ele arkalanan yiğidin arkası yere değmez.

Eli ele vursan ses çihar.

Elin geçtuği köpriden sen de geç.

Elinen açılani dişinen açma.

Elinin vergisi canın sevgisi.

Emek hayat çırağıdır.

Emek talihin hapisidir.

Emek tabiptir.

Er açanın bahtı açılır.

Er duldasında er saklanır.

Er kahaninen er evlenen yanğılmamiştür.

Er kalkanın rızkı ikidir.

Eski şehere teze bahar.

Eski yırtılmasa tezesi olmaz.

Este gezen yorulmaz.

Eşek eşekten kalsa, kulağını keserler.

Eşek hacca gitmekle hacı olmaz.

Eşittugan inanma, gördügan inan.

Et geden yere dert getmez.

Et gemüksüz olmaz.

Ev alma, alanda komşi al.

Ev tanasından öküz olmaz.

Ev üstüne ev olmaz.

Ev yıhanın evi olmaz.

Evde bülbül dişerde kuzi.

Evdeki bazar çarşıda geçmez.

Evlat canın yongasıdır.

Ey at gendine kamçi vurdurmaz.

Eylüg et, taş altına koy.

Eylük et ki eylük göresin.

Fareden türeyen dağarcık keser.

Fukara hırsızlık yapsa, ay ilk akşamdan doğar.

Fukaraya taş yokuşta ulaşır.

Gammaza kandırmak çok çetin.

Garip köpeğin kuyruğu döşünde gerek.

Gece kavurma kavurur, gündüz tesbih çevirir.

Geç olsun güç olmasın.

Geçen bayramın buyur mubarek olsun.

Gedeni tutmah olmaz.

Gelen gedene rahmet ohudur.

Gelin inek sağamaz, havli egridür diyar.

Gelin oldun, dilin çek.

Gelinin eyisi olmaz, kızın kötisi.

Gendi düşen ağlamaz.

Gendi gözel olmasın, kalbi gözel olsun.

Gendini tanımayan Allah'ını da tanımaz.

Gendinden yoharilere bahma, birez de aşağilere bah.

Get çanah, gel çanah.

Gezenin payı var, küsenin yoh.

Göl yerinde su eskük olmaz.

Gören göze kül sepme.

Gören göz yol aramaz.

Görmiş evden gelin alsan kolay baharsın.

Gövül umduğundan küser.

Gövülsüz sevmenin gözsüz oğli olur.

Gözel aş, tez bişer.

Gözi ancah toprah toyurur.

Gözin egiri olsa, guzgunun ne günahi var.

Gözün kim oymiş? Ciger! Oniçün derin oymiş.

Güç, kuvvet, babasını tanımaz.

Gül dibinde oturan gül kokar.

Gül tikensiz olmaz.

Güne göre kürkün gey.

Günleri sayduhça uzanur.

Güzel mezardan kötü ev iyidir.

Güzellerin işi de güzel olur.

Hacdan gelen ben, haber veren sen.

Haççuç demek deveye rahatlıktır.

Halalı harama katma.

Haramın binası yoktur.

Harmana giren dirgene dayanır.

Harmana giren posruh, dirgana tayanacah.

Hasta, çorbayi koymaz tasta.

Hayâsızdan hayâ satın al.

Hazır aşa tik kaşuh.

Helva sabırla pişer.

Hem suçli hem güçli.

Her derdin bir dermeni var.

Her gün ömürden gediyer.

Her insana öz vatanı şirindir.

Her insanın yüreğinde bir aslan yatar.

Her işi görsen öz elinle gör; eziyeti çok, minneti az.

Her kim özünü öğer, kör de gözünü öğer.

Her kim yapar kendine, yine kendi kendine.

Her kövün soğan toğramasi ayridür.

Her kuş kendi kanadıyla uçar.

Her kuşa kendi yuvası doğmadır.

Her ohiyan molla olamaz.

Her öküzi bir çomağınen sürmezler.

Her şey vaktinde, padişah tahtında gerek.

Her şeyin ustası gerek.

Her sılığa uyan tez döner.

Her tarahta bezi var.

Her yerin gendi edeti var.

Herkese öz vatanı azizdir.

Herkeş gendi kabını bulur.

Herkeşe gendi veteni azizdür.

Hesapsız kasabın elinde oha ile biçah.

Hırcının malıni itler yemiş, yahasıni de bitler.

Hicran evinde hemişe kış.

Hiç kimsenin mumu başa kadar yanmaz.

Horoz ötmez, sabah açılmaz.

Hürmeyi bilmeyen it, sürüye kurt getirir.

Ismarlama ile hac kabul olmaz.

İlmin başı sabırdır.

İlim, mal, dövletten artıktır.

İnek oldi, hab kesildi.

İnsan evladi dünyada tek olmaz.

İnsan insana yük olmaz.

İnsan insanı dar günde sınar.

İnsan insanın hem rahmanı, hem şeytanıdır.

İnsan kocalsa da yürk kocalmaz.

İnsan ne bulsa gendinden bulur.

İnsan ne ki bulur, dilinden bulur.

İnsanın düşmanı kötü dil, kötü karı olar.

İnsanın gammazı hayvandan beterdir.

İnsanın gözünü bir avuç toprak doyurur.

İnsanlar umut ile yaşar.

İnsanoğli, kesilmemiş bir karpuz.

İnsanoğlu çiğ süt emmiş, kimse bilmez fendini.

İp koptuği yerden bağlanur.

İstek gözde olur, mehebbet yürekde.

İstiyanın bir yüzi kara, vermiyanın iki.

İstiyanın bir yüzi kara, vermiyanın iki yüzi.

İş, insanın şöhretidur.

İş sahala kalsa, geçiya da ahun diyarlar.

İş, ustasından korhar.

İşlemiyan dişlemez.

İt hürür, kervan geder.

İt iti arar, Şam'da bulur.

İt itin etini yiyar, gemügini dişeri atmaz.

İt ölür, sahabi çıhar.

İt yalanmasa köpek tolanmaz.

İtin ayağını göçten esirgeme.

İte at, düşmana satma.

İyilik yap, taş altına koy.

İyiliğe iyilik her adamın işi, kötülüğe iyilik er adamın işidir.

Kalan işe kar yağar.

Kalem kılıncdan keskindir.

Kambersiz dügün olmaz.

Kanı kan ile yumazlar.

Kanliden uzah gez.

Kanmaza hürmet etsen der: Benden korkuyer.

Kapiya geleni katahlamazlar.

Kapını kilitle, komşunu hırsız çıkarma.

Kara karğaya yazuh paraya.

Karanuh yerde ata al gelmez.

Karaya bayaz deyilmez.

Karğa yavrisine demişki: "ay benim bayaz yavrum."

Karı düşman, dost olmaz.

Karısi köti olan adam tez kocalur.

Karibin boyni bükük olur.

Karisiz ev susuz degirmen kimidür.

Karni toh, gözi aç.

Kaşuh gelür, sapi kırıh.

Kaz ile tavuh bir yerde otlamaz.

Kaza gelende geliyerim demiyer.

Kazan karasi geder, yüz karasi getmez.

Keçi can derdinde, kasap yağ derdinde.

Keçiyi keçi ayağından asarlar, tavari tavar ayağından.

Kel ayran bulursa başına çalar.

Kel başa şimşir tarah.

Kendi başına bağlamayan, düğün evinde kendi başını başlar.

Kendi yıkılan ağlamaz.

Kendi kadrini bilmeyen, el kadrini ne bilir?

Kendine bak da sonra Hasan Dağı'na çık.

Kesilen baş yerine gelmez.

Kırh kere ölç, bir kere biç.

Kırh kız beni beğenmez, ben de kırh kızi.

Kırh yilluh yanuh eylenmez.

Kılıç bir kişiyi, kalem bin kişiyi yıkar.

Kırat benimsin ama çok ayıbın var.

Kırılan etmek birleşmez.

Kırk yaşından sonra tesbih çevirmek olur mu.

Kırk harami bir çıplağı soyamaz.

Kısmetsiz lokma yenilmez.

Kısmetten artuh yemeh olmaz.

Kız beşikte, ceyiz zanduhta.

Kız yüki, tuz yüki.

Kızı anasından ayıran, paradır.

Kızı kendi halinde bıraksan zurnacıyla evlenir.

Kızın art eteği, ön eteğine düşmandır.

Kızın kötüsi olmaz, gelinin de eyisi.

Kızıni dögmiyan dizini döger.

Kızıni gendi gendime koysan, ya davulciya ya zurnaciya köçer.

Kızıni gendi keyfine koysan davulciya varur.

Kızım sene diyerim, gelinim sen eşit.

Kibirin hasmı Allah'tır.

Kibirlilik şeytana yakındır.

Kime çok iyilik yapsan, onda sakla kendini.

Kime ne seslesen oni eşidür.

Kimin mumi sabağaçan yanmiş.

Kimsenin ahı kimseye kalmaz.

Kimsenin derdini kimse bilmez.

Kimsenin rızkını kimse yiyemez.

Kimseyi senden ufak sanma, ufak taşlarla büyük binalar yapılır.

Kişi olan sözünde turur.

Kişi tükürdüğünü yalamaz.

Kişi sözi bir olur.

Kişinin sözüne bahma, özüne bah.

Koca kâfir misliman olmaz.

Koca neneyi salduhtan sora kapiyi kitliyerler.

Koçaklık ondur, dokuzu hile.

Komşi komşiya bahar, o da canıni yahar.

Komşin ey olsa kor kızın köçer.

Komşinin beli ağırsa, komşi elini koymali.

Komşinin tavuği komşiya kaz görünür, gelini de kız.

Komşun eyise kor kızın köçer, komşun köti olsa altun kızın evde kalur.

Komşunun kuzusi komşiya koç görünür.

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

Korhah bezirgen ne hayır eder, ne zerer.

Korhah göze çöp düşer.

Korhah her gün ölür, yigit bir kere ölür.

Korhah kendi gölgesinden de korhar.

Korkağın gözüne dört görüner.

Korun çoh talaşına ki mum bahalidür.

Koyma akıl akıl olmaz, akıl başta gerektir.

Koyuni koyun ayağiynen, geçiyi geçi ayağiynen asarlar.

Koyunun kuyruğu büyüktür, kendi gerisini örter.

Köç köçe tayandi, kırğın yeni oyandi.

Kölgede biten ağacın meyvasi olmaz.

Kölgesinde yatacağ ağaci budama.

Köpek ürer, kervan geçer.

Kör köre çitta(sen körsün) demese, körün bağrı yanar.

Köre gece de bir, gündüz de birdir.

Köti hava düzelür, köti insan düzelmez.

Köti it ne gendi yiyar, ne de bahşasına yedürür.

Köti komşi mal sahabi eder.

Köti olmasa eyin kadri bilinmez.

Köti söz sahabınındur.

Kötü hava iyi olur, kötü insan iyi olmaz.

Köv üstüne köv olur, ev üstüne ev olmaz.

Kul günahsız olamaz.

Kul kusursuz olmaz.

Kul yazısıni görmese gora girmez.

Kuri ağaca kan sürtme.

Kurt dumanni güni sever.

Kurt getürduğuni yemez.

Kurt ile yiyip, sahibiyle şıvan eder.

Kurt kocalanda keçi buynuzlar.

Kurttan korhan, koyun sahlamaz.

Küçük taş, baş yarar.

Küfeye ne söylesen oni eşidür.

Mal adama hem dost hem düşmandur.

Mal kohlaşmayla insan yohlaşmayla.

Mal senin, meslehet senin.

Malı et iyi gösterir, insanı elbise.

Malın alacası dışarıdan, insanın alacası içeriden.

Mart çıhti, derd çıkti.

Mehebbet, gümüşü altuna çeviriyer.

Mehebbet, kalp güneşidir.

Mehebbetli dil, çiçek bağına benzer.

Mehebbetin cefası, ömrün ziyasıdır.

Merdiveni ayah ayah çıharlar.

Meşeyi çoh götüren götürmemiş, az götüren götürmiş.

Meyvanın eyisini douzlar yiyar.

Meyvasız ağaca kimse taş atmaz.

Misefür evin yahışuğidür.

Misafiri seven, Allah'ını sever.

Misefür üç günluhtur.

Misefürün rızki gendinden evel gelür.

Mollanın deduğuni et, ettuğuni etme.

Mum dibine işıh vermez.

Nahıra girmiş, eşşegin burnuna sarılmış.

Namerd yangına körükle gider.

Ne çeker sefil ayahlar deli baştan.

Ne ekersen onu biçersin.

Ne kadar bilsen de bilmişe sor.

Ne ver, ne de peşine get.

Nere gedersen oranın arabasına binersin.

Od düştüğü yeri yakar.

Oğlanın haberi yoh, kızın evinde davul zurna.

Oğul ataya, kız anaya benzer.

Oğul var ataya yetir, oğul var atanı öter, oğul var küllere batar.

Okunu atıp, yayını gizletme.

Olan ile ölene çare yoktur.

Ottuz iki dişten çıhan, ottuz iki mehelleye yayılur.

Oturan insan, hali tohumiş.

Oynama balam, yutulma kuzum.

Ögüne bahma souna bah.

Ölecek çocuk mezarlığa doğru kaçar.

Ölen can kurtulur, vay kalanın halına.

Ölme eşşegim ölme; yaz gelur, yonça biçilur.

Ölümden bahşa her şeye çare var.

Ölümi görecahsın ki bayılmaya de razi olasın.

Ölüminen öc alınmaz.

Ölünün yüzi serindür.

Ölüye kılıç olmaz.

Pal tutan, parmagini yalar.

Paluh baştan kohar.

Paluh başından yeyilur.

Parayi veren düdük çalar.

Paşanın işi de paşaya düşermiş.

Paşaya bir verürsün iki işter, yatmaya da yer işter.

Rahimsiz insan cennete gidemez.

Sabah günü ısıtmazsa, akşam günü ısıtır mı?

Sabah kısmetini kimseye verme.

Sabahın şerri, akşamın hayrından iyidir.

Sabır eden her şeye ulaşur.

Sabırın ahıri sarı altundur.

Sabrın dibi sarı altındır.

Sabrın soni sari altun.

Saç al deseler, baş alıyor.

Sağ gözün, sol gözüni muhtaç etmesin.

Sahipli kelp(köpek) kurt boğar.

Sakla samanı, gelir zamanı.

Sayanın kuliyim saymiyanın sultanı.

Saymiyan taş, baş kırar.

Selam verdik, belaya kaldık.

Sene ton çıhsa, bene de yelek.

Seni senden sormazlar elden sorarlar.

Sert sirke kabına zor eder.

Sevenin gözi kor olsun.

Sevgi, cesaret ve mehrden doğuluyer.

Sevgi, değdiği yerini odlandırıyer.

Sevgi fikretmesinde, fikirletiyer.

Sevgide zar var, zor yok.

Sevgisiz kalp, boş hava gibidir.

Sevgiye hayanat etmek, kalbe kar yağmaktır.

Sevgiye hayanat, namertlikdir.

Seyirciye dövüş kolaydır.

Sıçan eşip kediyi çıkarır ki yesin.

Sımarlamaynen hac kabul olmaz.

Sırrını karına söyleme.

Sırtıni tozli gördün, degirmençi mi zandın.

Siçandan toğan tavarcuh keser.

Siftahı kavluk, sonrası pişmanlık.

Sopa cennetten çıkmış.

Soyli soyuni yütürmez.

Söz bir, mesleet iki.

Söz sözün küskisidür.

Söze gelende usta, işe gelende hasta

Sözi yerinde söyle.

Sözün doğrusu demirden geçer.

Sözün gerçegi yerennüginen söylenür

Su ahar kum kalur

Su bulandırmaynan paluh tutulmaz.

Su gider kum kalır.

Su görüb paluh, kaya görüb geçi olma.

Su küçügün sufra böyügün.

Su küzesi su yolunda kırılır.

Su yuhlar düşman yuhlamaz.

Sufrada elini kısa tut, mecliste de dilini.

Sultan Süleyman'a kalmayan dünya kime kalır?

Susuz ağaç meyve vermez.

Suyun ahanından, insanın yere bahanından korh.

Suyun bol akması, soğulmaya(biteceğine) işarettir.

Suyun lal akanından, insanın yere bakanından kork.

Sükut atın tekmesi zorlu olur.

Süküt atın tekmügi böyük olur.

Şefteliden bağ olmaz.

Şeytan ile bostan ekme.

Şeytan getti, meydan bize kaldi.

Şirin olsa dilin, hoş geçer günin.

Tağ tağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

Tağda kuruttan, bağda tuttan olma.

Tağdaki gelmiş, bağdakini koviyer

Tağdan gelen ben, haber veren sen.

Takdirden kaçıp kurtulmak olmaz.

Tamla tamla göl ulur.

Tana mereği, çocuh ambari.

Taş düştuği yerde ağır olurmiş.

Tatli sözünen yılani delügünden çıhardursun.

Tavuk su içer, hiç olmazsa Allah'a bakar.

Teknik yükseldikçe insan vahşileşir.

Terbiyesiz, sevmeden evvel kızkanıyer.

Tilki derisi post olmaz, Ermeni’den Müslüman’a dost olmaz.

Tilki fermanını söyleyince postu başından çıkmış.

Tilki soroya sığmamiş, kuyruğuna çali asmiş

Tilki tilkiya, tilki de döner kuyruğuna.

Toğmazdan ton biçiyersin.

Toğri söz başkeser.

Toğri söz kılıçtan keskindür.

Toh evin aç iti.

Tokun açtan haberi yoktur.

Topal eşeginen kervana koşulma.

Ucuz veren tez satarmiş.

Ununi elemiş, elegini asmiş.

Utan utanmazdan, kork korkmazdan.

Uzun yaşın soni gene ölümdür.

Ucuz veren tez satar.

Uzun yaşın da ahiri ölümdür.

Üşümiş yılani koynan koyma, isinen kimi seni sançar.

Üzümüni ye bağını sorma.

Vahıtsız ekin ekme, komşuya göz tikme.

Vahtıni yütüren behtıni yütürür.

Var başını gizletme.

Var veren ağaci kesmezler.

Vara yoğa insana iftire etme.

Varlinın horozi de yumurta koyar, tavuği de.

Vatan hasretini çekdim, gözlerime kan geldi.

Vatana kavuştum, cesetime kan geldi.

Vatandan ayrı düşsem; viran ollam, talannam.

Vatanı sevmek imandandır.

Vefa, mukaddestir.

Vefa, sevginin bahtı.

Vefalı dost yad olmaz, görmese yüz sene seni.

Vefasıza haya yok.

Vetene geldim, imana geldim.

Veteni sevmah imandandur, vay ona ki içinde ölmiya.

Vetenime kavuştum, cesedime can geldi.

Yağ taşanda kepçenin bahasi olmaz.

Yağmur dögduği yeri döger.

Yahşi dost, yaman günde bilunur.

Yahudiyi öldürmekten korkutması yeğdir.

Yalancinin ipinen kuyuya enilmez.

Yalancının evi yanmış, hiç kimse inanmamış.

Yalguz varıp yol bulmaktanısa, çoklukla varıp yolunu şaşırır.

Yalnızlık bir Allah’a mahsustur.

Yaman işi ezel baştan ağlarlar.

Yamaluh, yarım ayluh.

Yanan söz, yüz kızardur.

Yanılmayan bir Allah.

Yapmaduğun gövli kırma.

Yatan ölmez yeten ölür.

Yazda ayransız, kışta yorğansız olma.

Yazılan yazi bozulmaz.

Yel kayadan ne aparır?

Yerdeki yüze hiç kim ayak basmaz.

Yetim hakkı balık kılçığıdır, yersen boğazına batar.

Yigid odur: Her aciya tayanan.

Yigid savaşta belli olur.

Yigidin başına her iş gelür.

Yiğit bin yaşar, fırsat bir düşer.

Yoh olsun yohsulluği.

Yohari tüpürürsün buyuh, aşaği tüpürürsün sahal.

Yolsuz geden tez yorulur.

Yorgana göre ayak uzat.

Yorulan öküze “oha” demek bahane.

Yumurtadan çıhti, kabuğuni begenmiyer.

Yügrek at, yemini gendi arar.

Yüz bilsen de bir bilene sor.

Yüzen gülen, arhadan söyler.

Yüzger esmese yaprah oynamaz.

Yüzük üstünde kaş olmali.

Zahmeti ben çekiyorum, kaymağı Veli yiyor.

Zalimin zulmü var, mü’minin Allah’ı var.

Zar ve azarsız sevgi olmaz.

Zehmetinen yeyilen aci soğan, minnetinen yeyilen paldan tatlidür.

Zengin giyende hayırlı olsun, fakir giyende “nereden aldın?” diyerler.

Zerrin kıymetini sarraf bilir.

Ziyada aş, ya karın ağrıdur ya baş.

Ziyada harçlamah makruftür.

Ziyada mal göz çıhartmaz.

Zor kapıdan gelende, şer bacadan çıkar.

Zorinen gözellüh olmaz.

Zülümle âbâd olanın ahiri berbad olur.

1.2. Nazım Şeklindeki Atasözleri

Aci işletme,

Tohi tepretme.

Ağanın malı geder,

Nökerin canı geder.

Ağanın vari geder,

Hızmetçinin cani.

Ağzınen diyem,

Nereminen yiyem.

Al kapıda, sat kapıda;

İşin yok mu yat kapıda.

Alma karının tuluni,

Peşine getürür kuluni.

Ana gören kız paltar biçer,

Ata gören oğul and içer.

Ana merekte,

Kızi terekte.

Anali kız,

Kınali kız.

Anasına bah kızıni al,

Kırağına bah bezini al.

Anasi kızıni ögse bırah ta kaç,

El ögse al da kaç.

Anlayana sivrisinek saz;

Anlamayana davul-zurna az.

Art etegin sürüniyer,

Baban evi görüniyer.

Arsız gülegen olur,

Dertli söylegen olur.

At ölse nalı kalur,

Yiğit ölse adı kalur,

Namerd ölse neyi kalur?

Ati atın yanına bağlasan,

Ya huyundan ya suyundan.

Ayda yilde bir namaz,

Onu da şeytan koymaz.

Ayran aşi,

Yemeyin başi.

Ayran içen kurtulur,

Kabı yıkayan tutulur.

Ayvaz kassap,

Hepsi bir hesap.

Az idi arık uruk,

Bir de geldi dabanı cıruğ.

Babası oğluna bağ bağışlamış,

Oğlu bir salkım üzüme kıyamamış.

Babasi bağıni kıymiş,

Oğli de meyvasıni kıymamiş.

Bağa bakarsın bağ olur,

Bakmazsın tağ olur.

Bağa su ver kurutma,

İnsanlığı unutma.

Bazısi arar bulamaz,

Bazısi bulur yiyamaz.

Ben diyerim bayram haftasi,

Sen diyen ambar tahtasi.

Bir elin nesi var,

İki elin sesi var.

Borci vermiyan,

Yoli getmiyan.

Buluttan çıkmış gün kötü,

Geri geri dönen düşman kötü.

Çoh topladım çigelegi,

Tolduramadım küleği.

Dağ dağa kavuşmaz,

İnsan insana kavuşur.

Dağlar gezer,

Çaylar geçer.

Damla damla göl olur,

Göl de taşar sel olur.

Deli ağlamaz,

Dertli gülmez.

Dizimde oturiyer,

Sahalimi yoliyer.

Döğme el kapısını,

Döverler kapını.

Düşman taşinen,

Sen de aşinen.

Ecel gelse cahana,

Baş ağrısi mahana.

El ağzi,

Çuval ağzi.

Eski düşman dost olmaz,

Eski dost düşmen olmaz.

Eski pambuh bez olmaz,

Eski düşman dost olmaz.

Eşşegi sattım,

Belaya çattım.

Etmek elden,

Su gölden.

Ev sözsüz olmaz,

Degirmen tozsuz.

Ezizim ezizdür,

Canım ondan da ezizdür.

Fukara zengine ulaşayım der,

Zengin padişaha ulaşayım der.

Gelin kız olamaz,

Kaynana ana olamaz.

Görmemiş görmiş,

Acından ölmiş.

Hers gelür, göz karaldur;

Hers geder, yüz karalur.

Hırs gelende göz kararır,

Hırs gidende yüz kızarır.

İlk bahtım,

Altun bahtım.

İnanma dostuna,

Saman teper postuna.

İnanma dostan,

Saman seper postan.

İnek almaz,

Tana sevmez.

İyi evlat neyler baba malını,

Kötü evlat ne eyler baba malını.

Kani kaninen yuvmazlar,

Kani suyinen yuvarlar.

Kara karğa oturur,

Köti haber getürür.

Kari var arpa unundan aş eder,

Kari var buğday ununi taşeder.

Kırh gün günehkar,

Bir gün tövbeker.

Kırk gün gezersin kırda,

Bir gün uğrarsın kurda.

Kız oturur bahtını bekler,

Oğlan oturur tahtıni bekler.

Komşide bişer,

Bize de düşer.

Koyuna çoban,

Tarlaya sapan.

Kurban olem tipiya,

Gendi getürdi kapiya.

Kurban olum tüpüye,

Vurup getirdi kapıya.

Ne edersin elinen,

O da gelür seninen.

Ne toğrarsın aşan,

O gelur kaşuğan.

Ne tökersin aşına,

O gelür kaşuğuna.

Nerde birlüh,

Onda dirlüh.

Nerde canaş,

Orda yanaş.

Oğlan yiyar oyuna geder,
Kız yiyar dügüne geder.

Ölüsi olan bir gün ağlar,
Delisi olan her gün ağlar.

Paluh arar derin yeri,
İnsan arar varli yeri.

Paluh tavada kızariyerken biri birine demiş ki: Birez çekilür misin?
Öbüri de demiş ki: Sen de bu tavada ben de.

Sabır selemettür,
Dünya alemettür.

Sabunnaduh suya koyduh,
Gene bizim kara çocuh.

Sahla samani,
Gelür zamani.

Sen ağa, ben ağa;
Kara ineği kim sağa.

Senden hereket,
Allah’dan bereket.

Senden yiyar senden içer,

Ayri sahlar puluni.

Sevenin kuliyim,

Sevmiyanın sultani.

Tava delük, tas delük;

Bu da geldi üstelük.

Ver özünü yarışa,

Koyma başını yastuğa.

Verdüğün bir yumurta,

Öldürdün dürte dürte.

Yenen içer,

Eken biçer.

Yigidim sağolsun,

Bulunmiyan kız olsun.

Zengin arabasıni tağdan aşurur,

Yohsun düz ovada yoluni şaşurur.

Zengin arabayı dağdan aşırır,

Fukara düz yolda şaşırır. (Türki, 2007, s.320)

2. BİLMECE

Bilmece, somut-soyut varlık ve kavramları uzak yakın ilişki ve çağrışımlarla insanın düşünce ve dikkatine sunarak bunları açıklamayı ve bulmayı amaçlayan kalıplaşmış sözlerden oluşan anonim halk edebiyatı türüdür. (Albayrak, 2004, s.79).

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev'inden mücerret kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimiz aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. (Elçin, 1983, s. VII)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi bilmeceler, anonim halk kültürünün en yaygını, belki de en eğlencelisidir. 7'den 70'e herkes kendi yaşı ve sosyal durumuna göre bilmecelerle vakit geçirir, eğlenirdi. Artık günümüzde, diğer halk edebiyatı ürünleri gibi bilmeceler de işlevini yitirdi. Onunla eğlenecek halk artık kalmadı. Çocuklar internet ve telefon oyunlarından başka eğlence tanımamaktalar. Anneler ve babalar geçim derdinde, onlar için hayat koşturmaca ile geçiyor. Dedeler ve neneler ise, konuşacak, sohbet edecek kimse bulamıyor. Bütün bu değişimlere rağmen bilmeceler, halk arasında yaşıyor. Belki Ahıskalılar arasında biraz daha canlı yaşıyor. Ahıska kaynaklarına göre bilmeceler, genellikle tapmaca olarak karşılık buluyor. Bazen bilmece, bulmaca, mesel olarak da ifade ediliyor.

Tapmacalar, Ahıska Türklerinin zengin folkloru var. Ancak Ahıska Türklerinin folkloru başka halkların folkloru ile mukayisede farklı ve zengindir. Farklanıyer ona göre ki, bu halk bütün ömrü boyu hayatını sürgünlükte, gariplikte geçirmişler. Çok yıllar arzında vatansız yaşamışlardır. Ona göre de Ahıska Türklerinin yazılı edebiyatı olmamış. Ancak halk ürünleri çok zengindir. Her bir Ahıska Türkü "ağız" edebiyatının korunmasını özüne borç biliyer. Ahıskalıların dilinde tez tez kullanılan tapmacalar bu ağız edebiyatının numulerindendir. (Türki-Priyeva, 2009, s.201)

Masal, halk hikâyesi, halk şiiri, mâni gibi türlerde de kullanılan bilmeceleri manzum ve mensur olmak üzere gruplandırdık.

2.1. Mensur Bilmeceler

1. Açuh tamda kar yağıyer (elek) (Hayreddin Medetler)
2. Ağ tarla kara tohum, el ekir dil döşürür. (defter, yazı ve okumak) (Gökcek Abdulkızı)
3. Ahşama yapılur, sabah bozulur (döşek) (Hayreddin Medetler)
4. Alçak damdan kar yağıyer.(elek, un) (Gökcek Abdulkızı)
5. Bayazdur tarlasi, elinen ekilür, dilinen biçilür (kitap) (Fadime Şirinova)
6. Ben gederim o da geder, yanımda tin tin eder (degenek) (Gökcek Abdulkızı)
7. Bir öküzüm var, yattığı yerde ot bitmez. (ateş) (Hayreddin Medetler)
8. Bizim atlar atlanur, etekleri katlanur.(lahana) (Gökcek Abdulkızı)
9. Dünyayi kapladı, deryayi kaplamadi (kar) (Gökcek Abdulkızı)
10. Ezilür büzülür, bir tahtaya düzülür (döşek) (Hayreddin Medetler)
11. Karanuh derede bir gelin oyniyer (dil) (Fadime Şirinova)
12. Kat kat döşek buni bilmeyen eşek (lahana) (Fadime Şirinova)
13. Yapuncali dede yerde yatiyer (soğan) (Hayreddin Medetler)
14. Zenginin elinde, fahırın dilinde (para) (Hayreddin Medetler)

2.2. Manzum Bilmeceler

1.

Ağ tarla, kara tohum;

El eker, dil döşürür. (defter, yazı, ahumag) (Feride Şirinova)

2.

Ağa nezer, ay nezer ;

Adı dağlari bezer.

Başında ağaç gezer. (maral) (Fatıma Badalova Şirinova)

3.

Ağzi açuh alamet

İçi toli kıyamet (ataş) (Fatıma Badalova Şirinova)

4.

Ahşama bahtım çoh

Sabahtan kahtım yoh (yıldızlar) (Fahriya Nene)

5.

Ah, saraylar, saraylar!

Seni kim yapmış saraylar?

El değmemiş, keser kesmemiş, rende oymamış;

Seni kim yapmış saraylar? (dünya) (Fahriya Nene)

6.

Altı deri, üstü deri.

İçinde bir ovuç dari.(encir-incir) (Fatıma Badalova Şirinova)

7.

Altı taş, taş değil;

Üstü taş, taş değil;

Hayvan gibi otluyer,

Hayvana yoldaş değil. (tısbağa) (Fahriya Nene)

8.

Altı taş, üstü taş,

Ortasında pişmiş aş.(tava etmek) (Fahriya Nene)

9.

Alti haça üsti haça,

İki yüzük iki kılca. (makas) (Fatıma Badalova Şirinova)

10.

Attım atana,

Vurdum kotana,

Derede baluğa,

Düzde çobana. (yıldırım) (Baladdin Paşaoğlu)

11.

Ay gediyer, hay gediyer;

Gece gündüz yol gediyer.

Ne dili var, ne ağzi;

Nerildeyin aslan gediyer. (su) (Baladdin Paşaoğlu)

12.

Bir küçükce kumbara,

Çekir, dökür ambara.(kaşuk) (Fatıma Badalova Şirinova)

13.

Bir küçücük mil taşı

Tolanur tağı taşı (göz) (Feride Şirinova)

14.

Biz, biz iduh,

Otuz iki kız iduh.

Ezildik, büzülduh,

Bir tahtaya düzülduh. (diş) (Emine Şirinova)

15

Biz, biz idik,

Kırh kız idik;

Eritdiler, süzdiler,

Bir tahtaya düzdiler. (tarağ) (Abdullah Memedov)

16

Bizde bir kişi var,

Hor hor yatışı var. (pisik) (Emine Şirinova)

17.

Bizim gelin atlanur,

Etekleri katlanur. (lahana) (Fadime Şirinova)

18.

Bundan attım kılıci

Mağruptan çıhti uci (şimşek) (Baladdin Paşaoğlu)

19.

Cik cik hemam,

Gübbesi tamam.

Bir gelin götürdüm,

Babası imam. (tesbih) (Ali Paşa Vesyeloğlu)

20.

Egri babasi var

Gözel anasi var

Sefil bacisi var

Deli kardaşi var (üzüm) (Baladdin Paşaoğlu)

21.

Gediyer gediyer, ayaği yoh;

Adam öldürür, dayaği yoh.

Köynegi var tikişi yoh,

Yumurtasi var, tuyi yoh. (yilan) (Baladdin Paşaoğlu)

22.

Getti gelmez

Geldi getmez (gençluh, ihtiyarluh) (Ali Paşa Vesyeloğlu)

23.

Hap dedim, hup dedim,

Get gapıda yat dedim. (süpürge) (Fadime Şirinova)

24.

İnce bir kuyu var

İçinde sari su var

İçinde yılan yatar

Ağzından alev atar (lamba) (Ali Paşa Vesyeloğlu)

25.

Kapıya ıhtım elül melül

Yakına gettüm kitli demür.

Vur başına otur gemür. (ceviz) (Ali Paşa Vesyeloğlu)

26.

Kara inegim yatıyer,

Kırmızi inegim yalıyer. (kazan, ataş) (Abdullah Bahalov)

27.

Karşide teke bağli

Buynuzi köke bağli (kabah) (Abdullah Memedov)

28.

Katar katar daş koymuşim,

Yuruh ati boş koymuşum. (diş, dil) (Abdullah Bahalov)

29.

Mesel mesel mendil keser

Dil atar tamağ tutar (mahas)

30.

Sabağinen kalhdım,

Çatal kuyuya düştüm. (şalvar giymek) (Ali Paşa Vesyeloğlu)

31..

Tağdan gelür taştan gelür,

Göti açuh aslan gelür. (keçi) (Abdullah Bahalov)

32.

Tik tike hamam kubbesi tamam

Bir gelin getürdüm babası imam (saat) (Ali Paşa Vesyeloğlu)

33.

Uzahtan bahtım elül melül

Yanına gettim kitli demür

Vur başına otur gemür (cevüz) (Abdullah Bahalov)

34.

Üsti çayır biçilür

Alti puvar içilür (tavar) (Abdullah Memedov)

35.

Zurnası yoh, zurna çalar,

Davulu yoh, davul çalar.

Kanadı yoh, uçuyer,

Ayağı yoh kaçıyer. (rüzgâr) (Ali Paşa Vesyeloğlu)

3. ALKIŞ-KARGIŞ

Günümüzde kullanılan dua-bedduanın karşılığıdır. Eskiden Türkler arasında kullanılan alkış ve kargış, İslamiyet ile yerini dua-beddua kelimelerine bırakmıştır. Hatta beddua yerine de halk arasında "ah etmek", "lanet etmek" "intizar etmek" "ilenmek" kelimeleri daha çok kullanılır.

Beddua, Türkçe bir kelime olan "kargışın" karşılığıdır. Türklerin, İslam kültürüne girilmesiyle birlikte kargışın yerine beddua sözcüğünün benimsenmiştir. (Akalın, 1990, s.14)

"Kötü dilek" olarak niteleyebileceğimiz beddua, Anadolu'nun muhtelif yörelerinde; "ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet" gibi ifadelerle de anılmaktadır.(Kaya, 2001, s.22)

Dua, hayatımızın her anında vardır. Kalıplaşmış sözlerle, alışılagelmiş olarak kullanırız: işe giderken, sınava girerken, mutlu günlerimizde, başarılarımızda… Annelerimiz, babalarımız, sevdiklerimiz hep dua eder: "Allah zihin açıklığı versin." "Allah kaza bela vermesin." "Bol kazançlar." "Ömür boyu mutlu ol" vb.

Belki de sözlü kültürümüzde en yaygın, ama hiç kuralı olmayan sözlü ürünlerdir. Tamamen duygularımızı, isteklerimizi dile getiririz. İslamiyet ile bu kültür daha da pekişmiştir. (De ki: Eğer duanız olmasa ne ehemmiyetiniz var. –Furkan suresi, 77. Ayet) Bunun için her işimizde Allah'a dua etmişizdir.

Günlük hayatımızda kalıplaşmış, alışılagelmiş dualarımız olduğu gibi, belirli zamanlarda yapılan, yazılı olup, sözlü hale gelen dularımız da vardır: sofra duası, düğün duası, kabir duası, asker duası, namaz duası vb.

Kargışlar ise dualar kadar yaygın olmasa da bir an kızgınlığımızdan dolayı ağzımızdan çıkan kötü sözlerdir. Allah belanı versin, lanet olsun, defol git, vb. Bu tür sözler için belki sonra pişmanlık duyarız. Özür dileriz. Onun için büyüklerimiz der: "Ağınızdan çıkan kelimelere dikkat edin. Dua hükmündedir. Kötü söz çıkmasın." Ancak, bazen gücümüzün yetmediği, hakkımızı alamadığımız zamanlarda özellikle beddua ederiz. Köylerimizde, özellikle yaşlı kadınların "ilenmek" dediğimiz bu tür bedduaları olur: " Odun, ocağın kör kalsın.", "Boynun altında kalsın.", "Yüzün teneşire gelsin." gibi.

Alkış ve kargışlar, elbette Ahıskalılar arasında da yaygın olan sözlü ürünlerdir. Ahıska kaynaklarında "Alkış-hayır dua" "Kargış-bediva" (Hacılı, 2009, s.171) şeklinde görsek de kaynak kişilerimizden "dua", "intizar", "ilenç" ifadeleri ile de karşılaştık.

3.1. Alkış (Dua)

3.1.1.Yemek Duası

1.

Yeduh, yeduh toyamaduh
Bir daha getur diyamaduh
Ev sahabını kıyamaduh.
Yeyip-içenin, tavada bişurenin
Anasına-babasına Rahmet! (Güllüşen Memedova)

2.

Başımıza ahıl,

Ahura nahır,

Anbara tahıl,

Kalem kuşun yuvası

Budur sofra duası. (Feride Şirinova)

3.

Allah dedim oyandım,

Sofralara boyandım.

Elif Gur'an başidur,

Cümlemizin işidur.

Kim bu duayi okusa,

Yarin cennet guşudur. (Gökcek Abdulkızı)

3.1.2.Yatak Duası

Yatdım sağıma,

Döndüm soluma.

Sığındım Sübhanıma,

Meleykeler şahad olsun,

Dinime, imanıma.

Allah bana hayirli sabahlar aç,

İlahi, senin birliğine şükür. (Gökcek Abdulkızı)

3.1.3. Nazar Duası

(Örneğimiz, içerik olarak beddua özelliğini taşıyor.)

Ovsunladim nazari,

Evvel benim başımi.

Gara göz, mavi göz,

Kör, topal, sağır, lal,

Her kimin nazarı değmiş ise,
Yeddi gullanmamış iğne,
Yeddi gullanmamış muh(mıh)
Yeddi gullanmamış çuvaldız,
Sançılsın onun bağrına, bagarsuguna,
Bacasına ıldırım vursun,
Kapısına zindan kilidi asılsın. (Gökcek Abdulkızı)

3.1.4. Diğer Dualar

Allah heyirli bahtin versin.
Allah işini rast getirsin.
Allah kaza-beladan sahlasın.
Allah uzun ömür versin.
Ataşın alem.
Ataşın bana gelsin.
Bereketli olsin.
Çorun alem.
Derdi belan bana gelesin.
Derdin alem.
Dilen ölem.
Gadan alem.
Gözün yiyem.
Her dilyagan Allah ulaştursun.
Heyirli olsun.
Heyre ulaşasan.
Kurban olem.
Nere gedyarsyan, Allah işin ras getürsün.
Ölem canan.
Ölem sene.

Ömrün uzun olsun.

Sen bin budah olasın.

Sen dünya turduhca turasın.

Su kimi ömrün uzun olsun.

Şadluhlara ulaşasın.

Uğurlu, kademli olsun.

Uğurlu olsun. (Türki-Piriyeva, 2009, s.51)

3.2. Kargış (Beddua)

Beddua, kulu göğertmez. İnsan cemaat olup yaşarken, beddua ve lanet mevcuttur. (Türki-Piriyeva, 2009, s.73)

Adın kesilsin.

Ağzın dedeme taraf dönsün.

Al ayağın yanan yatsın.

Allah belan versin.

Allah'ından bulasın.

Bahtın kara gelsin.

Bahtın bağlansın.

Böyimeyesin.

Dedemin yanına gidesin.

Derde düşesin.

Ellerin kırılsın.

Evi viran olacak.

Evin yıkılsın.

Gözün kor olsun.

Haram, ataş olsun.

Kan kusasın.

Kara yere giresin.

Kor olasın.

Külün göğe soyrulsun.

Muradin karalsın.

Ocağın sönsün.

Onmiyasın.

Ömrün günün kesilsin.

Sesin kesilsin.

Toprak başan.

Yılan vuracak.

Yolun, izin kesilsin.

Yüzün kara olsun.

Yüzün gülmesin. (Türki-Piriyeva, 2009, s.73)

4. TEKERLEME

Sözlü ürünlerimizden olan tekerlemeler, birbirine yakın sesleri doğru telaffuz etmek amacı ile kurulmuş cümlelerden oluşmakla birlikte, kalıplaşmış tekerlemeler de vardır: Masallarda, çocuk oyunlarında, bilmecelerde…

Boratav'a göre tekerlemeler dörde ayrılır:

1. Masal tekerlemeleri,
2. Oyun tekerlemeleri,
3. Tören tekerlemeleri,
4. Bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler (Boratav, 2000, s.165-166)

Tekerleme; Azerilerde "tekerleme", çocuk folklorunda, "sanama", Dobruca Tatarlarının masallarında; "tekerleme", Gagauzlarda; "tekerleme, sayılmak, badaşmak", Kazak Türklerinde; "ölen (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme", Kırgız Türklerinde "canılmaç" , Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; "tekerleme", Özbek Türklerinde; "balakoşukları, sanaş, sanak" , ve Türkmenistan'da "sanavaç" (Kaya 1999: 546).

Ahıska kaynaklarında “sanama”, “şaşırtmaca”, “herslatma” olarak karşımıza çıkmaktadır. (Hacılı, 2009, s.231.232.233)

Biz örneklerimizi manzum ve mensur olarak iki grupta topladık:

4.1. Manzum Tekerlemeler

1.
Netmeli, netmeli
Kaynanayı kaynar kazana atmalı
Yandım-yandım deduhça (Gökcek Abdulkızı)
Altına odun atmalı.

2.
Kaynanam - kara mesli,
Oğluna astı kesti,
Oğlu sözüne bahmadı
Aldı bağrına bastı. (Gökcek Abdulkızı)

3.
Gelinner çiçektür
Sözleri hep gerçektür.
Kaynanalar –yılandur
Sözleri hep yalandur. (Gökcek Abdulkızı)

4.
Bir birlügüm
İki ikilügüm
Üç üçlügüm
Dört dörtlügüm
Beş beşlügüm
Alti elek
Demür felek

Salla buni

Al oni. (Güllüşen Memedova)

5.

Bacadan bahtım pitna göz

Biri şahan biri boz

Bindim bozun üstüne

Çıhtım Halep yoluna

Halep yoli cin bazar

İçinde avi gezer

Avi beni korhutti

Sinekleri solhurdi

Appal uppal

Yarıl yırtıl

Su iç kurtul (Fatıma Badalova Şirinova)

6.

Eve gerektür

Böyüdün sahlayın

Kıza gerektür.

Kızdur nazdur

Bin kuruş azdur

Bin daha getürün

Bindürün götürün. (Fatıma Badalova Şirinova)

7.

Çiçek baci nerede?

Su doldurur derede.

İnci boncuk boynunda,

Bir oğlanın koynunda. (Güllüşen Memedova)

8.
Yağma yağış,
Bitme gayış.
Ben anamın ilkiyem,
Dağda gezen tilkiyem. (Güllüşen Memedova)

4.2. Mensur Tekerleme

1. Getirince el getirir, yel getirir, sel getirir; götürünce el götürür, yel götürür, sel götürür. (Emine Şirinova)
2. Bir bacada kâh sarılı, bir bacada kıl sarılı, bir bacada poh sarılı, kahı yuttum, kıli diddim, pohı attım. (Baladdin Paşaoğlu)
3. Bir kırıh bazlama, el bazlamalandi, biz bazlamalanamaduh. (Fadime Şirinova)
4. Kırh küp, kırhının da kulpi kırıh kırh küp. (Emine Şirinova)
5. El bir bazlamayinen bazlamalanur da biz kırh bazlamayınen bazlamalanamazmıyuh. (Fadime Şirinova)
6. Güle güleni, güle güle güldürsün. Gülmeğinden gül güler, güler, güler. (Fadime Şirinova)
7. Kırh küp, kılpi kırıh küp. (Emine Şirinova)
8. Tohmaliyersen tohmahla, tohmahlamiyersen ver tohmahliyem. (Fadime Şirinova)

4.BÖLÜM

FOLKLOR

1. GEÇİŞ DÖNEMİ

İnsan, bir canlı olarak doğar, büyür ve ölür. Bu önemli üç dönemde mutluluklar, acılar yaşar. Aslında insan kültürünün temelleri bu dönemlerdir. Geçiş dönemi, hayatın bu safhalarına istinaden araştırmacılara göre; doğum, evlenme, ölüm olarak belirlenmiş.

İnsan yaşamının üç önemli geçiş dönemi vardır. Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu "Geçişleri" bağlı bulundukları kültün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. (Örnek, 1995, s. 131)

1.1.Doğum

İslamiyet'e göre çocuk günahsızdır. Kutsaldır. Ailenin mutluluk kaynağıdır. Hep korunması ve sevilmesi gerekir:

"*Evlâd kokusu, cennet kokusudur*." (Hadis-i Şerif, Menavi, s.339/847)

"*Çocuk bulunmayan evde bereket yoktur*." (Hadis-i Şerif, Menavi, 338/844)

"*Kimin çocuğu varsa, onunla çocuklaşsın*." (Hadis-i Şerif, İbn Mıhled, s. 135

Yeni evlenen çift, heyecanla bekler çocuklarının olmasını. Dede ve nene de aynı heyecanı yaşarlar. Bir de ilk torunları olacaksa mutluluk daha da artar. Bunun için gelinin heyecanı fazla, sorumluluğu ağır ve değerlidir. Çünkü aile ondan çocuk beklemektedir. Türk kültüründe özellikle erkek çocuk beklenir.

Doğumu bölümünü; "doğum öncesi ve kısırlık", "aşerme", "gebelik", "doğum sırası", "doğum sonrası" "lohusalık", çocuğa ad koyma", ve "sünnet" bölümleri olarak belirledik.

1.1.1.Doğum Öncesi ve Kısırlık

Gelin, eve gelince ondan beklenen elbette çocuk için gebe kalmasıdır. Eğer belli bir süre gebe kalmamışsa, gelin kısır diye düşünülür. Kısırlığı gidermek için çarelere başvurulur. Bu çareleri Örnek üç grupta toplar:

Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar.

Halk hekimliği kapsamına girenler.

Tıbbi sağaltma alanına girenler. (Örnek, 1995, s. 131)

Ahıskalılar arasında, Anadolu'da olduğu gibi önce dini olarak hocalara başvurulur. Sonra halk hekimliği devreye girer. Yeni zamanlarda tıbbi çareler aranır. Ancak gelinin kısır olduğu düşünülüp, ikinci evlilik yapanlar da vardır.

Ahıskalılarda gelin eve gelince ona sevgi gösterilir, kırkı çıkana kadar çalıştırılmaz:

"Gelin eve geldi heç iş işlemiyer, çocuk evde oluyer, sonra gelini anasının evine yollayeruk, evinde anası baksın, temiz gelsin, (Fahriya Nene)

"Gelinin odasına demir, demirden zencir koyılıyir. Bu eyiluhtur." (Gökçek Abdulkızı)

1.1.2. Aşerme

Aşerme sırasında gelinin özellikle yeme, içmesinde değişiklikler olur. Bazı yiyecekleri çok isterken, bazılarından adeta tiksinir. Bu isteklerine göre çocuğun karakteri ortaya çıkar. Hatta cinsiyeti hakkında tahminler oluşur. Onun için bu devrede geline iyi bakarlar. İstekleri yerine getirilmeye çalışılır.

Hamile kadının canını çektiği her şey getirilir. Yoksa çocuğun ağzının eğri, gözünün şaşı olacağına yani sakat doğacağına inanılır. (Zöhre Fazılova)

1.1.3. Gebelik

"Yüklü" diye tabir edilir hamile kalan kadın. Artık o iki can taşımaktadır. Çocuğa zarar gelmesin diye geline olan ilgi daha da artar. Çocuğun düşmemesine gayret edilir. Bu dönemde çocuğun cinsiyeti ile ilgili de fikirler yürütülür.

Karnı yukarıda, dik olunca erkek, aşağıda, yayılmış olursa kız çocuk olacağına inanılır. Hamile kadının başına gizlice azıcık tuz dökerler, o arada kadın saçını düzeltirse kız, çene bölgesini eliyle silerse erkek çocuğun doğacağına inanılır. (Gökçek Abdulkızı)

1.1.4. Doğum Sırası

Kazakistan'da doğumlar genellikle hastahanelerde olur. Bu sebeple tıbbi bir kültür söz konusudur. Ancak, geçmiş zamanda köylerde doğum ebe kontrolünde olur. Yaşlı kadınlar ebe yardım ederler. Çocuğun göbek bağı, daha önceden yıkanan bıçak ile kesilir. Göbek bağı kuruyup, düşünce toprağa gömülür. (Gökçek Abdulkızı)

1.1.5. Doğum Sonrası

Doğum sonrasında artık gelin kurtulmuştur. Yani sağlıklı olmak önemlidir. Belki doğum sırasında ölebilir. En az onun kadar çocuğun sağlıklı olması da önemlidir. Doğum sonrasında lohusalık ve çocuğa ad koyma kültürünün olduğu dönemdir.

1.1.6. Lohusalık

Artık doğum sonrası kırk günlük dönem başlamıştır. Bu döneme lohusalık denir. Bu kırk gün hem gelin hem çocuk için önemlidir. Doğumların hastahanede olması ve şehir hayatı gibi sebeplerden dolayı bu dönem kültürü artık günümüzde çok yaşamamaktadır.

Kırk gün geçtiktende sonra yani kırkı çıkınca artık gelin ve çocuk için hayat normaldir. Ama bunun için "kırklama" işlemi yapılır.

Çocuk doğandan sonra gelini anasının evine yollayeruk, neye ki evinde anası baksın, temiz gelsin. Yabancılar görmesin. Kırkı dökülüyer, geliyer. Sonra evde heş şey temiz yıkanıyer. Nerde ki gelin geliyer temiz olsun ev. Kırkı olanda temizlik olmaz. Sonra daş alıyeruk. Ufak daşlar. Ona, bismillahlen gulhüvallah okuner. Kırk dene daşlan temiz suylan çimiyer, o çocuğuda çimdiriyer. Uzaktakınler, kırkı temizlendikten sonra geliyer. A, kırkı olanda yakın akrabalarımız gelini, çocuğu görür. Uzaktakınlar gelmeyer. (Fahriya Nene)

Kırkı için taşa da okuyerdiler, tahıla da okuyerdiler. Kırk dene, kırk daşa okuyerdiler, onu yığıyer, bağlıyerdiler. Suya bırakıyerdiler. O suyu ısıdıyerdiler. O suyla çamaşır ediyerdiler, evi temizleyirdiler. Gelin çimiyerdi. Hep öyle temizleyirdiler. Kırkı çıktı, kurtuldu, temiz oldu. Kırkı çıkana kadar, çıkandan sonra da bir zaman orda duruyer. Evvelden, kırkı çıkmamış gelin gapıya çıkmayerdi, kismenin evine gitmeyirdi. Ne vahıt ki kırkını dökiyerler, çamaşır ediyerler, evi-eşiği temizleyirler; o vahıt da gediyirdi, çıkıyerdi, ediyerdi. Ha şindi o gün geziyerler. (Doğum yaptığı gün geziyorlar.)

Çocuk için, okumuşleri çağırıyerler, okuduyerler. Yemek yapıyerler, yediriyerler. Beşige kaldureydiler. Kim ki beşiği okuyerdi, ebe neneyi çağırıyerdiler, odan padarke (hediye) alıyer, veriyerdiler. Para veriyerdiler ebeye. Ne bileyim her işi ediyerdiler. (Gökçek Abdulkızı)

1.1.7. Çocuğa Ad Koyma

İnsanoğlunun varoluşunun âdeta resmi bir belgesi olan özel adlar, dil biliminin olduğu kadar halk bilimi, sosyoloji ve antropoloji gibi çeşitli sosyal bilimlerin araştırma konularından biridir. Adlar, insanın kültürel ve bireysel kimliğini yansıtmasının yanında, insanoğlunu belirli kılarak kargaşayı, karışıklığı, yanılma ve yanlışlığı önler, ilişkiyi düzenler (Örnek, 2000). Bu nedenle, “yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun tek bir topluluk ve toplum görmek olası değildir” (Acıpayamlı, 1992, s.2).

Bunun için Türklerde çocuğa ad koymak önemli kültürdür. Eski Türklerden günümüze ad koyma geleneği farklılıklar göstermiştir. Ad koyma geleneğine Dede Korkut Kitabı’nda çeşitli bilgilere rastlamaktayız.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde bir çocuğun ad alması için, önemli bir iş yapması veya bir kahramanlık göstermesi gerekir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen “o zamanda bir oğlan baş kesmese, kan dökmezse ad koymazlardı” (Ergin, 1988, s.62-63) ifadesi bu fikrin temelidir.

Ad koymanın şekli ise, Dede Korkut’un dua etmesiyle olur. Dede Korkut genellikle ad verirken “Adını ben verdim, yaşını Allah versin” diye dua eder. (Ergin, 1988, s. 15-59).

İslamiyet'in kabulü ile bu kültürün önemi daha da artmıştır. Güzel isim koyma konusunda telkinler vardır:

"Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel koyun. (Hadis-i Şerif, Ebu Davud)

"Çocuğa güzel bir isim koymak, evladın ana-baba üzerindeki haklarındandır." (Hadis-i Şerif, Beyhaki)

Hz.Aişe(r.a.)'den rivayete göre:

"Resulullah,(S.A.V.) çirkin isimleri değiştirirdi." (Hadis-i Şerif, Tirmizi)

İsimlerin belirlenmesinde genellikle dede, nene ne derse o olurdu. Ya da onların isimleri verilirdi. Günümüzde ad belilemede anlaşmazlıklar da olur. Bazen anne babanın arası açılır. Ahıska kültürndeki ad koyma kültürü şöyle anlatılmıştır:

Kim ki nenesine dedesine deyirler ki adı nedür, adını ne goyah? Nenesi, dedesi dese ki "Bu adı goy" , onu goyirler. Eger dese ki "Yahşi kendi hangi adı ister onu goy.". O vahıt istediğini goyıyerler. Çocuk olanda gulağına birinci ezen veriyerler. Kulağına ezen dedesi okur. Çocuğa muska takılır. Bir ay olunca çocuğun içi değişiyer, onun için ay kesilir ve çocuğun boynuna asılır. (Gökçek Abdulkızı)

1.1.8. Sünnet

Sünnet, "küçük toy" olarak bilinir Ahıskalılarda. Küçük yaşlarda sünnet yapılması iyidir. Evlilikten sonra sünnet düğünlerinin de önemi büyüktür. Sünnet olan çocuk, yetişkinliğe adım atmış demektir.

Ahıska Türklerinin kadimden gelen örf adetlerinin biri de sünnettir. Çünkü Ahıska Türkleri de İslam'ın bir şartı, erkek çocuğu sünnet ediyer. Sovyet emperiyası zamanında da halk, gizli olsa bile, bu örf-âdeti koruyup sakladı. Unutmadı. (Türki-Piriyeva, 2009, s.47)

1.1.8.1. Kirve

Kirvelik kutsal bir adettir. Çocuğun anası ve atası hoşuna giden bir ailenin adamını, oğluna kirve etmeği müsait biliyer. Kirve olmakta özellik oradadır ki, sünnet olan çocuğu babasının, emmisinin, dayısının kucağına değil kirvenin kucağına veriliyer

ki, sünnet olunan zaman onun bir damla kanı kirvenin üstüne bulaşacaktır. Bundan sonra kirve o aile için ve özellikle çocuk için ayrılmaz kan kardeş oluyer. Kirve öyle birisi olması gerek ki, bir birine kardeşden de yakın olacaktır. Bunların çocukları birbiriyle evlenemez. Kirve ile çocuğun atası, hiçbir zaman birbirinin sözünü iki etmezler. Her zaman biribirine mehraban, dost, kardeş, arka oluyer. Kirvelik uzun yıllar devam ediyer. (Türki-Piriyeva, 2009, s.47)

Böylece, erkek çocuk yeni doğultuktan sonra 7 yaşa ulaşana kadar sünnet edilmelidir. Sünnet olunmayan çocuğa tavuk bile kestirtmezler. Ancak sünnet olan çocuğa heyvan kesdirirler. Çünkü onun kesdiği helaldir. (Türki-Piriyeva, 2009, s.47)

1.1.8.2. Sünnet Düğün Günü

Sünnet olunan zaman Kur'an okutar, davet olunan misafirlere ziyafet veriler. Bu merasimde herkes seviniyer ve sünnet olunan çocuğun ana babasına göz aydınlığı veriliyer. Çocuğu sevindirmek amacıyla ona çeşitli hediyeler, tatlı, şeker gibi ikramda bulunuyer. Çocuğu sünnet etmek için, onu kirve ve kirvenin hanımı yıkayıp, yeni aldıkları giyisileri giyindirip ortaya getiriyer. Çocuğun yatacak yatağı bile kirvenin hanımı hazırlıyer. (Türki-Piriyeva, 2009, s.47)

1.1.8.3. Sünnet Sonrası

Böylece, sünnet olunduktan bir hafta sonra kirve hanımıyla birlikte, çocuğu yataktan ayağa kaldırmak için onun evine gidiyer. Buna "Külden Çıkarma" merasimi derler. Çocuk, yarası iyileştikten sonra da ana babasıyla altın gibi değerli hediye ve boynuzlu koç alıp, kirvesini görmeye giderler. Kirve kendi evinde de çocuğu velileriyle birlikte ağırlar. Böylece sünnet, bir taraftan İslamiyet'in büyük bir şartının yerine getirilmesi olsa da; ikinci taraftan insanların arasında mehribanlık, dostluk yaranıyer ve buna küçük düğün deyiliyer. (Türki-Piriyeva, 2009, s.47)

1.1.8.4. Belbulak'ta Sünnet

Çocuklar sünnet olmaya 2 yaşından başlıyerler. Molla çağırıyerler, Kur'an okudıyerler. Şenlik yıkılıyerler, yemek yediriyeler. O da bir toydur. A şindi daje(artık) gidiyerler, doktorda yatırıyerler, getiriyerler çocuğu. (Gökçek Abdulkızı)

Eveli, beyle kendi öğrenmiş ihtiyar sünnetçiler varıdi bizde. A şindi okudular doktorlar var cahil oğlanlar. Öyle kesiyer ki Türkiye'den getiriyerler dermanını vuruyer, acıştırmuyer. Öyle gözünün önünde tez kesiyer, iki güne eyi oluyer. (Gökçek Abdulkızı)

Akşama yakın Kur'an okudıyerler. İçki miçki olmuyer bizde. Sonra ekmek yeyirler, yemek. Eyle vakıtta ediyerler ki beyle ağustos ayında. Pomidor (domates), karpuz kavun, yüzüm, eruk, alma sufraya. Sonra da et gızardıyer, böyük tabaklarla veriyerler, sinilerlen. Su, tatlı su veriyerler. Sonra gediyerler, çocuğu kesiyerler. Cemaat geriyer. Herkes çocuğun eline iki bin hediye veriyir. Eger bana yakın taref ise, ben 50 dolur, 100 dolur veriyum. Yakın değilse 2000 tenge(Kazakistan para birimi), 5000 tenge, 10000 tenge. Herkeş, bu komşuler, tarafler veriyer çocuğun eline. Çocuğa beyle para yıgılıyer. (Baladdin Paşaoğlu)

Onun kirvesi geliyer görmeye, cematını tarafini çağırıyır, kendi halgını. Yığılıyerler. Bazısı davul zurna vuruyer, bazısı Kur'an okudıyır. 2 yaşında, 5 yaşında 7 yaşında sünnet oluyer ki çocuğu yanında kalsın, kirvesini tanısın, hem de kendi omür boyu bilsin ki toyum beyle geçti, cematinen. (Baladdin Paşaoğlu)

Babadan sonra kirveyi sayıyerler. Urba getiriyer çocuğa kirva. Baştan ayağa, lastiği, çorabından başının papağına kadar her işten getiriyir. Babasına, anasına, gardaşına, evde gelin varsa, geline de urba getiriyerler. Altun yüzüğü de getiriyerler, Altun saatin de veriyerler babasına, anasına. (Baladdin Paşaoğlu)

Sonra kirveyi görmeye uşak geliyer. Babası anası yakınları barabar gediyerler kirveya. Kirvanın hanımına, kirvanın oğluna, onlar da onun getirdiği gibi ona veriyerler. (Baladdin Paşaoğlu)

Belbulak, Sünnet düğünü (foto, Sefer Ağca)

Belbulak, Sünnet çocuğu hediyelerini alırken (foto, Sefer Ağca)

Sefer Ağca ve sünnet çocuğu, Belbulak (özgün foto)

1.2. Evlenme

Anadolu kültüründe olduğu kadar Ahıskalılarda da evlilik kutsaldır. Kişin hayatındaki en önemli olaydır. Evlilik ile hayat tarzı değişir. Topluma yeni bir enerji gelir. Evlilikle kültür muhafaza edilir, gelişir.

Almatı'daki Ahıskalılar, uzun yıllar Ruslar, Kazaklar ve diğer milletler ile içiçe yaşamalarına rağmen, onlarla evlilik yapmamışlardır. Böylece günümüze kadar Ahıska aile kültürü değişmemiştir. Ancak son zamanlardaki globalleşme ve bilişim araçlarının etkisiyle bütün dünyada olduğu gibi Ahıskalılar arasında "evliliklerde" etkileşim ve değişim olmuştur.

Ahıskalılarda evlilik büyük merasimle olur. Onlar için iki düğün (toy) vardır: Evlilik(büyük düğün) ve sünnet.

Evlilik, Ahıskalıların en güzel ve en mutlu günleridir. Zira bu ananeler aileyi tüm acılardan, çektikleri çilelerden, ezaplardan uzak ederken; mutluluklar veriyer, aileye aile yakınlaştırıyer. Neslin devamı ve ailenin köklenmesine güç veriyer. (Zöhre Fazılova)

Evlilik genellikle kız isteme (görücü) ile olur. Hatta beşik kertmesi de vardır. Ancak, kaçırma ile evlilikler de olmaktadır. (Zöhre Fazılova)

“Terekeme” demek halk var bizde, onlar da kaçırmak çok. Onlar sözünen bir tene almıyerler. Hep kaçırıyerler, sonra toy yapıyerler. Neye ki düğün masrafı olmasın. (Baladdin Paşaoğlu)

Ahıskalılardaki evlilik aşamaları kaynaklara göre şöyledir:

Kız saraflamak ve begenmah,

Elçilik,

Şerbet içmek,

Gelin görmeğe gitmek,

Nişan değişmek ve urba götürmek,

Kesim kesmek,

Toy şartları iki hisseden ibarettir: Başlık ve toy masrafı,

Davet,

Hına yaktı,

Meslehet aşı,

Gelin çıkarmak ve getirmek,

Güvegiye vermah,

Duvagaçimi(yüzaçımı),

Yüzgördi(eniştaluğa gitmek)

Ayakdöndü (Hacılı, 1992, s.65-77)

Düğün öncesi,

Düğün günün ve gelin getirme,

Düğün sonrası. (Türki-Priyeva, 2009, s.47)

1.2.1. Düğün Öncesi

1.2.1.1. Kız Beğenmek, Beşik Kertme

Evlenme düğün merasiminde esas görev veliler üzerine düşüyer. Veliler çocukları küçükken "beşik kertme" ederler. "Ben oğluma senin kızı alacağım." veya "Kızımı senin oğluna vereceğim." diye kendi aralarında söz bağlıyer. Veliler çocukları büyüyüp evlenme zamanı geldikte, gençleri birbirine el altı gizli tanış ederler. İki gencin, özellikle de kızın, bu durumdan haberi olmayacaktır. Gençler birbirine âşık olarsa evlilik kolay oluyer. Aksi halde veliler evlatlarını mecbur edemez ve akrabalık sona veriyer. Veya gençler istediği, sevdiğiyle evlenmek için velilerden yardım isterler. Her hansı durumda evlenseler bile onlara düğün yapılıp, nikâh kesilmesi şart.(Türki-Piriyeva, 2009, s.47)

1.2.1.2. Elçilik

Erkeğin atası, kız evine elçi gönderer. Elçi kız evine gitdiğinden hiç kimsenin haberi olmayacaktır. Elçi, erkek tarafından bir veya iki adam olabilir. Elçi, kız evine gidende içeri girmez, hayatta oturar. Buna "Elçi taşına oturmak" derler. Eğer taş üzerine oturan adamı kız sahibi içeri davet etmese, öylece oturup oturup oradan geri döner. Kızın velileri ve yakın akrabalarından kimse taş üzerinde oturan misafirleri içeri davet etse, bu neredeyse yüzde on fayız şanslı olduğunu hiss ediyer. İçeri girip rahat oturduktan sonra, "Allah'ın emri, Peygamberimizin izniyle, sizin kızınızı filankesenin oğluna istiyeriz; ona ömürlük eş olmasını laik görüyeriz." diye esas konuya geçer. Eğer kız sahibi buna razı olursa, "Allah'ın yazısıysa biz ne diyebilirik, rahat olun, cümle akşamların birinde konuyla ilgili haber tutarsınız." der. Bundan sonra misafirler, süfreye el uzatıp, ekmek kesip rizalıkla ayrılar. (Türki-Piriyeva, 2009, s.48)

1.2.1.3. Söz Alma

Kızın velileri kendi arasında konuşup, kızın razılığını alıp, yakın akrabaların birinden bey evine haber gönderer. Hemin elçiler tekrar elçiler tekrar yine geler. Bu merasim "söz alma" adlanıyer. (Türki-Piriyeva, 2009, s.48)

1.2.1.4. Beh Değişmek

Beh değişmede her iki genç için hazırlanan hediye birbirine veriliyer. Erkek tarafından kız için bir yüzük, bir çift urba; kız tarafından kızın kendi dokuduğu corab, yüzük ve şeker her ikisinde de mutlaka olacaktır. (Türki-Piriyeva, 2009, s.48)

1.2.1.5. Başlık Alma

Bu arada kesmet kesiliyer. Süd hakkı; vekil hakkı; koyun, sığır, camış, at, urbalar vs. kızın velilerine veriliyer. Buna “ başlık alma” denir. Bu merasimden sonra nişana hazırlık oluyer. Burada mutlaka her iki tarafın vekili oluyer ve sözün çoğunu onlar konuşıyer. Veliler sadece vekilleri dinler, fazla konuşmazlar. Sözü, erkek vekili başlar ve “Allah’ın Peygamberimizin izniyle, bu sofrada oturan insanların şahitliğiyle sizin kızınız filankesi, filankesin oğluna eş almağı laik görüyeriz. Ne dersiniz?” diye kızın vekiline müracaat eder. Kız vekili dinmez, söylemez. Erkek vekili, hemin sözü üç defa tekrar eder. Yine de kız vekili dinmez. Böylece erkek vekili kız vekilinin fikrini bilmek için ona “ağız açma” için değerli bir hediye verer. Ancak bu hediyeden sonra kız vekili konuşuyer. O, “Allah’ın emri, Peygamberimizin izniyle burada oturan insanların şahitliğiyle, filankesi kızı filankesi, filankesin oğluna laik görüyeriz.” Bu sözü üç defa tekrar eder. Bundan sonra yeni akraba olan her iki aile birbirini kutlar, tebrik eder. Bu arada akrabalık uzun ömürlü, tatlı olsun diye kız yengesi merasim katılımcılarına bardakta şerbet ikram eder. Şerbet içildikten sonra dini hocası dua okur. Dua okunduktan sonra erkeğin babası, kirvesi veya akrabalarından yaşça büyük olan kimse, gelinin ortaya gelip selam vermesini teklif eder. Gelinin her iki tarafında iki yenge (yengenin biri kızın, ikincisi beyin yengesidir.) kolundan tutarak misafirlerin yanına getiriliyer. Ortaya geldikten sonra, yengeler gelinle birlikte üç defa eğilip, “temannah alıp” selam veriyerler. Ancak gelinin yüzü kırmızı yaylıkla örtülü olacak. (Türki-Piriyeva, 2009, s.48)

1.2.1.6. Görümlük

Merasime bey tarafından katılımcılar geline “görümlük” veriyer. Görümlük, para olmalıdır. Gelinin kaynata olacak babası izin verene kadar gelin gitmeden ortada durar. Ancak gelinin gitmesine izin verildikten sonra ayağını geri basarak, yengeler gelini geri

götürüyer. Bey vekili burada yine tekrar konuşuyer, düğünün ne zaman olacağına karar veriliyer. Düğün olana kadar beyin velileri veya yakın akrabalarından kimse, her cuma akşamı (Perşembe) günü kızın evine şirinlik getirip, misafir geler.(Türki-Piriyeva, 2009, s.48,49)

1.2.2. Düğün Günü ve Gelin Getirmek

Düğün olacak günü erkeğin babası ve kırk atlı, çalğıcılar, vekil ve yenge, gelini getirmeye honçayla giderler. Kız evinde küçük bir şenlik hazırlanar. Ancak, gelin, kaynata, kaynana, vekil, yenge çok masraf ederler. Kızın sağdıcı, komşu evinde "şah bezeyip" kızı orada gizleter. "Kazan açana", gelinin eline hına yakana, gelinin başını bezeyene, belini başlayana ve yengeye erkek tarafından "helet" verilir. Kızın önceden tokuyup, hazırladığı corap ile el yaylığı, kırk atlının hepsine hediye veriliyer. Gelin, ata binip, yola düştüğünde onun karşısında gülşen pehlivanlara da hediye verilir. Kız, ata evinden çıkacak zaman, babası merasim iştirakçılarının önünde kızına hayır dua edip, rizalığını veriyer; anası, erkeğin anasına kendi oğlundan veya yakın akrabaların oğlundan "müjde yastığı" gönderer. Müjde yastığını getirenlere erkeğin anası güzel ve değerli hediye verip, onları razı eder. Gelinden önde kaynata, vekil; gelinin bir yanında erkek yengesi, bir yanında kendi yengesi, arka sırada kırk atlı gider. Yolda atlıların biri yengenin hazırladığı keteyi, katmeri yemek için kasdle bayılar veya rahatsız olduğunu bağırıp söyler. Bu zaman herkes attan ener. Hemin şahs anında iyileşer. Beyin evine gidilecek yol uzak yakın olmasına bakmayarak, atlılara bey yengesi hazırladığı süfre açılar. Onlara yolda küçük bir ziyafet veriler. Atlılar yemek yedikten sonra yoluna devam eder.

Gelin eve yaklaştıkta, onun karşısında beyin akrabaları at oynatar. Beyin babası bahşiş verip at oynatanı razı eder. Böylece atlılar at oynata oynata, çalğıcılar müzik çala çala gelini eve getiriyer.

Gelin eve yaklaşırken evlenecek erkek, iki sağdıcıyla birlikte (sağdıcın biri kirvesi, biri evli olmayan arkadaşı) damın üstüne veya başka bir yüksek yere çıkıp gelini yukarıdan karşılar. Sağdıcın birinin eline hurcun dolu meyve, çerez, şeker atılar ki; gelinin ayağı düşerli, ruzu bereketli olsun. İkinci sağdıçla erkeğin eli desmalla(mendil) bağlı olar. Konuşmazlar ve gülmezler. Gelin eve girene kadar eger kim onları konuşturmağı veya güldürmeği becerirse, ona hediye verilir.

Gelini attan endirirken onun ayağının altına hisli(isli) kazanı ters çevirip koyarlar ki; onun ayağına his değsin, nazar değmesin. Gelinin karşısında kurban kesiler. Adete göre bey yengesi gelinin elini bala batırıp, evin dış kapısına sürttürer ki, ev tatlı, bereketli olsun.(Türki-Piriyeva, 2009, s.48,49)

1.2.3. Düğün Sonrası

Düğün erkek evinde üç gün, üç gece devam eder. İlk düğün gecesi herkes yeni aile kuran iki gence hediye olarak altın takar, hoş dilekler diler, şarkı söyler, müzik çalınar. İkinci düğün günü herkes toplanar, şenlener. Yengeler gelinin yüzü örtülü ortaya getirip, üç defa eğilip temannah eder, selam verer. Bu arada erkeğin sağdıcı, elinde iki bıçak ortaya çıkıp "Dilini mi kesim, başını mı?" diye üç defa tekrar eder. Merasim iştirakçılarının hepsi "Dilini kes!" diyerler. (Gelinin dilini kesmek; gelecekte kaynansıyla deyişip kavga etmesin, dili kısa olsun anlamını veriyer.)

Âşık saz çalıp, gelinle beyi tarif ediyer. Dans edilip şenleniyer. Yengeler geline yeni aile konusunda gereken her şeyi anlatıyer ki; gelinin geldiği eve sinsin, aile üyelerini kendi ailesi gibi görsün, onlara saygı göstersin. Meselan:

Gelin, gelin ay gelin!

Yoldaşina olgunan saz, gelin.

Komşulara gezginen az, gelin.

Çocuklara olmağınan kaz, gelin.

Gelin diyer ana, ana,

Sözü diyer yana, yana.

Kaynanandır sana ana,

Gelin hoş geldin, hoş geldin!

Gelin diyer, baba, baba,

Sözü diyer kaba, kaba.

Kaynatandır sana baba,

Gelin hoş geldin, hoş geldin!

Gelin diyer bacı, bacı,
Yaşı döker acı, acı.
Görümündür sana bacı,
Gelin hoş geldin, hoş geldin!

Gelin diyer kardeş, kardeş,
Sözü diyer yavaş, yavaş.
Kayınındır sana kardeş,
Gelin hoş geldin, hoş geldin!

Anam gelin kız gelin,
El ayağı düz gelin.
İstiyoruz biz senden,
Yedi oğul, bir tane de kız gelin.

Düğün böyle devam eder. Tüm akraba kadınlar toplaşıp, gelinin pak olmasına sevinip, anasına, babasına göz aydınlığı verer.

Düğünün üçüncü günü de akrabalar, komşular toplanıp şarkı söylener, milli raks oynanar, şadlanarlar.

Bey evindeki düğün merasiminde oyun havasını oynayanlara "şabaş" vererler. O zaman düğünün ağsakkalı (düğün başçısı) şabaş veren insanın adını çekerek böyle der: "Kamalın elinden oyuncuların yüzü ağ olsun, özü sağ olsun. Oyuncular başına şabaş, ne güzel şabaş." veya "Kamalın dostu dost olsun; düşmanı kor olsun, kor. Oyuncular başına tök güzel şabaş, tök." (Bu sözler kadimden gelen folklor çeşitidir. Bu örf-adet, kılınç silah olan zamanı hatırlatıyer. Halk böyle âdeti yazılı olmasa bile şifahi koruyup, günümüze ulaştırmış.) Atı yüyrük olsun, kılıncı keskin olsun vb. ifadeleriyle merasim sona erer.((Türki-Piriyeva, 2009, s.48 49-50)

Gelin ve damat (google görseller)

1.2.4. Belbulak'ta Düğün

Gökçek nene şöyle anlatır düğünü:

Çocuk vaktı gelmişim Kafkaslardan. Toylarımız eyidür. Külümüz, külfetimiz eyidür. Komşularımızlen, taraflarımızlen yığıleyeruk.

Beşik Kertmesi: Senin kızın oldi, onun yanık oğlu. Deyirsin ki benim kızı senin oğlana vereceğim. Ya da deyir ben senin kızını alacağım. Ona beşik kertme deyirler, başkasına götürmiyerler. A şindi yoktur. İleri(önceden) varidi.

Kız İsteme: Evvelden oğlanın babası gideyerdi gız sahabına. İsterdik senin gızını benim oğluma. Ha şindi oğlancla gız söyleyir. Sonra gene gidiyoruk gızın evine. Babasından anasından isteyeruk ki senin gızı benim oğluma halalığa isteyeruk. Onlar söz veriyerler, alıyoruk. Yüzük geydiriyeruk. Sonra gediyoruk bey degişiyeruk, ikisinin yüzügini urba- sını birbirinen. Sonra da kesim kesiyirler ki falan vaktı toy olacak. Toyi de alıyerler, falan günü toyumuz olacak. Halgını, gomşulerini çağırıyerler, toylarını ediyerler, gelinlerini götüreyirler.

Elbise Görme: O ki geline urbaya gidiyerler; götürüyeler altun, geyimi. O vakıt gızın anasına, babasına, evindeki ne gocak halk varsa hepisin geyim götürüyerler. Küpesidür, altunidir, yüzügidür. Her bi şeysini. Oni getiriyerler.

Başlık Parası: Toyda deyirler ki bu boca(başlık) vereceksin. Evelden para vermiyerler. Un, şeker, yağ, et. A şindi para veriyerler.

Kına Gecesi: Bir gün galarak gına gecesine gelirler kına koymaya kıza. Arkadaşlarıylen yığıleyirler, çalgı çalıyirler, kına koyiyirler. Türki çağırıyerler, gızı ağladıyerler. Sabahısı da toy oluyer.

Düğün Günü: Kız evine geliyerler kızı götürmeye. Kız evi, kapıyı örtüyer, goyutmeyirler. Ondak, oğlan tarafı çıkartıyer, para veriyer. Kapıyı açıyerler, kız evine giriyerler. Sonra gelini getiriyerler, önünde goyın kesiyirler. Gelin arabadan çıkanda ayağınan gırıyer tabak. Sonra gelinin elini bala batırıyerler, eşiğe sürtüyerler tatlı olsun deye. Gelin eve girende tatlı bırakıler. Başına para, konfet, kapik(bozuk para) sepiyerler. Gelini ortaya goyirler. Sadıç, elinde iki bıçak oynıyer oynıyer. Gızın etrafında üç dünüm dolanıyer. Sonra şenliğe kimi cemaat danışıyerler ki ey cemaat, gızın dilini mi kesek başını mı kesek? Şenlikten kimi der ki, çok emek etduk. Başını kesme de dilini kes dilsiz olsun. Gaynanasına söylemesin, çok söylemesin. O vahti gızın yengesi oluyer, gızın arkadaşı. Padarka (hediye) veriyerler. Sonra geliyer, gelinin yüzünü açıyerler, oynıyerler.

Düğün Ertesi: Toyun ikinci güni yakın taraflari gelir, yığılıyerler. Ahir, düğünde gelinin önünde goyun kesiyerler, gurban kesiyerler. O eti ertesi günü hinkal yapiyerler. Şaşlık(kebap) ediyerler. Gelin yemek yapıyer, herkese yediriyer ki, herkes bilsin gelin nasıl hörmetli. (Gökçek Abdulkızı,)

Gökçek Abdulkızı ile birlikte, Belbulak (özgün foto)

1.3. Ölüm

Ölüm, artık insan hayatının önemli son noktasıdır. Ölen için artık hayat bitmiştir. Kültürümüzde hayatın bu son noktasında da önemli örf ve adetlerimiz vardır. Yaşlı, sekeratta olan kişi vasiyet eder. Ya da sağlığında vasiyet eder ki ölünce onun istedikleri yapılsın. Ölüm, Ahıska kültüründe İslami geleneklere göre yaşatıldığı kadar, şaman gelenekleri de unutulmamıştır.

Ahıska kaynaklarında bilgiler şöyledir:

1.3.1. Vasiyet

Ölüm saati yakınlaşan kişi evvel günahlarına tevbe ve istiğfar eder. Emel ve ibadeti çok etmeğe zarur eder. Tabiblere kendisini gösterir. O buyuran işlere amel eder, buyurmayan işlerden vazgeçer. Hastanın halini bilen yakın ve dostları ondan haber alırlar. Yardım lazımsa yardımını esirgemezler. Bu zaman hasta olan insan kendi halini bilmediği yakın insanlarına ve güvendiği insanlarına vasiyetini demeği, diğerlerinden razılığı alması lazım. Yine de arkada kalan mal devletinden borçlarını verip kurtulması;

verilmemiş olsa zekât ve fitre sadakalarından kurtulmağı, kaza olan namaz ve oruçlarının fidyesini vermesi, vasiyet etmesi vaciptir. İnsanları, Müslümanları iyilik yoluna başlayıp, düşmanları olsa razı etmesi sünnettir. Geride kalan mal, varlıktan cemaat işlerine; mekteplerine,; mescit, köprü, yol kurmağa; fakir ailelere yardım vermek; vasiyet etmek müstehapdır. Geride kalan malından evvel kefen ve defin için harcanır. Ondan kalan malın üçte birini merhumun vasiyetlerine sarfedilir. Vasiyetlerinden kalan mal, farz kitaplarında yazılan gibi tavsiye edilir. (Türki- Piriyeva, 2009, s.86)

1.3.2. Cenaze İşleri

1.3.2.1. Can Verirken

Cesedin ayaklarını kıble tarafına uzatmak gerekir. Son sözü iman kelimesi olması için, kelime-i şehadeti yâdına (aklına) düşürmek için, yukarı (yüksek) sesle okunması gerekir. Herkes tekrar de diye mecbur veya amir edilmez. Can üzülmesi ucundan Yasin okunuyer. Can üzüldükten sonra gözleri kapanıp, çenesi başıyla beraber ağzı bağlanıp, üstü örtülüyer. (Türki- Piriyeva, 2009, s.86)

1.3.2.2.Ceseti Çimdirmek

Eline bir kumaş sarıp, evvel istinca ediliyer. Sonra iki eline başka kumaş sarıp, ağzı burnu yıkamadan abdest ettirilir. Sonra da cesetin vücudu yıkanıyer. Mümkün oldukça avret yerine göz düşmemesi lazım. Cesetin saç, tırnak ve bıyıkları alınmaz ve saç, sakalı yığılmadan açık şekilde taranıyer. Efendi imamların göstermesi ile ceseti kefenlemek lazım. Cenaze namazı okunmadan(kılınmadan) önce imam hazır olanlardan:

-Bu ceset ne gibi idi diye guvaklık asıyer. (Helallik alıyer.) Hazır olanlar da imamın sorusuna cevap olarak:

-Hayatta iyi insandı, diye cevap veriyerler. Eğer insan ölmedem önce iyiymişse “Allah bu kişiyi rahmetine alsın, cennetlik etsin.” diye dua ediyerler. (Türki- Piriyeva, 2009, s.86-87)

1.3.2.3. Ceseti Kaldırmak

Kövün şeraitine göre cenaze namazı evde veya mescitte kılınıyer. Tabutu önce terden merhumun yakınlarından dört kişi kaldırması sünnettir. Sonra da tabut cemaatin değişmesiyle mezarlığa götürülüyer. Mezar uzak yerdeyse arabayla götürülüyer. Ceseti toprağa verende kız veya kadın olsa kabirin ağzı perdeyle örtülüyer. Cemaatin mezarlıktan gitmesi müstehaptır.

Mezarlıkta dünya sözlerinden söylememek, imkân kadar tesbih ve tahlil ile cesete rahmet dileyip gitmek veya durmak lazımdır.

Kimsenin vefatını eşiten kişi, bu duanı okuması lazım: "İnne lillahi ve inne ileyhi raciun." "Allahümme inne kena hazal meyyitü muhsinan fazid fe ehsanihi ve in kane musian fataşa vazanhu."

Manası: "Elbette hepimiz Allah'tan geldik ve elbette Allah'a gideceğiz." "Ya Rab, eğer bu ceset iyi kişilerden olsa, iyiliğini ziyade et; günahkâr kişilerden olsa, günahını bağışla." (Türki- Piriyeva, 2009, s. 87)

1.3.3. Ağlamak(Yas) ve Tağziye(Taziye) Adabı

Yas ile ilgili inanışlar şöyledir:

Matem eydir. Herkes bağırıp, ses seda verip ağlamak eyi değil. Zira ağlamak zulümlük(cahiliye dönemi) zamanlarından kalan miras sayılır.

Merhumu yâd edip, bağırıp, yakasını yırtıp, saçlarını yolup ağlamak haramdır.

Merhumun yakın ve sakit sıfatta görünüşü mağdurdur.

Her kişinin, merhumun sahibine, "Çok incinme sabret." "Allah (ölen kişinin adını deyip) cennetlik etsin." diye baş sağlığı vermesi ve dualar etmesi adettir.

(Türki- Piriyeva, 2009, s. 87)

1.3.4. Belbulak'ta Ölüm Geleneği

Eger birisi sabah telef olsa öğlen namazına kaldırıyerler. Gece telef olsa sabahı bekleyirler. Gece ışık yanıyer, yanında oturuyerler. Cenazenin üstüne bıcak makas koyirler ki şişmesin.

Cenazeyi evin önüne çıkarıyerler, namazını kılıyerler, götürüyerler.

Sonra cemaate deyirler ki “Aha yedisi olacak bu günde.” O günde cenaze evi Kur’an okuduyer, yemeğini veriyer. Kırkında da Kur’an okuyerler, gene yemek veriyerler, sıcak yemeğini. Kırkına kadar cuma akşamları da yemek veriyerler. Elli ikisinde de Kur’an okuduyerler, yemek veriyerler. Bir yıl ki oluyer, yılında da çağırıyerler ki yılıdır da Kur’an okudacak. O vakıt yemeğini veriyerler. Ramazanlarda okuduyerler. Evvelde bir yıldan sonra bişey yokdu. A şindi çıhdi; her yılı, aha bu yılki may ayında telef oldi, ertesi yılı gene o ayında okuduyerler. Bu her yılda veriliyer.

Kafgasda evvelden eve çağırmeyirmişler. Yuka bişiriyermişler, halva yapiyirmişler. Bu evde kaç candur; beş can mi, altı can mi? Altı dane yuka, bir künt(topak) havla. Ona sarıyermişler, kâğıda sarıyermişler, bir kajinkaya(torbaya) koyiyermişler, ulitsaya(sokağa) gezginmişler. Her eve veriyermişler.

A burada(Belbulak’ta) yok. Burda hep çağırıyerler, yediriyerler. Gedende de gene iki tene ekmek -he böyle lipöşkalar- gene havla goyiyerler, herkeşin evine veriyerler. (Gökçek Abdulkızı)

İki cenazeye katıldım. Nasıl kefenlendiğini ve yıkandığını görmek için. Burada mollaları var. Onlar bu işleri yapıyorlar. Baktım aynı bizim gibi. Ben cenaze kaldırma işini yapıyorum. Cenaze kapıya çıktıktan sonra ölümle ilgili, cenaze ile ilgili telkinlerde bulunuyorum. Sonra namazını kılıyoruz, kaldırıyoruz cenazeyi. (Sefer Ağca)

1.3.5. Devir Âdeti

Bizde yakın arkadaşları geliyirdi çimdirmeye. Onun günahını kendine alıyerdiler, devir ediyerler. Onun günahını alıyerler ki günahı gitsin. Cenazenin sahabı para veriyer çimdirenlere, mollalara. (Hayreddin Medetler)

Parayı bir beze sarıyorlar Türkiye’deki gibi. Sen bu ölünün namaz borcunu, oruç borcunu, yemin borcunu aldın kabul ettin mi? O da; aldım kabul ettim manasında kabultü “veheptü” diyerek alıyor, geri veriyor. Bu şekilde alıp vermeyle onun borçlarını ödüyorlar. Ölen kişinin yaşını hesap edip, 2 aylık oruç borcunu, 10 günlük namaz borcunu hesap edip sayısınca tesbih çekiyorlar kabultü vehaptü diyerek. (Sefer Ağca)

Ben onlara, özellikle namazın borcunun bu şekilde ödenemeyeceğini söyledim. Ne yaparsanız yapın, namazın borcunu ödeyemezsiniz. Ama orucun keffareti fidye

olarak ölen kişinin malından verilebilir. Yemin keffareti verilebilir. Üzerine farz olup da hacca gitmemişse, yerine birini gönderebilir parası çoksa. Kurban vacib oldu da kurban kesememişse o kurbanı kesilir. Yani, mali ibadetlere yönelik borçları ödenir. Ama namaz borcunu asla ödeyemezsiniz, dedim. Bunlar için merasim yapmaya da gerek yok. Hesaplarsın, 61 kefareti, 10 günlük yemin kefareti üst üste koyarsın. O yıl ramazanda fitre ne kadar, hesaplarsın. Bir fakire götürür dersin ki falan kişinin oruç ve yemin kefaretidir. Ama öncelik farz olanlardır. Eğer hac varsa hacca adam gönderilir. Sonra oruç keffareti ödenir. Sonra kurbanı kesilir, sonra fıtır sadakasını, yemin sadakasını verir. Bunlardan sonra da parası artıyorsa hayır hasenata dağıtılır. Cami yaptrırılır, çeşme yaptırılır, insanların istifade edebileceği hayırlı işler yaptırılabilir. (Sefer Ağca)

2. BAYRAMLAR VE KUTLAMALAR

Ahıska kültüründe de Türk-İslam Kültürnde olan Bayramlar ve kutlamalar varlığını korumuştur. Sürgün yıllarında belki çoşkulu bir şekilde yaşayamadıkları bu mutlu anlar, günümüzde unutulmayan yönleri ile yaşatılmaktadır. Türkiye'de çeşitli illerde ve üniversitelerde Ahıska dayanışma günleri düzenlenmektedir.

Almatı, Ahıska Kültür Merkezi'nce ve Ahıska basınları tarafından resmi ya da özel kutlamalar düzenlenmektedir. (Şahismayıl Asiyev), (Rasul Akhmetov)

Elbette bayram denince dini bayramlarımız başta gelir. Bunun yanında nevruz, Hıdırellez, aşüre günleri gibi halkın kutladığı eğlenceler olduğu gibi bireysel olarak da doğum günü kutlamaları yaygındır. Ayrıca Rus ve Kazak kültürlerindeki resmi kutlamalar da vardır: Yılbaşı, kadınlar günü, asker günü, Kazakistan'ın kuruluşu

2.1. Ramazan Bayramı

Böyükleri hörmetleyirler. Namaza gelende hep çıkıyerler, gelirler, hep böyükleri ev ev geziyirler, görüyirler, bayramlaşıyerler.(Gökçek Abdulkızı,)

Arafe, arafe günü hanumlar yemek pişirüyir, hazırlığın görüyerler. İki – üç gün, etli yemeklerden, tatlı yemeklerden her işlerden pişürüyerler. Nu, bizler de yığıluyuruk. Er kişiler, küm eli dönmiyerse birbirimize yardım ediyuruk. Bayramlarda para işi, kumin parası yok; şto bı (mesela) ben gözel ederim, o da edemez, kötü olur. Onun uşaklari, hanımi, deyecak ki, onun var, bize eşitmeyer. Biz onunçün, büyüğümüz

danışır: Sen nasıl edecen? Sen nasıl edecen? Senin var onun yoksa sen ona verirsin?” Böyle bir yola getiryer; şto bı arefe günü razıyla olursa, bayram günleri söz olmaz, kötülük olmaz, birbirimize müsafir getmezuk, onuncun boyükler bu işe bakıyer. (Hayreddin Medetler)

Bayram namazı, namaza gelduk. Sonra namazadan çıkıyoruk, eve geliyoruk, bayramlaşıyoruk. Hanumlar geliyurlar, göznen görüyerler, elinen öpüyerler. Biz yoldan tatlı-matlı alıyoruk. Hepisine hanuma da anamıza da, hepimize de. Evlerde de tort (yaş pasta), yapıyerler, erişte tatlısı yapıyerler.(Hayreddin Medetler)

2.2. Kurban Bayramı

Namazdan geliyerler, kurban kesiyerler. Sonra o gurban etini bişiriyerler, yerler, dağıdıyerler. Gurban etini üçe böliyerler. Bir payını dağıdıyerler, bir payını evde bişiriyerler, bir payını da gene gelen gidene veriyerler. (Gökcek Abdulkızı)

Kurbanı biz, biraz ireli (önceden) alıyoruk, yani bir ay ireli alıyoruk. şto bı (çünkü) kendimizin emeği olsun. Bizim paradan tahıldan emah(emek) olsun. Bayramlaştık, namazdan sonra kabristana gettuk. Ora gidiyoruk, orda hoca okuyer, âmin ediyoruk. Sonra kendimiz dolanıyeruk, geliyoruk, bayramlaşıyoruk evde. Hanımlar başlıyerler sufraları düzmeye. Ben koyunu kesiyerim. Kurbana tuzli ekmek, veriyoruk. (Hayreddin Medetler)

Kurbanı bölüyoruk. Küçük küçük paylar komşılara, yani ki, komşı komşıya gelmeye vakti olmıyer. Baba geliyir ama çocuk gelmiyir ki yesin. O paylar da onlara sonra yedi yere bölüyeruk. O dağılyer fukaralara. İşideyuruk ki kurban kesmemişdur. Kalan etleri de evde yiyeruk. (Hayreddin Medetler)

2.3. Resmi Bayramlar

Var hökümetin bayramları. Pezayu 1. yanvar. Sonra 8.Mart kadın günleri. Nevruz 21. Mart oluyer. Sonra 9. May(mayıs) var, asker günü. (Hayreddin Medetler)

Baladdin Paşaoğlu (sağda), Belbulak- (özgün foto)

3. ÇOCUK OYUNU

Halk kültürünün bir parçası da çocuk oyunlarıdır. Özellikle çocuğun gelişimi, terbiyesi için çocuk oyunlarının rolü büyüktür. Çünkü çocuk, vaktinin büyük bir bölümünü arkadaşlarıyla, oyun oynamakla geçirmektedir. Bu oyunlar, yaşlarına ve sosyal yapılarına uygun bir şekilde onları eğitmektedir. Çocuk oyunları sayesinde sağlam arkadaşlıklar kurulur, aile bağları güçlenirdi. Çocuğun kendine özgüveni gelirdi.

Ayrıca çocuk oyunlarında, mâni, tekerleme gibi sözlü ürünler de yaşamaktadır.

Günümüzde birçok halk kültürü gibi, çocuk oyunları da unutulmaya yüz tutmuş, belki çoğu unutulmuştur. Çocuk için hem zaman yoktur -gün boyu okul ve sonrası, hafta sonu etüd, dershaneler- hem de oyun için artık alan yoktur. Daha da kötüsü, çocuğun oynayacağı, arkadaşlarından soyutlayan akıllı telefonlar ve internet oyunları vardır.

Ahıskalılar arasında da durum böyledir. Yaşlılar oyunları unutmuşlar, yeni nesil ise bilmemektedir.

İşte unutulmaya yüz tutmuş Ahıska Türklerinde bazı çocuk oyunları ve oyun tekerlemeleri şunlardır:

"Alaca", "Beslemek", "Beş geçili", "Beştaş", "Çilink ağaç", "Dere", "Eşek oyunu", "Kayışım yağlı", "Gizlenpoç", "Kuk", "Lal oyunu", "Tandur", Yorğan altı"

(Türki-Priyeva, 2009, s.179)

Küçükken oynadığımız bazı oyunları hatırlıyorum. Ama artık çocuklarımız oynamıyorlar. Onlar telefon ve internetle uğraşıyorlar. Hem şehir hayatında bu oyunları oynamak zor. Hatırladığım oyunlar; kazakpogançık (uzun eşek), gizlempoç (saklambaç), ip atlamaca, sek sek, beş parmak. (Ali Badalov,)

3.1.Uzun Eşek

Karşılıklı gruplar yaparız. Ebe olan gruptan birisi, ebenin bacaklarına kafasını sokar. Diğerleri aynı şekilde arka arkaya eğilirler bir tren gibi. Diğer grup bunların üzerine atlar. Burada, takerleme söylerler. Sonra sözcü parmağı ile bir sayı tutar. Ebe olan grup bilirse ebelik diğer gruba geçer. (Ali Badalov)

3.2. Beş Parmah

Küçük çocuklarla oynanır. Oyun, çocukların parmaklarını kapaması ile başlar. Sonra sırayla parmaklar açılır. Çocuklar parmaklarını açarken de her parmak için sözü olan tekerleme söylenir:

Başparmak,

Başarat,

Uzun Haci,

Gültaci,

Vay gıcla parmak,

Kesin şunun başın. (Ali Badalov)

3.3. Oyun Tekerlemeleri

Bacadan bahtım pitnagöz,

Biri şahan biri boz.

Bindim bozun boununa,

Endim Halep yoluna.

Halep yolu cin bazar,

İçinde avi(ayı) gezer.

Avi beni korutti,

Sineklerim sorkutti.

Happal – huppal,

Yarıl – yırtıl,

Su iç kurtul.

Beli beli boz ağaci,

Gotur keçi goz ağaci.

Happal huppal,

Yarıl yırtul su iç kurtul.

Sercinoğli seni kim toğdi,

Dögdi döğmedi.

El üstünde kimin eli,

Eger yanğılış olsa,

Kaldırun vurun yalandur.

Bir birliğim,

İki ikiliğim,

Üç üçlüğüm,

Dört dörtlüğüm,

Altun kelek,

Demür selek,

Salla buni,

Çah şuni.

Baş parmah,

Başarat varmah,

Uzun Hacı,

Züleyha baci,

Mehle piçi,

Gül başşan.

Küçük baci,

Getdi gül.

Geldi bülbül

Başparmak der: Gelin yemek yek.

Başarat der: Yohdur ne yek.

Uzun Hacı der. Allah vereni.

Gültacı der: Vermir neyi yek.

Küçük parmak gelin oğurluk edek,

Vay küçük bacı, kesin bunun başin.

İşter agla, işter gül.

Etne fitne gogona,

Yosma Ali Cemile,

Fit, bit, kara it.

(Türki-Priyeva, 2009, s.179-180)

4. HALK MUTFAĞI

İnsanın hayatını devam ettirmesi için yemeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacını sıradan gidermek yerine, yiyecekleri göze hitap ederek, değişik lezzet oluşturarak hazırlaması, bunu sanat haline getirmesi bir kültürü oluşturur.

Ancak halk mutfağı, bu sanatın ötesinde, halkın içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda oluşmuştur. Coğrafi şartlar, sosyal hayat, ekonomik durum, inanç kültürü halk mutfağını doğrudan etkilemiştir. Böylece her bölgenin bir yemek kültürü oluşmuştur. Mesela, Kazakistan'da at etinin bol olduğu ve o kültürde at etini yemek yasak olmadığı için "beşparmak" yemeği meşhurdur. Ama orada yaşayan Ahıskallar için bu yemek sofralarda yoktur. Çünkü Ahıska kültürüne göre at eti mekruhtur.

Anadolu'nun her bölgesinde birbirinden lezzetli yemek kültürü vardır. Ahıska yemek kültürü de zengin bir lezzete sahiptir. Sürgünden sonra imkânlar ölçüsünde bu lezzetler yaşatılmıştır. Az da olsa Rus, Kazak kültüründen de şartlar gereği etkilenmiştir.

Bu kültürün unutulmaması, değişik yerlerde yaşayanlara özlediği lezzetleri tatırmak için dernekler, belediyeler, üniversiteler tarafından festivaller, kültür günleri, kültür geceleri düzenlenir. İş yerleri açılır.

Halk mutfağında yemeklerin yapılışı kadar yiyeceklerin saklanması da önemlidir. Bazı yiyecek malzemeleri mevsimi geçince bulunmaz. Bunun için saklamak gerek. Bazı yiyecekler de taze tüketilmez. Sonra tüketilmek için yapılır. Bunları da saklamak gerekir.

Çalışmamızda Ahıska mutfağına ait yiyecek çeşitlerini, bazılarının hazırlanışını ve kaynak kişilerin anlatımlarını ele aldık.

4.1. Yiyecekler

4.1.1. Hamurdan-Undan Yapılan Yemek Çeşitleri

Bazlama

Bişi

Cadı

Dolma

Erişte

Fetir

Furun etmeği

Halva

Harşu

Hasuta

Hinkal

Katmer

Kete

Kesme çorbası (tutmac)

Luhum

Makarlama

Pepe

Puşruh çorbası

Somin

Su böregi

Yuha

4.1.2.Etden Yapılan ve Etli Yemekler

Çiy köfte

Haçapur

Haşlama

Kavurma

Kebap

Kızartma

Köfte

Pasturma

Pilav

Sarma

4.1.3.Sebzi Yemekleri

Çenco lobiya

Kabah

Kuru lobya

Lahana

Lobya

Patates

Zincar

4.1.4. Sütten Yapılan Ürünler

Çeçil

Çeçil peynir

Kaymak

Nor

Peynir

Peynir kavurması

Süt aş

Şor

4.1.5. Yumurtadan Hazırlanan Yemekler

Kayğanah

Soutma

4.1.6. Meyvelerden Hazırlanan Yiyecekler

Gah

Pestil

Reçel

Komposto

4.1.7. Yiyilecek Dağ Otları

Kaz çalahunta

Kuzu kulağı

Panpara (Türki-Piriyeva 2009, s.213)

4.2. Bazı Yemeklerin Hazırlanışı

4.2.1. Hınkal

Hınkal, Ahıskalıların en önemli ve meşhur yemeğidir. Değerli bir misafir geldiğinde ikram için yapılır. Hınkalı sevmeyen Ahıskalı yoktur.

En yaygın olanı boş hamur yaprakları ile yapılanıdır. Hamuru mayasızdır. Hamurun açılmamış her bir toğaına "pazı" adı verilir. Bir pazı bir kişiyi doyurur. Büyüklüğü yaklaşık iki avuç içini dolduracak kadardır.

Yapılışı: Hamurun en büyük özelliği, sert açılmasıdır. Hamur hazırlanırken her pazı için birer adet yumurta kırılır ve bir miktar tuzlu su ile sert bir kıvamda yoğrulur. Hazırlanan hamur bir süre dinlendirilir. Yufka şeklinde ince olarak açılır. İçine ince soğan parçacıkları konur. Üzerine kavrulmuş tereyağı dökülerek servis yapılır. Bekletilmeden ve soğutulmadan yenmesi gerekir.

Kurut: Hınkal çeşitidir. Kurut, yaklaşık bir avuç içi büyüklüğünde, kurutulmuş süzme yoğurt topağıdır. Hınkal içine atılacak yoğurt yerine kurut eritilerek yoğurt sosu hazırlanır. Kurut, hinkala farklı ve kendine has bir lezzet verir.

Etli hinkal: Hınkalın bir diğer hazırlanış şekli de kemikli et ile yapılanıdır. Yukarıdaki gibi hazırlanan hamur, haşlanmış kemikli et suyu içinde kaynatılır. Üzerine aynı soslar konur. (Türki-Piriyeva, 2009, s.125–126)

Şair Ali Paşa Veyseloğlu şiirinde hınkali şöyle anlatır:

Hınkal

Kadir Mevla yemekleri bahşetmiş,
İçlerinde nazar kılmış hınkala.
Lezzet vermiş, türlü çeşit eylemiş,
Hiçbir yemek ulaşamaz hınkala.

Taze etten o hınkalı yapsalar,
Üstüne de karabiber dökseler.
Sarmısağı yoğurt ile katsalar,
O lezzette doyulur mu hınkala?

Pastırma hınkalı yemekler başı,
Dayanmaz pişmeye aç olan kişi.
Kokusun duyanlar terk eder işi,
Sıcak sıcak girişmeli hınkala.

Ey kardaşlar şu hınkalı kim sevmez?
Bizim Türkler çok yese de hiç doymaz.
Hergün yese lezzetinden usanmaz,
Uzak düşse hasret kalır hınkala.

Biz severiz yemeklerden hınkalı,
Çokluğunan hem iştahlı yemeli.
Herbir insan onun kadrin bilmeli,
Başka yemek tay olamaz hınkala.

Ey hanımlar biz sizlerden razıyız,
Hınkal için dua yapsak haklıyız.
Pişmesini sabırsızlıkla bekleriz,
Güzel eller hep yaraşır hınkala.

Ne mutludur kocasını sevenler,
Ne yazıktır tembel karı alanlar.
Eziyettir ben yapamam diyenler,
Kocasını hasret koyar hınkala.

Der ki Paşa, yapan eller var olsun.
Güzel Allah bereketi bol versin.
Türk, Kazaklar toplanıben bir olsun,
Şadlık ile el uzatın hınkala. (Ali Paşa Veyseloğlu)

Hınkal, Talgar (özgün foto)

Almatı, hınkal ve geleneksel kıyafetleri ile Ahıskalı , (Google görseller)

4.2.2. Mantı

Genelde etten yapılan içli hamurdur. Bunun için et, soğan, patates veya tatlı kabağı küçük parçalar halinde doğranıyer. Biber, tuz ilave edilerek karıştırılıyer. Böylece mantının içi hazır olmuş sayılıyer. Bundan sonra un ve tuzlu sudan hamur yoğruluyer. Biraz dinlendirilen hamur, çok ince açılıyer ve kareler halinde kesiliyer. Hamur kareleri, hazırlanan içle doldurulup, kenarları zarf şeklinde yapıştırılıyer. Sonra zarfın iki köşesi tutularak mantıya asıl şekli veriliyer. Mantı çok katlı özel biberli tencerede pişiriliyer. Bazen mantı kıymadan veya çeşitli sebzelerin karışımından da yapılabiliyer.

Mantı çeşitleri:

Et mantı: Kesme et, soğan, tadına göre tuz, kalampir ilave ediliyer. Biraz da kuyruk yağından katılmakla yemeğe tad veriyer. Kesilen hamura hazırlanan kıyma koyulup adetine göre bükülüyer. Bükülen tayar mantılar, birbirine degmesten manti kazanına düzülüyer. Üstüne biraz savuk su sepilip, kaynayan suya koyuluyer. 45 dakikadan 1 saata kadar aralıkta pişenden sonra, tabaklara alınıp, üstüne yoğurt veya tereyağı sürtülüp, sofraya getiriliyer. Hamur için 500 gr. una, 1 tane yumurta, 1 çay kaşık tuz; yarım kilo ete 100 gr. kuyruk yağı lazımdır.

Kavurma mantı: Kavurma mantının da hamurunu et mantısının hamuru gibi tayarlanıyer. Fakat kıyma yağda kavruluyer. Kavurma mantıya 1 kilo et, 500 gr. soğan, 500 gr. kuyruk yağı, tamına göre tuz katılıyer.

Su mantı: Suda pişirildiği sebepten su mantı deyiliyer. Fakat su mantının hamuru biraz küçük kesiliyer. Su mantının hamuru için 500 gr. un, 1 yumurta, 0,5 bardak süt, 1 çay kaşığında tuz, 1 kg. et, 500 gr. soğan, tamına göre karampil, 150 gr. kuyruk yağı lazım oluyer.

Kabak mantı: Kabak mantının da hamuru, diğer mantıların hamuru gibi yoğruluyer ve kesiliyer. Ancak açılan hamur, dört künç halinde kesilse iyi olur. Kabak mantısına 1 kg. temizlenmiş kabak, 4-5 baş soğan, 1 çay kaşığı tuz ve tadına göre karampil, kuyruk yağı lazım oluyer. Piştikten sonra üstüne 1 aş kaşığı tereyağ, 1-2 aş kaşığı kaymak lazım oluyer.

Patates mantı: Hamur yoğruluyer, yuka açılıyer ve dört künç kesiliyer. Patates ufak toğranıp, soğan, kuyruk yağı, tadına göre tuz ve kalampir ilave ediliyer. Ve mantı kazanına düzüliyer. 20- 30 dakikaya pişip, hazır oluyer. Piştikten sonra leğene alınıp, üzerine kızardılmış soğan ve yağ, mayonez ve kaymak ilave edilip, sofraya getiriliyer. Pataes mantısına 1 kilo patates, 4-5 baş soğan, 200 gr. tereyağı veya kuyruk yağı, tadına göre tuz ve kalampir ilave ediliyer. (Türki-Piriyeva, 2009 s.151-152)

4.3. Mutfak Kültürü ile İlgili Anlatımlar

Kışa ne hazırleyeruk? Kavkasda erişde guruduyerdiler. Yuka bişiriyerdiler, dorıyerdiler, guruduyerdiler. Kışın hazır yemek oluyerdi. Yuka bişuriyediler. Beyle desde yığıyerdiler. Gışın misafir gelende börek yapıyerdiler, peynir, yağ sepiyerdiler. Tut gurudu yerdiler, bekmez yapıyerdiler, pestil yapıyerdiler.

Pamidoru(domates) tamat(salça) etmiyerduk da anam kesiyerdi, tele takıyerdi, guruduyerdi. Gışın döğiyerdiler dibekde. Çorbalara töküyer diler. Turşu yapılıyor.

Mürebbe yapılıyor: meyveyi pişiriyoruk, misal vişnedur, kirezdur. Ben en çok yapıyerim valina. Şekere vuruyerim. Biraz günde duruyer, biraz bankalara(cam kavonoz) dolduruyerim. Sonra buzdolabına goyuyerim. Eyle gözel oluyer ki hep taze kalıyer.

Yufka yapıyeruk, bazlama yapıyeruk, ekmek yapıyeruk.

Erişte tatlısı: yuka bişiyer, sonra doğrayeruk, oluyer erişte. Sonra o erişteyi fırında gavuruyeruk, gızarıyer beyle. Sonra torbaya doldoruyeruk, sonra ramazanda biraz al, üzerine balınan yağı et. (Fahriye Nene)

Benim vaktımda anam bişiriyerdi. Hinkal yapıyerdi, börek yapıyerdi, kete yapıyerdi, gatmer yapıyerdi, sinor yapıyerdi. Çorbalardan çok raznı raznı(çeşit çeşit) çorba yapıyerdi logiyadan, lazuttan.

Aşüre: Yeddi denden yemek yapıyoruk. Çorba yapıyoruk. Yeddi eve dağıdırsun. Gelenlere verirsün, yer. Evin külfeti yer.

Ekmek fırunda bişiriyoruk. Tahıl unundan yuvarlak yapıyeruk, bişiriyeruk.

Hamuru böyle yumru yumru ufak yapıyerler, açıyerler, yukayı doğrıyerler, içine et koyuyer, yapıyerler. Suda bişiriyerler. (Gökçek Abdulkızı)

Fahriya Nene ve Hayreddin Medetler, Belbulak, (özgün foto)

5. HALK GİYİMİ

Kültürün en önemli görüntüsü giyimdir. Giyime bakınca kişinin zihniyeti, zevkleri, milliyeti hemen anlaşılır. Ancak günümüzde özellikle gençlerin giyimi artk dünya kültürü. Amerikalı da aynı Rus da aynı Türk de aynı kıyafette. Bütün milletlerin gençleri aynı giyimde.

Artık giyim kültürleri müzelerde, halk oyunları ekiplerinde, biraz da köylerde yaşamakta.

Ahıskalıların giyim kültürünü sürgün yılları etkilemiş. Özellikle maddi imkânlardan yoksun olmaları, alım güçlerini azaltmış. İmkânlar ölçüsünde elbiselerini kendileri dikmişler. Kafkas kültüründen kalma çarık ise Kazaklar tarafından bilinmiyordu. Kazaklar, çarığı Ahıskalılardan gördüler. (Ali Paşa Veyseloğlu)

Çalışmamızın bu bölümünü erkek giyimi, kadın giyimi ve gelin giyimi olarak üç bölümde inceledik:

5.1. Erkek Giyimi

Fes, papak, küllah, uçları saçaklı ahmediyeler (renkli bez yada poşulardan) bağlanıyer. Kalın çizgili, yerli dokumuş, yakası düğmeli gömlek üzaerine zubon. Dizlemeleri ve cep ağızları kaytan işlemeli şalvar ya da zıgva giyerlerdi. Çok az yemen, genellikle de çatık giyiliyermiş. (Türki- Priyeva, 2009, s.105)

5.2. Kadın Giyimi

Tafşal alttan ince tülbentten "börümce" ile baş sarılıyer. Üstüne memerşahın incesinden yapılmış "leçek" örtülüyermiş. Leçeğin üçgen şeklindeki ucu bel ve diz seviyesine kadar da uzatılıyermiş. Saçlar, gürlük nisbetinde hörüklerle örtülüyermiş. Saç, saç bağı deyilen boncuk ve diğer şeylerle süslenmiş bağlarla balanıyermiş. Omuzları potirli, etekleri dar apurkali ve belden kırmalı entariler üzerine, yine omuzları potirli, önleri sık sedef düğmeli, göğüs ve kol ağızları işlemeli fistanlar giyiliyermiş. Etrafı veya etek üzerine, yalnız ön kısmı örten işlemeli, kaytanlı, etrafı potirli "peştamal" giyiliyerdi. Gümüş bel bağı balanıyermiş. Çarık, yemen, bulundukça kundura ya da lastik ayakkabılar, yün çoraplarla giyilermiş. (Türki- Priyeva, 2009, s.105)

5.3. Gelin Giyimi

Başına kadife ya da bez geçirilmek suretiyle işlenmiş ve altınlarla süslenmiş "katha" kofi giyiler; üzerine de tülbentten başbezi, onun da üzerine leçek, en üste de etrafı ponçaklı "silgi" bezden veya kumaştan başörtüsü örtülüyermiş. Gelinler, üç etek ve etekleri apurkalı, bedeni kırmalı entari de giyerlermiş. Kol ve göğüs ağızları işlemeli olan gelinliğin kolçak ve göğüslükleri giyiliyer ve peştamalı bele bağlanıyermiş. Gelinlik renkleri ise beyaz veya al oluyermiş. (Türki- Priyeva, 2009, s.105)

Belbulak, Kızların günlük giyimi (özgün foto)

Belbulak, Erkek milli kıyafeti (özgün foto)

Belbulak, Günlük giyimden bir örnek (özgün foto)

6. HALK İNANIŞI

Halk inancı, kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halk inanışları din, ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve topluluğa göre değişiklik kazanır. (Boratav, 1984, s.7)

Halk inançları, toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarına, derinlemesine etkileyen adet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inançları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır. (Kılıç, 2001, s.415)

Halk inanışları, temelini toplumun inanç sisteminden almıştır. Halk değişik konularla ilgili, inançlarının kuralları dışında, sözlü olarak yeni düşünceler, yorumlar ve tahminler yapmışlardır. Zamanla bu yaygınlaşmış ve kültür haline gelmiştir. Doğumdan ölüme kadar hayatın her safhasında halk inanışı vardır. Bunlardan bazıları gerçeklere dayalı olsa da bazıları da gerçekle ilgisi yoktur. Toplum, dini yönden ve bilimsel olarak biliçledirildikçe batıl inançlar azalacaktır.

Çalışmamızda, kaynak kişilerden dinlediğimiz halk inanışları ile Ahıska yazılı kaynaklarında geçen halk inanışlarını alfabetik sıraya göre belirttik.

6.1. Kaynak Şahıslara Göre Halk İnanışları

Akşam vakti ev süpürüp, çöpü dışarı atmalar ve kaynar suyu dişarı tökmezler.

Baba evinden kızının evine tavuk ve süpürge verilmez.

Boş beşiği sallamazlar. Eğer sallanırsa o evde çocuk olmaz ya da ölür derler.

Cenazenin üstüne bıçak, makas koyirler ki şişmesin.

Ceviz ve dut ağacı altında durulmaz.

Çayın üzerinde çay otlarının(seme) gezmesi, kısmet ya da misafirin geleseciğine yorumlanır.

Çocuğa göz değende okudıyerler. Sonra evelden var idi tütsi veriyerdiler, ot yakıyerdiler, tütünü yakıyerdiler. Ha şindi yoktur.

Çocuğu nazardan korumak için kurt dişi, dua(nuska), nazar boncuğu, nazar duası, mavi renkli giyisi giydirirler.

Çocuğu olan kişiye müjdeliyerler taraflarine, babasına, dedesine, nenesine. Ondan, çıkar diyerler, para veriyerler. Gelin geldiğinde de birisi arabasına biniyir, uçıyır. Deyir, gelin çıktı, gelin geliyir. Ona veriyirler, şaşlık(kebap) veriyerler, sarıyerler. Yemek-memek müjdesini ona veriyerler.

Çocuğun saçını bir yaşına kadar kestirmezler. Bir yaşından sonra çocuğun saçını yaşlı adama kesdirirler ki, ömrü uzun olsun.

Çocuk kısmetli olsun diye beşiğe para ve ekmek koyarlar. Nazar ve erişik değmesin bıçak ve Kur’an-ı Kerim koyarlar. Yeni doğmuş bebeğin yüzüne un sürerler ki; saçı-sakalı ağarsın, ömrü uzun olsun.

Ecdatlarımız yeni ev bahçesine buğday, mısır ve başka denli tohumlar ekmişler ki, gelecekte bu ev bol nasipli, hem bereketli olsun.

Ekin ekiminde buğdayı elle seperler ki, bereketli olsun.

Erkek çocuğu olanda haz ediyerdiler. Deyirlerdi: Oğlun olmuş. Göz aydını veriyerdiler. Kız olanda heç bişey demiyerdiler. Bunun babası derdi: Birinci oğlan olsun, sonra ne olursa olsun. Kızdur, oğlandur. Allah ne ki vermiş; odur. Çocuğu

olmayana, kimisi gelini bırakıyerler: Bize çocuk lazımdır. Kimisi bırakmıyer. Şimdi bolinitsalarda(hastahanelerde) çocuk bırakıyerler, çocuğu olmayan gider alır. Allah vermemiş, vermemiş. Gelinle ne işleri?

Garı kısmı gece su üstüne gitmek olmaz.

Gece aynaya bakmak iyi değil.

Güneş battıktan sonra süt, yoğurt, para verilmez. Evin bereketi gider. O vakit kısmetin dağıtıldığı vakittir.

Gece tırnak kesmek olmaz deyirdiler.

Gece yatağa çıplak yatılmaz.

Güvercin ve tavşan beslemezler, fakirliğe yol açar.

Hayvan sattıkda ipini vermezler.

Karğa ve saksağanın, eve doğru birçok kez ötmesi yakın zamanda bir haber veya bir misafirin geleceğine yorumlanıyer.

Kırk gün çocuk ve anası akrabalarına gitmez. Kırklı kadın ve çocuk tez erişir.

Kırkı çıkmamış çocuğun başucunda sesli konuşmak ya da ağlamak olmaz.

Konuşurken dil ve dudağı ısırnmak, o an başkaları tarafından o şahsın gıybeti şeklinde yorumlanıyer.

Köpeğin sebepsiz yere uluması bir felaket işareti sayılıyer.

Lambayı üfleyerek söndürmezler. Bu insanlara fakirlik getiriyer.

Oğlan çocuğuna doğanda gurban kesiyerler. Gız çocuğuna işitmemişem. Çocuğun dişi çıkanda lazut bişiriyerler. Lazudu, tavukları yer, dişi tez çıkar. Çocuğun başından kanfeti (şeker, çikolata vb.) sepiyerler.

Uzak illere giden adamın sağ salim dönmesi için arkasından su serpiliyer. Kötü adamın ise, adamın taş atılıyer. (Gökcek Abdulkızı), (Fahriya Nene)

6.2. Halk İnanışlarında Emir Ve Yasaklar

Akşam saatlerinde ve geceleyin ev süpürme, tırnağını kesme.

Akşamüstü hayvanları sayma.

Akşamüstü kuyudan su alma.

Ana babana karşı çıkma.

Ateşle oynama, ateşe tükürme.

Ay’ı parmağınla gösterme.

Başkasının yatağına oturma.

Beyaz olanı yere dökme.

Büyüklerin sözünü bölme.

Büyükten önce konuşma.

Boş beşiği sallama.

Boynuna ip, kemer gibi şeyler asma.

Dinini, ulusunu, namusunu satma.

Dizlerini kucaklayarak oturma.

Ekmeği tek elinle bölme.

Ekmeği yere atma, ekmek üzerine başka şey koyma.

Ev etrafında koşma.

Ev içinde ıslık çalma.

Ev içine koşarak girme.

Fazla konuşma.

Geceleyin evden toz çıkarma.

Hayvanı, tabakları, yemeği tepme.

İnsanın hatasına, hastalığına gülme.

Kalabalık içinde yüksek sesle konuşup, gülme.

Kapı basamağına ayakla basma, üzerine oturma.

Kapı direğine gerilme.

Kızları dövme.

Kovadaki suya üzünü batırma.

Köpeğe kepçeyle yemek doldurma.

Kuğuyu öldürme.

Kuş, karınca yuvasını bozma.

Mezar yanından koşarak geçme.

Mezarı parmağınla gösterme.

Patolununu, çorabını yatak başına koyma.

Rüzgâra karşı tükürme.

Saçların dağınık olarak gezme.

Sofraya, yemeğe basma.

Sol elinle yemek yeme.

Suyu kepçeyle karıştırma, suya tükürme.

Tuz, kül gibi şeylere basma.

Vakitsiz ağlama, uyuma.

Vakitsiz başsağlığı dileme.

Yakın birisine bıçak hediye etme.

Yalandan gülme, yalandan ağlama, yalan konuşma.

Yemeği kötüleme.

Yersiz gülme.

Yeşil çimleri yolma, saçlarını yolma.

Yıldızları, insanları sayma. (Gökcek Abdulkızı), (Fahriya Nene)

6.3. Rüya İle İlgili İnanışlar

Her kim düşünde Peygamberi görse, cehendem azabından halas olur.

Her kim düşünde Perişteleri görse, Allah'ın rahmetine müşerref olur.

Her kim düşünde âlim ve dervişleri görse, âlimlerin yüzünü görür.

Her kim düşünde salavat getirse, eşitse akıbet hacca gider.

Her kim düşünde günü görse, ahirette oturur.

Her kim düşünde ayı görse, padişahlarla oturur.

Her kim düşünde yıldızı görse, muradına erer.

Her kim düşünde içip gezse, günahından paklanır. İmanlı olur.

Her kim düşünde özünü gemgin bakışları şad görse, var devletli olur.

Her kim düşünde özünü hasta görse, gemden kurtulur.

Her kim düşünde malını yitirse, ölen kişi ondan bir şey soruşsa, fakir birisine sadaka versin

Her kim düşünde bir adamı ölmüş görse, o adamın ömrü uzun olur.

Her kim düşünde ağlasa, hayatta şad olur.

Her kim düşünde kırmızı altın görse, hayatta var devletli, zengin olur.

Her kim düşünde gümüş görse, hayatta gane olur.

Her kim düşünde at görse, hayatta muradına erer.

Her kim düşünde demir görse, hayatta padişahlardan merhamet görür.

Her kim düşünde buğday, arpa, maşı görse, hayatta fakirlere sadaka versin.

Her kim düşünde sadece arpa görürse muradına erer.

Her kim düşünde süt, ayran, şarab görse, hayatta sadaka versin.

Her kim düşünde elma görse, iyiliğin ilgisidir. Uzakta yaşayan yakın dostuyla, akrabasıyla görüşmek ifadesidir.

Her kim düşünde kara giyse, hayatta o insan büyük vazifeye ulaşacak ama sadaka verecek.

Her kim düşünde sarı giyse hayatta fayda bulur.

Her kim düşünde deve korkutup gezse, hayırlı değil. Mutlaka Kur'an okutmalıdır.

Her kim düşünde deve görse, hayatta zenginliğe ulaşır.

Her kim düşünde devenin arkasından geçse, tövbe etsin. Hayatta ömrüne ziyan gelebilir.

Her kim düşünde at, sıpa, hacir, eşek görürse; hayatta bazar kıymeti ener, hayırlı günler olur.

Her kim düşünde güçlü canavarları yense, hayatta sözü keskin olur.

Her kimin düşünde kabından bıçağı düşerse, ümitsiz olur.

Her kim düşünde bir azasını kesse, hayatta tövbe etsin.

Her kim düşünde taharet etse, hayatta sözsüz ilim adamı olur.

Her kim düşünde su içinden bir eşya bulursa, hayatta sözsüz ilim adamı olur.

(Türki-Piriyeva, 2009, s.89,90)

6.4. Kelimelerin Rüyadaki Anlamı ile İlgili İnanışlar

Ağac ekmek: Baht getirir

Ağac kesmek: Yakın kişilerin birinden ayrılmaktır.

Ağac yandırmak: Zarar getirir.

Ağlamak: Baht ve mehebbet yolu

Altın: Sözlü iş

Arslan: Aziz gün

Aşki, Hamur: Zenginlik

Ayaksız kalmak: İşin bereketli olması

Bal: Baht

Beyaz gömlek: Sevinç, mutluluktur.

Bit: Zenginlik

Bulut: Hayırsızlıktır

Buz: Hayırsızlıktır.

Bülbül: Şadluh(huzurlu olmak, hoş olmak)

Canavar: Dövüş

Çocuk sevmek: Şenliktir.

Dolğun ay: Gönül hoşluğudur.

Diş düşmek: Yakın insanı kaybetmek

Domuz: Kargış

Duman: Hayırlı iş

Eşek: Sakin hayat

Fil: Aile zengin olur

Gevher, küpe: Kaybolan eşyasını bulmak

Gök: Büyük sohbet

Gül: Beklemek

Gün batması: Zayıflık işaresidir.

Harman: Sağlık

İstasyon: Görüşmektir

Kara kaş: Sağlamlıktır.

Kağız para: Kavga hem hastalıktır.

Kara: Kavğalı iş

Karğa: Hayırsız habar

Kaymak: Haber

Kırmızı renk: Mehebbet

Köpek: Eyiliktir

Kum: Zenginlik

Kurbağa: Hoş habar

Mal: Bereket, hastalık

Mayiz(dışkı): Zenginlik

Meşede gezmek: Eyiliktir

Ormanlık: Yalancılıktır.

Pamuk: Hayırsız haber

Petek: Hayırsız iş

Pisik(kedi): Karı iftirasına düşar olmaktır.

Sakal(ağarmış): Hastalıktır.

Sarı yılan: Evlenmektir

Siçan: Yakın kişiyi yitirmek

Sinek: Kavga

Soğan: Beklediğin günahın gelir

Şam ağacı: sevinmektir

Şeker: Bereket

Tac giymek: Hürmet işaretidir.

Tağ: Ağırlıktır

Tavar: Bereket

Tavşan: Dost yalancılığı

Tırnak kesmek: Şadlıktır.

Toy: Hata

Tuz: Vuruş, kavga

Tütün: Hoşsuzluk

Un: Bereket

Yalğız yıldız: Baht

Yalın ayak: Yakın kişiyi yitirmek

Yarı ay: Vahtli baht işaresidir.

Yeşil: Sefere gitmek

Yeşil yaprak: şerefe gitmektir.

Yılan: Dostun vefasızlığı

Yumurta: Gelir, kazanç (Türki-Piriyeva, 2009, s.90)

7. HALK HEKİMLİĞİ

Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz. (Boratav, 1984, s.122)

Halk hekimliği, insanlık tarihi kadara eskidir. Eski çağlarda insanlar hastalıklarını tedavi etmek için büyüden, yani sihirden yararlanmıştır. (Şar, 1989, s. 219)

Günümüzde tıb, her alanda hızla gelişmekte olmasına rağmen, halk hekimliğinden kalma alışkanlıkları sosyal hayatın her safhasında uygulamaktayız. Bunun en güzel örneği, boğazımız hafif üşütse bir ıhlamur, kekik, vb. kaynatıp içme isteğimizdir. Evimizde, etrafımızda bir ninenmiz, dedemiz varsa; herhangi bir burkulma, çıkık gibi olayda bize bildikleri çıkıkçıya gitmemizi söylemeleri de bu alışkanlığın devamıdır.

Diğer kültürel varlıklar gibi halk hekimliği kültürü de yakın bir zamanda kaybolacak, sadece yazılarda kalacak. Çünkü bu bilgileri uygulayacak artık kimse yok.

Ahıskalılar da sürgünden sonra her alanda olduğu gibi sağlık konusunda da sıkıntılar, yaşamış; doğumdan ölüme kadar olan yaşadıkları sağlık problemlerini halk hekimliği ile çözmüşlerdir. Elbette şimdi, Kazakistan'daki tıbbi bütün imkânlardan yaralanmaktadırlar.

Kaynak kişimiz Gökcek Abdulkızı, halk hekimliği ile ilgi geçmişte yaşadıklarını anlattıktan sonra şimdi bu uygulamaların azaldığını ifade ediyor:

Birinin kolu çıkanda sınıkçı deyirlerdi ki falan nene sınıkçı, biliyer. Oraya götüriyerdiler. Düzeldiyerdi, bağlıyerdi, getüriyerdiler, eğleniyerdi. Hep kendilerü otınan, işinen iyi ediyerdiler. Çıban çıkıyer, yara. Ona sarıyerdiler. İrin yığılıyerdi, onu sarıyerdiler. Oçekiyer, çıkardıyerdi. Sonra bişeyler sürtüyerdiler, eğleniyerdi. Onu gene ottan gaynadıyerdi, yapıyerdiler. Yanuğa dutuyerdiler, yumurtayı sarısını yakıyerdiler, eridiyediler. Bunu yağı çıkı yerdi. Eğer suylen, ataşılen bir yerin yansa, o yumurtanın yağını sürtiyerdiler, eylediyerdiler. Soğuk teğende, gapusganın(lahana) yaprağıni sarıyerdiler, üstünden geydiriyerdiler, pala sarıyerdiler. Terliyerdi terliyerdi. Eyi oluyerdi. Deyirler di ki ha kapuskanın yaprağı eyletti.

Çocuğa göz değende okudıyerler. Sonra evelden var idi tütsi veriyerdiler, ot yakıyerdiler, tütünü yakıyerdiler. Ha şindi yoktur.

Boğazı ağrıyanda -palak mı deyirler ne- onun yaprağını döğüyerdiler, döğüyerdiler. Palaza koyuyerdiler. Sonra kartofi(patates), çig kartofi döğüyerdiler, palaza koyuyerdiler. Üstüne birez tuz serpiyerdiler. Boynuna sarıyerdiler. Eyleniyerdi. A şindi doktora gidiyer, eylenmeyir.

Başı ağrıyannan, kara tavuğı böyle sıcak sıcak boynunı kesiyerler, yarıyerdiler. Başına sarıyerdiler ki baş ağrısı geçsin. Gara kâğıt başına sarıyerdiler. Benim çok başım ağrıyerdi. Neneler deyirdi: Gızımca a gara kâğıt goysana başına, eyledür. Bir iki kâğıt sardım da yardım etmedi.

Benim babam belinde kelpeti gezdiriyerdi. O vahıt doktor yoğidi. Kimin dişi ağrıyerdi, geliyerdi: Ağa dayı, dişimi çıkart ki ölüyerim. Çekiyer, çıkardıyerdi. Bir maş-rafa sağuk suynan ağzunı çalkaladdıruyerdi. Derdi: Tüpür tüpür. Kanı tükenençen. Tüpüriyerdi, çıkıyer, gidiyerdi. Ne ağrıyerdi, ne gelip deyirdi ki yeri yağırdı. Heç bişey olmıyerdi. Ne okumışdı ne de bişey. (Gökcek Abdulkızı)

8. HALK TAKVİMİ

Halk Takvimi, halkın önemli gördükleri günleri, yaşadıkları büyük olaylara göre (savaş, göç yangın vb.) ya da başka önemli sebeplere göre belirledikleri tarihi zamanlardır. Sürgün, ahısklalılar için bunu en güzel örneğidir. Her hangi bir anlatımda; " sürgünden önce" sürgün yılları" gibi ifadeler o yılların göstergesidir.

Prof. Hacı Murat İssaev, Ahıskalılarca kullanılan ay adları ve açıklamalarını anlattı:

Zemheri(Ocak): Yılın bereketli geçmesi için yılbaşı günü eve erkek hayvan getirilir. Dişarıdan tahta, demir vs. getirerek eve kesinlikle eli boş girmezler.

Gücük(Şubat): Çok soğuk olur. Bu yüzden kıştan gücene gücene çıkar derler.

Mard(Mart): Toprak ısınıyer ve ekin işleri başlıyer

Avrıl(Nisan): Avrıl ayında Kükül fırtınası. Şiddetli rüzgâr eser.

Mayıs(Mayıs): Hıdırellez geliyer. Mayıs ertesi, Camuşkıran fırtınasına rast gelir.

Kiraz(Haziran): Kirazlar yetişiyer.

Biçin(Temmuz): Buğday ve arpa biçiliyer

Orağ(Ağustos): Biçin orağla biçiliyer.

Harman(Eylül): Tahıl dövülerek kışa hazırlık yapılıyer.

Şarap(Ekim): Düğünler ve şenlikler yapılıyer.

Koç(Kasım): Koyunlar çiftleşiyer.

Karakış(Aralık): Karakışta soğuk başlar ve gücük ayının ortalarına kadar devam eder. (Hacı Murat İssaev)

SONUÇ

Çalışmamızda amacımız doğrultusunda önemli verilere ulaştık. İlk olarak, Kazakistan'da yaşamadığımız ve Ahıska kültürüne yabancı olduğumuz halde o bölgede çalışmamızı tamamlamış olmamız sonuç açısından verimli olduğunu göstermektedir. Misafir olduğumuz aileler, misafirperver olduğu kadar muhafazakâr aileler. Dolayısıyla, yabancı birisine bütün kültürlerini kısa zamanda aktarmaları düşünülemez. Bunu için önce çalışma yapacağımız köyü tespit ettik ve kimlerle görüşeceğimiz belirledik.

Bilgi alacağımız kişilerin sınırlı olaması bizi olumsuz etkileyen bir faktör olmuştur. Gençlerin ve çocukların her toplumda olduğu gibi kültürlerinden uzaklaştığı görülmektedir. Onlar masalla büyümüyorlar, dinledikleri türküler başka, şiirle uğraşacak zamanları yok, şair ve âşıklardan daha çok gündemdeki meşhur kişileri tanımak önemli, onları telefon ve internet oyunları tatmin ediyor, düğünleri ise salonlarda oluyor… Bütün bu olumsuzluklar, kültürümüzdeki kadar etkili olmasa da onları da etkilemeye başlamış.

Zamanımızın kısıtlı olması, bölgede uzun süre kalamamız bizim için bir olumsuzluktur. Ayrıca Kazakistan'ın oldukça uzak olması, derlemelerin düzeltimesi ya da yeni derleme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmamız, ileride o bölgede yapılacak çalışmalarda zaman kullanımını daha geniş tutulacağını göstermiştir.

Çalışmamızda, Ahıskallıların, "yerli" ve "terekeme" diye ayrıldıklarını, bu ayrımın folkloro da yansıdığını gördük. Genellikle muhafazakâr aile yapısına sahip olup, dede ve nenelerin aile üzerindeki saygınlığı hissedilmektedir.

Almatı'da Ahıskalılar arasında âşık geleneğinin canlı olduğunu ve şairlerinin sevildiğini gördük. Ali Paşa Veyseloğlu, Rövşan Memmedoğlu, Kamal Karayev, Emir Aslan Musaev…

Kendilerine ait okul olmayan Ahıskalılar, Kazak okullarında eğitim görmektedir. Türkistan bölgesinde Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, eğitim açısından onlar için önemli bir fırsat. Ayrıca, Türkiye'ye lisans eğitimi yanısıra lisansüstü ve doktora için hatırı sayılı öğrenci gelmektedir. Bu öğrencilerin yapacakları çalışmalar, ileride folklor araştırmaları açısından önemli bir fırsat olacaktır.

Çalışmamızda özellikle atasözleri, türkü, mani, fıkra, masal gibi türlerde bizim kültürümüzle büyük benzerlikler tespit ettik. Başta Keloğlan masalları, padişah

masalları ve Nasredin Hoca fıkraları onlar için de değişmez anlatımlar. Çocuk oyunlarını, bugünün büyükleri dünün çocuklarından dinledik. Giyim ise özellikle kadınlarda kültürel özelliklerini korumakta. Hınkalın onlar için vazgeçilmez bir tat olduğunu yerinde gördük.

Evlilik ve sünnet düğünlerinde; bayramlarda ve cenaze törenlerinde örf ve adetlere oldukça bağlı oldukları görülmektedir. Dini eğitimlerine önem vermekteler. Bu konuda Türkiye, gerekli yardımları yapmaktadır: cami yapımı, Türkiye'den din görevlisi göndermek…

Halk inanışları ve halk hekimliğinin hala etkisini korumakta olup, yeni nesilde etkisinin kaybettiğini gördük.

Almatı'da yaşayan Ahıskalıların ileri gelenleri, önemli dernek faaliyetlerinde bulunmaktalar. 1991 yılında Almatı'da kurulan Ahıska Türk Kültür Merkezi onlar için önemli bir kuruluş. Merkezin kurucusu Ziyatdin Kassanov, Dünya Ahıska Türkleri Birliği'nin de başkanlığını yapmaktadır. Özellikle Türkiye'nin çeşitli illerinde ve üniversitelerinde etkinlikler yapılmaktadır.

Çalışmamızda, Ahıskalıların folkloru ile ilgili daha çok bilimsel çalışma yapılması ve somut veriler ortaya konması gerektiğini tespit ettik. Bu alanın oldukça geniş ve folklor araştırmaları açısından büyük ihtiyaç olduğunu belirttik. Türkiye'de öğrenimini gören lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini yapan Ahıskalıların, kendi kültürleri hakkında bilimsel çalışmaları yapacakları kanaatindeyiz. Bizim çalışmamızın da onlara yardımcı olacağı düşüncesindeyiz.

Türkiye'de de siyasi irade ve sanat dünyası bu konuya sessiz kalmamış ve gereken ilgiyi göstermiştir. 2015 yapımı *"Büyük Sürgün Kafkasya"* filmi ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıile Aralık 2015'te Ukrayna'dan getirilen 329 Ahıskalının Erzincan'a yerleştirilmesi bu ilginin somutlaşmış halidir.

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan, "Türkiye Halk Hekimliğinde Dalak Kesme ve Etnolojik İzahı". DTCF Antropoloji, 1, 1963

ACIPAYAMLI, Orhan, Halkbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1978

AHISKA Dergisi, Üç Aylık Kültür Dergisi, Maltepe Ankara

AHISKA Gazetesi, Kazakistan Ahıska Türkleri Derneği, Kazakistan

AHISKALI, Mircevat, Ahıska Masalları ve Hikâyeleri, Emin Yayınları, Bursa, 2010

AHISKALI, Mircevat, Gurbetten İniltiler (Destan), Emin Yayınları, Bursa, 2010

AHISKALILAR Dergisi, İstanbul Ahıskalılar Vakfı, İstanbul

AHISKA'NIN Sesi Gazetesi, Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, İzmir

AHISKA Türkleri'nin Sesi, Bülteni, Ahıska Türkleri Dernekleri Federasyonu, Gebze

AHMEDOV, Âşık Mevlüt, Seksende Pervaz, Almata, 2007

AKALIN, Sami, Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar, Kargışlar, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu, Ankara, 1990

AKSOY, Ömer Asım, Atasözü ve Deyimler Sözlüğü, Ankara, 1965

AKSOY, Ömer Asım, Atasözü ve Deyimler Sözlüğü, Ankara, 1993

ALBAYRAK, Nurettin, Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü, LM Yayınları, İstanbul, 2004

ALPTEKİN, Ali Berat, "Ninni", Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi, C. VII, İstanbul, 1990

ALPTEKİN, Ali Berat, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Ankara, Akça Yayınları, 1997

ALPTEKİN, Ali Berat Taşeli Masalları, Ankara 2002

ASLAN, Kıyas, Ahıska Türkleri, Ankara, 1995

ARTUN, Erman, Türk Halk Edebiyatına Giriş, Kitabevi Yayınları İstanbul, 2008

ATLI, Sagıp, Kastamonu Masalları (Araştırma, İnceleme, Metin), Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011

AVŞAR, Zakir-TUNÇALP, Zafer, Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, No: 73. Ankara. 1995

AYHAN, Cem, Çandır Köyü Monografisi, Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2013

BADALOV, Ç., Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, Gasır, Çimkent, 2004

BAYRAKTAR, Rasim, Ahıska-Çıldır, İstanbul, 2000

BORATAV, Pertev Naili, Folklor ve Edebiyat, C. I, İstanbul, 1982

BORATAV, Pertev Naili, 100 soruda Türk Folkloru, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1984

BORATAV, Pertev Naili, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, İstanbul, Adam Yayınları, 1988

BORATAV, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, 2000

BUNTÜRK, S., 20.Yüzyılda Ahıska Türkleri, Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara, 2005

ÇELEBİOĞLU, Amil, Türk Ninniler *Hazinesi*, İstanbul, 1982

ÇELEPİ, Mehmet Surur, Âşık Ömer Divanı Tahlili, Isparta, 2005

DEVRİŞEVA, Fatıma, Kazakistan'da Ahıska Türklerinin Sosyal-Kültürel Yapılarındaki Değişmeler, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

DİZDAROĞLU, Hikmet Halk Şiirinde Türler, Ankara,1969

DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara, 1983

DOĞAN, Mehmet, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, 1981

DOĞAN, İ. Osmanlı Ailesi. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2001

ELÇİN, Şükrü, Türk Bilmeceleri, Kb Yayınları, Ankara, 1983

ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986

ELÇİN, Şükrü, Türkiye Türkçesinde Maniler, Ankara, 1990

ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Bogaziçi Yayınları, İstanbul, 1988

ERGUN, Metin, Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, C. 1., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997

ERSOY, Mehmet Akif Safahat(Hakkın Sesleri), Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998

GÖDE, Halil Altay, Yalvaç Masalları, Isparta, 2010

GÖDE, Halil Altay, Isparta Efsaneleri, Isparta 2010

GÖZAYDIN, Nevzat, Anonim Halk Şiiri, Türk Dili, Sayı 3, 1989,

GÖZAYDIN, Nevzat, III. Milletlerarası Yemek Kongresi, *Türk Dili*, Sayı 3, 1990

GUSAYNOV, Ali Abbasoğlu, "Ahıska Türkleri Folklorunda Sürgün Yıllarını Anlatan Motifler" Bizim Ahıska Dergisi, 2005, Sayı: 3

GÜNAY, Umay, Masal Türk Dünyası El Kitabı, III. C., Ankara 1992

GÜZEL, Abdurrahman-TORUN, Ali, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, 2003

HACILI, Asif, Geribem Bu Vetende, Bakü, 1992

HACILI, Asif, Ahıska Türkleri Vatan Bilgisi, İstanbul, 2009

HACILI, Asif, Ahıska Türk Folkloru, Bakü, 2008

KAYA, Doğan, Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yayını, Ankara, 1999

KAYA, Doğan, Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2001

KAYA, Doğan, Anonim Halk Şiiri, Ankara, 2004

KILIÇ, Abdullah, "Isparta Yöresi Halkı İnançları" Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Ankara, Evrak Yayınları, 2001

KÖKSAL, Abdurrahman, Bişkek'te Yaşayan Ahıska Türklerinin Folklorik Değerleri ve Oyun Müzikleri, Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2007

MEMMEDOĞLU, Rövşen, Vetene Doğru, Almatı, 2013

NURSİ, Bediüzzaman Said, Lem'alar, Yirmi Dördüncü Lem'a (Dördüncü Hikmet, Birinci Nükte), Envar Neşriyat, İstanbul, 1994

ONAY, Ahmet Talat, Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'î, İstanbul, 1928

ÖRNEK, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995

ÖRNEK, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000

ÖZÇELİK, Mehmet, Afyonkarahisar Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin), Isparta 2004

ÖZÇELİK, Mehmet, Halk Edebiyatı Metinleri, Fakülte Kitabevi. Isparta, 2012

PİRİYEV, Allahverdi – PİRİYEVA, Sevil, Ata Yurdum Ahıska, Bakü, 2001

RAGİBOVA, İlmira, Kırgızistan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Folkloru, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008

TÜRKÇE SÖZLÜK, TDK Yay, Ankara, 2005

TÜRKİ, İbrahim- PİRİYEVA, Sevil, Ahıska Türkerinin Tarihi, İslam ve Aile Durumu Ansiklopedisi, Çimkent/ Kazakistan, 2009

TÜRKİ, İbrahim, Ahıska Türklerinin Tarihi, Edebiyatı ve Âşıklarının Kısa Antolojisi, Çimkent- Kazakistan, 2007

SAKAOĞLU, "Saim, Halk Edebiyatı Kavramı Üzerine", II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Eskişehir, 1987

SAKAOĞLU, Saim Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara 2002

SAKAOĞLU, Saim-ALPTEKİN, Ali Berat Türk Halk Edebiyatı Ders Notları, Konya, 2005

ŞAKİROV, Rasim, Ahıska Türkleri ve Ahıska Türkleri'nin Basında Yer Alışı, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Lisans Tezi, İstanbul, 2004

ŞAR, Sevgi, **"**Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, 1989

ŞİMŞEK, Ali, Manavgat Yöresi Halk İnanışları, Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2013

VEYSELOĞLU, Ali Paşa, Vatan ve Gurbet, Almata, 2008

ZEYREK, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, Ankara, 2001

www.ahiska.net

www.ahiska.org.tr

www.ahiskalilar.org

www.ahiskant.com

www.ahiskapress.com

www.ahiskaturkleri.com

www.ajansahiska.com

www.datub.eu

www.geckoyu.com

www.sorularlaislamiyet.com

www.tekedergisi.com

www.turkalemiyiz.com

www.turkkazak.com

KAYNAK KİŞİLER

Abdullah Bahalov, 25 Yaşında, İş Adamı, Belbulak

Manzum Bilmeceler (26, 28, 31, 33)

Abdullah Memedov, 13 Öğrenci, Belbulak

Manzum Bilmeceler (15, 27, 34)

Abdurrahman Eminov, 40 yaşında, İş Adamı, Belbulak

Efsane(Tekçam Efsanesi, Taş Kesen Çoban

Ali Badalov, 52 yaşında, İş Adamı Almatı

Efsane(Uğuz Çayırı ve Uğuz Dağı Efsanesi, Kurşun Asker Efsanesi Mısralar Halinde Olan Atasözleri, Çocuk Oyunu(Uzun Eşek, Beş Parmah)

Ali Memedov, 40 yaşında, Belbulak

Türkü(Kırım'dan Gelirdim, Durnam)

Ali Paşa Vesyeloğlu, 93 yaşında, Emekli, Şair Belbulak

Anılardaki Sürgün Yılları, Almatı Günleri, Stalin Sonrası, 1987 Yılından Sonra, 1989 Sonrası Ahıska Türkleri, Ekonomik Yapı, Efsane (Zencirli Dağ, Hızır'ın Duası), Halk Hikâyesi (Hak Âşığı Kerem) Türkü(Gelini Çıkarma Türküsü) Ağıt (En Ahirde, Ali İslam- Negis Gelin, İsmail Ağa) Halk Şiiri (Deyişler: Ali Paşa-Marusa, Dünya Güzeli, Kazak Türklerine) Mısralar Halinde Olan Atasözleri, Hınkal(şiir), Giyim Manzum Bilmeceler (19, 22, 24, 25, 30, 32, 35)

Âlim Badalov 30 yaşında, İşçi Adamı, Almatı

Fıkra(Hakikat) Türkü(Ankara Türküsü, Bayburt'un İnce Yolunda)

Asiyam Kadurgalieva, Tömer (Sekreter) Almatı

Kazakistan'da Ahıskalıların Çoğunlukta Yaşadığı Yerler, Eğitim

Aslı İssaeva, 42 yaşında, Ev Hanımı, Talgar

Efsane(Cinli kadın), Türkü(Çanakkale Türküsü, Gesi Bağlari

Ataberk Eminov, 13 yaşında, Öğrenci, Belbulak

Manzum Bilmeceler (10, 11)

Baladdin Paşaoğlu, 74 yaşında Belbulak

Masal (Keloğlan, Yılan Sultan) Fıkra(Molla ve Eşekler)

Türkü (Sarı Kız, Tello), Mısralar Halinde Olan Atasözleri

Manzum Bilmeceler (10, 11, 18, 20, 21) Mensur Tekerleme-2,

Belbulak'ta Sünnet, Evlenme

Cevahir Bibi(Şadıeva) 82 yaşında, Almatı,

Efsane (Rüyadaki Altın, Nazar, Dedenin Mezarı)

Fıkra(Üfür Dağı) Türkü(Gelini Yeni Evine Getirildiğinde

Söylenen Türkü,

Elena Nabi, Doktora Öğrencisi, Ahıska Gazetesi Habercisi

Halk Şiiri (Ahıska Türk Milleti Var), Eğitim

Elkhan İssaev, 18 yaşında, Öğrenci, Talgar

Fıkra(Geç Kalan Saat) Mani(15-21)

Emine Şirinova, 12 yaşında, Öğrenci, Almatı

Mani(7-14),Manzum Bilmeceler (14, 16)Mensur Tekerleme(1,4, 7)

Fadime Şirinova, 14 yaşında, Öğrenci, Almatı

Mensur Bilmeceler (5, 11, 12) Manzum Bilmeceler (17, 23)

Mensur Tekerleme(3, 5, 6, 8)

Fahriya Nene, 75 yaşında, Belbulak

Masal(Yoksul Oduncunun Küçük Kızı), Fıkra(Hoca Nasreddin

Emir Temür) Fıkra(Kına Türküsü), Manzum Bilmeceler (4,5, 7, 8)

Mısralar Halinde Olan Atasözleri, Mani (29-35), Doğum Öncesi,

Lohusa, Mutfak Kültürü ile İlgili Anlatımlar, Halk İnanışlarında

Emir Ve Yasaklar, Kaynak Şahıslara Göre Halk İnanışları,

Fatıma Badalova Şirinova 45 yaşında, Almatı

Masal (Periler, Sihirli Çakmak) Türkü(Sevdim Bir Vefasızı) Manzum Bilmeceler(2, 3, 6, 9, 12) Manzum Tekerlemeler(5, 6)

Feride İssaeva, Fakülte Mezunu, 22 yaşında, Talgar

Türkü(Telgrafın Telleri) Mani(4.5.6)

Feride Şirinova, 13 yaşında, Almatı

Mani (27-28), Manzum Bilmeceler(1, 13) Yemek Duası-2

Gökcek Abdulkızı, 77 yaşında, Belbulak

Masal (Olmaz Oyunu, Zalim Karı), Efsane (İki Gardaş), Türkü (Gelin Türküsü) Mani(Gelin Kaynana Değişmesi, Mısralar Halinde Olan Atasözleri, Mensur Bilmeceler(2, 6, 4, 8, 9), Yemek Duası-3, Yatak Duası, Nazar Duası, Doğum Öncesi, Manzum Tekerlemeler (1, 2, 3), Gebelik, Doğum Sırası, Lohusalık, Çocuğa Ad Koyma, Belbulak'ta Sünnet, Belbulak'ta Düğün, Belbulak'ta Ölüm Geleneği, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Mutfak Kültürü ile İlgili Anlatımlar, Halk Hekimliği, Halk İnanışlarında Emir ve Yasaklar, Kaynak Şahıslara Göre Halk İnanışları

Güllüşen Memedova, 35 yaşında, Ev Hanımı Almatı

Masal(Pekmezci Anne, Güzel Kız ile Canavar)Türkü(Kül Oldum) Mani(1.2.3) Yemek Duası–1, Manzum Tekerlemeler(4, 7, 8)

Hacı Murat İssaev, Al-Farabi Üniversitesi, Profosör, Talgar

Efsane(Malhan Hazinesi Efsanesi, Kurdun Annelik Yaptığı Çocuk) Türkü(Nazli Yâr), Mısralar Halinde Olan Atasözleri, Halk Takvimi

Hayreddin Medetler, Emekli 57 Yaşında, Belbulak

Masal (Yetim Oğlan, Cimri Ağanın Akıllı Kızı, Üç Usta) Fıkra (Nasreddinin Talebeliği), Mısralar Halinde Olan Atasözleri, Mensur Bilmeceler(1, 3, 7, 10, 13, 14) Devir Âdeti, Ramazan

Bayramı, Kurban Bayramı, Resmi Bayramlar

İlim Bahalov, 29 yaşında, Belbulak

Fıkra(Hekim Nasreddin) Türkü(Fincanım, Evlerinin Ögi)

İsmikhan İssaev, 27 yaşında, Savcı Yrd., Talgar

Efsane(Çıldır Gölü Dibindeki Eski Şehir) Türkü(Uli Tağlar)

Kerim Bahalov 22 yaşında, Belbulak

Masal (Keloğlan ve Kuyudaki Dev, Keloğlan İle Hased Arkadaşı)

Türkü(Durnam), Mani (22-26)

Rasul Akhmetov, Ahıska Türkleri Kültür Merkezi, Gençlik Kolları Bşk., Almatı

Bayramlar ve Kutlamalar,

Sefer Ağca, Türkiye Din Görevlisi, Belbulak

Belbulak'ta Ölüm Geleneği, Devir Âdeti

Süleyman Bahalov, 54 yaşında, İş Adamı, Belbulak

Efsane (Kura Suyu, Nenekaya)

Şahismayıl Asiyev, Ahıska Türkleri Kültür Merkezi, Yönetim Kurulu Üyesi, Almatı

Bayramlar ve Kutlamalar,

Zöhre Fazılova, Ahıska Türkleri Kültür Merkezi, Eğitim Komitesi Başkanı., Almatı

Evlenme, Aşerme,

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Ramazan ETYEMEZ

Doğum Yeri ve Yılı: 1972, Isparta

Medeni Hali: Evli- 3 çocuk var.

Askerlik: Yüksekova Jandarma Sınır Karakolu, Yedek Subay, Hakkâri, 1995

Eğitim Durumu:

Orta Öğretim: Adana Erkek Lisesi, 1989

Lisans Öğrenimi: GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1993

Yüksek Lisans Öğrenimi: SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bölümü, 2016

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

l. İngilizce

2. Rusça

İş Deneyimi:

1. Çağlayancerit İlköğretim Okulu Türkçe Öğretmeni, Kahramanmaraş, 1994-1997

2. Merkez İmam Hatip Lisesi, Edebiyat Öğretmeni, Kahramanmaraş, 1997-1999

3.Aksu Çok Programlı Lise, Edebiyat Öğretmeni, Isparta, 1999-2001

2. Atabey Hacı Naciye Kasap Anadolu Lisesi, Edebiyat Öğretmeni, Isparta, 2001-2002

3. Kongaz Türk-Moldova Lisesi, Türkçe Öğretmeni, Gagauzya-Moldova, 2002-2005

4. Gülistan Lisesi, Edebiyat Öğretmeni, Isparta, 2005

5.Mustafa Kaçıkoç Anadolu Lisesi, Edebiyat Öğretmeni, Müd. Yrd., Isparta, 2006-2008

6.Halıkent Anadolu Lisesi, Edebiyat Öğretmeni, Isparta, 2008-2013

7.Süleyman Demirel Fen Lisesi, Edebiyat Öğretmeni, Isparta, 2013-